

**ALEKSANDR BOROVKOV'UN "BEDÂYİÜ'L-LUGAT"
ÜZERİNE YAPTIĞI ÇALIŞMANIN TÜRKİYE
TÜRKÇESİNE ÇEVİRİLMESİ VE DİL İNCELEMESİ**

Olena BURA

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Hüsna KOTAN
2019**

Her Hakkı saklıdır.

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

Olena BURA

**ALEKSANDR BOROVKOV'UN "BEDÂYİÜ'L-LUGAT" ÜZERİNE
YAPTIĞI ÇALIŞMANIN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE ÇEVİRİLMESİ
VE DİL İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Hüsna KOTAN**

ERZURUM-2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**Aleksandr Borovkov'un Bedâyiü'l-Lugat Üzerine Yaptığı Çalışmanın Türkiye Türkçesine Çevrilmesi ve Dil İncelemesi**" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

18.09.2019

Olena Bura

İSTİSNAİ DURUMLAR

Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) *

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Hüsna KOTAN danışmanlığında, Olena Bura tarafından hazırlanan bu çalışma 18/09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Funda KARA

İmza :

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Hüsna KOTAN

İmza :

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Uğur UZUNKAYA

İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 18/09/2019

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
GENEL KISALTMALAR	IX
METİNDE GEÇEN ESER KISALTMALARI	XI
DİL BİLGİSEL İŞARET VE KISALTMALAR	XII
ALEKSANDR BOROVKOV’UN ÇALIŞMASINDA KULLANDIĞI HARF ÇEVİRİ SİSTEMİ	XIII
ÖN SÖZ	XIV
GİRİŞ	1
I. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ	1
A. Çağatay Türkçesinin Tanımı	1
B. “Çağatay” ve “Çağatay Türkçesi” Terimine Dair	1
C. Çağatay Türkçesinin Dönemleri	3
II. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİ	7
III. BEDÂİYÜ’L – LUGAT	13
A. Eserin Adı ve Amacı	13
B. Eserin Özellikleri	13
C. Eserin Nüshaları	14
IV. ALEKSANDR BOROVKOV’UN HAYATI ve ESERLERİ	15
V. ALEKSANDR BOROVKOV’UN ÇALIŞMASINDA “BEDÂİYÜ’L-LUGAT” ÜZERİNE YAPTIĞI DEĞERLENDİRMELER	18
VI. ÇALIŞMANIN ESASLARI	20
A. Amaç	20
B. Esas Alınan Metin	20
C. Yöntem	20

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

1.1. EKLER	22
1.1.1. Yapım Ekleri	22

1.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri	22
/+ač/	22
/+aq/, /+âq/, /+äk/	23
/+äš/	23
/+awla/	23
/+ca/	23
/+caq/	24
/+ci/, /+či/, /+čü/, /+cī/	24
/+daš/	24
/+diriç/	25
/+gä/, /+ga/, /+gä/, /+kää/, /+qa/	25
/+gac/, /+qac/	25
/+gäk /, /+gek/, /+qaq/	25
/+i/	25
/+qu/	25
/+la/	26
/+līq/, /+li k/, /+liq/, /+līg/, /+luğ/, /+luq/, /+lūk/	26
/+mân/	27
/+raq/, /+räk/	27
/+š/	27
/+šaq/, /+šaq/	27
/+m/	27
1.1.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri	28
/-a/	28
/-aq/, /-äk/	28
/-aw/, /-w/	28
/-c/, /-č/	29
/-ğ/, /-q/, /-k/, /-ik/, /-iq/, /-iğ/, /-ig/, /-ük/, /-uq/	29
/-ga/, /-gä/	31
/-gäk/, /-gaq/	31
/-gu/, /-qu/, /-gü/	31
/-güc/	32

/-i/, /-i/	32
/-im/	32
/-iş/, /-iş/, /-us/, /-uş/, /-üş/	32
/-qan/	33
/-quci/	33
/-qun/, /-qün/	33
/-l/	33
/-luğ/	33
/-ma/, /-mä/	33
/-mač/	34
/-maq/, /-mäǵ/, /-maǵ/, /-mağ/	34
/-man/, /-mân/	34
/-mur/, /-mür/	34
/-n/, /-in/, /-in/, /-un/	34
/-t/	35
/-uz/	35
/-wuc/	35
1.1.1.3. İsimden Fiil Yapım Ekleri	35
/+a-/	36
/+al-/	36
/+ala-/	36
/+ar-/	36
/+da-, /+dä-/	36
/+daş-/	36
/+i-/	37
/+iq-, /+iǵ-/	37
/+irqa-/	37
/+qar-/	37
/+qir-/	37
/+la-, /+lä-/	37
/+la-n-/	38
/+lä-ř-/	38

/+r-/	38
/+ra-/ , /+râ-/	38
1.1.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	39
/-a-/ , /-â-/	39
/-ala-/	39
/-ar-/	39
/-at-/ , /-ît-/	39
/-dur-/ , /-dür-/ , /-tur-/ , /-tür-/	39
/-gar-/ , /-qar-/ , /-ğâr-/	40
/-ğur-/ , /-qur-/ , /-gür-/	40
/-güz-/	40
/-i-/	40
/-îq-/ , /-uq-/	41
/-l-/ , /-il-/ , /-îl-/ , /-ul-/ , /-ül-/	41
/-ma-/	41
/-n-/ , /-în-/ , /-un-/	42
/-r-/ , /-ir-/ , /-ur-/ , /-ür-/	42
/-ş-/ , /-îş-/ , /-îš-/ , /-uş-/	42
/-tar-/	43
/-t-/ , /-ît-/ , /-üt-/ , /-ut-/	43
/-uz-/	43
/-y-/	44
1.1.2. Çekim Ekleri	44
1.1.2.1. İsim Çekim Ekleri	44
1.1.2.1.1. Hâl Ekleri	44
1. Aitlik hali /+ğî/	45
2. Yerde bulunma hali /+da/	45
3. İlgi hali /+unq/	45
4. Nitelenen (tamlanan) hali /+i/ , /+î/	45
5. Yerine geçme hali /+qa/	46
1.1.2.2. Fiil Çekim Ekleri	46
1.1.2.2.1. Bildirme Kipleri	46

1.1.2.2.1.1. Görülen geçmiş zaman	46
1.1.2.2.1.2. Öğrenilen geçmiş zaman	47
1.1.2.2.1.3. Geniş zaman	48
1.1.2.2.1.4. Gelecek zaman	48
1.1.2.2.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri	49
1.1.2.2.2.1. Emir kipi	49
1.1.2.2.2.2. Şart kipi	50
1.1.2.2.2.3. Gereklilik	50
1.1.2.3. Şahıs Ekleri	51
1.1.2.4. Sıfat-fiil ekleri	52
/-caĸ/	53
/-qan/, /-ĸan /, /-an/	53
/-qu+luk/	53
/-s/	53
/-miş/	53
1.1.2.5. Zarf-fiil ekleri	53
/-ä/	54
/-b/, /-ib/, /-ib/	54
/-bân/	54
/-qac/, /-gäc/	54
1.2. BİRLEŞİK İSİMLER	54
1.3. KELİME ÇEŞİTLERİ	55
1.3.1. Sıfatlar	55
1.3.1.1. Renk adları	55
1.3.1.2. Sıfatlarda karşılaştırma	55
1.3.2. Sayılar	56
1.3.2.1. Asıl sayılar	56
1.3.2.2. Topluluk sayıları	56
1.3.3. Zamirler	56
1.3.3.1. İşaret zamirleri	56
1.3.3.2. Soru zamirleri	57
1.3.3.3. Belirsizlik zamirleri	57

1.3.4. Zarflar	57
1.3.4.1. Yer ve yön zarfları	57
1.3.4.2. Zaman zarfları	58
1.3.4.3. Miktar zarfları	58
1.3.4.4. Durum zarfları	58
1.3.5. Edatlar	58
1.3.5.2. Çekim edatları	58
1.3.5.3. Benzetme edatları	58
1.3.5.4. Bağlama edatları	59
1.3.6. Ünlemler	59

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

2.1. GİRİŞ	60
2.2. “BEDÂYİÜ’L-LUGAT” SÖZLÜĞÜ VE YAZARI	63
2.3. “BEDÂYİÜ’L-LUGAT” VE “ABUŞKA”	72
2.4. “BEDÂYİÜ’L-LUGAT” VE MEHDİ HAN’ IN “SENGLÂH” I	85
2.5. AÇIKLAMALI SÖZLÜK	98
SONUÇ	271
KAYNAKÇA	278
DİZİN	285
ÖZ GEÇMİŞ	319

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALEKSANDR BOROVKOV'UN "BEDÂYİÜ'L-LUGAT" ÜZERİNE YAPTIĞI
ÇALIŞMANIN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE ÇEVİRİLMESİ VE DİL İNCELEMESİ

Olena BURA

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hüsna KOTAN

2019, sayfa: XV+319

Jüri: Prof. Dr. Funda KARA
Dr. Öğr. Üyesi Hüsna KOTAN
Dr. Öğr. Üyesi Uğur UZUNKAYA

Bu tezde A. K. Borovkov'un *Bedâyiü'l-lugat* üzerine yaptığı çalışma Türkiye Türkçesine çevrilmiş ve adı geçen eserin şekil bilgisi özellikleri tespit edilmiştir. Çalışmamız *Giriş*, *Dil İncelemesi*, *Metin* olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Tezin *Giriş* kısmında *Çağatay*, *Çağatay Türkçesi* terimi ve *Çağatay Türkçesi* devirleri hakkında bilgi verilmiş, *Çağatayca* üzerine yapılan en önemli araştırmalar ve bu konuda değerlendirmelerde bulunan ve farklı bakış açısı getiren Türkologlardan bahsedilmiştir. Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerinin kolayca okunması için hazırlanan *Çağatay Türkçesi Sözlükleri* üzerinde durulmuştur. A. Borovkov'un hayatı ve çalışmalarına değinilmiş ve *Bedâyiü'l-lugat* üzerine görüşler dikkatlere sunulmuştur. *Dil İncelemesi* kısmında metnin şekil bilgisi özellikleri incelenmiştir. *Metin* kısmı, Aleksandr Borovkov'un neşrettiği *Bedâyiü'l-lugat*'in Türkiye Türkçesi çevirisinden oluşmaktadır. *Sonuç* kısmında, çevrilen metin üzerine gerekli yorumlara ve bazı eleştirilere yer verilmiştir. Çalışmanın son kısmında sözlükteki kelimelerin sözlük içerisindeki anlamlarının listelendiği dizin yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çağatay Türkçesi, Sözlük, Aleksandr Borovkov, *Bedâyiü'l-lugat*.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

TRANSLATION OF ALEKSANDR BOROVKOV'S STUDY ON "BEDÂYÛ'L-LUGAT" INTO TURKEY TURKISH AND LANGUAGE ANALYSIS

Olena BURA

Advisor: Assist. Prof. Dr. Hüsna KOTAN

2019, Page: XV+319

**Jury: Prof. Dr. Funda KARA
Assist. Prof. Dr. Hüsna KOTAN
Assist. Prof. Dr. Uğur UZUNKAYA**

The purpose of this thesis is to translate A. K. Borovkov's study on *Bedâyü'l-lugat* into Turkey Turkish and to determine morphological properties of the mentioned work. Our study consists of three main part: *Introduction, Language Analysis, Text*.

In the *Introduction* part of the study we presented a brief information about the origin of the name and the term of *Chagatai* and *Chaghatai Turkish*, then we gave various classifications of the periods of Chagatai Turkish, also we mentioned the most important researches on Chagatai language and important evaluations on this subject and the different view of turkologists. We emphasized the importance of the Chagatai Turkish dictionaries which were prepared for easy reading of Alisher Navoi's works. In the *Language Analysis* part morphological properties of the text were stated. The *Text* part of this thesis based on the translation of A. K. Borovkov's study on *Bedâyü'l-lugat* into Turkish language. In the conclusion part of the thesis take place some necessary comments and criticisms on the translated text. In the last part of the study, there is an index which lists the meanings of the words in the dictionary.

Keywords: Chagatai Turkish, Dictionary, Aleksandr Borovkov, Bedâyü'l-lugat.

GENEL KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
age.	: adı geçen eser
Az.	: Azerice
bk.	: bakınız
bs.	: baskı
C	: cilt
Çağ.	: Çağatayca
çev.	: çeviren
Çin.	: Çince
ET.	: Eski Türkçe
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
Far.	: Farsça
haz.	: hazırlayan
Kaz.	: Kazakça
krş.	: karşılaştırınız
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
mec.	: mecaz
mes.	: mesela
Moğ.	: Moğolca
Osm. T.	: Osmanlı Türkçesi
örn.	: örneğin
Özb.	: Özbekçe
red.	: redaktör
Rus.	: Rusça
S	: Sayı
s.	: sayfa
Soğd.	: Soğdca
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.	: Türkçe
Tat.	: Tatarca
TDK	: Türk Dil Kurumu

Tkm.	: Türkmençe
TTK	: Türk Tarihi Kurumu
Uyg.	: Uygurca
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: ve saire
yap.	: yaprak
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
y.y.	: yüzyıl

METİNDE GEÇEN ESER KISALTMALARI

- Ab. : V.V. Velyaminov-Zernov, *Çağatayca-Türkçe Sözlük*, 1868
- Bud. : L. Budagov , *Türk-Tatar Lehçelerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü*, 1869
- ÇD : Ali Şîr Nevâyî, *Çar Divan*
- D I : Ali Şîr Nevâyî'nin I. Divanı, *Garâibü's-Sıgar*
- D II : Ali Şîr Nevâyî'nin II. Divanı, *Nevâdirü's-Şebâb*
- D III : Ali Şîr Nevâyî'nin III. Divanı, *Bedâyü'l-Vasat*
- D IV : Ali Şîr Nevâyî'nin IV. Divanı, *Fevâidü'l-Kiber*
- FA : Fethali Kaçar, *Lugât-ı Etrâkiyye* (A. A. Romaskeviç el yazmasına göre)
- İ. Kunoş : Ignaz Kunoş, Şeyh Süleyman Efendi, *Çağatayca Osmanlıca Sözlük*, Budapeşte: Section Orientale de la Société Ethnographique Hongroise, 1902
- FŞ : Ali Şîr Nevâyî, *Ferhad ü Şirin*
- HA : Ali Şîr Nevâyî, *Hayretü'l-Ebrâr*
- K. Lug. : *Özbek Klasik Edebiyatı Sözlüğü*, Taşkent, 1953
- Lis. T. : Ali Şîr Nevâyî , *Lisânu't-Tayr*
- LM : Ali Şîr Nevâyî , *Leylî vü Mecnûn*
- Mahb. K. : Ali Şîr Nevâyî , *Mahbûbü'l-Kulûb*
- Maj. N. : Ali Şîr Nevâyî , *Mecâlisü'n-Nefâis*
- MK : C. Brockelmann, *Mitteltürkischer Wortschatz Nach Maḥmūd Al Kaşgaris Dīvān Lugāt at-Turk*, Budapest – Leipzig, 1928
- M. Lug. : Ali Şîr Nevâyî, *Muhâkemetü'l-Lugateyn*
- PdC : Pavet de Courteille, *Dictionnaire turc-oriental*, Paris, 1870
- RSI. : V. V. Radloff, *Türk Lehçelerinin Büyük Sözlüğü*, 1888 – 1911
- Sİ : Ali Şîr Nevâyî, *Sedd-i İskenderî*
- SS : Ali Şîr Nevâyî, *Seb'ai Seyyâre*
- ŞS : Şeyh Süleyman Efendi Buhari, *Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî*, İstanbul, 1298 (شيخ سليمان افندی بخارى، لغت چغتای و ترک عثمانی؛ استانبول، ۱۲۹۸)
- Zenker : J. Th. Zenker, *Dictionnaire turc-arab-persian*, Leipzig, 1862 –1867

DİL BİLGİSEL İŞARET VE KISALTMALAR

∅	: işaretsiz biçim birim (sıfır morfem)
+	: isim soylu (statique) öge
-	: fiil soylu (dynamique) öge
<	: gelişim, köken işareti
?	: şüphe belirtir
ç.	: çokluk
is.	: isim
k.	: kip
Ö.i.	: özel isim
t.	: teklik
ş.	: şahıs
z.	: zaman

**ALEKSANDR BOROVKOV'UN ÇALIŞMASINDA KULLANDIĞI HARF
ÇEVİRİ SİSTEMİ**

آ	: Â, â
ا	: A, a, Ä, ä, Ö, ö, U, u
او	: U, ü, O, o, Ö, ö
ای	: E, e, Ī, i
ب	: B, b, P, p
پ	: P, p
ت	: T, t
ث	: Metinde bu harfe rastlanılmamaktadır ve harfin transkripsiyonu verilmemektedir.
ج	: Č, č, C, c
چ	: C, c
خ	: X, x
ح	: H, h
د	: D, d
ذ	: Metinde bu harfe rastlanılmamaktadır ve harfin transkripsiyonu verilmemektedir.
ر	: R, r
ز	: Z, z
ژ	: Metinde bu harfe rastlanılmamaktadır ve harfin transkripsiyonu verilmemektedir.
س	: S, s
ش	: Š, š
ص	: S, s
ض	: Z, z, Z, z
ط	: T, t
ظ	: Metinde bu harfe rastlanılmamaktadır ve harfin transkripsiyonu verilmemektedir.
ع	: ä
غ	: γ ¹
ف	: F, f
ق	: Q, q
ك	: K, k, G, g
ك	: K, k
ل	: L, l
م	: M, m
ن	: N, n
و	: W, w, U, u, Ü, ü, O, o, Ö, ö
ه	: ä, h
ی	: J, j ² , I, i, ĩ E, e

¹ Hedef metinde غ : ğ olarak gösterilmektedir.

² Hedef metinde ی : y olarak gösterilmektedir.

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında, Dr. Öğr. Üyesi Hüsna KOTAN'ın yönetiminde hazırlanmış bir yüksek lisans tezidir.

Çağatay dilinden günümüze gelen Doğu sözlükleri, *Çağatay* dilinin kelime hazinesi ile ilgili bilgilerimizin tek kaynağını temsil ettiği için üzerine yapılan çalışmalar son zamanlarda hızla artmaktadır. Biz de tezimizin konusunu, yapılan bu çalışmalara mütevazı bir katkı sağlamak amacıyla belirlemeye çalıştık.

Ali Şîr Nevâyî döneminde Çağatay dilinin irdelenmesi için önemli kaynaklardan biri *Bedâyiü'l-lugat*'tir; Çağatay Türkçesinin bilinen en eski sözlükleri arasında olan ve günümüze ulaşabilen tek yazma nüshası Sankt-Petersburg'da Saltıkov-Şchedrin Kütüphanesinde bulunan Tali İmani Heratlı'nın Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerindeki kelimeler açıklamalı sözlüğüdür. *Bedâyiü'l-lugat*, Herat'ta Timurlu Sultan Hüseyin (1438-1506) döneminde derlenmiştir. V. Khanykov'un koleksiyonundaki el yazmasının kalan kısmı 1705'te yeniden yazılmıştır. Sözlüğün derleyicisinin kişiliği hakkında net bir bilgiye literatürde rastlanmamasına rağmen eserin hazırlanması için Tali İmani Heratlı'nın seçildiği düşünülmektedir.

Çalışmamızın asıl malzemesi, Aleksandr Borovkov'un 1961 yılında Rusçaya çevirip kendi açıklamalarıyla ve eserin orijinal tıpkıbasımıyla yayımladığı Tali İmani Heratlı'nın Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerindeki kelimelerin açıklamalı sözlüğüdür. Ön çalışma sürecinde daha öncesinde bu eserle ilgili araştırmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Tezimizde adı geçen eserin metni Türkiye Türkçesine çevrilmiş ve şekil bilgisi özelliklerini işlevsel olarak ele alınmıştır.

Bu tez *Giriş*, *Dil İncelemesi*, *Metin* olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında Çağataycanın tanımı yapılmış, *Çağatay* ve *Çağatay Türkçesi* terimi hakkında bilgi sunulmuş, Çağatay Türkçesi dönemleri ile ilgili tasniflere yer verilmiş, Çağatay Türkçesi Sözlüklerinden bahsedilmiştir. *Bedâyiü'l-lugat* adlı sözlüğün adı, özellikleri, nüshaları üzerinde durulmuştur. A. Borovkov'un hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, *Bedâyiü'l-lugat* üzerine görüşleri dile getirilmiştir.

Dil İncelemesi kısmında ise metnin şekil bilgisi özellikleri incelenmiştir. Tez çalışmamızın *Metin* kısmında, Aleksandr Borovkov'un neşrettiği *Bedâyiü'l-lugat* Rusçadan Türkiye Türkçesine tercüme edilmiştir. Rus Dili ve Türk Dili arasında bulunan farklılıklar nedeniyle bazı durumlarda çevirisi yapılmış, karşılığı bulunmayan kelimelerin açıklaması verilmiştir.

Eserde tespit edilen dil özellikleri *Sonuç* kısmında gösterilmiş, çevrilen metin üzerine gerekli yorumlara ve bazı eleştirilere yer verilmiştir. Tez çalışmamızın *Dizin* kısmında sözlükteki kelimelerin sözlük içerisindeki anlamlarının listelendiği dizin yer almaktadır. Çalışmamız sırasında yararlanılan eserler ise *Kaynakça* kısmında gösterilmiştir.

Çalışmanın konu ve içeriğinin belirlenmesi sürecinde Yüksek Lisans eğitimim boyunca yakın desteğini, sabrını, yardımlarını hiçbir zaman eksik etmeyen, değerli bilgileriyle beni yönlendiren danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Hüsna KOTAN'a, değerli zamanlarını ayırarak tezi inceleyen jürideki sayın hocalarıma ve manevi destekleriyle beni yalnız bırakmayan arkadaşlarım Alina SARI ve Emrah DEMİRKIRAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Olena BURA

Erzurum-2019

GİRİŞ

I. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

A. Çağatay Türkçesinin Tanımı

Çağatay Türkçesi, XV. yüzyılın başlarından XX. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti dışında kalan Asya'daki doğu Türklüğünün yazı ve konuşma dilidir. Eski Türkçeden sonra oluşan Karahanlı Türkçesi bütün Türklerin ortak yazı diliydi. Karahanlı Devleti'nin dağılmasından sonra bir taraftan Harezmi Türkçesi, diğer taraftan Kıpçak Türkçesi ortaya çıkmıştı. Bunlar birer geçiş dönemi diliydi. XIV. yüzyılın sonlarında Asya'da Timur'un Türk birliğini sağlamasıyla oluşan ortamda bu diller yerini tekrar ortak bir dile yani Çağatay Türkçesine bırakmışlardır. Timur döneminden itibaren gelişen kültür ve sanat merkezlerinde meydana gelen Çağatay Türkçesi, XV. yüzyıldan itibaren Timurlular Devleti, Şibaniler (Özbekler) Devleti, Bâbü Hınc İmparatorluğu ile Buhara, Hive ve Hokand Hanlıklarında resmi devlet dili olarak kullanılmıştır.³

B. “Çağatay” ve “Çağatay Türkçesi” Terimine Dair

“Çağatay” kelimesi, Cengiz Han'ın ikinci oğlu olan Çağatay'dan gelmektedir.⁴ Moğol Hanlarının hakimiyeti altındaki Orta Asya bölgesinde kurulan imparatorluğun resmi adı olarak “Çağatay” kelimesi kullanılmıştır.⁵ Bu sözcüğün içerdiği anlamlardan biri de Çağatay ulusuna mensup olan Türklerin ve Türkleşmiş Moğolların konuşma dilleri olan Türk lehçesidir. Başlangıçta Çağatay ismi, Çağatay Han'ın sülalesine ve bu sülale tarafından kurulan devlete verilen bir ad olduğu halde daha sonra bu isim Maverâünnehir'deki Türk ve Türkleşmiş göçebe unsurlara verilmiştir.⁶

Çağatay hanedanının saltanatı sona erdikten sonra göçebe Çağataylar XV. yüzyıla kadar adlarını muhafaza etmişler, XVI. yüzyılda Timurlular devleti yıkıldıktan sonra da

³ Mustafa Argunşah, *Çağatay Türkçesi* (3. bs.), Kesit Yay., İstanbul, 2013, s. 13.

⁴ Fuat Köprülü, “Çağatay Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1945, s. 271.

⁵ Kemal Eraslan, “Çağatay Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1993, s. 168.

⁶ Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı* (Çev.: Günay Karaağaç), (3. bs.), Akçağ Yay., Ankara 2005, s. 12.

göçebe Özbeklere karışmışlardır. Hermann Vambery'nin ifade ettiğine göre, Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Özbekler arasında Çağatay kabilelerinin bulunması Çağatay adının Timurlular devleti yıkıldıktan sonra da varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Bunun yanında, Nikolay Aleksandroviç Aristov, XIX. yüzyıl sonlarına kadar Hive ve Zerefşan vadisi Özbekleri arasında Çağatay adını taşıyan kabilelerin yaşadığını söylemektedir. Ayrıca Çağatay adının bazı yer adlarında da yaşadığı görülmektedir.⁷

Çağatay ulusunda yaşayan göçebe Türklerin daha sonra da Çağatay Hanlığının hakim olduğu bütün topraklardaki Türk ve Türkleşmiş göçebe unsurların konuştuğu tarihi lehçe olan *Çağatay tili* veya *Çağatay Türkisi* Timurlular zamanında Türk yazı dili manasını kazanmıştır. Buna karşılık Çağatay kelimesine XV. ve XVI. yüzyıl yazarlarında bu anlamıyla rastlanmamaktadır. XV. ve XVI. yüzyıl yazarları bunun yerine *Türkî*, *Türk tili*, *Türkî lafzı*, *Türk elfâzı*, *Türkçe*, *Türkçe til* gibi genel terimleri tercih etmişlerdir.⁸ Dönemin ünlü yazar ve şairi Ali Şîr Nevâyî *Muhâkemetü'l-lugateyn* adlı eserinde *Türkî*, *Türkçe* ve *Türk tili* gibi genel ifadeleri kullanmıştır.⁹ Buna karşılık daha sonra yazdığı *Mizânü'l-evzân* adlı eserinde döneminin edebi dilini ifade etmek için *Çağatay lafzı* terimini kullanmıştır.¹⁰

XVII. yüzyılda Çağatay Türkçesinin önde gelen yazarlarından Ebülğazi Bahadır Han *Şecere-i Terâkime* adı eserinde bu dönemin dili için *Türkâne*, *Türkî* ve *Türk tili* genel ifadelerini kullanmıştır. Yazar bir başka eseri olan *Şecere-i Türk*'te ise *Çağatay Türkîsi* terimini kullanmayı tercih etmiştir.¹¹ Mirza Mehdi Han, *Senglâh* adlı Çağatayca-Farsça sözlüğünün mukaddimesini meydana getiren *Mebâni'ül-lugat*'ta, tasvir ettiği dil için *Luğat-i turk*, *Luğat-i turkî*, *Luğat-i çağatay* terimlerini kullanmıştır. *Abuşka* sözlüğünün bir diğer adı *Al-luğât an-navâ' iyâ va' l-istişhâdât al-çağatâ' iyâ*'dır.¹²

Batı dünyasında ise "Çağatay" kelimesi XIX. yüzyılda dikkat çekmeye başlamıştır. Bu konuda özellikle Hermann Vambery'nin *Çagataische Sprachstudien* adlı eseri etkili olmuştur. Hermann Vambery'den sonra Jozsef Thury, Martin Hartmann gibi

⁷ Ersin Teres, *Çağatay Türkçesi Dil Bilgisi ve Metin Çalışmaları*, Sürat Yay., İstanbul 2013, s. 10.

⁸ Zuhâl Ölmez, "Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, s. 174.

⁹ Sema Barutçu Özönder, *Ali Şîr Nevâyî, Muhâkemetü'l-lugateyn*, TDK Yay., Ankara, 1996, s. 169.

¹⁰ Kemal Eraslan, *Ali Şîr Nevâyî, Mizânü'l-Evzân*, TDK Yay., Ankara, 1993, s.11.

¹¹ Zuhâl Ölmez, *Ebulgazi Bahadır Han, Şecere-i Terâkime*, Simurg Yay., Ankara, 1996, s. 32.

¹² Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, s. 14.

Türkologlar Vambery’yi takip ederek “Çağatay” kelimesini geniş manada kullanmışlardır.¹³ Bunun yanında Türk lügatçisi Şeyh Süleyman Efendi *Lûgat-i Çağatay ve Türkî-yi Osmanî* adlı meşhur sözlüğüne Çağatay Türkçesinden başka Özbek Türkçesi kelimelerini de almakta bir sakınca görmemiştir; Fransız doğubilimcileri Etienne Marc Quatremere ve Abel Pavet de Courteille ve Alman lügatçisi Julius Theodor Zenker “Doğu Türkçesi” tabirlerini tercih etmişlerdir. Wilhelm Radloff, Fedor Eugeneviç Korş, “Çağatay Türkçesi” terimi ile Uygur Türkçesi sonrası Orta Asya edebiyatının malzemelerini işaret etmektedirler ve bu şekilde “Doğu Türkçesi” terimini daha geniş manada kullanmışlardır. Radloff, “Doğu Türkçesi” terimini yaşayan Sibirya lehçelerine bağlar; Korş ise, Orhon Türkçesi, Uygur Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Kuman Türkçesini içine alan bir lehçe grubuyla Karagas, Koybal, Sagay ve Salır şivelerini katmaktadır.¹⁴

C. Çağatay Türkçesinin Dönemleri

İkinci Dünya Savaşından sonra özellikle Sovyet Türkologları, Çağatay Türkçesi teriminin yerine Orta Asya İslami Türk yazı dilinin Çağatay Türkçesi Döneminden öncesini içine aldıkları dönem için “Özbek Türkçesi” ve “Eski Özbek Türkçesi” tabirlerini kullanmaktadır. Bu Türkologlardan birisi Aleksandır Mihayloviç Şçerbak’tır. O da bu terimi kullanarak Eski Özbek Türkçesini üç döneme ayırmaktadır.¹⁵

1. Eski Özbek Türkçesine Batı Türkçesi (Kıpçak) ve Güney Türkçesi unsurlarının girdiği dönem. Bu dönem Moğol İstilasıyla son bulmuştur (X. - XIII. yüzyıllar),
2. Yapay Yazılı dil. Çağatay terimi bu döneme aittir (XIII. - XIV. yüzyıllar),
3. Mahalli dil unsurlarının yazı diline girmesi (XVII. - XVIII. yüzyıllar).

Çok fazla kabul görmeyen bu ayrımın yanında Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç ve Fuat Köprülü’nün farklı bakış açılarını yansıttıkları görüşleri ve ayrımlar dikkat çekmektedir. Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç, “Çağatay Türkçesi” terimini

¹³ Janos Eckmann, “Çağatay Dili Hakkında Notlar”, *TDAY-Belleten*, Ankara 1958, s. 120.

¹⁴ Teres, s. 11.

¹⁵ Teres, s. 12.

XV. ve XX. yüzyıllar arasında Orta Asya’da konuşulan edebi Türk Lehçesi için kullanmış ve Orta Asya edebi Türk lehçesini aşağıdaki devirlere ayırmıştır:¹⁶

1. Karahanlı Türkçesi ya da Kaşgar Türkçesi devri (XI. - XIII. yüzyıllar),
2. Kıpçak-Oğuz Türkçesi devri (XIII. - XIV. yüzyıllar),
3. Çağatay Türkçesi devri (XV. - XIX. yüzyıllar),
4. Özbek Türkçesi devri (XX. yüzyıl).

Samoyloviç, Orta Asya Edebi Türk lehçesinin üçüncü devresi olarak ifade ettiği Çağatay Türkçesini dört döneme ayırmaktadır:¹⁷

1. İlk Çağatay Türkçesi ya da Ali Şîr Nevâyî’den önceki Çağatay Türkçesi devri (XV. yüzyılın başlarında Ali Şîr Nevâyî’nin ilk eserini verdiği 1465-XVI. yüzyılın ortaları),
2. Klasik Çağatay Türkçesi devri (1465 - XVI. yüzyılın ortaları),
3. Klasik Devirden Sonraki Çağatay Türkçesi devri (XVII. yüzyılın sonuna kadar),
4. Son Çağatay Türkçesi devri (XVIII ve XX. yüzyıllar).

Bu konuda önemli değerlendirmelerde bulunan ve farklı bakış açısı getiren diğer bir kişi de Fuat Köprülü’dür. Köprülü, Çağatay kelimesinin anlamını genişletmiştir. Ona göre XIII-XIV. yüzyıllarda Çağatay devleti ve Altınordu’nun kültür merkezlerinde gelişmiş Orta Asya edebi lehçesi olup klasik biçimini XV. yüzyılda, Timurlular zamanında almıştır. Fuat Köprülü’ ye göre Çağatay Türkçesi beş devreye ayrılmalıdır:¹⁸

1. Erken Devir Çağatay Türkçesi (XIII. - XIV. yüzyıllar),
2. Klasik Öncesi Çağatay Türkçesi (XV. yüzyılın ilk yarısı),
3. Klasik Çağatay Türkçesi devamı (XV. yüzyılın ikinci yarısı),
4. Klasik Çağatay Türkçesi devamı (XVI. yüzyıl),
5. Gerileme ve Çöküş Devri (XVII. - XIX. yüzyıllar).

¹⁶ Eckmann, “Çağatay Dili Hakkında Notlar”, s. 122.

¹⁷ Eckmann, “Çağatay Dili Hakkında Notlar”, s. 123.

¹⁸ Köprülü, “Çağatay Edebiyatı”, s. 272.

Çağatayca üzerine yoğun çalışma ve yayınlarıyla tanıdığımız Macar Türkoloğu Janos Eckmann da İslami Orta Asya Türk edebi lehçesini üç devreye ayırmıştır.¹⁹

1. Karahanlı Türkçesi ya da Hakaniye Türkçesi (XI. - XIII. yüzyıllar),
2. Harezmi Türkçesi (XIV. yüzyıl),
3. Çağatay Türkçesi (XV. yüzyıl - XX. yüzyılın başı)

Eckmann, İslami Orta Asya Türk edebi lehçesinin üçüncü devresi olarak belirlediği Çağatay Türkçesini de üç döneme ayırmıştır.²⁰

1. Klasik Öncesi Devir (XV. Yüzyılın başlarında Ali Şîr Nevâyî'nin ilk eserini verdiği 1465 yılına kadar),
2. Klasik Çağatay Türkçesi devri (1465-1600),
3. Klasik sonrası Devir (1600-1921).

Janos Eckmann'ın bu konudaki görüşleri genellikle kabul görmektedir. Burada onun görüşlerini esas alarak bu devirler hakkında çok kısa bilgi vereceğiz.

◊ Klasik Öncesi Devir (XV. yüzyılın başlarından Ali Şîr Nevâyî'nin ilk eserini verdiği 1465 yılına kadar olan devir).

Bu dönem Harezmi Türkçesi ile Çağatay Türkçesi arasında geçiş özelliği taşımaktadır. Klasik şeklini Ali Şîr Nevâyî ile bulan Çağatay Türkçesi ile yazılmış eserlerde Nevâyî'nin ilk Divan'ına kadar (1465) gittikçe azalan Harezmi Türkçesi özellikleri yer almaktadır. Bu dönem hakkında görüş ileri süren Kemal Arslan, bu dönemde meydana getirilen divanların düzen bakımından klasik devirdeki divanlar kadar gelişmiş olmadığını söylemektedir.

Dönemdeki divanlarda yer alan şiirler genellikle münâcât, na't, kaside, gazel, muhammes, tuyug ve müfred biçimindedir. Kimi divanlarda ise, genellikle gazel tarzında şiirler yer alır. Şiirlerde kullanılan vezinler aruzun remel, hezec ve rezec bahirlerinin en çok kullanılan vezinleridir.

Dönemin başlıca temsilcileri şunlardır: Mevlânâ Sekkâkî, Mîr Haydar Têlbe, Mevlânâ Lûtfî, Yusuf Emîrî, Mevlânâ Gedâyî, Şeyhzâde Atâyî, Ahmedî, Yakînî, Seyyid Ahmed Mirzâ.²¹

¹⁹ Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, s. 17.

²⁰ Teres, s. 12.

◇ Klasik Devir (XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın ilk yarısını kapsar)

Bu döneme Ali Şîr Nevâyî devri de denmektedir; 1469 - 1506 yılları arasında hüküm süren, Herat'ı siyasi merkez olması yanında devrin sanat ve kültür merkezi hâline getiren Hüseyin-i Baykara ile onun himayesinde bulunan Ali Şîr Nevâyî'nin başlattıkları dönemdir. 1507'de Özbeklere karşı yapılan savaşta ölen Baykara'dan sonra Klasik Çağatay edebiyatı Şeybânîlerle Orta Asya'da, Bâbü ile de Hindistan'da olmak üzere iki bölgede devam etmektedir.

Ali Şîr Nevâyî'ye kadar Çağatay Türkçesi dil bakımından çok da belirgin olmayan bir durumdaydı. Ali Şîr Nevâyî'nin büyük dehası bu karışık edebi lehçeyi büyük ve geniş sahalara yayılmış olan Türk boylarının, Özbeklerin, Kazakların, Kırgızların, Uygurların, İdil-Ural Türklerinin müşterek tek edebi lehçesi hâline getirdi.

XVI. yüzyıl ortalarına kadar bu durum devam etmektedir. Bu dönemin başlıca temsilcileri şunlardır: Ali Şîr Nevâyî, Hüseyin-i Baykara, Hamîdî, Şeybânî Han, Muhammed Salih, Ubeydî, Zahîrî'd-dîn Muhammed Bâbü, Meclisî, Bayram Han.²²

◇ Klasik Sonrası Devir (XVI. yüzyılın ikinci yarısından XIX. yüzyılın sonuna kadar olan dönemi kapsar)

Orta Asya'nın çeşitli adlar altında süren 250 yıllık siyasi birliği XVI. yy.'ın sonlarında Şeybânî hükümdarı Abdullah Han'ın ölümü ile sona ermiştir ve Şeybânî Hanlığı Hive, Hokand ve Buhara hanlıkları olmak üzere üçe bölünmüştür. Bu hanlıklar arasındaki iç savaşlar kültür hayatında da etkisini göstermiş, güçlü şair ve yazarların yetişmemesi sebebiyle Çağatay Türkçesi gerilemeye başlayıp zamanla yerini Özbek Türkçesine bırakmıştır.

Bu dönemin başlıca temsilcileri şunlardır: Ebûlgazi Bahadır Han, Munis Harezmî, Baba Rahim Meşreb, Saykalî, Sûfî Yar, Turdi, Hüveydâ, Kâmil, İvaz Otar, Ömer Han, Nadire Hanım, Cihan Hatun, Furkat vs.²³

XV. yüzyılın başlarından XIX. yüzyılın başlarına kadar devam eden Çağatay Türkçesi Özbekler, Kazaklar, Uygurlar gibi Orta Asya halkları ile Tatarlar ve Başkırtlar gibi Altın Orda devletinin asıl halkını teşkil eden Kıpçak Türklerinin ortak yazı dili

²¹ Eraslan, "Çağatay Edebiyatı", s. 170.

²² Koprülü, "Çağatay Edebiyatı", s. 286.

²³ Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, s.18.

olarak kabul edilmektedir. Çağatay Türkçesi, kendisinden bir yüzyıl kadar önce kullanılan Harezmi Türkçesinin devamı sayılmaktadır.²⁴

II. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİ

Çağatay Türkçesi ile yazılmış eserleri, özellikle de Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerini anlayabilmek için Azerbaycan, Hindistan ve İran'da Çağatay Türkçesinden Farsçaya, Anadolu'da ise Çağatay Türkçesinden Osmanlı Türkçesine sözlükler hazırlanmıştır. Çağatay Türkçesinin sözlükleri hakkında kısa bilgi aşağıda verilmektedir.

◊ *Abuşka Sözlüğü*

Sözlüğün kim tarafından tertip edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Sözlüğü son olarak yayımlayan Mustafa S. Kaçalın'e göre Niyâzî'nin Osmanlı edebiyatı tarihinde Nevâyî'nin şiirleri ile çokça ilgilenen kimse olarak kayıtlara geçen tek kişi olması eserin müellifi olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Kitapta müellifin, müstensihinin hatta eserin adı bile kayıtlı değildir. Bu yüzden sözlüğün yarım kaldığı kanaati oluşmuştur.²⁵

Yazar sözlüğünü, yazılı kaynaklardan çalıştıktan sonra kolayca kaçmayıp Çağatay dilini kullanma bilgisine dayanarak düzenlemiştir. Sözlükte 2200 kadar madde başı vardır. Madde başları içerisinde 206 Moğolca, 107 Farsça, 22 Çince, 21 Arapça, 5 Sanskritçe, 5 Soğdca, 2 Hintçe, 1 Malayca, 1 Mançu-Tunguzca ve 1 Toharca olmak üzere 349 alıntı kelime veya benzer biçim tespit edilmiştir.²⁶

Sözlük ilk maddesi olan *abuşka* “yaşlı kadın” maddesiyle başlaması dolayısıyla aldığı *Abuşka Sözlüğü* adından başka *Lügat-i Abuşka*, *Kitâbü Lügati Abuşka*, *Abuşka der Lügat-i Çağatay*, *Kitâbü Lügat-i Çağatay* gibi isimlerle de adlandırılmıştır. Kaçalın eserin adını *El-Lugatu'n-Neva'iyye ve'l-İstişhadatu'l-Cagata'iyye* olarak almaktadır. Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerinde kullanılan kelimeleri anlamak gayesiyle yazılmış olan bu sözlüğe, devrin diğer şairlerinden de örnekler alınmıştır. Sözlükte geçen kelimeler Arap alfabe sistemine göre düzenlenmiştir. Her harf üstünlü, ötreli ve esreli olarak ayrı ayrı

²⁴ Teres, s. 13.

²⁵ Mustafa Kaçalın “Abuşka Sözlüğü Üzerine”, *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, S/13, İstanbul 2003, s. 23.

²⁶ Mustafa Kaçalın, *Niyâzi: Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar (el-Lugātu'n-Nevâiyye ve'l-İstişhadātu'l-Cagatâiyye)*, TDK Yay., Ankara, 2011, s. 14.

gösterilmiştir. Sözlükte ünlülerin a, e, ı, i, o, ö, u, ü okunuşları belirtilmiştir, ayrıca isimler yalın halleriyle verilirken, fiiller de eserlerde geçen çekimli şekilleriyle dizilmiştir. Eserin tertibinde her harf bir bap olmak üzere 23 bap vardır. Her ünlü (hareke) bir fasıl olmak üzere 58 fasıl bulunur.²⁷

“Gerek Arapçada olsun gerek eklerini ayırıp köke ulaşırken Türkçede olsun kelimenin anlama açılan kapısı sonudur. Üç ünsüzlü köklerin son sesi evin kapısını, kapıdan sonra gelen öbekte ilk sesler odalarını oluşturur. Arap sözlükçülüğünü örnek edinen ve Türkçede kelime esasının ünlü çekirdekli olduğunu dikkate alan yazar, o zaman için ünsüz başlangıçları bap, ünlü çekirdekleri de fasıl olarak ayırmakla Türkçeyi kendi kuralları içerisinde düşünmüştür”. Ayrıca sözlükte, kelimelerin anlamları ayrıntılı biçimde verilmiş olup hangi eserde geçtiği örnek beytiyle birlikte belirtilmiştir.²⁸

Abuşka Lügati'nin birçok nüshası vardır. Sözlük ilk kez Budapeşte’de 1862 yılında Macarca olarak yayımlanmıştır. A. Vambéry, *Abuşka Csagataj-török szogyüjtemeny. Török keziratbol forditotta, elöbeszeddel es jegyzetekkel kiserte Budenz Jozsef*, Pest, 1862. Bu yayından alıntılar çıkarılmış, yalnız madde başları verilmiştir. Bu çalışma adı geçen sözlükle ilgili ilk çalışmadır ve *Abuşka* adının yaygınlaşmasına öncülük etmiştir. Sözlük, V.V. Velyaminov Zernov’un ön sözüyle Arap harfli olarak *Dictionnaire Djaghataiturg* adıyla 1869’da St. Petersburg’da yayımlanmıştır. Üçüncü yayını Pavet de Courteille 1870’de Paris’te Fransızca olarak yapmıştır. Eserle ilgili Türkiye’de ilk çalışmayı Besim Atalay yapmıştır: Besim Atay, *Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü*, Ankara, 1970.²⁹

◊ *Fazlullah Han Sözlüğü*

17. yüzyılda Hindistan Türk imparatoru Bâbü’r’un beşinci göbekten torunu ve halefi Muhammed Evrengzib’in tavsiyesi üzerine Hindistan’da Fazlullah Han tarafından yazılmış bir sözlüktür. Yazar eserini *Lugat-i Türkî dese de sözlük Risale-i Fazlullah Han* adıyla tanıtmıştır. Sözlük üç bölümden oluşur: Birinci bölümde alfabetik sıraya

²⁷ Kaçalın, “Abuşka Sözlüğü Üzerine”, s. 25.

²⁸ Kaçalın, *Niyâzi: Nevâyi’nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar (el-Luğātu'n-Nevâiyye ve'l-İstişhādātu'l-Cağātâiyye)*, s. 15.

²⁹ Argunşah, s. 69.

göre fiiller, ikinci bölümde isimler ve son bölümde ise sayı, hayvan bitki, Türk kabile ve aşiret adları ile askerî terimler yer almıştır. Eser 1825'te Kalküta'da basılmıştır.³⁰

◇ *Zebân-ı Türkî (Kelür-nâme)*

Fazlullah Han'ın çağdaşlarından, Hindistan doğumlu bir Türk olan Muhammed Yakub-ı Çingî tarafından 17. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür. Ayrıca içinde gramer bilgileri de bulunmaktadır. Eser, *Zebân-ı Türkî* veya *Kelür-name* adlarıyla bilinmektedir. Yazar eserini Muhammed Alemgîr Şah'a ithaf etmiştir. Giriş bölümünde, eserin Türkçe olduğunu, kendisinin aklına gelenleri topladığını ve Türk dilini yeni öğrenenlerin faydalanmaları için Türkçe kelime ve gramer kurallarını tercüme ettiğini belirtmiştir. Müellif, Türkçenin atalarının dili olduğunu, bu dili ustalarının eserlerinden öğrendiğini de eklemiştir.³¹

Eser, 15 bölümden ve çeşitli fasıllardan meydana gelmektedir. Metinde 1496'sı madde başı olmak üzere 6744 Çağatayca kelimeye yer verilmiştir. Madde başlarının 459'u fiildir. Eserin Taşkent'te Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü (Özbekistan), British Museum (İngiltere) ve Lucknow şehrinde Nedvetü' l-Ulema, Şibli Library'de (Hindistan) üç nüshası tespit edilmiştir.³²

Zebân-ı Türkî (Kelür-nâme) 1982 yılında A. İbragimova tarafından Taşkent'te yayımlanmıştır. Türkiye'de nüshanın karşılaştırmalı bir yayını Funda Kara tarafından yapılmıştır: *Muhammed Ya' kûb-ı Çingî, Zebân-ı Türkî (Kelür-nâme), İnceleme-Metin-Dizin*, Fenomen Yay., Erzurum, 2011.³³

◇ *Senglâh*

Sözlük, Nadir Şah zamanında 1758 - 1760 yılları arasında Nadir Şah'ın başkâtibi ve vakanüvisi Mirza Mehdî Han tarafından Çağatayca-Farsça olarak yazılmıştır. Bu sözlüğün de yazılış amacı Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerinin anlaşılmasıdır. Yazarın kendisi hakkında eserin girişinde verdiği bilgilere bakılırsa, gençliğinde Nevâyî'nin eserleriyle

³⁰ Ahmet Caferoğlu, *Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri. Türk Dili Tarihi II*, İstanbul, 1984, Enderun Yay., s. 198.

³¹ Funda Kara, *Zebân-ı Türkî (Kelür-name), İnceleme-Metin-Dizin*, Fenomen Yay., Erzurum, 2011, s. 7.

³² Kara, s. 10.

³³ Argunşah, s. 71.

çok ilgilenmiş, rastladığı birçok müşkülün çözümü için eserine *Senglâh* yani “Taşlık” adını vermiştir.³⁴

Senglâh’ta dönemin diğer şairlerinden de örnekler toplanmıştır. Nevâyî sözlüğü olarak hazırlanmasına rağmen yazar Lûtfî, Baykara, Bâbüür divanlarıyla *Baburnâme*’yi ve Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir *Kelile ve Dimne*’yi de taramıştır. Kıyaslama yapan araştırmacılar *Abuşka* sözlüğündeki malzemenin geniş ölçüde *Senglâh*’a aktarıldığını tespit etmişlerdir. Eserde, Azeri ve Anadolu Türkçelerine ait kelimelerle kimi Moğolca kelimeler de yer almaktadır.³⁵

6000 kadar kelime ihtiva eden *Senglâh*, üç bölümden oluşur: *Mabâni-l-lûgat* adıyla anılan ilk bölüm Çağatay Türkçesi grameridir. İkinci bölüm asıl sözlük kısmıdır. Üçüncü bölümde ise Nevâyî’nin bazı eserlerinde geçen Arapça, Farsça kelimelerin açıklamaları yapılmıştır.³⁶

Eserin yazılış sebebi olarak Mirza Mehdî, kendisinin Nevâyî’ye olan hayranlığını göstermektedir. Sözlüğün giriş kısmında, ilk gençliğinden beri Nevâyî’nin eserlerini okumaktan büyük bir zevk aldığı için bütün arzusunun şairi anlamak olduğunu söylemekte ve aralıksız araştırmaları neticesinde şairin dilinin inceliklerine iyice nüfuz ettikten sonra eldeki Nevâyî sözlüklerinin yetersizliğini düşünerek, Nevâyî’de geçen ve anlaşılması güç olan kelime ve tabirlerin geniş bir sözlüğünü tertip etmeye karar verdiğini eklemektedir.³⁷ Eserin Londra, Paris ve Tahran kütüphanelerinde toplam altı yazma nüshası vardır.³⁸

Eser üzerinde çok sayıda çalışma yapılmıştır. British Museum nüshasının *Mabâni-l-lugat* bölümünü Denison Ross 1910’da yayımlamıştır: E. Denison Ross, *The Mabâni’ l-Lughat being a Grammar of the Turki Language in Persian by Mirzâ Mehdi Khâan*, Bibliotheca Indica, Calcutta, 1910. Sözlükteki gramer bölümüyle ilgili diğer bu çalışmayı da Janos Eckmann yapmıştır: *J. Eckmann, Mirza Mehdis Darstellung der Körös Dicata, edendo operi praeftit L. Ligeti, (Bibliotheca Orientalis Hungarica V)*, Budapest, 1942 - 1947, s. 156 - 222. *Mabâni’ l-lugat* ile ilgili bir diğer çalışmayı da K. H.

³⁴ Ahmet Caferoğlu, *Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri. Türk Dili Tarihi II*. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1974, s. 226.

³⁵ Ahmet Caferoğlu, *Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri. Türk Dil Tarihi II*, s. 201.

³⁶ Janos Eckmann, “Mirza Mehdi’nin Senglah Adlı Çağatayca Sözlüğü”, *VIII. Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1960, s. 37.

³⁷ Eckmann, “Mirza Mehdi’nin Senglah Adlı Çağatayca Sözlüğü”, s. 38.

³⁸ Zuhâl Ölmez, “Çağatayca Sözlükler”, *Kebikeç*, S/ 6, Ankara, 1998, s. 140.

Menges yapmıştır: *K. H. Menges, Das Čagataische in der persischen Darstellung von Mirzā Mahdi Xān, Akademischer der Wissenschaften und der Literatur (in Mainz), Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang, 1956.* Süleymaniye Kütüphanesindeki nüshanın tıpkıbasımı Besim Atalay'ın ön sözüyle Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır: Besim Atay, *Mirza Mehdi Han, Seng-lâh, Lûgat-i Nevâyî*, Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1950. Sözlüğü tam olarak neşreden Sir Gerard Clauson'dur: *Sir Gerhard Clauson, Muhammed Mahdî Xan, Sanglax, A Persian Guide to the Turkish Language*, London, 1960.³⁹

◊ *Hulâsa-i Abbasî*

Sözlük 19. yüzyılın ilk yarısında Mirza Mehdi Han'ın etkisiyle Mehmed Hoyî tarafından yazılmış ve İran şahı Fethali'nin oğlu Abbas Mirza'ya ithaf edilmiştir. Eserde yazarına ait hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Sözlük, *Senglâh*'a dayanmaktadır. Sözlüğün Tahran ve Paris nüshalarının her ikisinde de birtakım yanlışlıklar bulunmaktadır.⁴⁰ Eserin üç nüshasının olduğu bilinmektedir. Henüz yayımlanmamıştır.⁴¹

◊ *El-Tamga-yı Nâsırî*

Şeyh Muhammed Salih tarafından 19. yüzyılın ikinci yarısında yazılarak Nasirüddin Şah' a ithaf edilmiştir. Sözlük, Farsça-Çağatay Türkçesi olup giriş kısmı *Mabâni'l-lûgat*'a benzemektedir.⁴²

◊ *Fethali Kaçar Sözlüğü*

1862 yılında Fethali Kaçar Kazvinî tarafından yazılmış Farsça-Çağatay Türkçesi bir sözlüktür. Sözlüğün yazarı Kazvinî, Safevilerin Gence'den Kazvin'e naklettikleri Karakoyunlu sülalesindedir. İran sahasında yazılan Çağatay sözlüklerinin en büyüğüdür. Kazvinî, kendi bilgisini artırmak ve şahının arzusunu yerine getirmek amacıyla bu eseri yazmıştır. Yazar sözlüğünü hazırlarken *Senglâh*'tan faydalanmıştır. Sözlük Nevâyî'nin eserleri üzerine oluşturulmuştur. Ancak yine de dönemin diğer şairlerinin eserlerinden de örnekler alınmıştır. Eserin bilinen iki nüshası vardır.⁴³

³⁹ Argunşah, s. 73.

⁴⁰ Ölmez, "Çağatayca Sözlükler", s. 142.

⁴¹ Ali Akar, *Türk Dili Tarihi* (4. bs.), Ötüken Neşriyat Yay., İstanbul, 2010, s. 209.

⁴² Caferoğlu, *Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri. Türk Dili Tarihi II*, s. 227.

⁴³ Argunşah, s. 74.

◇ *Dictionnaire Türk Oriental*

Pavet de Courteille'nin hazırlamış olduğu Çağatay Türkçesi sözlüğünde madde başları Arap harfleriyledir. Maddeler Fransızca açıklanmıştır. Kimi maddelerde yer alan beyit ve mensur parçaların çevirisi de verilmiştir: *Pavet de Courteille, Dictionnaire Turk Oriental*, Paris, 1870.⁴⁴

◇ *Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî*

Şeyh Süleyman Efendi-i Özbekî el-Buhârî 1821-1822 yıllarında Orta Asya'da doğmuş, 1847'de İstanbul'a gelerek Özbekler Tekkesi şeyhliği yapmıştır. Hazırlamış olduğu sözlük 1882 (Rumi 1298) yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Basılmış ilk Çağatay Türkçesi sözlüğüdür: *Şeyh Süleyman Efendi-i Özbekî el-Buhârî, Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî*, İstanbul, 1298. Eser adından da anlaşılacağı gibi Çağatay Türkçesi-Osmanlı Türkçesi bir sözlüktür. Eserin başında Şeyh Süleyman Efendi tarafından yazılmış kısa bir ön söz, Çağatay Türkçesi hakkında bir yazı (Mukaddime-i Çağatay), manzum bir mukaddime ve kaideler yer almaktadır. Eserde toplam 6775 madde başı vardır.⁴⁵

Bu sözlük Kunoş tarafından kısaltılarak Almancaya çevrilmiştir. Sözlük düzeni Latin alfabesine göre yapılmıştır. Madde başları italik olarak gösterilmiş ve kelimelerin anlamları karşılarında hem Türkçe hem de Almanca olarak verilmiştir: *İgnaz Kunos, Şeix Sulejman Efendi's Çağatay-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest, 1902.⁴⁶

◇ *Üss-i Lisan-i Türkî*

Mehmet Sadık tarafından hazırlanmış ve 1897 – 1898 yılında İstanbul'da basılmıştır. Eser, altı bölüm ve küçük bir sözlükten oluşmaktadır. Sözlüğün baş kısmında Ahmet Mithat Efendi'nin takrizi yer alır. Daha sonra da Osmanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış mukkaddimeler bulunur. İsim, mastar, fiiller, sıfat, zamir, edatlar ve bazı kaidelerden oluşan eserde tanımlar örneklerle işlenmiştir.⁴⁷

1902 yılında Martin Hartmann tarafından ilavelerle Almancaya çevrilen sözlük, Ali Ilgın ve Recep Toparlı tarafından hazırlanarak Türk Dil Kurumunda yayımlanmıştır:

⁴⁴ Akar, s. 209.

⁴⁵ Akar, s. 210.

⁴⁶ Argunşah, s. 74.

⁴⁷ Ahmet Ercilasun, *Türk Dili Tarihi, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla* (9. bs.), Akçağ Yay., Ankara 2010, s. 426.

M. Hartmann, *Çağataisches Die Grammatik Uss-i lisân-i turkî des Mehemmed Sadiq*, Heidelberg, 1902; Ali Iğın-Recep Toparlı, Mehmet Sadık, *Üss-i Lisân-i Türkî, Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara, 2006.⁴⁸

◇ Çağatay Türkçesi Sözlüğü

Türkiye’ de son yıllarda Suat Ünlü tarafından Çağatay dönemi metinleri taranarak 26. 665 maddelik bir sözlük hazırlanmıştır. Sözlükte Türkçe kelimeler yanında Arapça ve Farsçadan alıntı kelimeler de yer alır: *Suat Ünlü, Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yay., Konya, 2013.⁴⁹

III. BEDÂYİÜ’L – LUGAT

A. Eserin Adı ve Amacı

Çağatay Türkçesinin bilinen en eski sözlükleri arasında olan ve günümüze ulaşabilen tek yazma nüshası Sankt-Petersburg’da Saltıkov-Şçedrin Kütüphanesinde bulunan *Bedâyiü’l-lugat*’in Tali İmani Heratlı’nın Ali Şîr Nevâyî’nin eserlerindeki kelimelerin açıklamalı sözlüğü Herat’ta Timurlu Sultan Hüseyin (1438-1506) döneminde derlenmiştir. V. Khanykov’un koleksiyonundaki el yazmasının kalan kısmı 1705’te yeniden yazılmıştır. Sözlüğün derleyicisinin kişiliği hakkında herhangi bir bilgiye literatürde rastlanmamıştır. Sözlüğün başında, derlenme koşullarını açıklayan şiirsel yazılarla birlikte küçük bir nesir şeklinde ön söz bulunmaktadır. Ön söze göre, Sultan Hüseyin’in isteğiyle özellikle Ali Şîr Nevâyî’nin şiirlerinin açıklanması için kısaltılmış bir sözlük hazırlanmıştır ve sonrasında bu sözlüğün *Bedâyiü’l-lugat* (“nadir kelimeler”) ismi aldığı bildirilmektedir.⁵⁰

B. Eserin Özellikleri

Bedâyiü’l-lugat’in belirli bir sistem üzerine oldukça sıkı biçimde kurulduğu görülmektedir. Kelimeler, Arap alfabesinin harf sırasına göre düzenlenmiştir. Sözlükte bulunan her kelime için, kısa bir fonetik özellik, daha doğrusu, sözcüğün harf

⁴⁸ Argunşah, s. 74.

⁴⁹ Suat Ünlü, *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yay., Konya, 2013, s. 2.

⁵⁰ Ferhat Rahimi, “Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 2018, s. 78.

telaffuzunun göstergesi bulunmaktadır. Ünsüzlerle ilgili, aynı harfi karşılayan biçimler için aksanlı işaretlerin varlığı veya yokluğu belirtilmektedir; *Bedâyiü'l-lugat*'te sözlükbilimin o zamandaki en önemli kuralları tamamen korunmaktadır. Yazım kuralları, fonetikten önemli tutulmaktadır. Sözlüğün yazarı sözcüğün yazım şeklini vererek, onun okunuşu ile ilgili gerekli açıklamalar yapmaktadır.⁵¹

Bedâyiü'l-lugat'te Nevâyî, Lûtfî ve Mîr Haydar'ın şiirlerinden örnekler bulunmaktadır. Sözlükte leff-ü-neşr'e göre kurulmuş şiirlere çok önem verilmiştir. Örnekler, sözlük yazarı tarafından, çoğunlukla Ali Şîr Nevâyî'nin şiirlerinden alınmıştır; *Hamse*'den alınan şiirlerde, onların nereden alındığı gösterilmektedir; fakat *Çar Divan*'dan alınan şiirlerin tam olarak hangi divandan alındığı gösterilmemektedir. Aynı zamanda, şiirin içeriği ve şiirin faziletleri hakkında bir açıklama da yapılmaktadır. Bazen ise bir sözcüğün sadece sözlükteki manası kullanılmaktadır. Her durumda, nazım alıntıları, şüphesiz, özenle seçilmekte ve şiirsel özellikleri kasten değerlendirilmektedir.⁵²

C. Eserin Nüshaları

Yapılan araştırmalarda, eserin altı nüshası olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan biri Rusya'da, diğerleri İran'da bulunmaktadır. Tezimizde, Rusya'da, Sankt-Petersburg'da Saltıkov-Şchedrin Kütüphanesinde bulunan eserin tek yazma nüshasından yararlanan A. Borovkov' un çalışma metni esas olarak alınmıştır.

İran'da tespit edilen nüshalar ise şunlardır:

1. Tahran Üniversitesi-Merkez Kütüphanesi (numara 5936, 60 yaprak, istinsahı: h. 1119, Hâcî Muhammed Kâtib),
2. Tahran-Sipehsalar Kütüphanesi (numara 14, 142 yaprak),
3. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Kütüphanesi (numara 3709, 114 yaprak, istinsahı: h. 1224, Muhammed Kazvini, Şeyh-Ali Mirzâyî Kacar'ın buyruğuyla yazılmıştır),
4. Kum-Hüccetiye Medresesi Kütüphanesi (numara 488/2, istinsahı: h. 1242, sayfa kenarlarında yazılmıştır),

⁵¹ Ölmez, "Çağatayca Sözlükler", s. 140

⁵² Rahimi, "Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası", s. 79.

5. Tebriz-Milli Kütüphanesi. Hâc Hüseyin Nahcıvani bölümü (numara. 1439, istinsahı: h. XIII. yüzyıl).⁵³

IV. ALEKSANDR BOROVKOV'UN HAYATI ve ESERLERİ

Aleksandr Konstantinoviç Borovkov 3 Mart 1904'te işçi bir ailenin çocuğu olarak Taşkent'te doğmuştur. 1928'de Taşkent'teki Orta Asya Devlet Üniversitesi Doğu Fakültesi'ni bitirmiştir. Hocaları arasında M. S. Andreev, N. G. Mallitskiy, A. A. Semenov, A. E. Şmidt gibi şarkiyatçılar vardır. Öğrencilik yıllarında iki makale yayımlamıştır. Bir müddet Orta Asya Devlet Müzesi'nde memur olarak çalışmıştır, bu sırada Taşkent' teki Ziraat ve Tıp fakültelerinde Özbek dili dersleri vermiştir.⁵⁴

Borovkov 1929 – 1935 yılları arasında Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nde V. V. Barthold, A. N. Samoyloviç, N. Ya. Marr, S. E. Malov gibi meşhur Türkolog ve şarkiyatçılardan ders almıştır. Burada çeşitli Türk lehçelerini öğrendiği gibi dil bilimi alanında da uzmanlaşmıştır. Bir yandan da aynı fakültede Özbekçe ve Uygurca dersleri vermiştir. Fakültedeki Marksizm-Leninizm literatürünün Özbekçe'ye tercümesi kurslarına katılmıştır. İlimler Akademisi'nde yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamlamıştır. Leningrad ve Taşkent'te çeşitli üniversite ve akademilerde Özbekçe, Uygurca, Kazakça, Kırgızca, Türkmence okutmuştur ve araştırmalarda bulunmuştur. Türk dillerinin leksikolojisi, diyalekti, fonetiği ve grameri üzerine iyice uzmanlaşmıştır, bu alanlarda yetkin bir bilim adamı niteliği kazanmıştır.⁵⁵

Aleksandr Konstantinoviç 1928'den itibaren Arap alfabesinden Latin alfabesine geçen Türk halklarının mektepleri için hazırlanan ders kitapları komisyonlarında görev yapmıştır. *Karaçaevo-Balkarskiy yazık* (1932), *Uçebnik uygurskogo yazıka* (1935) gibi ders kitapları bu yıllarda hazırladığı eserlerden bazılarıdır. 1935'te tez savunmasına girmeden dil bilimi doktoru olmuştur. 1938'de Özbekistan'da görevlendirilmiştir. Aynı yıl Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde yaşayan Türk halkları bu defa Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçmiştir, ders kitaplarının hazırlanmasında Borovkov'a da görev verilmiştir. Özbekçe yeni alfabenin hazırlanıp imlâ kurallarının belirlenmesi

⁵³ Ferhat Rahimi, “İran Kitaplıklarında Bulunan Çağatay Türkçesi Sözlükleri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2017, s. 2069.

⁵⁴ Bladimir Lunin, “Son Yıllarda SSCB' de Türkoloji Araştırmaları”, *TDAY Belleten*, 1964, s. 114.

⁵⁵ Aleksandr Kononov, *Bibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Türkologov (Dooktyabrskiy Period)*, İzdatelstvo Nauka, Moskva 1974, s. 45.

komisyonlarında çalışmıştır. 1939 – 1943 yıllarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlimler Akademisi Özbekistan Şubesi Dil ve Edebiyat Enstitüsü müdür vekilliğinde bulunmuştur.⁵⁶

A. Borovkov 1943'te oluşturulan Özbekistan İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün iki yıl müdür vekilliğini ve Özbek Dili Bölümü'nün başkanlığını yürütmüştür. Nizâmî adlı Taşkent Pedagoji Enstitüsü Dil Bilimi Fakültesi'nde ders vermiştir. Bu yıllarda aktif olarak Türkistan'daki XI ve XV. yüzyıllara ait Türkçe el yazmaları üzerine çalışmıştır, halkın elindeki değerli yazmaların kütüphane ve müzeler için toplanmasına gayret etmiştir. A. Gulamov, E. Magrufov ve T. Şermuhammedov ile birlikte okullar için Özbekçe gramer kitapları hazırlamıştır.⁵⁷

Özbek dili ve kültürüne yaptığı hizmetlerden dolayı 1943'te Özbekistan İlimler Akademisi' ne muhabir üye kabul edilmiştir ve ödüllendirilmiştir. 1945'te Leningrad'a dönerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlimler Akademisi Leningrad Şubesi Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde Orta Asya ve Türkçe Bölümü'nde çalışmaya başlamıştır. 1957'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlimler Akademisi'ne muhabir üye olmuştur. 1959-1962 yılları arasında Petersburg Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlimler Akademisi Dil Bilimi Enstitüsü'nün müdür yardımcılığını yürütmüştür.⁵⁸

15 Kasım 1962'de Petersburg'da ölmüş ve Şuvalov Mezarlığı'na gömülmüştür. Borovkov, Lenin (Orden Lenina, 1954) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Şükran madalyaları ile (Znak Poçeta, 1944) ödüllendirilmiş Orta Asya Türk şiveleri/dilleri üzerine değerli çalışmalar yapmış, Türk sözlükçülüğü için önemli bazı kaynakları keşfetmiş ve bunların bir kısmını kendisi neşretmiştir. Eserlerinin tamamı Türk dili ve kültürü üzerine olan Borovkov'un eserleri şöyledir:⁵⁹

◇ *Sözlük ve Dil Bilimi:*

- *Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII vv.* (XII-XIII. yüzyıllara ait Orta Asya Kur'an tefsirinin sözlüğü). Borovkov'un ölümünden sonra 1963'te Moskova'da yayımlanan eser Halil İbrahim Usta ve Ebülfez Amanoğlu

⁵⁶ Evgeniy Tenişev, *Drevnetyurkskie yazıki*, Vostok Zapad, Moskova 1990, s. 143.

⁵⁷ Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I: Yabancı Türkologlar*, TDK Yay., Ankara 1998, s. 119.

⁵⁸ Eren, s. 120.

⁵⁹ Kononov, s. 46.

tarafından Türkiye Türkçesine çevrilmiştir (*Orta Asya 'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı [XII.-XIII. Yüzyıllar]*, Ankara 2002),

- *Uygursko-russkiy slovar* (Uygurca-Rusça sözlük, Leningrad 1935),
- *Ozbek tilinin jani orfografija projekti* (Özbek dilinin yeni imlâ projesi, Taşkent 1939, F. Kemalov, B. Azizov ve A. Osmanov ile birlikte),
- *Uzbekskiy literaturniy yazık v period 1905-1907 gg.* (1905-1907 yıllarında Özbek edebî dili, Taşkent 1941),
- *Uzbeksko-russkiy slovar* (Özbekçe-Rusça sözlük, Taşkent 1941, T. N. Kari Niyazov ile birlikte; gözden geçirilmiş yeni baskı, Moskova 1959),
- *Russko-uzbekskiy slovar* (Rusça-Özbekçe sözlük, I-V, Taşkent 1950 – 1955); *Rusça Üzbekça Lugat* (Taşkent 1956);
- *Bada'i' al-lugat. Slovar Tâli İmânî Geratskogo k soçineniyam Alişera Navoi* (Ali Şîr Nevâî'nin şiirleri için Heratlı Tâli'nin yazdığı *Bedâiyu'l-lugat*, Moskova 1961).

◊ *Ders Kitapları*

- *Uçebnik uygurskogo yazıka* (Leningrad 1935),
- *Üzbek tili grammatikası, fonetika va morfologiya* (Taşkent 1943),
- *Üzbek tili grammatikası, sintaks* (Taşkent 1952),
- *Üzbek tili derligi, fonetika, morfologiya* (Taşkent 1957),
- *Üzbek tili dersligi II: Sintaks* (Taşkent 1957).

Yazarın A. Gulamov, E. Magrufov ve T. Şermuhammedov ile birlikte hazırladığı bu ders kitapları daha sonraki yirmi yıl içinde (1960 – 1980) çokça basılmıştır. Borovkov' un ayrıca Türkçe' nin çeşitli lehçelerine dair yazılmış seksen kadar makalesi bulunmaktadır. Ali Şîr Nevâyî üzerine kaleme aldığı bir makalesi (*Alişer Navoi kak osnovopoljnik uzbekskogo literaturnogo yazıka, Alişer Navoi*, Moskova-Leningrad 1946, s. 92-120) Rasime Uygun tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (*Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şîr Nevai*, TDAY Belleten, II [1954], s. 59-96).⁶⁰

⁶⁰ Lunin, s. 115.

V. ALEKSANDR BOROVKOV'UN ÇALIŞMASINDA “BEDÂYİÜ'L-LUGAT” ÜZERİNE YAPTIĞI DEĞERLENDİRMELER

Aleksandr Borovkov kendi çalışmasının *Giriş* kısmında *Bedâyiü'l-lugat* sözlüğünün, Devlet Halk Kütüphanesi' nin Sovyetler Birliği'ndeki SSCB' ye ait tek el yazması olan Leningrad' taki M. E. Saltykov-Şçedrin' den (Khanykov koleksiyonu, No. 35) uyarlanarak çoğaltıldığını söylemektedir. Orijinal metin, 1 – 89 yaprakları arasındadır ve yazılış tarihi 1117 (1705/06)'dir. Aleksandr Konstantinoviç *Bedâyiü'l-lugat* 'in yaklaşık olarak bin kelime ve biçim içerdiğini, sözlükte *Abuşka* 'nın yarısı kadar kelime bulunduğunu belirtmektedir.⁶¹

Aleksandr Konstantinoviç *Bedâyiü'l-lugat* 'in *Giriş* kısmında eserin özelliklerinden bahsederken alıntılarda çok sayıda tutarsızlıklar bulunduğunu söylemektedir; Ali Şîr Nevâyî'nin eserleri üzerine paralel edisyon kritik çalışması yapılmadığını düşünmektedir. A. Borovkov'un çalışmasında sözlüğün kısa olması için, *Bedâyiü'l-lugat* 'teki açıklamalar tam olarak yorumlanmamakta ve sözcüklerin anlamları kısaca verilmektedir. İlgili sözcüklerin tümünün telaffuzunda yapılan açıklamalar atlanmıştır, çünkü bunların tümü transkripsiyonla gösterilmiştir. *Bedâyiü'l-lugat* 'te bulunan alfabetik sıra, Borovkov tarafından korunmaktadır. Bu durum karşılaştırma için oldukça önemlidir. Kendine özgü sözlüklerin incelenmesinde istisnalar dışında alıntılar verilmemektedir, çünkü referansların verildiği sözlüğe ait tıpkıbasımlı metin hali hazırda eklenmiştir.⁶²

Sovyet Türkolog, bilinen en eski Çağatayca-Farsça sözlüklerden biri olan *Bedâyiü'l-lugat* 'in, Çağatayca-Farsça sözlükler içerisinde büyük bir önem arz ettiğini belirtmekle birlikte, elimizde bulunan *Bedâyiü'l-lugat* 'in el yazması listesinin, çok kusur içerdiğini söylemektedir; Borovkov, listenin iki aşamada hazırlandığını düşünmektedir: İlk önce açıklamalı metin ve alıntılar kopyalanmakta, ikinci aşamada ise boş bırakılan yerler madde başı ile doldurulmaktadır. Metinde, boş bırakılan yerler sayfa kenarlarındaki yazılarla tamamlanmıştır.⁶³

⁶¹ Borovkov, *Bedâyiü'l-lugat*, *Slovar Tâli İmânî Geratskogo k soçineniyam Alişera Navoi*, İzdatelstvo Vostoçnoy Literatury, Moskova 1961, s. 5.

⁶² Borovkov, s. 7.

⁶³ Borovkov, s. 20

A. Borovkov çalışmasında *Bedâyiü'l-lugat*'i *Abuşka* ve *Senglâh* ile karşılaştırmaktadır ve *Abuşka*'nın orijinal bir sözlük olmadığını söylemektedir, daha doğrusu, *Abuşka*'nın temelinde *Bedâyiü'l-lugat*'in bir listesi ya da bir baskısı olduğunu belirtmektedir ve kendi bakış açısını kanıtlamak amacıyla her iki sözlükteki kelimelerin karşılaştırmalı bir tablosunu vermektedir.⁶⁴ Aleksandr Konstantinoviç, *Abuşka*'nın derleyicisi, kesinlikle, sadece motamot bir çeviriyle kendini sınırlamamış, yeni kaynaklar ve bağımsız araştırmalardan yararlanarak eseri genişlettiğini söylemektedir; metne bazı düzeltme ve eklemeler yaptığını da vurgulamaktadır.⁶⁵

Aleksandr Konstantinoviç, *Bedâyiü'l-lugat*'in elimizde bulunan tek listesinin sonuna önceden bir taslak eklendiğini söylemekte, sonradan kısa Farsça çevirilerle yeniden yazılmış 180 kelimedenden oluşan liste eklendiğini belirtmektedir. Listenin başında bulunan notta “*Senglâh*'taki *Ali Şîr Nevâyî Divanından alınan bazı kelimeler, tutarsızlık ve yanlışlık nedeniyle sözlükte bulunmamaktadır, bu yüzden bu listede verilmektedir*”⁶⁶ ifadesi yer almaktadır. Söz konusu listede yer alan madde başları tarafımızca sayıldığında 170 madde başının yer aldığı görülmektedir. Borovkov'un ifadesine göre ise söz konusu liste 180 kelimedenden oluşmaktadır. Her iki çalışmada oluşan bu fark Borovkov'un çalışmasında madde başındaki her kelimeyi ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutmaktan kaynaklanmaktadır.

Borovkov, şimdiye kadar *Senglâh* adlı sözlüğün Mirza Mehdi Han (1736 – 1747) tarafından derlendiğinden şüphe olmamasına rağmen, sözlüğün derleme tarihi ve yazarının belli olmadığını söylemektedir ve yukarıda bahsedilen listenin *Bedâyiü'l-lugat* adlı sözlüğün müstensihisi tarafından sonradan eklendiğini iddia etmektedir (1705/06 yıl). Aleksandr Konstantinoviç, Mehdi Han Sözlüğü'nün derleme zamanı hakkında bilginin yeterli olmadığını belirtmektedir, fakat *Senglâh* veya Nevâyî'nin Divanı için bir sözlüğün hazırlanmış olmasının oldukça mümkün olduğunu düşünmektedir.⁶⁷

Sovyet Türkolog, Çağatay dilinin sözlükleri ile ilgili aynı gelenekten beslenmeleri hakkında genel bir soru ortaya çıktığını belirtmektedir: “*Bedâyiü'l-lugat, Abuşka ve*

⁶⁴ Borovkov, s. 34.

⁶⁵ Borovkov, s. 35.

⁶⁶ Borovkov, s. 37.

⁶⁷ Borovkov, s. 51.

*diğer sözlüklerin madde başları ve alıntılarının denk gelmesi oldukça dikkat çekmektedir”.*⁶⁸

Sonuç olarak, Aleksandr Konstantinoviç Borovkov, bize kadar ulaşan tüm sözlüklerin tam anlamıyla Nevâyî dilini kapsamadığını düşünmektedir. Dönemin sözlüklerinde aynı alıntıya dayanarak bir kelimenin her sözlükte farklı anlamlarda kullanılması bir kavram kargaşasına yol açmaktadır. Bundan dolayı Borovkov’a göre Nevâyî’nin eserleri temelinde eleştirel yeni çalışmalar yapılmalı ve bunlardan hareketle XV-XVI. yüzyılın başlarına ait kapsamlı bir sözlük çalışması hazırlanmalıdır.⁶⁹

VI. ÇALIŞMANIN ESASLARI

A. Amaç

Bu çalışmanın amacı, Çağatay Türkçesinin bilinen en eski sözlükleri arasında olan ve günümüze ulaşabilen tek yazma nüshası Sankt-Petersburg’da Saltıkov-Şçedrikov Kütüphanesinde bulunan Aleksandr Borovkov’un *Bedâyiü’l-lugat*’ın Tali İmani Heratlı’nın Ali Şîr Nevâyî’nin eserlerindeki kelimelerin açıklamalı sözlüğünü Türkiye Türkçesine çevirerek Türk bilim dünyasına tanıtmak ve adı geçen eserin dil incelemesini yaparak şekil bilgisi özelliklerini tespit etmektir.

B. Esas Alınan Metin

Tezin asıl malzemesini, Aleksandr Borovkov’un 1961 yılında Rusçaya çevirip kendi açıklamalarıyla ve eserin orijinal tıpkıbasımıyla yayımladığı Ali Şîr Nevâyî’nin şiirleri için Tâli İmani Heratlı’nın yazdığı *Bedâyiü’l-lugat* (“Бада и ал лугат”. Словарь Тали Имани Гератского к сочинениям Алишера Навои).

C. Yöntem

Metin kurulurken çalışmamıza dahil edilen kelimeler esas olarak aldığımız sözlüğüne göre yazılmıştır. Tezimizde, Aleksandr Borovkov’un harf çeviri sistemi kullanılmıştır. Metin içinde okunuşundan / yazılışından / çevirisinden şüphe edilen

⁶⁸ Borovkov, s. 52.

⁶⁹ Borovkov, s. 53.

kelimelerin yanına soru işareti (?) konmuştur. Tek sıra halinde verilen madde başları, transkripsiyonları, karşılıkları, oluşturulan metinde tek satır olarak değerlendirilmiş ve buna göre numaralandırılmıştır. Sözcüklerin üzerindeki köşeli parantez [] içindeki sayılar, orijinal eserin sayfa numaralarıdır.

Esas olarak aldığımız sözlüğün metni iki kısımdan oluşmaktadır: “1” ana sözlüğün yanına verilen kelime listesi, “2” asıl sözlüğün metnidir. İncelememizde her iki kısımdan faydalanılmış ve künye bilgisi bu hususlar dikkate alınarak kelimelerin üzerinde gösterilmiştir.

Kelimelerin üzerindeki eğik çizgi (/) ‘ den önce gelen rakam, sözcüğün metnin hangi kısmından alındığını göstermektedir: “1” sözlüğün yanına verilen kelime listesi için kullanılmaktadır, “2” ise sözlüğün asıl kısmında bulunan kelimeleri işaret etmektedir. Sözcüklerin üzerindeki eğik çizgi (/) ‘ den sonra gelen sayı sözcüğün metindeki sırasını belirtmektedir.

Örneğin: ^[40] ارباغ^(1/25) *arbağ* “büyü” anlamına gelen kelime sözlüğün yanına verilen listede yirmi beşinci sırada, esas olarak aldığımız metinde kırkıncı sayfada yer almaktadır; ^[58] ارمان^(2/7) *arman* “arzu” anlamına gelen sözcük sözlüğün asıl kısmında yedinci sırada, esas olarak aldığımız sözlükte elli sekizinci sayfada yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

1.1. EKLER

Ek (morfe), bir ünlüden; bir ya da birkaç heceden oluşan, sözcükler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran ya da yeni sözcükler oluşturan dilin anlamlı en küçük birimidir. Ekler kendilerinden daha küçük anlamlı parçalara bölünemez. Bulunduğu yere göre üç ek türü vardır: Ön ek (prefix), iç ek (infix), son ek (suffix). Türkçede yalnız son ek (suffix) vardır. Türkçenin ekleri genellikle tek hecelidir. Çok heceli ekler birkaç ayrı ekten oluşabilmektedir.⁷⁰

1.1.1. Yapım Ekleri

Yapım ekleri, isim ya da fiil kök ve gövdelerinden yeni ad ya da fiil gövdeleri yapan eklerdir. Türkçede yapım ekleri başlıca dört gruba ayrılır: İsimden isim yapım ekleri, isimden fiil yapım ekleri, fiilden isim yapım ekleri, fiilden fiil yapım ekleridir.⁷¹

1.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

İsimden isim yapım ekleri, adlar ve ad soylu kök ve gövdelere eklenerek, anlamca yeni bir isim gövdesi oluşturan eklerdir.⁷² İncelediğimiz metinde tespit edilen isimden isim yapım ekleri aşağıda gösterilmektedir:

/+ač/

Az kullanılan işlek olmayan bir ektir.⁷³ Metinde bu ekin bir örneği vardır:

[218] قولا ج (2/639) *qul+ač* “dirsek”

⁷⁰ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili* (7. bs.), Grafiker Yay., Ankara 2011, s. 332.

⁷¹ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara 2003, s. 21.

⁷² Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yay., Ankara 2012, s. 256.

⁷³ Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, s. 43.

/+aq/, /+âq/, /+äk/

Somut ve soyut isimler türetir, genelde benzerlik ifade eder.⁷⁴ Metinde tespit edilen bu ekin örnekleri yalnızca somut isimlerdir:

[133] باشاق (2/273)	<i>baş+aq</i> kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “başak”, 2) “ok”
[207] قباق (2/597)	<i>qab+aq</i> “kabak”, “alın”
[110] ایلک (2/178)	<i>el+äk</i> “süzgeç”, “kalbur”
[230] کولای (2/693)	<i>kül+äk</i> “deniz dalgaları”
[170] توشاک (2/416)	<i>tüş+äk</i> “yatak”, “döşek”
[190] سونکاک (2/518)	<i>söng-äk</i> “kemik”
[48] ییلاک (1/136)	<i>yel+äk</i> kelimesinin iki anlamı var: 1) “ince ipekten elbise”, 2) “ok tüyleri”
[168] توزاق (2/409)	<i>tuz+âq</i> “tuzak”, “ağ”
[183] سباغ (2/481)	<i>sap+ağ</i> “sap”
[125] ایتاک (2/236)	<i>et+äk</i> “etek”
[196] سینکاک (2/543)	<i>sing-äk</i> “sivrisinek”

/+äs/

Bu ek metinde bir örnekte tespit edilmiştir:

[232] کونش (2/700)	<i>kün+äs</i> “güneş”

/+awla/

Birliktelik anlamı vermektedir.⁷⁵ Bu ekin metinde bir örneği vardır:

[119] ایکاولا (2/213)	<i>ik+awla</i> “iki”, “ikisi birlikte”

/+ca/

Aslen eşitlik durumu ekiyken kalıplaşarak yapım eki görevinde kullanılmaktadır.⁷⁶ Metindeki bu ekin örnekleri şöyledir:

[42] آغاچه (1/50)	<i>ağa+ca</i> “alt sosyal sınıf bayanları” (sosyal sınıf itibarıyla)
[130] بارچا (2/259)	<i>bar+ca</i> “bütün”, “hepsi”

⁷⁴ Argunşah, s. 101.

⁷⁵ Argunşah, s. 102.

⁷⁶ Karaağaç, s. 264.

/+caq/

Asıl görevi küçültme eki olup nesne adları ve sıfatlar türetmektedir.⁷⁷ Metinde tespit edilen bu ekin örneği nesne adı şeklindedir:

[252] يار قوچاق (2/793) *yarqu+caq* “el değirmeni”

/+ci/, /+či/, /+čï/, /+cï/

Meslek mensubu veya bir işi sürekli yapan anlamında isimler türeten işlek bir ektir.⁷⁸ Metinde bu ekin çok sayıda tespit edilen örnekleri aşağıda verilmektedir:

- [66] اختجی (2/34) *axta+čï* “seyis”
 [65] اياغجی (2/31) *ayağ+ci* “sâkî”
 [201] غانچى (2/568) *gan+ci* “çoban”
 [214] قویجی (2/625) *qoy+čï* “çoban”
 [193] سوچى (2/528) *su+ci* “su taşıyıcı”
 [154] تواجى (2/358) *tewa+čï* “haberci”, “hanedan armacısı”, “duyuru yapan kimse”, “tellal”
 [39] آدونجى (1/17) *adun+čï* “çoban”
 [43] يواجى (1/66) *yaw+čï* “düğüne ya da herhangi bir törene misafirleri çağırان misafirperver kimse”
 [44] يايچى (1/75) *yay+ci* “okçu”
 [50] يومرانجى (1/158) *yumran+čï* “fare avcısı kuşu”
 [223] قراقچى (2/659) *qaraq+ci* “haydut”, “eşkıya”
 [179] چيرىكچى (2/455) *cerik+ci* “cengâver”

/+daš/

Birliktelik ve ortaklık bildiren kelimeler türetir.⁷⁹ Bu ek metinde birkaç örnekte tespit edilmiştir:

- [62] آداس (2/22) *âdaš (<âd+daš)* “adaş”
 [141] بويداش (2/302) *boy+daš* “boyları aynı olan”
 [222] قز قارداش (2/656) *qiz qar+daš* “kız kardeş”

⁷⁷ Nurettin Koç, *Yeni Dil Bilgisi*, İnkilâp Kitabevi, İstanbul 1990, s. 114.

⁷⁸ Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı* (2. bs.), Akçağ Yay., İstanbul 2000, s. 369.

⁷⁹ Karaağaç, s. 270.

/+diriq/

Nesne ve alet isimleri türeten işek olmayan bir ektir.⁸⁰ İncelediğimiz metinde bu ekin nesne adı olarak değerlendirilen bir örneği vardır:

[43] آغيزديريق (1/56) *agiz+diriq* “at yuları”

/+gä/, /+ğa/, /+gä/, /+kã/, /+qa/

Bu ek metinde birkaç örnekte tespit edilmiştir:

[38] آباغا و اباقا (1/1) *aba+ğa wä aba+qa* “amca”

[38] أبوشغا (1/3) *abu+ş+gä* “eş”, “koca”

[45] يورونجقه (1/92) *yorunç+qa* “temiz yeşil çimen”

[47] يانكا (1/118) *yän+gä* “yan”, “taraf”

/+ğac/, /+qac/

Bu ekin metinde iki örneği vardır:

[263] يقاج (2/841) *yi+qac* “arşın”, “ağaç türü”

[46] يالانغاج (1/101) *yalan+ğac* “çıplak”, “kıyafetsiz”

/+gäk /, /+gek/, /+qaq/

Bu ek metinde üç örnekte tespit edilmiştir:

[129] اينكاك (2/254) *en+gäk* “çene”

[173] تيرساک (2/429) *tirsäk (<tir+s+gek)* “dirsek”

[257] ينقاق (2/810) *yan+qaq* “yanak”

/+i/

Bu ek metinde bir örnekte tespit edilmiştir:

[130] باری (2/260) *bar+i* “her şey”

/+qu/

Metindeki bu ekin örnekleri şöyledir:

[81] اياقو (2/83) *ayal+qu* “şarkıcının sesi”

⁸⁰ Teres, s. 59.

- [69] آغرىقو (2/46) *âğri+qu* “hasta”, “kederli”
 [205] قراتقو (2/589) *qaran+qu* “koyu”

/+la/

Metinde bu ekin bir örneği vardır:

- [47] يانكلا (1/121) *yang+la* “benzer”, “müşabih”

/+liq/, /+liġ/, /+liq/, /+liġ/, /+luġ/, /+luq/, /+lük/

Çok işlek bir ektir.⁸¹ İncelediğimiz metinde tespit edilen bu ekin örnekleri şöyledir:

- [241] مونكلوغ (2/741) *munġ+luġ* “acılı”, “kederli”
 [252] يانكليغ (2/790) *yang+liġ* “benzer”
 [251] ياروغلوق (2/786) *yaruġ+luq* “ışık”
 [252] ياتليغ (2/792) *yat+liġ* “kız”, “kız evlât”
 [45] يورونلوق (1/93) *yorun+luq* “pamuk kıyafeti”, “pamuk bornoz”
 [108] اوياتليق (2/166) *uyat+liq* “utangaç”, “çekingen”
 [108] اويلوك (2/169) *üy+lük* “ev sahibi”, “sahip”
 [42] آغ باشليغ (1/52) *aġbař+liġ* “ihtiyar kadın”
 [59] ارمانليغ (2/8) *arman+liġ* “arzu”, “tutku”, “heves”
 [42] آشليغ (1/47) *aş+liġ* “tahıl”, “tahıllı ekmek”
 [86] اوتلوق (2/98) *ot+luq* “ateşli”
 [59] اتاغليق (2/12) *ataġ+liq* “nişanlı”
 [58] آتليغ (2/6) *at+liġ* “ünlü”, “seçkin”, “süvari”
 [135] باغليق (2/281) *baġ+liq* “kitli”, “baġlı”, “bahçivan”
 [133] باشاقليق (2/274) *başaq+liq* “uçlu ok”, “mum ucu”
 [230] کوچ لوك (2/690) *ķüc+lük* “güçlü”
 [161] تونكلوك (2/387) *tüing+lük* “ev çatısı”
 [144] بيوكلوك (2/314) *büyük+lük* “büyüklük”
 [124] ايكر يايك (2/232) *eġri+liġ* “eġrilik”
 [112] ايچكولوك (2/183) *icķü+lük* “içme”

⁸¹ Korkmaz, s. 13.

[87] اوزلوك (2/104)	<i>öz+lük</i> “bir şeyın var olması”
[199] شينكليک (2/559)	<i>şing+lik</i> “neşeli”, “mutlu”
[170] تولاک (2/419)	<i>tü+lük</i> “tüy dökme”
[205] قرانقولوق (2/590)	<i>qaranqu+luq</i> “karanlık”
[208] قايقولوق (2/601)	<i>qayqu+luq</i> “düşünceli”
[48] ييکولوک (1/132)	<i>yegu+luq</i> “yiyecek”

/+mân/

Bu ek, metinde sadece bir örnekte tespit edilmiştir:

[198] شستمان (2/551)	<i>şäst+mân</i> “altın kaplamalı boya türü”

/+raq/, /+rük/

Sıfatlara gelerek karşılaştırma, üstünlük ve pekiştirme görevinde kelimeler türetir.⁸² Metinde birkaç örneği vardır:

[130] باتراق (2/258)	<i>bat+raq</i> “daha hızlı”, “daha çabuk”
[117] اریکراک (2/204)	<i>irik+rük</i> “daha iri”
[111] ایتکراک (2/182)	<i>itik+rük</i> “daha keskin”
[229] کوپراک (2/685)	<i>köp+rük</i> “daha çok”

/+ş/

Bu ekin metinde bir örneği vardır:

[38] آبوشغا (1/3)	<i>abu+ş+gä</i> “eş”, “koca”

/+şaq/, /+şaq/

Bu ek metinde iki örnekte tespit edilmiştir:

[219] قورساق (2/643)	<i>qur+şaq</i> “kursak”
[261] یومشاق (2/830)	<i>yum+şaq</i> “yumuşak”

/+m/

İncelediğimiz metinde bu ekin iki örneği tespit edilmiştir:

⁸² Argunşah, s. 106.

[44] ييلم (1/78) *yeli+m* “yapıştırıcı”, “savaş sırasında silahlar ve av tüfeklerinden çıkan ateş”

1.1.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Fiilden isim yapım ekleri, fiil kök veya gövdelerine gelerek isim yapan eklerdir.⁸³ İncelediğimiz metinde tespit edilen fiilden isim yapım ekleri aşağıda gösterilmektedir:

/-a/

Zarf-fiil eki kalıplaşarak yapım eki görevinde kullanılmaktadır.⁸⁴ İncelediğimiz metinde birkaç örnekte tespit edilmiştir:

[57] ار (2/2) *ar-a* “ara”, “orta”
 [161] تولا (2/386) *tol-a* “dolu”
 [259] ينا (2/820) *yan-a* “gene”, “yine”

/-aq/, /-äk/

Bu ekin metinde birkaç örneği vardır:

[181] دوداق (2/472) *dud-aq* “dudak”⁸⁵
 [147] بيجاق (2/330) *bic-aq* “bıçak”
 [106] اولچاك (2/158) *ölc-äk* “ölçü”
 [259] يتاق (2/821) *yat-aq* “yatak”

/-aw/, /-w/

Metinde bu ekin birkaç örneği vardır:

[255] يالو (2/803) *yal-aw* “alev”
 [42] آشلاو (1/46) *aşl-aw* “kürek”, “tahtadan ya da taştan yapılan ve kuyunun yanında bırakılan çanak çömlek”
 [140] بوتاو (2/299) *büt-aw* “bütünlük”

⁸³ Korkmaz, s. 142.

⁸⁴ Karaağaç, s. 295.

⁸⁵ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007, II/1299: [ET. *tōtak* / *tut-mak* > *tut-ak* > *dud-ak*]

[226] كياو (2/671) *käyā-w* “damat”

/-c/, /-č/

Çoğunlukla dönüşlü fiil gövdelerine gelerek fiil adlarıyla soyut isimler türetir.⁸⁶

Metinde tespit edilen ve soyut isim olarak değerlendirilen bu ekin örnekleri şöyledir:

[219] قورقونچ (2/644) *qorqun-č* “korku”, “dehşet”

[187] ساغنج (2/500) *sağın-c* “düşünce”

[192] سوکنج (2/527) *sökün-č* “sövgü”

/-ğ/, /-q/, /-k/, /-iḳ/, /-iq/, /-iğ/, /-ig/, /-ük/, /-uq/

Metinde çok sayıda tespit edilen bu ekin örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

[189] ساقاق (2/509) *saqâ-q* “adem elması”

[44] ياولاق (1/68) *yawla-q* “düşmanların bulunduğu yer”

[230] كونكلاک (2/689) *könglä-k* “gömlek”

[232] كوپلک (2/699) *köpälä-k* “kelebek”

[74] آداغ (2/59) *alda-ğ* “yalan”, “aldanma”

[171] تيتيک (2/422) *tet-iḳ* “tetik”, “dinç”

[258] يالاق (2/817) *yala-q* “çömlekten bir kap türü”

[103] اوکوک (2/149) *ök-ük* “küçük”, “yetersiz”

[145] بيشيک (2/322) *beš-iḳ* “beşik”

[144] بييک (2/315) *biyi-k* “yüksek bir yer”

[143] بولاغ (2/312) *bula-ğ* “kaynak”, “pınar”

[136] بورتاغ (2/286) *burta-ğ* “düz olmayan bir yol”

[182] دوکوک (2/474) *dök-ük* “ıslık”

[121] ايسیغ (2/221) *isī-ğ* “sıcak”

[231] کوکراک (2/695) *kökürä-k* “göğüs”

[120] ايليق (2/217) *ili-q* “ılık”

[232] کوپوک (2/698) *küy-ük* “yanık”

[224] قابوق (2/663) *qab-uq* “kabuk”, “kapak”,

[104] اولوک (2/153) *öl-ük* “ölü”, “rahmetli”, “merhum”

⁸⁶ Gülensoy, s. 378

[41] اروك (1/34)	<i>ör-ük</i> kelimesinin birkaç anlamı vardır: 1) “koşu” ve “durdurma”, 2) “kayısı”
[223] قراق (2/661)	<i>qarâ-q</i> “göz bebeği”
[192] سوزوك (2/525)	<i>süz-ük</i> “şeffaf”, “berrak”
[155] تانيق (2/361)	<i>tani-q</i> “tanıdık”
[159] تاراق (2/377)	<i>tara-q</i> “tarak”
[158] تاياق (2/373)	<i>taya-q</i> “sopa”, “baston”
[149] تارتنيغ (2/340)	<i>tart-ig</i> “hediyeye”, “armağan”
[171] تيلاک (2/423)	<i>tilä-k</i> “dilek”, “arzu”
[170] تويوق (2/420)	<i>tuy-uq</i> “kelime oyunu”
[165] توشوک (2/398)	<i>tüş-ük</i> “gedik”, “aralık”, “delik”
[82] اوچوق (2/89)	<i>uc-uq</i> “arpacık”, “uçuk”
[93] اوچوک (2/122)	<i>uc-uk</i> (öc-ük) “uçan”, “bayılan”
[250] ياروق (2/785)	<i>yar-uq</i> “açık”
[45] ياييق (1/80)	<i>yay-ig</i> “yağ çalkalamak için bir kap türü”
[256] يازوق (2/805)	<i>yaz-uq</i> “pişmanlık”
[265] يراق (2/848)	<i>yira-q</i> “uzak”
[60] آجیغ (2/16)	<i>aç-ig</i> “acı”
[64] آجیغ (2/28)	<i>âç-ig</i> “acı”
[114] ایریک (2/192)	<i>ir-ik</i> “iri”
[183] ساجیق (2/482)	<i>sac-ig</i> “saçılma”
[69] آغریق (2/45)	<i>âgri-q</i> “ağrı”
[43] آغریق (1/55)	<i>agri-q</i> “hapşırma”
[224] قازوق (2/664)	<i>qaz-uq</i> “kazık”, “çivi”
[40] ارباغ (1/25)	<i>arba-g</i> “büyü”
[196] سیلیق (2/541)	<i>sil-ig</i> “temiz”, “düz”
[39] آتیغ (1/9)	<i>at-ig</i> “tereyağı çalkalamak için dört kulplu bir çubuk”
[63] آسیغ (2/26)	<i>âs-ig</i> “yarar”, “çıkar”, “etki”, “alet”
[64] آییغ (2/29)	<i>ây-ig</i> (?) “ayı”
[214] قوشوق (2/624)	<i>qoš-uq</i> “ses”
[63] آریغ (2/27)	<i>âr-ig</i> “temiz”, “ırmak”
[146] بیلیک (2/326)	<i>bil-ig</i> “bilim adamı”

[144] بتيك (2/317)	<i>biti-ķ</i> “mektup”
[137] بورک (2/289)	<i>bör-ķ</i> “şapka”
[137] بوزوق (2/290)	<i>buz-uq</i> “harabe”
[123] ايمکاک (2/226)	<i>emgä-ķ</i> “iş”, “emek”, “engel”
[225] قاتيق (2/666)	<i>qat-ïq</i> “katı”
[190] سوروک (2/519)	<i>sür-üķ</i> “sürü”
[126] ايناغ (2/239)	<i>ina-ġ</i> “dost”, “eş”
[148] تاريخ (2/335)	<i>tari-ġ</i> “darı”
[106] اوتوک (2/159)	<i>öt-üķ</i> “çizme”
[149] تاياک (2/339)	<i>täyä-ķ</i> “hareket”, “endişe”, “sayrılık”
[47] يانجوق (1/115)	<i>yanĉ-uq</i> “cep”, “cüzdan”
[259] ياپوق (2/819)	<i>yap-uq</i> “perde”
[100] اوروق (2/140)	<i>ur-uq</i> “kabile”, “soy”, “kuşak”

/-ġa/, /-ġä/

Metinde bu ekin iki örneği tespit edilmiştir:

[45] يورتغه (1/89)	<i>yort-ġü</i> “gidiş”
[115] اسيرغا (2/199)	<i>asir-ġa</i> “küpe”

/-gäķ/, /-ġaq/

İncelediğimiz sözlükte iki örneği vardır:

[104] اويغاق (2/152)	<i>oy-ġaq</i> “uyanık”
[195] سيزکاک (2/536)	<i>siz-gäķ</i> “gözü kayan”

/-gu/, /-qu/, /-gü/

İncelediğimiz metinde tespit edilen örnekler şöyledir:

[69] آغرقو (2/44)	<i>aġar-qu</i> “deniz köpüğü gibi beyaz olma”
[70] آلقو (2/48)	<i>âl-qu</i> “ele geçirme”
[204] قابقو (2/585)	<i>qab-qu</i> “kurdele”
[208] قايغو (2/600)	<i>qay-qu</i> “düşünce”
[172] تپينکو (2/425)	<i>tapin-gü</i> “üzengi”

[92] اويقو (2/116)	<i>uy(u)-qu</i> “uyku”
[253] يارقو (2/794)	<i>yar-qu</i> “kavga”, “tartışma”
[145] بيلكو (2/324)	<i>bel-gü</i> “belirti”, “işaret”

/-güc/

Çoklukla nesne isimleri yapar.⁸⁷ Metinde bu ekin bir örneği vardır:

[172] تيتراكوچ (2/424)	<i>titrä-güc</i> “tüylü süs türü”

/-i/, /-i/

Aslen zarf-fiil ekiyken kalıplaşarak yapım eki işlevinde kullanılmaktadır.⁸⁸

Metinde bu ek iki örnekte tespit edilmiştir:

[184] سايى (2/483)	<i>say-ï</i> “vakit”
[124] ايگرى (2/231)	<i>eğ-(i)r-i</i> “eğri”

/-im/

Metinde bu ekin bir örneği vardır:

[127] ايكريم (2/244)	<i>egir-im</i> “gırdap”

/-iş/, /-iş/, /-us/, /-uş/, /-üş/

Metinde bu ekin tespit edilen örnekleri şöyledir:

[41] آرغيش (1/30)	<i>arg-iş</i> “tahıl ticareti”
[41] آسرکيش (1/41)	<i>asirk-iş</i> “merhamet”, “şefkat”, “cömertlik”
[234] کيريش (2/707)	<i>kir-iş</i> “kiriş”
[109] اوروش (2/173)	<i>ur-uş</i> “harp”, “muharabe”
[107] اولوس (2/163)	<i>ul-us</i> “insanlar”, “toplum”
[106] اولوش (2/161)	<i>ül-üş</i> “pay”, “kısım”
[107] اوکوش (2/162)	<i>ük-üş</i> “bolluk”, “çokluk”
[72] آلقيش (2/56)	<i>alq-iş</i> “dua”
[189] سانجيش (2/513)	<i>sanc-iş</i> “delmek için kullanılan bir alet”

⁸⁷ Teres, s. 61

⁸⁸ Karaağaç, s. 284.

/-qan/

Aslen sıfat-fiil ekidir. Fail isimleri yanında kalıcı isimler türetir.⁸⁹ İncelediğimiz sözlükte bu ekin kalıcı isim olarak değerlendirilen bir örneği vardır:

[100] اوقان (2/142) *u-qan* “tanrı”

/-quci/

Fiillerin yapanını gösteren isimler türetir.⁹⁰ Metinde bu ekin iki örneği vardır:

[186] ساتقوجى (2/493) *sat-quci* “satıcı”, “esnaf”

[97] اويقوجى (2/130) *uy-quci* “uykucu”

/-qun/, /-kün/

Metinde bu ek üç örnekte tespit edilmiştir:

[60] آتقون (2/13) *at-qun* “geçen”

[87] اوتقون (2/101) *öt-kün* “geçen”

[93] اوچقون (2/120) *uc-qun* “ateş kıvılcımı”

/-l/

Sıfat türeten bir ektir.⁹¹ İncelediğimiz metinde bir örneği vardır:

[99] اوسال (2/139) *osa-l* “ihmalkâr”, “özensiz”

/-luğ/

Metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

[103] اولوغ (2/150) *u-luğ* “büyük”, “kocaman”⁹²

/-ma/, /-mä/

Metinde bu ekin birkaç örneği vardır:

[127] ايكما (2/240) *eg-mü* “eğme”

[158] تكما (2/374) *tüg-mü* “dügme”

⁸⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul 2002, s. 190.

⁹⁰ Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, s. 49.

⁹¹ Eker, s. 348.

⁹² Çağbayır, V/ 4980: [*ū / ū-mak > u-luğ*]; yapı itibariyle isimleşmiş olarak değerlendirmiştir.

[44] يايمة (1/79) *yay-mü* “eyer kolanı”

/-mač/

Bu ek, yemek isimlerinde kullanılmıştır.⁹³ İncelediğimiz sözlükte ekin bir örneği tespit edilmiştir:

[209] قاورماج (2/607) *qawur-mač* “kızartılmış buğday”

/-maq/, /-mäk/, /-mak/, /-mağ/

Bu ekin birkaç örneği aşağıda gösterilmektedir:

[125] ايلماک (2/233) *il-mäk* “ağ iliği”
 [91] اويماغ (2/113) *oy-mağ* “radansa”
 [250] يارماغ (2/784) *yar-mağ* “beyaz altın”
 [255] ياماقي (2/801) *ya-maq* “yama”
 [71] آنکيتماق (2/54) *angit-maq* “bilgi”, “ders”

/-man/, /-mân/

Metinde bu ek birkaç örnekte tespit edilmiştir:

[169] تومان (2/413) *tu-mân* “tuman”, “duman”
 [46] يلمان (1/108) *yel-man* “keskin”, “hızlı”, “ayağına çabuk”
 [264] يالمان (2/842) *yal-man* (?) “kılıcın keskin tarafı”

/-mur/, /-mür/

Metinde bu ekin iki örneği tespit edilmiştir:

[256] يامغور (2/809) *yağ-mur* “yağmur”
 [232] كومور (2/702) *kö-mür* “kömür”

/-n/, /-in/, /-în/, /-un/

Somut ve soyut isimler türetir.⁹⁴ İncelediğimiz metinde bu ekin örnekleri somut isimlerdir:

[250] يالين (2/783) *yal-in* “alev”

⁹³ Argunşah, s. 110.

⁹⁴ Teres, s. 62.

[259] ياقين (2/822)	<i>yaq-în</i> “yağmur”
[137] بوغون (2/288)	<i>boğ-un</i> “bağ”, “düğüm”
[42] آغرين (1/54)	<i>ağri-n</i> “sessiz”, “yavaş”
[227] كلين (2/672)	<i>kâl-in</i> “gelin”
[157] تالان (2/371)	<i>tala-n</i> “talan”, “soygun”
[222] قيين (2/654)	<i>qiy-în</i> “zindan”, “azap”, “ıstırap”
[98] اورون (2/134)	<i>or-un</i> “yer”
[45] يورون (1/91)	<i>yor-un</i> “dilim”, “parça”, “yama”

/-t/

Soyut ve somut isimler türetir.⁹⁵ İncelediğimiz metinde bu ekin soyut isim olarak değerlendirilen iki örneği vardır:

[102] اوگوت (2/146)	<i>ögü-t</i> “öğüt”, “tavsiye”
[108] اويات (2/165)	<i>uya-t</i> “ayıp”

/-uz/

Metinde bu ekin iki örneği vardır:

[138] بوغوز (2/291)	<i>boğ-uz</i> “boğaz”
[213] قوپوز (2/620)	<i>qop-uz</i> (<i>qob-uz</i>) “müzik çalgı türü”

/-wuc/

Metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

[49] يولالوج (1/154)	<i>yola-wuc</i> “rehber”

1.1.1.3. İsimden Fiil Yapım Ekleri

İsimden fiil yapım ekleri, isim köklerine veya gövdelerine gelerek onlardan fiil türeten eklerdir.⁹⁶ İncelediğimiz metinde tespit edilen isimden fiil yapım ekleri aşağıda gösterilmektedir:

⁹⁵ Gülensoy, s. 379.

⁹⁶ Ergin, s. 154.

/+a-/

Metinde bu ekin iki örneği vardır:

- [38] آتاماق (1/4) *at+a-* “adlandırmak”, “nişanlamak”
 [99] اورتماق (2/138) *ört+ä-* “yanmak”

/+al-/

Metinde tespit edilen bu ekin örnekleri aşağıda gösterilmektedir:

- [142] بوشالماق (2/310) *boş+al-* “boşalmak”, “kurtulmak”
 [103] اونكالماق (2/148) *ong+al-* “iyileşmek”
 [197] شمالماق (2/548) *šim+al-* “kolları katlamak”

/+ala-/

Metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir.

- [43] ياولاماق (1/63) *yaw+ala-* “fethetmek”, “boyun eğdirmek”

/+ar-/

Metinde bu ek iki örnekte tespit edilmiştir:

- [69] آغرقو (2/44) *ağ+ar-qu* “deniz köpüğü gibi beyaz olmak”
 [185] سارقاريب (2/488) *sar(ı)q+ar-ib (sar-ıq+ar-ib)* “sarıp”

/+da-/, /+dä-/

Metinde bu ekin tespit edilen örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

- [74] آدارماق (2/60) *âl+da-ra-* “heyecanlanmak”
 [40] ارغاماق (1/22) *arğa+da-* “yalan söylemek”, “kandırmak”
 [217] قولداماق (2/634) *qol+da-* “korumak”, “yardım etmek”
 [108] اونداماق (2/167) *ün+dä-* “bağırarak”, “çağırarak”,
 [49] يولداماق (1/152) *yol+da-* “yönetmek”, “yol göstermek”

/+daš-/

Metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

- [257] يانداشماق (2/814) *yan+daš-* “yan yana olmak”

/i-/

İncelediğimiz metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

[157] تاشیتماق (2/368) *taš+i-t-* “taşıtmak”, “getirtmek”

/iġ-/ , /iħ-/

İsimlerden geçişsiz fiiller yapan, işlek olmayan bir ektir.⁹⁷ Metinde bu ekin tespit edilen örnekleri aşağıda verilmektedir:

[114] ایریکماک (2/193) *ir+iħ-* “kalkmak”, “yükselmek”

[39] آتیقماق (1/5) *at+iġ-* “ünlü olmak”

/iṛqa-/

Metinde bir örnekte tespit edilen bu ek, duygu ifade eden fiiller türetmektedir.⁹⁸

[152] تاشرقماق (2/354) *taš+iṛqa-* “yara bere içinde kalmak” (çok yol yürüyen hayvanların tırnakları için kullanılmaktadır)

/qar-/

Bu ek metinde iki örnekte tespit edilmiştir.

[195] سیبقارماق (2/538) *sip+qar-* “sonuna kadar içmek”, “bitirmek”

[136] باشقارور (2/284) *baš+qar-ur* “yönetir”, “rehberlik eder”

/qir-/

Tek heceli yansıma köklerden fiiller türetmektedir.⁹⁹ Metinde bu ekin sadece bir örneği vardır:

[220] قیچقрмаق (2/647) *qic+qir-* “bağırmaq”, “çağırmaq”

/la-/ , /lä-/

Metindeki bu ekin örnekleri aşağıda verilmektedir:

[78] آووجلاماق (2/73) *âwuc+la-* “avuçlamak”

⁹⁷ Gülensoy, s. 379.

⁹⁸ Argunşah, s. 114

⁹⁹ Korkmaz, s. 115.

[39] آخسوملاماغ (1/13)	<i>axsum+la-</i> “sarhoş olmak”
[134] باشلاماق (2/276)	<i>baş+la-</i> “yönetmek”, “yönetici”
[142] بوزلاماق (2/309)	<i>boz+la-</i> “ağlamak”
[117] ایسلاماک (2/205)	<i>is+lä-</i> “koklamak”, “saklamak”, “gizlemek”
[220] قچقلاما (2/648)	<i>qıcıq+la-</i> “kamaşmak”
[151] تاشلاماق (2/349)	<i>taş+la-</i> “bırakmak”, “atmak”
[46] یالینلاماق (1/100)	<i>yalin+la-</i> “alev alev yanmak”, “parlamak”
[49] یوقلاماق (1/145)	<i>yoq+la-</i> “araştırma yapmak”

/+la-n-/

İsimden fiil türeten **/+la/** ekinin üzerine çatı eki **/-n-/** nin gelmesiyle oluşmuştur. Metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

[79] ایلانماق (2/79)	<i>ay+la-n-</i> “dönmek”

/+lä-ş-/

İsimden fiil türeten **/+la/** ekinin üzerine çatı eki **/-ş-/** nin gelmesiyle oluşmuştur. Metinde bu ekin bir örneği vardır:

[189] سوزلاشماق (2/514)	<i>söz+lä-ş-</i> “konuşmak”, “söylemek”

/+r-/

Geçişsiz fiiller türetmektedir.¹⁰⁰ Bu ek metinde bir örnekte tespit edilmiştir:

[115] ایسکرماک (2/196)	<i>eskî+r-</i> “yaşlanmak”

/+ra-/, **/+rä-/**

İncelediğimiz metinde tespit edilen bu ekin örnekleri aşağıda verilmektedir:

[75] آدارغای (2/61)	<i>âlda+ra-ğay</i> “heyecanlanacak”, “hayran olacak”
[139] بوتراماک (2/295)	<i>büt+rä-</i> “dağınık olmak”
[240] مونکراشماک (2/740)	<i>mung+ra-ş-</i> “acıtmak”
[90] اوچراماق (2/109)	<i>uc+ra-</i> “rastlanmak”, “karşılaşmak”, “öne gelmek”

¹⁰⁰ Gülensoy, s. 376.

1.1.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiilden fiil yapım ekleri, fiil soylu sözcüklerden yeniden fiil türeten eklerdir.¹⁰¹ İncelediğimiz metinde tespit edilen fiilden fiil yapım ekleri şöyledir:

/-a-/, /-ä-/

Metindeki bu ekin örnekleri aşağıda verilmektedir:

[65] ارتاماق (2/33)	<i>art-a-</i> “acele etmek”
[149] تارقاماق (2/341)	<i>tarq-a-</i> “ayrılmak”, “uzaklaşmak”
[126] ایرتاماق (2/237)	<i>ert-ä-</i> “yanmak”
[48] بیلاماق (1/135)	<i>yil-ä-</i> “parlamak”

/-ala-/

Hareketin sürekliliğini ifade eden fiiller türetir.¹⁰² Metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

[50] یووالاماق (1/164)	<i>yuw-ala-</i> “yuvarlamak”

/-ar-/

Bu ek, geçişsiz fiillerden geçişli fiiller türetir.¹⁰³ Bu ekin metinde bir örneği vardır:

[206] قابارماق (2/592)	<i>qab-ar-</i> “kabarmak”, “şişmek”

/-at-/, /-it-/

Geçişli fiiller türeten¹⁰⁴ bu ek metinde iki örnekte tespit edilmiştir:

[206] قانیتمان (2/594)	<i>qan-it-</i> “kanatmak”
[49] یوماتماق (1/156)	<i>yum-at-</i> “yuvarlatmak”

/-dur-/, /-dür-/, /-tur-/, /-tür-/

Metindeki bu ekin örnekleri aşağıda verilmektedir:

¹⁰¹ Eker, s. 340.

¹⁰² Gülensoy, s. 375.

¹⁰³ Teres, s. 63.

¹⁰⁴ Karaağaç, s. 310.

[243] ميندورماک (2/749)	<i>min-dür-</i> “bindirmek”
[105] اولتورماق (2/155)	<i>ol-tur-</i> “oturmak”, “öldürmek” ¹⁰⁵
[105] اولتورکوسی (2/154)	<i>öl-tür-güsi</i> “öldürecek”
[175] تيندورماک (2/435)	<i>tin-dur-</i> “sevindirmek”
[45] يالدورلاماق (1/95)	<i>yal-dur-la-</i> “altın kaplama yapmak”
[262] يوتتوردی (2/833)	<i>yut-tur-dî</i> “yutturdu”

/-gar-/, /-qar-/, /-kär-/

Metinde bu ek birkaç örnekte tespit edilmiştir:

[138] بوتکارماک (2/294)	<i>büt-kür-</i> “yetiştirmek”
[87] اوتکاردی (2/102)	<i>öt-kür-di</i> “geçirdi”
[221] قيسقارماق (2/651)	<i>qis-qar-</i> “kısalmak”
[216] قونکارماق (2/630)	<i>qon-gar-</i> “kazmak”

/-gur-/, /-qur-/, /-gür-/

İncelediğimiz metinde bu ekin üç örneği vardır:

[233] كچقورون (2/705)	<i>kęc-qur-un</i> “geçirmek” fiilinin 2. çokluk şahıs emir kipi
[145] بيلگوردی (2/325)	<i>bil-gür-di</i> “bildirdi”
[251] ياز غورماق (2/787)	<i>yaz-gür-</i> “sitem etmek”

/-güz-/

Geçişli ve ettirgen fiiller türetir.¹⁰⁶ Bu ek metinde iki örnekte tespit edilmiştir:

[229] كوركوزماک (2/687)	<i>kör-güz-</i> “göstermek”
[172] تيركوزماک (2/426)	<i>tir-güz-</i> “canlandırmak”, “diriltmek”

/-i-/

Metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

[248] هاريماق (2/774)	<i>har-i-maq</i> “yorulmak”

¹⁰⁵ A. Borovkov’un çevirisinde her iki anlam yer almaktadır; aynı zamanda kelimenin yanında bir açıklama bulunmaktadır, ona göre *öl-tür-* ve *ol-tur-* kelimelerin kökleri karıştırılmıştır ve yalnız “*oturmak*” anlamı doğrudur.

¹⁰⁶ Eker, s. 352

/-iq-/, /-uq-/

Pekiştirme ekidir.¹⁰⁷ Metinde bu ekin birkaç örneği vardır:

[42] آشوقماق (1/44)	<i>aş-uq-</i> “acele etmek”, “acelesi olmak”
[67] ازيقماق (2/38)	<i>az-iq-</i> “yoldan sapmak”, “dolaşmak”
[150] تاريقماق (2/345)	<i>tar-iq-</i> “abartmak”

/-l-/, /-il-/, /-il-/, /-ul-/, /-ül-/

Metindeki bu ekin örnekleri aşağıda verilmektedir:

[60] آيلماق (2/17)	<i>âğ-il-</i> “uyanmak”, “kendine gelmek”
[77] آيريلماق (2/70)	<i>âyr-il-</i> (<i>âyır-il-</i>) “ayrılmak”
[118] ايكلماق (2/209)	<i>ek-il-</i> “ekilmek”
[84] اورولماق (2/94)	<i>or-ul-</i> “örmek”
[215] قوتولماق (2/626)	<i>qut-ul-</i> “kurtulmak”
[221] قينالماق (2/653)	<i>qïyna-l-</i> “zindan edilmek”
[187] ساچيلور (2/502)	<i>sac-il-ur</i> “saçılır”
[206] قاولماق (2/596)	<i>qaw-ul-</i> “kovulmak”
[44] يايقالماق (1/73)	<i>yayqa-l-</i> “cesurca yürümek”, “cilveli bir şekilde yürümek”
[98] اوشالماق (2/136)	<i>uša-l-</i> “kırılmak”
[196] سريلماق (2/542)	<i>sir-il-</i> “kaymak”
[44] ياييلماق (1/72)	<i>yay-il-</i> “karışmak”, “otlamak”
[264] يشلماق (2/844)	<i>yeş-il-</i> “yeşermek”
[50] يينيلماق (?) (1/170)	<i>yen-il-</i> “yenmek”, “kazanmak”
[138] بوكولميش (2/292)	<i>büķ-ül-miš</i> “bükülmüş”

/-ma-/

Bütün fiillerin olumsuz şeklini yapan ektir.¹⁰⁸ Metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

[194] سيرمماق (2/535)	<i>sir-ma-</i> “alıp götürmek”, “kaçırmak”

¹⁰⁷ Koç, s. 132.

¹⁰⁸ Karaağaç, s. 314.

/-n-/, /-in-/, /-un-/

Metinde tespit edilen bu ekin örnekleri aşağıda verilmektedir:

[141] بولقانماق (2/303)	<i>bulqa-n-</i> “karıştırmak”, “kaynaştırmak”
[81] آیانماق (2/82)	<i>âya-n-</i> “yasaklanmak”, “men edilmek”
[110] ایتانماق (2/179)	<i>itâ-n</i> “acele etmek”
[231] کوکران ماک (2/696)	<i>kökrâ-n-</i> “kızmak”, “öfkelenmek”
[99] اورکانماق (2/137)	<i>örgâ-n-</i> “öğrenmek”, “ezberlemek”
[224] قوانماق (2/662)	<i>quwa-n-</i> “sevinmek”
[186] ساغناماق (2/497)	<i>sağ-in-</i> “düşünmek”, “hatırlamak”
[157] تايانماق (2/369)	<i>taya-n-</i> “dayanmak”, “yaslanmak”
[255] يالانماق (2/804)	<i>yala-n-</i> “pohpohlamak”
[46] يالينماق (1/98)	<i>yal-in-</i> “dil göstermek”
[256] ياشونماق (2/807)	<i>yaş-un-</i> “saklanmak”
[262] يورونماق (2/835)	<i>yürü-n-</i> “yürümek”
[187] سانماق (2/503)	<i>sa-n-</i> “sanmak”
[150] تولقانماق (2/346)	<i>tolqa-n-</i> “katlanmak”, “çevrilmek”
[261] يوكونماق (2/828)	<i>yük-ün-</i> “eğilmek”
[209] قازقانماق (2/606)	<i>qazqa-n-</i> “kazanmak”

/-r-/, /-ir-/, /-ur-/, /-ür-/

Metinde bu ekin örnekleri şöyle tespit edilmiştir:

[126] ايورماک (2/238)	<i>ew-ir-</i> (üy-ür-) “döndürmek”
[193] سمورماق (2/530)	<i>sum-ur-</i> “sona kadar içmek”
[232] کوپرماک (2/701)	<i>köp-ür-</i> “köpürmek”
[101] اوقورماق (2/143)	<i>oqu-r-</i> (?) “okumak”, “çağırarak”
[90] اوکورماک (2/111)	<i>ökü-r-</i> “ağlamak”, “feryat etmek”
[48] ييکيرماک (1/129)	<i>yig-ir-</i> “hastalanmak”

/-ş-/, /-iş-/, /-ış-/, /-uş-/

Metindeki bu ekin örnekleri aşağıda verilmektedir:

[110] ايريشماک (2/176)	<i>er-iş-</i> “erişmek”

[240] مونكر اشماک (2/740)	<i>mungra-š-</i> “acıtmak”
[209] قاماشماق (2/605)	<i>qama-š-</i> “karartmak”
[225] قار شماق (2/667)	<i>qar-iš-</i> “karışmak”
[220] قچقلاماق (2/649)	<i>qičqir-iš-qaylar</i> “bağıracaklar”
[210] قاوشماق (2/608)	<i>qaw-uš-</i> “kavuşmak”
[219] قوچوشماق (2/645)	<i>quc-uš-</i> “kucaklamak”, “sarılmak”
[170] توموشماق (2/418)	<i>tum-uš-</i> “sakinleşmek”
[148] توتاشتورماق (2/338)	<i>tut-uš-tur-</i> “tutuşturmak”, “yakmak”
[43] ياوشماق (1/61)	<i>yawu-š-</i> “yaklaşmak”

/-tar-/

Geçişli fiiller türetir.¹⁰⁹ Metinde bu ekin bir örneği vardır:

[62] آقتارماق (2/21)	<i>âq-tar-</i> “aramak”

/-t-/, /-it-/, /-üt-/, /-ut-/

Metinde tespit edilen bu ekin örnekleri aşağıda gösterilmektedir:

[79] آیتماق (2/77)	<i>âi-t-</i> “söylemek”
[114] ایریتماق (2/194)	<i>eri-t-</i> “eritmek”
[249] هورکیتماک (2/777)	<i>hürk-üt-</i> “korkutmak”
[222] قیزیتماق (2/655)	<i>qiz-üt-</i> “ısıtmak”
[219] قورقوتماق (2/642)	<i>qorq-ut-</i> “korkutmak”
[157] تاشیتماق (2/368)	<i>taši-t-</i> “getirtmek”, “taşımak”
[92] اوشتاتماق (2/118)	<i>uša-t-</i> “kırmak”
[108] اویقاتماق (2/170)	<i>uyqa-t-</i> “uyanmak”
[43] ياوتتماک (1/62)	<i>yawu-t-</i> “açıklamak”, “yorumlamak”
[49] يولاتماق (1/151)	<i>yola-t-</i> “izin vermek”, “katlanmak”
[50] يويالاتماق (1/164)	<i>yuwala-t-</i> “yuvarlamak”

/-uz-/

Geçişli fiiller türeten bir ektir.¹¹⁰ Metinde bu ek bir örnekte tespit edilmiştir:

¹⁰⁹ Argunşah, s. 114.

¹¹⁰ Eckman, *Çağatayca El Kitabı*, s. 58.

[89] اوتوزماق (2/107) *ut-uz-* “zaman kaybetmek”, “fırsatı kaçırmak”

/-y-/

Pekiştirme ekidir.¹¹¹ Metinde bu ekin iki örneği vardır:

[159] تويماق (2/379) *to-y-* “doymak”

[231] كويماق (2/697) *kü-y-* “yanmak”

1.1.2. Çekim Ekleri

Çekim ekleri (inflectional suffix), eylem ya da ad soylu sözcüklere gelerek, bağlı oldukları sözcük öbeklerine göre, sözcükler arasında durum, iyelik, çokluk, kip, zaman, kişi, sayı, vb. geçici ilişkiler kuran, anlamı değiştirmeyen görevsel bağımlı biçim birimlerdir. Çekim ekleri, eklendikleri sözcüklere herhangi bir yeni anlam katmaz, yalnızca onlara işleklik kazandırır.¹¹²

1.1.2.1. İsim Çekim Ekleri

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde çokluk, iyelik, aitlik ve hâl ekleri isim çekim ekleridir.¹¹³ İncelediğimiz metinde, çokluk, iyelik ve aitlik eklerine dair herhangi bir örnek tarafımızdan tespit edilememiştir. Sözlükte az sayıda hal eki ve örnekleri bulunmaktadır.

1.1.2.1.1. Hâl Ekleri

Hâl ekleri, isim kök ve gövdeleriyle iyelik, çokluk ve sıfat-fiil eklerinden sonra gelmektedir. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de dokuz hâl eki bulunmaktadır: Yalın hâl, ilgi hâli, belirtme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, araç hâli, eşitlik hâli, yön gösterme hâli. Bunlar dışında işlevsel olarak değerlendirildiğinde hâl eklerinin sayısı oldukça fazla olabilmektedir.¹¹⁴ İncelediğimiz metinde hâl eklerini işlevsel olarak ele aldığımızda beş hâl eki tespit edilmiştir:

¹¹¹ Korkmaz, s. 135.

¹¹² Eker, s. 355.

¹¹³ Argunşah, s.117.

¹¹⁴ Daşdemir, s. 71.

1. Aitlik hali /+g̃i/

Aitlik hali, ya üzerine geldiği isme ait olan bir varlığın yerini tutan aitlik zamirleri, ya da varlığın bulunduğu yeri, zamanı gösteren aitlik sıfatları yapar.¹¹⁵ Metinde bu hâlin iki örneği vardır:

[190] سونكغى (2/516)

song+g̃i “sıradaki”

[190] سونكر اغى (2/517)

songra+g̃i “sonraki”

2. Yerde bulunma hali /+da/

Fiilin gerçekleşme yerini veya zamanını gösteren haldir. Yer tümleci ya da yer zarfı yapar.¹¹⁶ İncelediğimiz metinde bu hâlin bir örneği vardır:

[204] قاشيد (2/581)

qaşı+da “karşıda”

3. İlgî hali /+unq/

Bir ismi ilgi anlamıyla başka bir isme veya yüklem fiiline bağlayan hâldir.¹¹⁷ İncelediğimiz sözlükte bu hâl bir örnekte tespit edilmiştir:

[137] بویرقونک (2/287)

buyruq+unq “emrin”

4. Nitelenen (tamlanan) hali /+i/, /+ĩ/

İsmin, bir isim tamlasında nitelenen/tamlanan durumunda olduğunu gösteren hâldir.¹¹⁸ İncelediğimiz metinde bu hâl iki örnekte tespit edilmiştir:

[40] آرا آبی (1/23)

ara ay+ĩ “Şevval ayı”

[50] یونت قوشی (1/163)

yont quş+i “at yavrusu”

¹¹⁵ Daşdemir, s. 72.

¹¹⁶ Semra Alyılmaz, “Türkiye Türkçesinde Bulunma Hâli Kategorisi”, *Dil Araştırmaları*, S/7 (Güz 2010), s. 107.

¹¹⁷ Annemarie Von Gabain, *Eski Türkçe, Tarihi Türk Şiveleri* (2. bs.), (Çev.: Mehmet Akalın), TKAE Yay., Ankara, 1988, s. 40.

¹¹⁸ Daşdemir, s. 85.

5. Yerine geçme hali /+qa/

Cümle öğelerinden birinin yerine, onları temsilen yargıya konu olan öğeyi gösterir. Yerine geçme hâli yerine geçme tümleci gösterir.¹¹⁹ İncelediğimiz sözlükte bu hâl bir örnekte tespit edilmiştir:

[98] اور نيڭه (2/135) *orni+qa* “(onun) yerine”, “(bunun) yerine”

1.1.2.2. Fiil Çekim Ekleri

Fiil çekim ekleri, fiil kök ve gövdelerindeki hareketleri kişi ve nesnelere bağlamak, adlarla fiiller arasında geçici anlam ilişkileri kurmak için başvurulan eklerdir. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de fiil çekimi, fiil tabanlarının kişi, şekil, zaman gibi çekimlerinden oluşmaktadır. Çekimli bir fiilde üç ana öge vardır: fiilin kök veya gövdesi, fiilin aldığı şekil, zaman ve kişi ekidir. Bu demek oluyor ki çekimli bir fiil hareket, şekil, zaman ve kişi olmak üzere dört şey ifade etmektedir.¹²⁰

1.1.2.2.1. Bildirme Kipleri

Bildirme ve tasarlama kipleri ikiye ayrılan kipler dokuz fiil şeklini ifade ederler. Bildirme kipleri fiilin gerçekleştirdiği hareketin zamanını gösterir. Türkçede fiiller beş farklı zamanda çekimlenirler: Görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman.¹²¹ İncelediğimiz metinde tespit edilen zaman çekimlerin örnekleri aşağıda gösterilmiştir.

1.1.2.2.1.1. Görülen geçmiş zaman

Çağatay Türkçesinde görülen geçmiş zaman eki /-dı/, /-di/, /-di/, /-tı/, /-ti/, /-ti/, /-du/, /-dü/, /-tü/, /-tu/ 'dur; üzerine iyelik kökenli kişi eklerini alarak çekimlenmektedir. Bu ek, fiilin gerçekleştirdiği hareketin görülen (bilinen) geçmiş zamanda meydana geldiğini bildirmektedir. Görülen geçmiş zaman çekiminde düzlük-yuvarlaklık uyumu

¹¹⁹ Efrasiyap Gemalmaz, “Derin Yapı (Deep Structure) İlişkilerinin Gösteriminde Kullanılacak Bir Yöntem: Oklama”, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S/8*, Erzurum, 1997.

¹²⁰ Eckman, *Çağatayca El Kitabı*, s. 99.

¹²¹ Gülensoy, s. 410.

her zaman uygulanmaz.¹²² İncelediğimiz metinde tespit edilen örnekler aşağıda verilmektedir:

Görülen geçmiş zaman 3. teklik şahıs /-di+ø /, /-dī+ø /, /-ti+ø /:

[132] باردی (2/266)	<i>bar-dī+ø</i> kelimesinin iki anlamı var: “gitti”, “vardı”
[111] ایتی (2/180)	<i>it-ti+ø</i> kelimesinin iki anlamı var: “etti”, “kayboldu”
[87] اوتکاردی (2/102)	<i>ötkär-di +ø</i> “geçirdi”
[86] اوتی (2/100)	<i>öt-ti+ø</i> “geçti”
[262] یوتتوردی (2/833)	<i>yuttur-dī+ø</i> “yutturdu”
[49] یوکوندی (1/147)	<i>yükün-di+ø</i> “diz çöktü”
[145] بیلکوردی (2/325)	<i>bil-gür-di+ø</i> “bildirdi”
[112] ایردی (2/185)	<i>er-di+ø</i> “vardı”

Görülen geçmiş zaman 3. çokluk şahıs /-tī+lar /:

[217] قوزغالاشتیلاز (2/633)	<i>qozğališ-tī+lar</i> “kalktılar”

1.1.2.2.1.2. Öğrenilen geçmiş zaman

En çok kullanılan ve incelediğimiz metinde çok sık tesadüf edilen öğrenilen geçmiş zaman eki /-mīš/’tır. Bu ek, fiilin gerçekleştirdiği hareketin öğrenilen (duyulan) geçmiş zamanda meydana geldiğini bildirmektedir.¹²³ İncelediğimiz sözlükte üç örnekte tespit edilmiştir:

Öğrenilen geçmiş zaman 3. teklik şahıs /-mīš+ø /:

[124] ایمیش (2/229)	<i>e-mīš+ø</i> “olmuş”, “varmış”
[129] ایرمیش (2/251)	<i>er-mīš+ø</i> “olmuş”, “varmış”
[129] ایتمیش (2/252)	<i>et-mīš+ø</i> “etmiş”
[174] تیرکامیش (2/431)	<i>terkā-mīš+ø</i> “yasaklamış”

¹²² Ali Osman Solmaz, Recep Karaathı, Hanifi Vural, *Çağatay Türkçesi*, Divan Yay., İstanbul, 2006, s. 86.

¹²³ Teres, s. 74.

1.1.2.2.1.3. Geniş zaman

Çağatay Türkçesinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi geniş zaman çekiminde ünlülerden sonra */-r/*, ünsüzlerden sonra */-ar/*, */-är/* ve */-ur/*, */-ür/* ekleri kullanılmaktadır. Bu ek, fiilin gerçekleştirdiği hareketin geniş zamanda meydana geldiğini bildirir; geniş zaman yanında şimdiki zaman ifadesi de taşımaktadır.¹²⁴ Metinde tespit ettiğimiz geniş zaman çekimini gösteren örnekler şu şekildedir:

Geniş zaman 3. teklik şahıs */-är+ø /, /-ür+ø /, /-ur+ø /:*

[139] بوتار (2/296)	<i>büt-är+ø</i> “biter”, “çıkar” (bitki için)
[147] بیور (2/334)	<i>ber-ür+ø</i> “verir”
[115] ایسکیور (2/198)	<i>eskir-ür+ø</i> “yaşlanır”
[187] ساغینور (2/500)	<i>sağın-ur+ø</i> “düşünür”
[136] باشقارور (2/284)	<i>başqar-ur+ø</i> “yönetir”, “rehberlik eder”
[130] ایثار (2/256)	<i>et-är+ø</i> “eder”
[109] اویاقور (2/172)	<i>uyaq-ur+ø</i> “batar”, “kararır”
[187] ساچیلور (2/502)	<i>sacil-ur+ø</i> “saçılır”
[188] سایقولور (2/504)	<i>sayqul-ur+ø</i> “sayılır”
[254] یاشورور (2/798)	<i>yaşur-ur+ø</i> “saklar”

Geniş zaman olumsuz 1. teklik şahıs */-ma-ø +n/:*

[122] ایمان (2/225)	<i>e-ma-ø+n</i> “olmam”
[160] توقتامان (2/383)	<i>toqta-ma-ø+n</i> “durmam”

Geniş zaman olumsuz 3. teklik şahıs */-mä-s+ø/:*

[113] ایرماس و ایماس (2/190)	<i>er-mä-s+ø ve e-mä-s+ø</i> “olmaz”
[246] نیلاکای (2/760)	<i>näylä-güy+ø</i> “ne eylesin” ¹²⁵

1.1.2.2.1.4. Gelecek zaman

Çağatay Türkçesinde iki türlü gelecek zaman eki kullanılmaktadır. Asıl gelecek zaman eki olan */-ga/*, */-gay/*, */-ğay/*, */-qay/* kişi zamiriyle çekimlenmektedir. Sıfat-fiil

¹²⁴ Solmaz, Karaatlı, Vural, s. 80.

¹²⁵ Biçim itibariyle istek kipi olarak değerlendirilebilir. Anlam itibariyle ise geniş zamanın olumsuz şeklidir.

kökenli */-gu/*, */-gü/* */-qu/* eki ise üzerine iyelik eki ve bazen *tur-* yardımcı fiilini de almaktadır. Bu ekler, fiilin gerçekleştirdiği hareketin gelecek zamanda meydana geldiğini bildirmektedir.¹²⁶ Metinde tespit edilen örnekler aşağıda verilmektedir:

Gelecek zaman 3. teklik şahıs */-ğay+ø /:*

[75] آلدار غای (2/61)	<i>âldara-ğay+ø</i> “heyecanlanacak”, “hayran olacak”
[128] ایتکای (2/248)	<i>et-ğay+ø</i> “edecek”
[186] سالی (2/496)	<i>sal-qay+ø</i> “atacak”

Gelecek zaman 3. teklik şahıs */-gü+si+ø /:*

[105] اولتورکوسی (2/154)	<i>öl-tür-gü+si+ø</i> “öldürecek”

Gelecek zaman 3. çokluk şahıs */-qay+lar/:*

[220] قچقلاماق (2/649)	<i>qicqir-iş-qay+lar</i> “bağıracaklar”

1.1.2.2.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

Tasarlama kiplerini emir, istek, şart ve gereklilik çekimleri oluşturur. Tasarlama kiplerinde zaman ifadesi yoktur.¹²⁷ Metinde tespit edilen tasarlama kipleri çekimini gösteren örnekler aşağıda verilmiştir.

1.1.2.2.2.1. Emir kipi

İncelediğimiz metinde emir kipinin 2. teklik ve çokluk şahıs çekimleri, 1. ve 3. teklik şahıs çekimini gösteren birer örnek tespit edilmiştir. Bu örnekler şöyledir:

Emir kipi 1. teklik şahıs */-ø+ay/:*

[68] اسرتای (2/42)	<i>asrat-ø+ay</i> “eğiteyim”, “yetiştireyim”

Emir kipi 2. teklik şahıs */-ø+ø /:*

[60] آچ (2/15)	<i>âç-ø+ø</i> “aç”
[61] آل (2/19)	<i>âl-ø+ø</i> “al”
[133] بار (2/272)	<i>bar-ø+ø</i> “yolu bul”
[132] بار (2/270)	<i>bâr-ø+ø</i> “git”

¹²⁶ Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, s. 118.

¹²⁷ Argunşah, s. 173.

[68] آس (2/40)	<i>âs-ø+ø</i> “as”
[180] دى (2/466)	<i>de-ø+ø</i> “de”
[129] ايز (2/250)	<i>iz-ø+ø</i> “ez”
[214] قوى (2/622)	<i>qoy-ø+ø</i> “koy”
[144] بيل (2/319)	<i>bel-ø+ø</i> “bil”
[125] ايچ (2/234)	<i>ic-ø+ø</i> “iç”
[91] اويال (2/115)	<i>oyal-ø+ø, uyal-ø+ø</i> “kaz”, “oy”
[221] قيل (2/652)	<i>qil-ø+ø</i> “kıl”

Emir kipi 2. teklik şahıs olumsuz şekli /-mä-ø+ø /:

[181] ديمه (2/471)	<i>de-mä-ø+ø</i> “deme”

Emir kipi 2. çokluk şahıs /-ø+un/, /-ø+üng/:

[233] كچقرون (2/705)	<i>kecQur-ø+un</i> “geçirin”
[191] سورونك (2/520)	<i>sür-ø+üng</i> “sürün”

Emir kipi 3. teklik şahıs /-ø+sun/:

[260] ياسالسون (2/825)	<i>yasa-l-ø+sun</i> “yapılsın”

1.1.2.2.2. Şart kipi

Çağatay Türkçesinde zengin bir işleve sahiptir. Şart yanında istek ve zarf-fiil işlevinde de kullanılmaktadır. Bu kip iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmektedir.¹²⁸ İncelediğimiz metinde şart kipinin sadece 1 ve 3. teklik şahıs çekimlerini gösteren birer örneğine yer verilmektedir:

[121] ايلسام (2/218)	<i>ili-sa+m</i> “zayıf olsam”
[113] ايرسا (2/186)	<i>er-sä+ø</i> “varsa”.

1.1.2.2.3. Gereklilik

Çağatay Türkçesinde gereklilik kipi *kerek* ile yapılmaktadır. Bu dönemde Türkiye Türkçesinde kullanılan /-malı/ ekine nadiren rastlanmaktadır. Nevayî’ nin eserlerinin

¹²⁸ Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, s. 116.

sözlüğünü yapan Niyazi, eserinde /-qu/ sıfat-fiil ekinin gereklilik işlevinden de bahsetmektedir.¹²⁹ İncelediğimiz metinde sadece bir örneğe rastlanmaktadır:

[143] بولقو (2/311) *bol-qu+ø* “olmalı”.

1.1.2.3. Şahıs Ekleri

Metinde yukarıda verilen zaman ve kip eklerinden sonra sadece birinci çokluk şahıs ekine rastlanmamıştır. Diğer şahıs eklerinin içinde en çok geçeni, sözlük olması sebebiyle, üçüncü teklik şahıs ekidir.

Birinci teklik şahıs biçimbirimleri: /+m/, /+n/

Birinci teklik şahıs eki, şart kipinde iyelik ekinden türemiş /+m/, Oğuz Türkçesi etkisi olarak geniş zamanın olumsuz /-mA+n/ biçimde çekimlenir; metindeki örnekler şöyledir:

[121] ايلسام (2/218) *ili-sa+m* “zayıf olsam”
 [122] ايمان (2/225) *e-ma+n* “olmam”
 [160] توقتامان (2/383) *toqta-ma+n* “durmam”

İkinci teklik şahıs biçimbirimleri: /+ø /

İncelediğimiz metinde ikinci teklik şahıs biçimbirimlerin örnekleri eksiz olarak sadece emir kipinde bulunmaktadır:

[60] آچ (2/15) *âç-ø+ø* “aç”
 [61] آل (2/19) *âl-ø+ø* “al”
 [144] بيل (2/319) *bel-ø+ø* “bil”
 [125] ايچ (2/234) *ic-ø+ø* “iç”
 اويال (2/115) *oyal-ø+ø, uyal-ø+ø* “utan”, “çekin”
 [221] قيل (2/652) *qil-ø+ø* “kıl”

Üçüncü teklik şahıs biçimbirimleri: /+ø /, /+sun/

İncelediğimiz sözlükte geçiş sıklığı en yüksek olan üçüncü teklik şahıs eki /+ø/’ dır. Bu biçimbirim emir kipi dışında bütün çekimlerde kullanılmaktadır:

[87] اوتكاردى (2/102) *ötkär-di+ø* “geçirdi”

¹²⁹ Argunşah, s. 177.

[86] اوتى (2/100)	<i>öt-ti+ø</i> “geçti”
[262] يوتتوردى (2/833)	<i>yuttur-dī+ø</i> “yutturdu”
[49] يوكوندى (1/147)	<i>yükün-di+ø</i> “diz çöktü”
[147] بيروور (2/334)	<i>ber-ür+ø</i> “verir”
[115] ايسكيروور (2/198)	<i>eskir-ür+ø</i> “yaşlanır”
[129] ايتميش (2/252)	<i>et-miš+ø</i> “etmiş”
[174] تيركاميش (2/431)	<i>terkä-miš+ø</i> “yasaklamış”
[75] آدار غاي (2/61)	<i>âldara-ğay+ø</i> “heyecanlanacak”, “hayran olacak”
[128] ايتكاي (2/248)	<i>et-ķüy+ø</i> “edecek”
[186] سالقى (2/496)	<i>sal-qay+ø</i> “atacak”

Diğer üçüncü teklik şahıs eki ise sadece bir örnekte rastlanmaktadır:

[260] ياسالسون (2/825)	<i>yasa-l-ø+sun</i> “yapılsın”

Birinci çokluk şahıs biçimbirimleri

İncelediğimiz metinde birinci çokluk şahıs biçimbiriminin herhangi bir örneği tarafımızdan tespit edilmemiştir.

İkinci çokluk şahıs biçimbirimleri: /+un/, /+üng/

Metinde bu ekin emir kipi sekinde iki örneği vardır:

[233] كچقورون (2/705)	<i>keçqur-ø+un</i> “geçirin”
[191] سورونك (2/520)	<i>sür-ø+üng</i> “sürün”

Üçüncü çokluk şahıs biçimbirimleri: /+ø /

Bu ek metinde iki örnekte tespit edilmiştir:

[217] قوز غالاشتيلاز (2/633)	<i>qozğalış-tī+lar +ø</i> “kalktılar”
[220] قچقلاماق (2/649)	<i>qicqür-iş-qay+lar+ø</i> “bağıracaklar”

1.1.2.4. Sıfat-fiil ekleri

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de sıfat-fiil eklerinin birinci işlevi fiilleri sıfatlaştırmaktır. İkinci olarak bu ekler isim-fiil işlevinde

kullanılmaktadır. İsim-fiil olduklarında üzerine isim çekim eklerini almaktadır.¹³⁰ İncelediğimiz metinde tespit edilen sıfat-fiiller aşağıda gösterilmektedir.

/-caḳ/

[142] برونچاڪ (2/308) *bürün-caḳ* “kumaş parçası”

/-qan/, /-ḳan /, /-an/

[127] ايسيتقان (2/243) *isit-qan* “ateş içinde olan kimse”

[178] چيرماقان (2/451) *cirma-qan* “bükülen”

[187] ساجيلقان (2/499) *sacil-qan* “saçılan”

[256] يالينقان (2/806) *yalin-qan* “pohpohlayan”

[163] توزلقان (2/391) *tuzil-qan* “düzenlenen”

[205] قاريقان (2/587) *qari-qan* “yaşlayan”

[134] باشلاقان (2/277) *başla-qan* “yönetici”

[123] ايمكاكلان (2/227) *emgäklä-gän* “sürünen bebek”

[196] سينقان (2/539) *sin-qan* “dağıtılan”

[165] توشقان (2/397) *tüş-ḳan* “düşen”

[203] قالقان (2/579) *qalq-an* “kalkan”

/-qu+luk/

[131] بارقولوق (2/264) *bar-qu+luq* “gitmeye niyetli olan kimse”

/-s/

[204] قاليشماس (2/583) *qališ-ma-s* “boyun eğmez”

/-miš/

[138] بوكولميش (2/292) *büḳül-miš* “bükülmüş”, “eğilmiş”

1.1.2.5. Zarf-fiil ekleri

Zarf-fiil ekleri fiilleri zarflaştırır eklerdir.¹³¹ Metinde tespit ettiğimiz örnekler aşağıda gösterilmektedir:

¹³⁰ Teres, s. 74.

/-ä/

[67] آزه (2/39) *âz-ä* “yolunu şaşırıp”, “yolunu kaybedip”

/-b/, /-ib/, /-ib/

[80] آیتلیب (2/80) *âytil-ib* “söylenip”, “sorulup”

[178] چیرمانیب (2/452) *cirman-ib* “bükülüp”

[241] مونکرا ب (2/742) *mungra-b* “inleyip”, “hüngür hüngür ağlayıp”

[185] سارقاریب (2/488) *sarqar-ib* “sarıp”

[192] سودرالیب (2/524) *sudral-ib* “sürüklenip”, “çekinip”

[107] اوناب (2/164) *una-b* “kabul edip”

[258] یانداشتوروب (2/815) *yandaštur-ub* “yan yana koyup”

/-bân/

[181] دییان (2/469) *de-bân* “diyerek”, “söyleyerek”

/-qac/, /-gäc/

[140] بولقاج (2/301) *bol-qac* “olunca”

[186] سالقاج (2/495) *sal-qac* “atınca”

[229] کورکاج (2/686) *kör-gäc* “görünce”

1.2. BİRLEŞİK İSİMLER

Türkçede kelime yapma yollarından biri birleştirmedir. Birleştirme yoluyla kurulan sözcükler içinde birleşik adlar önemli yer almaktadır. Birleşik kelime yapısındaki adlar, daha çok, kişi, hayvan, bitki, yemek ve alet adları oluşturmaktadır.¹³² İncelediğimiz metinde tespit edilen birleşik isimler aşağıda gösterilmektedir:

[42] اغ بابا (1/51) *ağ+baba* “akbaba”

[145] بیلباق (2/321) *bel+baq* “kemer”,

[215] قولباق (2/627) *qol+baq* “bilezik”,

[184] ساجباق (2/485) *sac+baq* “saç bandı”

[132] باغری قرا (2/269) *bağrî+qara* “bir kuş türü”

¹³¹ Karaağaç, s. 380.

¹³² Korkmaz, s. 236.

[222] قز قارداش (2/656)	<i>qiz qardaş</i> “kız kardeş”
[40] آرا آیی (1/23)	<i>ara ayi</i> “Şevval ayı”
[39] آت بوغزی (1/6)	<i>at bogzi</i> mecazi anlamında: “yemek”, “yiyecek”
[50] یونت قوشی (1/163)	<i>yont quşi</i> “at yavrusu”

1.3. KELİME ÇEŞİTLERİ

Bedâyiü'l-lugat'te bütün kelime çeşitlerinden örnekler vardır; sözlükte bulunan kelimelerin çok büyük bir bölümünü isimler oluşturmaktadır. İncelediğimiz metin 660 isim, 294 fiil, 13 edat, 4 ünlem olarak değerlendirilen kelime içermektedir.

1.3.1. Sıfatlar

Çağatay Türkçesinde sıfatlar Türkiye Türkçesinden ayrılmamaktadır. Bilindiği gibi sıfatlar isim kökenlidir ve cümlede görevli kelimelerdir. Bu yüzden birçok isim cümlede başka bir ismi niteleyerek sıfat görevinde kullanılır. Sıfatlar Türkçede genel anlamıyla niteleme ve belirtme sıfatları olarak ikiye ayrılırlar.¹³³ İncelediğimiz metinde yapım ekleriyle türemiş sıfatlar, isimden isim ve fiilden isim yapım ekleri arasında gösterildiği için burada üzerinde tekrar durulmayacaktır. Bunun dışında, incelediğimiz sözlükte birkaç renk adı ve karşılaştırma amacıyla kullanılan sıfat tespit edilmiştir:

1.3.1.1. Renk adları

[61] آل (2/19)	<i>al</i> “al”
[205] قرا (2/588)	<i>qara</i> “kara”
[185] ساریق (2/487)	<i>sariq</i> “sarı”

1.3.1.2. Sıfatlarda karşılaştırma

[229] کوپراک (2/685)	<i>köpräk</i> “daha çok”
[130] باتراق (2/258)	<i>batraq</i> “daha hızlı”
[111] ایتکراک (2/182)	<i>itiqräk</i> “daha keskin”
[117] اریکراک (2/204)	<i>iriqräk</i> “daha iri”

¹³³ Koç, s. 189.

1.3.2. Sayılar

İncelediğimiz sözlükte tespit edilen asıl sayı ve topluluk sayı olarak değerlendirilen örnekler aşağıda verilmektedir:

1.3.2.1. Asıl sayılar

[128] ایلکی (2/245)	<i>ellik</i> “elli”
[147] بیر (2/332)	<i>bir</i> “bir”
[165] تورت (2/399)	<i>tört</i> “dört”
[166] توقوز (2/402)	<i>toquz</i> “dokuz”
[244] مین (2/750)	<i>min</i> “bin”

1.3.2.2. Topluluk sayıları

[119] ایکاولا (2/213)	<i>ikawla</i> “iki”, “ikisi birlikte”
[119] ایکاولاسی (2/214)	<i>ikäwlası</i> “iki”, “her ikisi”
[95] اوچاولا (2/125)	<i>üçäwla</i> “üç”, “üçü birlikte”

1.3.3. Zamirler

Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir.¹³⁴ İncelediğimiz sözlükte zamir olarak değerlendirilen örnekleri aşağıda verilmektedir:

1.3.3.1. İşaret zamirleri

[70] انکا (2/50)	<i>anga</i> “ona”
[141] بو (2/304)	<i>bu</i> “bu”
[198] شول (2/554)	<i>şul</i> “bu”, “şu”
[242] مونچه (2/747)	<i>muncä</i> “bunca”
[85] اول (2/95)	<i>ol</i> “bu”, “o”.

¹³⁴ Korkmaz, s. 399.

1.3.3.2. Soru zamirleri

[244] ناغو (2/753)	<i>naġu</i> “neden”, “niye”
[246] نيچون (2/764)	<i>necün</i> “neden”
[246] نيتاك (2/763)	<i>netäk</i> “nasıl”
[208] قانى (2/599)	<i>qani</i> “nereye”
[208] قايسى (2/602)	<i>qaysi</i> “hangi”

1.3.3.3. Belirsizlik zamirleri

[130] بارچا (2/259)	<i>barca</i> “bütün”, “hepsi”
[130] بارى (2/260)	<i>bari</i> “her şey”

1.3.4. Zarflar

İsim soylu birer kelime olan zarflar, hâl, yer, yön, miktar, zaman vb. yönlerden fiilleri ve sıfatları nitelerler. Çağatay Türkçesinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi çok sayıda zarf bulunmaktadır. Bunların bir kısmı basit yapıda kelimelerdir. Ayrıca durum ekleriyle türetilmiş birçok isim cümlede zarf görevinde kullanılmaktadır. Türkçede yapım ekleriyle türetilmiş bazı isimler de zarf görevi yaparlar.¹³⁵ Zarf-fiil ekleriyle yapılan zarflar ayrı bir başlık altında verildiği için burada tekrarlanmayacaktır. İncelediğimiz metinde tespit ettiğimiz zarflar aşağıda verilmektedir:

1.3.4.1. Yer ve yön zarfları

[68] آست (2/43)	<i>âst</i> “alt”
[228] كين (2/679)	<i>käyin</i> “arka”, “sırt”
[204] قاشيد (2/581)	<i>qašida</i> “karşıda”
[218] قویى (2/638)	<i>quyï</i> “alt taraf”
[262] يوققارى (2/836)	<i>yoqqari</i> “yukarı”
[88] اوترو (2/106)	<i>utru</i> “karşıda”
[152] تاش (2/352)	<i>taš</i> “dış”, “dış taraf”

¹³⁵ Argunşah, s. 142.

1.3.4.2. Zaman zarfları

[142] بورون (2/305)	<i>burun</i> “önce”, “önceden”
[200] شیمدی (2/561)	<i>şimdi</i> “şimdi”
[259] ینا (2/820)	<i>yana</i> “gene”, “yine”
[190] سونک (2/515)	<i>song</i> “sonra”
[190] سونکغی (2/516)	<i>songgı</i> “sıradaki”
[190] سونکراغی (2/517)	<i>songrağı</i> “sonraki”

1.3.4.3. Miktar zarfları

[41] اسرو (1/42)	<i>asru</i> “çok”

1.3.4.4. Durum zarfları

[129] ایلا (2/253)	<i>äylä</i> “böyle”
[113] ایرکین (2/188)	<i>erķin</i> “böyle”
[242] مونداق (2/746)	<i>mundaq</i> “böyle”
[102] اوکون (2/145)	<i>öķün</i> “diğer”, “başka”

1.3.5. Edatlar

1.3.5.2. Çekim edatları

İncelediğimiz metinde tarafımızdan zaman ifade eden edatların iki örneği tespit edilmiştir:

[119] ایکاج (2/211)	<i>eķaç</i> “kadar”
[175] تیکرو (2/437)	<i>tegrü</i> “kadar”

1.3.5.3. Benzetme edatları

İncelediğimiz sözlükte tarafımızdan bir örneği tespit edilmiştir:

[243] مینکز (2/748)	<i>mengiz</i> “gibi”
[181] دیک (2/470)	<i>deķ</i> “gibi”

1.3.5.4. Bağlama edatları

İncelediğimiz metinde bir örnekte tespit edilmiştir:

[153] تقي (2/356) *taqî* “ve”, “dahi”

1.3.6. Ünlemler

Konuşmacının yetinme, acıma, neşe, üzüntü, şaşkınlık, rica, kınama, kızgınlık gibi duygularını ifade etmektedir.¹³⁶ İncelediğimiz metinde tespit edilen örnekler şöyledir:

[248] هی هی (2/773) *häy häy* “hay hay”¹³⁷

[248] هرای (2/775) *härây* “ah”¹³⁸

[247] وای (2/770) *way* “vay”¹³⁹

[247] وؤه (2/767) *wuh* “vah, eyvah”¹⁴⁰

¹³⁶ Daşdemir, s. 154.

¹³⁷ Haykırma, bağırma anlatan kök.

¹³⁸ Feryat, inilti bildirir.

¹³⁹ Acı duyulduğunu anlatır.

¹⁴⁰ Acıma, yakınma bildirir.

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

2.1. GİRİŞ

Eski edebi Özbek dili uzun süredir Çağatayca olarak kabul ediliyordu. Bu isim, XIV. yüzyılda Cengiz Han'ın ikinci oğlu olan Çağatay'ın sahip olduğu eski toprakların batı kısmında ortaya çıkmıştır. Bilimsel literatürde “Çağatay edebiyatı”, “Çağatay dili” terimleri çoğu zaman doğru bir şekilde kullanılmıyordu, bu yüzden yerli Türkologlarımız V.V. Radloff, P. M. Melioranskiy, A. N. Samoyloviç, Timur döneminde bu terimlerin kullanımını sınırlama konusunda haklı olarak çok ısrarcı davrandılar. Doğudaki sözcük bilimciler “Çağatay dili” terimini öncelikle edebi dil için kullanıyorlardı.

“Çağatay” dilinden günümüze gelen Doğu sözlükleri, “Çağatay” söz varlığı ile ilgili bilgilerimizin tek kaynağını temsil etmektedir. Onlardan bazıları yayımlanmıştır. İlk kelimesi “Abuşka” olan ve adını buradan alan, yazarı belli olmayan “Çağatay Türkçesi Sözlüğü” nün iki kez baskısı yapılmıştır. Birincisi G. Vambery'nin 1862 yılında yaptığı kısaltılmış baskı, diğeri ise V. Velyaminov–Zernov tarafından 1868 yılında yapılan bütünlüklü baskıdır. İstanbul'da 1880 yılında yayımlanan Buharalı Şeyh Süleyman'ın “Çağatayca-Türkçe” sözlüğü daha sonra 1902'de Budapeşte'de Almanca olarak İ. Kunoş tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlük ve Fazlullah Han'ın 1825 yılında Kalküta'da yayımlanan “Çağatayca-Farsça” sözlüğü oldukça ünlüdür.

Bunların dışında, Mirza Mehdi Han tarafından yazılan “Çağatayca-Farsça” sözlükte ve Zenker'in sözlüğünde *Senglâh'in* unsurları kullanılmaktadır. Bu sözlük daha sonra “Hulâsâ-i Abbâsî” adını alarak Pavet de Courteille'nin sözlüğüne dâhil edilmiştir. “Çağatayca-Farsça” sözlüklerimiz arasında bunlar, yayımlanmayan diğeri sözlükler ve *Bedayü 'l-lugat* da bulunmaktadır.

“Çağatay” dilinin Doğu sözlükleri, kültürel ve tarihsel açıdan büyük bir öneme sahiptir. Ali Şîr Nevâyî'nin çalışmalarına sürekli ilgi duyulması sebebiyle bu sözlükler hazırlanmıştır. Bu sözlükler bugüne kadar eski Özbek dilinin öğrenimi için temel bir araç olarak bize hizmet etmektedir. Şunu belirtmek gerekir ki, en iyi yerli

sözlüklerimizin hazırlanmasında kullanılan materyaller Çağatay sözlüklerinden alınmaktadır. Petersburg'ta 1869 yılında L. Budagova tarafından yayımlanan “Türk-Tatar Lehçelerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü” nde Çağatay dili için *Abuşka*; meşhur “Türk Lehçeleri Sözlüğü Tecrübesi” (Cilt I-IV) için de Kalküta'da yayımlanan Fazlullah Han'ın sözlüğü kullanılmıştır. V. Radloff, Çağatay edebi dili için, ilk cildin ön sözünde de belirtildiği gibi, yayımlanmış tüm sözlüklerin kullanıldığını belirtmektedir.

Bu durum bizim için çok önemlidir, çünkü Çağatay sözlükleri üzerinde eleştirel bir çalışma yapılmadığından, bu sözlüklerin doğruluğundan emin olunamamaktadır. Örneğin, Nevâyî'nin *Leylî vü Mecnûn* adlı eserinin 415. sayfasında kullanılan “hazır” anlamındaki *yiğ* kelimesi *Abuşka*'da geçmektedir. L. Budagov sözlüğünün II. cildinin 389. sayfasında *Abuşka*'ya göre bu kelimeyi yeniden üretmiş ve “hazırlamak” anlamına gelen *yiğmaq* fiilini oluşturmuştur. Daha sonra *yiğ*, kelimesi “prepare”, “dispose” şeklinde Pavet de Courteille (s. 554), Zenker (s. 978) ve Radloff tarafından (Sözlük III, s. 504) eserlerinde kullanılmıştır. Aslında bu sözcük *Abuşka*'ya yanlış geçmiştir.

Kaçar Fethali Han sözlüğüne göre *Leylî vü Mecnûn* adlı eserde geçen *yiğ* kelimesi *yiğ* olarak değil de *biğ* “hazır, hazırlanmış” şeklinde kullanılmıştır. Bu yanlış kullanımlar iki sebepten dolayı ortaya çıkmaktadır: 1) sözlük derleyicilerinin edisyon kritik metin kavramına aşina olmayışı ve kendilerinin kullanabildiği eserlerin listelerine tamamen bağlı kalmalarıdır, 2) istisnasız olarak bütün derleyiciler için Çağatay dili özel bir eğitim gerektiren edebi dildir. Bu nedenle derleyiciler öncüllere ve açıklama almak hususunda birtakım kişilere bağımlı kalmaktadır.

Şunu belirtmek gerekir ki, sözlükler, sözlük derleyicilerinin ve onların danışmanlarının dili olan güneybatı grubundan Azerice veya Türkçe konuşulan bölgelerde derlenmektedir. Bu nedenle bu lehçelerin bilinen Çağatay dili sözlüklerine çok fazla etki ettiği görülmektedir. XII-XIX. yüzyıllarda Çağatay dilini resmileştiren fakat herhangi bir vasfa sahip olmadığı halde bu dili temsil eden Şeyh Süleyman'ın son sözlüğünün de bu açıdan bir istisna olmadığı açıkça belirtilmektedir. Bu sözlüğün İ. Kunoş tarafından incelenmesi ve bununla ilgili olumlu sonuçlar ortaya konulmaması, Şeyh Süleyman'ın hatalarının daha fazla ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bedayü'l-lugat sözlüğü yayımlanırken ertelenmiş tüm soruları dile getirmenin erken olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla, öncelikle *Senglâh* ve Kaçar Fethali Han'ın

sözlüğünün yayınlanması ve ardından Ali Şîr Nevâyî' nin edisyon kritik çalışması yapılmış eserlerinin de kullanılarak bu sözlüklerle birleştirilmesiyle yeni bir sözlüğün yayımlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Sözlüğümüzü yayımlarken alıntılarda çok sayıda tutarsızlıklar bulunduğunu belirtmek gerekir, bunun nedeni ise kanaatimizce Ali Şîr Nevâyî'nin edisyon kritik çalışması yapılmış eserleri üzerine paralel çalışma yapılmamış olması ve bu tutarsızlıkların mutabakatının çok uygun olmayışındır. Sözlüğün kısa olması için, *Bedâyiü'l-lugat'teki* açıklamalar tam olarak yorumlanmamakta ve sözcüklerin anlamları kısaca verilmektedir. İlgili sözcüklerin tümünün telaffuzunda yapılan açıklamalar atlanmaktadır, çünkü bunların tümü transkripsiyonda yansıtılmaktadır. *Bedâyiü'l-lugat'te* bulunan alfabetik sıra, tarafımızdan korunmaktadır. Bu durum karşılaştırma için oldukça önemlidir. Kendine özgü sözlüklerin incelenmesinde istisnalar dışında onaylama alıntılar verilememektedir, çünkü referansların verildiği sözlüğe ait tıpkıbasımlı metin hali hazırda eklenmiştir.

Bedâyiü'l-lugat sözlüğünün metni, Devlet Halk Kütüphanesi'nin Sovyetler Birliği'ndeki SSCB'ye ait tek el yazısı olan Leningrad'taki M. E. Saltykov-Şçedrin' den (Khanykov koleksiyonu, No. 35) uyarlanarak çoğaltılmıştır. Orijinal metin, 1– 89 yapraklar arasındadır ve yazılış yılı 1117 (1705/06)' dir. *Bedâyiü'l-lugat* yaklaşık olarak bin kelime ve biçim içermektedir. Bu sözlükte *Abuşka'nın* yarısı kadar kelime bulunmaktadır. Kelimelerin çoğu fiil biçimlerinden türemiştir.

Bilinen en eski Çağatayca-Farsça sözlüklerden biri olan *Bedâyiü'l-lugat*, Çağatayca-Farsça sözlükler içerisinde büyük bir önem arz etmektedir.

Yukarıda belirtilen sözlüklerin birbirine doğrudan bağlı olduğunu görülmektedir. Çağatay dilinin doğu sözlükleri verilerininin *Bedâyiü'l-lugat'teki* her kelimeyle eleştirel olarak karşılaştırılması amacıyla, diğer sözlüklere gönderme (◊ işaretinden sonra) verildiği belirtilmektedir: *Abuşka* (Ab), Pavet de Courteille (PdC), Zenker (Zenker), Şeyh Süleyman (ŞS), Fethali Han Kaçar (FA), Prof. A. A. Romaskeviç El Yazması, ve L. Budagova (Bud.) ve V. V. Radloff (RSL) sözlüğü.

2.2.“BEDÂYİÜ’L-LUGAT” SÖZLÜĞÜ VE YAZARI

Çağatay dilinin en eski sözlüklerinden biri olan *Bedâyiü’l-lugat’ın* (“nadir kelimeler”) el yazması Leningrad’ta M. E. Saltykov-Şçedrin Devlet Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu sözlük, Herat’ta Timurlu Sultan-Hüseyin (1438-1506) döneminde derlenmiştir. V. Khanykov’un koleksiyonundaki el yazmasının kalan kısmı 1705’de yeniden yazılmıştır. Her nasıl olursa bu sözlüğün derleyicisinin ismi hakkında herhangi bir bilgi literatürde bulunmamaktadır. Sözlüğün başında, derlenme koşullarını açıklayan şiirsel yazılarla birlikte küçük bir nesir şeklinde ön söz bulunmaktadır.

Ön söze göre, Sultan-Hüseyin’in isteğiyle sözlük derleyicisi özellikle Ali Şîr Nevâyî’nin şiirlerinin açıklanması için kısaltılmış bir sözlük hazırlamıştır; sonrasında bu sözlüğün *Bedâyiü’l-lugat* ismi aldığı bildirilmektedir. Ön sözde (s. 3^b) sözlüğün derleyicisinin adı da Tali İmani (بایمانی طالع مُسَمَّى) olarak belirtilmiştir. Literatüre göre, Heratlı Tali İmani sözlüğünün XVIII yy. *Senglâh* sözlüğü derleyicisi Mehdi Han tarafından da bilindiği anlaşılmaktadır. D. Ross tarafından yayımlanan “Mebâni’ül-lugat” ta, Mehdi Han sözlüğün dil bilgisel bölümünün ön sözünde yazarı belli olmayan iki Çağatayca-Türkçe ve dört tane Farsça-Çağatayca sözlükten bahsetmektedir.

Macar Türkolog J. Thury’e göre; Heratlı Tali İmani sözlüğünün, Ferâğî, Nazr-Ali ve Mirza Abdul Celil Nâsırî’nin sözlüklerinin günümüze ulaşmadığı düşünülmektedir. Mehdi Han’a dayanarak, *Bedâyiü’l-lugat’ın* Heratlı Tali İmani’ye ait olduğu bildirilmektedir. Bu durumun birtakım aktarmalarla kanıtlandığı bilinmektedir. Mehdi Han, kökü “r” ile biten kelimelere “u” harfi ekleyerek, ikinci teklik şahıs emir kipinin çekim kuralını vermektedir (örneğin *bar*, *axtar*, *qaytar* -*baru* “git”, -*axtaru* “ara”, *qaytaru* “geri ver”). Bu örnekler D I Nevâyî’den alınmıştır. Mehdi Han, Nâsırî’nin kitabının ön sözünde hatalı bir şekilde “i” nın gelecek zaman anlamıyla kullanıldığını ve bunu D I’e dayanarak söylediğini belirtmektedir. Heratlı Tali İmani ise Mehdi Han ile Nâsırî’nin hatalı olduğunu ve “i” biçim biriminin emir kipini kuvvetlendirme amacıyla kullandığını belirtmektedir.

Bahsedilen durumlar *Bedâyiü’l-lugat* sözlüğünde de geçerlidir (s. 79 واوساکن başlığı altında); aynı zamanda Mehdi Han’ ın *Bedâyiü’l-lugat’ten* aynı şiiri alıntı olarak kullandığı görülmektedir. Mehdi Han’ın arkaik gerundium biçimini yanlışlıkla ikinci teklik şahıs emir kipi biçimi olarak algıladığı belirtilmiştir, “i” biçiminin emir kipi

olarak yorumlanması daha önce de geleneksel hal almış ve Heratlı Tali İmani'nin sözlüğü ile birlikte, *Abuşka'da* da D I' de yer alan şiirlerden alıntı yapıldığı ve bu şekilde kullanıldığı hususunda bilgiler yer almaktadır.

Farklı iki durumda da Mehdi Han'ın *alguci* ve *algan* biçimleri hakkında Heratlı Tali İmani ile tartıştığı görülmektedir. Mehdi Han, Heratlı Tali İmani'nin *alguci* biçiminin “gayın” (ğ), ve “kaf” (ک, g) ile aynı şekilde kullanılabileceği fikrini (örneğin, *alguci*, *bilguci*) yanlış bulmaktadır. Mehdi Han haklı olarak bu kelimelerin kökünün farklı olduğunu belirtmektedir. Bu biçimlerin birincisinde “gayın” ve “kaf” harfleri kullanılabilir, fakat ikincisinde ise sadece ünlü uyumu gereği sadece “kaf” harfi kullanılmalıdır. Bununla birlikte Mehdi Han, *alguci* ve *algan* biçimlerinin oluşumunda Arapça “kaf” (ک) harfinin kullanımını, *ketkay* ve *ketdi* biçimlerinin oluşumunda ise “kaf” ın (ک), “dal” (d) ile değişebilmesi hususunda Heratlı Tali İmani'nin fikrini eleştirerek ona karşı çıkmaktadır.

Mehdi Han'ın Heratlı Tali İmani ile tartıştığı örnekler *Bedâyiü'l-lugat'ta* detaylıca (yap. 11^b) yer almaktadır.

Kaçar Fethali Han *törä* kelimesinin yorumlanması ile ilgili olarak Heratlı Tali İmani'nin sözlüğünden bahsetmektedir. Kaçar Fethali Han, Heratlı Tali İmani'ye dayanarak: هرؤى بـمعنى توب نوشته كه بردست ستور كذارند kendi sözlüğünde *törä* kelimesinin yedi tane anlamı olduğunu belirtmektedir (A. A. Romaskeviç'in el yazması yap. 148^a, 148^b). Bizim ele aldığımız sözlükte ise bu durum şöyledir; *Bedâyiü'l-lugat'te* *törä* kelimesinin biraz farklı çevrildiği görülmektedir (yap. 52^a): mücadele ve savaş aletlerinden توب bu şekilde adlandırılmakta; bu anlam için alıntı olarak *Abuşka'da* (s. 203) ve Kaçar Fethali Han sözlüğünde (yap. 148^a) *Sedd-i İskenderî*'den şiirler örnek verilmektedir. Bu iki sözlükte bu kelimenin özel bir anlam ile: “baraj, kütük/tomruktan oluşan demir çubuklarla sabitlenmiş bir muhafaza kalkanı” şeklinde yer aldığı bildirilmektedir. Bu durumda *törä* kelimesinin askeri terimi karşılığının yalnızca *Bedâyiü'l-lugat'ta* kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bu nedenle Heratlı Tali İmani'nin tartışılmaz olarak *Bedâyiü'l-lugat'ın* yazarı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu sözlüğün belirli bir sistem üzerine oldukça sıkı biçimde kurulduğu görülmektedir. Kelimeler, Arap alfabesinin harf sırasına göre düzenlenmiştir. Bütün

sözlük, her harf için “fetha”, “damme ve “kesre” ye göre uyarlanmıştır. Diğer taraftan sözcükler içindeki alfabetik sıraya sıkı sıkıya bağlı kalınmadan, bölümlere (bab) ayrılmaktadır.

Sözlükte bulunan her kelime için, kısa bir fonetik özellik, daha doğrusu, sözcüğün harf telaffuzunun göstergesi bulunmaktadır. Ünsüzlerle ilgili, aynı harfi karşılayan biçimler için aksanlı işaretlerin varlığı veya yokluğu belirtilmektedir. Örneğin, Arapça “cim” (c), Farsça “cim” (ç), Arapça “kaf” (k), Farsça “kaf” (g) farklı telaffuzu belirtmektedir ve gerekli olan durumlarda, ünlü harflerin doğru okuması için harfin üstündeki ve altındaki aksanlı işaretler (“fetha”, “damme”, “kesre”) belirgin biçimde verilmektedir. Sözlükteki ünsüz harflerin karakteristik özellikleriyle bu durum biraz daha karmaşık vaziyet almaktadır. Genellikle, “uzun elif”, örneğin آقا *âqa* “abi”, “abla” (yap. 7^b), آداس *âdaş* “adaş” (yap. 7^b), آجون *âcun* “dünya” (yap. 8^b), “kısa elif”, örneğin آيا *âyâ* “sahip” (yap. 13^b), ارغادال *arğadal* “dağlarda pusu kurma yeri” (yap. 5^a), “fatha ile elif”, örneğin آرك *ârġ* “kale” (yap. 9^a), ارباغ *arbag* “büyü” (yap. 5^b) ve آتا *ata* “baba” (yap. 7^b) örnek olarak gösterilmektedir. Bu tür durumda, sözlük yazarı fonetik değil, yazım kurallarına göre hareket etmiştir. Heratlı Tali İmani’nin fonetik terminolojisi ünlülerin “açıklık derecesi” ve “kapalılık derecesi” (işbâ) konusunda oldukça belirsizdir.

Tali İmani, genellikle, “dar” ünlüler olarak *i, ĩ, u, ü* “geniş” ise *e, ö, o* harflerini kabul edilmektedir. Bu sebeple, yap. 29^a’daki آيش kelimesi iki şekilde telaffuz edilebilir: Eğer “elif” ile “kesre” şeklinde “dar ünlülü” ise *iş* kelimesi (yani “iş”) olarak okunmaktadır. Eğer “elif” ile “kesre” şeklinde “geniş ünlü” ile, *eş* “örmek” anlamındaki kelimenin 2. şahıs emir kipi olarak okunmaktadır. Aynı şekilde yap. 27^a’daki آيتى fiilinin telaffuzu da “dar ünlü” ile *itti* “kayboldu” olarak, “geniş ünlü” ile *etti* “yaptı” şeklinde telaffuz edilmektedir. Bu tarz örnekler “dar damme” ve “geniş damme” ile daha da fazla etkileyici olmaktadır. Örneğin, yap. 22^b’deki اون kelimesi “dar damme” ile *ün* (ses) ve *un* olarak telaffuz edilmektedir. “geniş damme” ile *on* rakamı şeklinde telaffuz edilmektedir. Aynı şekilde de yap. 51^a’daki تونک kelime “dar ünlü” ile *tüng* (şarap kabı), ve “geniş ünlü” ile *tong* “soğukluk”, ya da yap. 69^b’daki قول “dar ünlü” ile *qul* “kul”, ve “geniş ünlü” ile *qol* “kol” şeklinde telaffuz edilmesine rağmen bazı yerlerde verilen örneklerle çelişkili durumlardan bahsedilmektedir. Örneğin, yap. 71^a’daki قيل kelimesi ikili telaffuz edilmektedir (Saç teli olan “kıl” ve ikinci şahıs emir kipi anlamında kullanılabilen fiil olan “kıl”), ya da 69^a’daki قوی kelime, “koyun”

(hayvan) ve “koyun” 2. şahıs emir kipi; bu durumlarda telaffuz olarak kelimeler ayırt edilememektedir. Diğer taraftan, “açık kesre” yap. 33’teki ايمكاك kelime kullanılmaktadır; *emgāk* “zorluk”, ya da yap. 24^b’deki اوتوك *ötük* kelime “açık damme” kullanılmaktadır.

Mehdi Han, sözlüğünde “açıklık” (iṣbā) konusunu bizim ele aldığımız yazarla aynı şekilde açıklamaktadır. İbn Muhanna ise ünsüzleri tarif ederken bu durumu net bir şekilde ifade etmemiştir. Dar ve yarı dar ünlüler, belirli bir ölçüde, sözlük yazarlarının yarı dar harfleri tamamen daraltma eğilimi olan diyalektik özelliklerinden etkilenmektedir. Aşağıda incelendiği gibi, sözlük derleyicisi ve müstensihlerinin sahip oldukları diyalektik özellikler, tüm “Çağatayça-Farsça” sözlükleri istisnasız olarak etkilenmektedir. *Bedâyiü’l-lugat’teki* kelimelerin morfolojisi detaylı bir şekilde incelendiğinde, Arapça ve Farsçanın filolojik geleneğinden etkilenildiği görülmektedir. İsimler *Bedâyiü’l-lugat’te* teklik şekilde, yalın halde gösterilmektedir; görevli sözcüklere özel bir yer verilmiştir.

Fiiller, genelde, mastar şeklinde verilir (diğer bir deyişle *-mak* ve *-mek* şeklinde) ve bununla birlikte türev biçimleri (fiil biçimleri) da verilmektedir. Birçok durumda fiilin açıklaması örnek içeren alıntı ile birlikte verilmektedir.

Bedâyiü’l-lugat’te sözlükbilimin o zamandaki en önemli kuralları tamamen korunmaktadır. Yazım kuralları, fonetikten önemli tutulmaktadır. Sözlüğün yazarı sözcüğün yazım şeklini vererek, onun okunuşu ile ilgili açıklamalar yapmaktadır. Örneğin, s. 35^b’deki ايل kelimesi *äylä* “böyle” anlamına gelir ve aynı zamanda da ordaki “elif” “kesre” ile okunduğu zaman *ilä* “birlikte, ile” şeklinde de okunabilmektedir. S. 42^a’daki بيل kelimesi “bel” veya 2. şahıs emir kipi “bil” şeklinde okunabilmektedir. S. 71^b’deki قين kelimesi “açık kesre” ile *qiyin* “işkençe” şeklinde okunurken “açık kesre” olmadan *qin* “makas” olarak okunmaktadır. Böylece, kelimenin konsepti Arapça harflerle yazılmış şekline bağlı kalmaktadır.

Aynı şekilde, sözlüğümüzün yazarı, sözcük ve sözcük biçimleri arasındaki farklılığa yabancıdır. Alıntılarda sözcüklerin biçimleri ayrı sözcükler olarak kabul ettiği için sürekli zor durumda kalmaktadır. Örnek olarak *erin* kelimesini “dudak” ve *erni* kelimesini “onun dudağı” olarak düşünürken *ern*’ni ayrı bir sözcüğün kökü olarak görülmektedir.

Örnekler, sözlük yazarı tarafından, çoğunlukla Ali Şîr Nevâyî'nin şiirlerinden alınmıştır; “Hamse” den alınan şiirlerde, onların nereden alındığı gösterilmektedir; fakat *Çar Divan*’dan alınan şiirlerin tam olarak hangi divandan alındığı gösterilmemektedir. Aynı zamanda, şiirin içeriği ve şiirin faziletleri hakkında bir açıklama da yapılır. Bazen ise bir sözcüğün aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi sadece sözlükteki manası kullanılmaktadır. Her durumda, nazım alıntıları, şüphesiz, özenle seçiliyor ve şiirsel özellikleri kasten değerlendiriliyordu. *Bedâyüü'l-lugat'te* leff-ü-neşr'e göre kurulmuş şiirlere çok önem verilmiş; Örneğin, sözlüğümüzün yazarı, aşağıda verilen Nevâyî'nin şiirinin, leff-ü-neşr

(s. 6^b) prensibine göre kurulduğunu düşünmektedir.

قوى كه اول يوز خوانيقه نظار ايلای تويقوجه

کیم کوزیم بو لمیش بو قحط حسن ایامیدا آج

ای نوانی کونکلوما یتماس ریاضت سیز صفا

کلبه روشن ایستاسانک حسرت سویدین روزه آج

Ḳoy ki ol yüz ḥanıka niḡār eyley tuḡuça

Kim közim bolmuş bu kaç eyyāmida aç

Ey Nevaî könglüme yetmes riyāzetsiz şafā

Külbe ruşen isteseng ḥasret suydın rûze aç

Bu örnekte iki kelimeye dikkat edilir: *âc* “yemek isteyen” ve *âc* “ 2. şahıs emir kipi “açmak”. Aynı şekilde s. 83^a’daki Nevâyî’nin mısraları yorumlanmaktadır.

ای نوائی یخشی ایرمامی ایردی اولیان بارماقینک

چون باریب اولوق یوزین قیلدینک تماشا ایمدی یان

Ey Nevaî yaḡşi irmes irdi ol yan barmaḡing

Çun barıp utluḡ yüzün ḡılding temāşā emdi yan

Burada geçen *ol yan* “o taraf” ve *yan* “dağlar” arasındaki kelime oyununa dikkat çekilmektedir. Benzer alıntılardaki kelime oyunlarından da bahsedilmektedir: *barmaq* (s. 36^b), *üçük* (s. 19^b), *yazuq* (s. 82^b) vs.

Bazı durumlarda, leff-ü-neşr örnekleri *Bedâyiü'l-lugat'te* yanlış algılama yüzünden yanlışlıkla yazmıştır, çünkü ilgili mısralar hatalı okunmuş veya sözlük yazarının bazı kelimeleri yanlış telaffuz ettiği görülmüştür. Ele aldığımız sözlükte “Seb’a-i Seyyare” den

کورمادی شه مناسب اولتورماق

یاقینیدا بیوردی اولتورماق

Körmedise münāsib olturmaq

Yaqınıda buyurdı olturmaq

alınan 1. beyitteki *olturmaq* “oturmak”, 2. beytteki ise *öltürmäq* “öldürmek” anlamına gelmektedir. Aslında, ilk beyitte *ol* ve *turmaq* kelimeleri bitişik yazılır. Bu durumda, Şah Bahram ünlü sanatçı-inşaatçı olan Mani’yi hizmetine davet etmiştir ve burada “öldürme” söz konusu olamamaktadır. Anlaşıldığı üzere, metin bağlamına bağlı kalmadan okunduğu için bu hata ortaya çıkmıştır. Buna benzer bir örnek de yaprak 65^b’deki *qalqan* kelimesidir. Kelime “kalkan” ve “kalan” anlamda gösterilmektedir.

اوقی بسکم تندادور یتماس تنیمکا اوزکا زحم

اول که اوق دیسا ناله قیلدیم ایمدی قالقان دور منکا

oqı beskim tendedir yetmes tenimge özke zaħm

ol ki oq dise nāle qıldım émdi qalkandur mence

Burada kelime oyunu söz konusu değildir, zira sözlüğün yazarı iki kelimeyi birleştirmiştir; *qalqan* “kalkan” ve *qalğan* “kalan”, çünkü *q* ve *g* sesleri hakkında özel bir fikri vardır ve bu aşağıda verilmiştir.

Bedâyiü'l-lugat'ın yazarı açıklamalar yaparken sık sık “Anadolu ve Irak Türklerinin” telaffuzunu kullanmaktadır.

Örneğin, Anadolu dilinde *barca* yerine *qamu* “her şey” (s. 36^a) sözcüğü kullanılmaktadır, ya da *atağliq* yerine “Anadolu ve Irak halkı” kendi kurallarına göre “ta” sesini “da” şeklinde değiştirmektedir ve kelimeyi *adağliq* (s. 6^a) biçiminde kullanmaktadır, eserin farklı bir yerinde ise “Anadolu ve Irak halkı”nın dilinde “tüb” yerine “dib” in (yap. 47^b) kullanılmakta olduğu söylenmektedir.

Yukarıdaki örneklerin haricinde *Bedâyiü'l-lugat*'in yazarı Irak halkının telaffuzuna dayanarak dört örnek daha vermektedir: *örgä* “örümcek” yerine “örimcek” (s. 20^a), *utru* “karşı” yerine *qarşu* (s. 17^a), *tüman* “on bin” yerine “Iraktaki Türkmenlerin dilinde” *dümen* (s. 51^a), bir yerde ise Azerbaycan Türkmenlerinin *tirsäk* yerine *dirsek* (s. 53^b) yani “ta” yerine “dal” ı kullanımlarından bahsedilmektedir. Daha sonra “Tevriz ve Deleym dilinde” *ögün* “onun dışında”, “farklı” yerine *özge* biçiminin kullanımından (s. 22^a) söz edilmektedir.

Bu durumun zıttı olarak *Bedâyiü'l-lugat*'in yazarı güneybatı veya güney telaffuzuna dayanarak, örnek olarak *at* “at” kelimesini *ât* “ad”, şeklinde telaffuz etmektedir (s. 5^b), *tam* kelimesini *dâm* şeklinde (s. 46^b), *târ* “dar” kelimesini *dâr* (s. 43^a) şeklinde, *tang* “sabah” kelimesini yine “ta” yı “dal” a değiştirerek *dang* şeklinde (s. 45^b), *koşma* kelimesini “kesre” ve Arapça “kaf” ile *kız-* şeklinde; Farsça “kaf” ile ise *gez-* (s.75^a) şeklinde, telaffuz etmektedir; sözlüğümüzün yazarına göre *acı* kelimesi Arapça “cim” ile telaffuz edilmektedir: âçig; s. 6^a daki *aç* “açmak” fiilinin 2. şahıs emir kipi kelimesine karşı, *aç* “yemek isteyen, tok olmayan” sözcüğü de yine “Arapça cim” ile telaffuz edilmektedir.

Bu durumlarda Çağatayca'ya ait olmayan güneybatı ses özellikleri dâhil etmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda, *Bedâyiü'l-lugat* 'te dar ünlülerden sonra gelmesi gereken ğ ve g seslerinin olmadığı biçimler verilmektedir. Örneğin, *isig* “sıcak” (yap. 32^a) yerine *isi*, *irig* (s. 28^b) yerine *iri* vs.

Sözlüğümüzün yazarı, *almaq* “almak” fiilinin türevlerinden ayrıntılı bir şekilde bahsetmektedir. Örnek olarak *âlyan* kelimesinin âlan anlamına geldiğini ve fiilimsi olduğunu dile getirmektedir. Bu fiilimsinin gelecek zaman olumsuzu olan *almas* biçimi hakkında bilgi vermektedir (s. 11^b); ve bazı Çağatay dilini kullananların *etmez ve qilmaz* yerine bu kelimeleri *etmäs ve qilmas* şeklinde kullandığını söylemektedir.

Bu şekilde güneybatı veya güney Türkçesi, fonetik ve morfolojik öğeler bakımından sözlüğümüzün derleyicisine her açıdan yakındır.

Leksikolojik öğeler ile ilgili olarak da aynı durum söz konusudur. Örneğin: *öçkü* kelimesi şu şekilde açıklanır: *geçi* (s. 19^a) “keçi” anlamında “Abuşka” daki gibi (s. 97); *erķni äлиндä (elinä?) werdi* “onun özgürlüğü onun ellerine verdi”, (s. 34^b) *egä* “sahib” kelimesinin *ije* (Tkm. *Eye*, T. *İye*) olarak kullandığını söylemektedir; *ķöķpāk* “göğüs”

kelimesi (s. 74^b) *göğiz* (Tkm. *göwüs*, T. *göğüs*, Az. *göyüs*) olarak kullanılmaktadır, *incġa* “ince” (s. 27^b) kelimesi konuşma dilinde *incä* (T. *ince*, Az. *inġa*, Tkm. *inġe*) şekilde kullanılmaktadır.

Bu tarz güneybatı ya da güney Türk unsurlarını herhangi bir dile ya da lehçeye bağlamak oldukça zordur, yalnız *süngäġ* (s. 61^a) kelimesini *sümäġ* adı ile bilinen “kemik” (Az. *Sümüġ*, Tkm. *sünġ*, s. 299 “Abuşka” daki gibi T. *ġemiġ*) *Bedâyiü'l-lugat*'ın yazarı sadece burada direkt olarak Azerice'ye bağlamaktadır.

Anlaşıldığı üzere lehçe unsurları *Bedâyiü'l-lugat*'ın yazarı tarafından değil, listeyi kopyalayan kişinin getirdiği şekliyle verilmiştir. Örneğin; Ali Şîr Nevâyî'den yapılan alıntıda *icün* “için” (s. 8^a) şeklindeyken; aynı zamanda *bir swalim wardur* “benim sorum var” (s. 78^a) şeklinde yine görülmektedir. Öte yandan, *Bedâyiü'l-lugat*'te beklenmedik değişimlerin olduğu görülmektedir. Örneğin *toqan* (s. 50^a) “her türlü beyaz kuş” kelimesi için kullanılmaktadır. Yalnız Nevâyî'den yapılan alıntıya bakarsak, o kelime için *tuyqun* (s. 225 “Abuşka”, *tuyġun*, *doğan* yani “şahin” olarak çevrilmiştir; Bud.: I, 747) ya da *ġarqu* kelimesi ortaya çıkmaktadır. Ali Şîr Nevai'den yapılan alıntıya bakılırsa, o kelime için *ġaru* (“Abuşka” s. 309, *ġaru*, *qarġu* olarak çevrilmiş) kelimesinin kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Bazen daha da karmaşık durumların ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, *Bedâyiü'l-lugat*'teki geniş zaman *öyġänür* biçimi mastar “flört yapmak”, şeklinde çevrilmiş ve bu biçim için s. 16^a da D I'den alıntı verilmiştir. “Abuşka” da (s. 89), D I'den aynı mısraya dayanılarak ve alıntıda aynı biçim kullanılarak *ötġänür* şekli kullanılmıştır. Ancak *öyġünür* ve *taqlid eyler* “taklit ediyor”, “öykünüyor” şeklinde çevrilmiştir. *Ötġänür* şekli ilkeldir, *öyġänür* biçimi ise güneybatıdır, güney Türktür (T. *Öyġün*- “öykünmek”, “taklit etmek”; RSL, I, 1173: Tkm. *öyġünmek* “öykünmek”). Bütün bu verilere göre bu tarz değişimler başka sözlüklerde de yer almaktadır. Şeyh Süleyman sözlüğünde (s. 44) kullanılan *öyġünmäk* kelimesi aynı anlamda Pavet de Courteille sözlüğünde (s. 87) örnek gösterilmeden *öyġünmäk* “contrefaire”, “imiter” şeklinde kullanılmış, oradan da bu fiil V. V. Radloff sözlüğüne geçmiştir (cilt I, s. 1173).

Bununla birlikte, *Abuşka* ve *Bedâyiü'l-lugat*'teki gibi D I'den yapılan alıntıyla birlikte *ötġänmäk* fiili Pavet de Courteille sözlüğünde (s. 43) ve Şeyh Süleyman sözlüğünde (s. 25) yer almaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Çağatay dilinin bütün Doğu sözlükleri, güneybatı ya da güney grubu Türk dillerinden, özellikle fonetik bakımdan etkilenmiştir.

Görüldüğü gibi, *Bedâyiü'l-lugat*' teki “Çağatay” diline ait biçimlerin Türk, Azeri ve Türkmen dillerine ait biçimlerle karşılaştırılması epizodik karaktere sahiptir ve sözlük derleyicisinin ana dili ve yaşadığı ortamı karakterize etmektedir. Daha sonra Mehdi Han bu tarz karşılaştırmaları sistematik hale getirmiştir. Mehdi Han sürekli “Anadolu ve Irak” taki Türklerin telaffuzunu kullanmakta ve bu dillerdeki paralel gramatik biçimlere dayanmaktadır ayrıca Fuzûlî'den de örnekler vermektedir.

Heratlı Tali İmani *Bedâyiü'l-lugat* içindeki ön sözde kullandığı Türk sözlükleri belirtmektedir. Bu durumdan anlaşıldığı üzere, Herat'ta Timur Döneminde Türk sözlükçülük geleneği kurulmuştur. Bu geleneğin içerisinde bir durum özellikle dikkat çekicidir: *Bedâyiü'l-lugat*'ta ünlüler arasında ve önce gelen tonlular, ünlülerden önce tonlu ğ(ve g) değil, de tonsuz q (k?) harfler gelmeli, örneğin: *aqa* “abi, abla” (yap. 5^a), *Abuşka*' da ise (s. 21) *ağa*; *uqan* “tanrı” (yap. 26^b), *Abuşka*'da ise (s. 108) *uğan*, *uğun*; *alqu* “alma” (yap. 10^b), *Abuşka*'da ise (s. 27) *algum*; *bağriqa* “göğüse” (yap. 79^a), *Abuşka*'da ise (s. 392), aynı alıntıda *netäk*, *bağriğa*; *yıqac* “ağaç” (yap. 85^a), *barmaqida* “onun parmağında” (yap. 26^b), *sınqan* “kırık” (s. 63^a), *tolqanib* “kıvrılmış” (s. 48^a), *tamqa* “damga” (yap. 46^a), alıntıda bu kelime *tamqaqa* “damgaya” şeklinde geçmektedir. Ayrıca *ayaqı* “onun ayağı” (s. 51^a) gibi, “Abuşka” da ise sırasıyla *sınqan* (s. 289), *tolqanib* (s. 219) şeklinde görülmektedir.

Bu yaklaşımla, büyük olasılıkla Heratlı Tali İmani'nin eski kitap geleneğini takip etme arzusunda olduğu varsayılabilir. Çünkü yukarıda belirtilen q ve k tonsuzlarının XI-XIV. yüzyılda belirgin fonetik özelliği göze çarpmaktadır. Ancak Ali Şîr Nevâyî' nin el yazmalarında örnek bulunmamaktadır. Sadece *Bedâyiü'l-lugat*'te değil de *Abuşka*'da da ve başka Çağatay dili Doğu sözlüklerinde de, farklı şekilde, tonlu (g ve ğ) ve tonsuz (k, q) sorununun ortaya çıktığı görülmektedir.

Başka bir durum da şudur: *Bedâyiü'l-lugat*'te sık sık geçen mastar eki, kelime kökünde bulunan ünlülere bağlı kalmamış, şimdiki Özbek dilindeki gibi, *-maq* şekli kullanılmıştır. Bu şekilde, *اونداماق ündâmâq* “bağırmaq” (s. 25^b), *ايتىماق itimâq* “keskinleştirmek” (s. 27^b), *ايرىتماق eriîmaq* “erimek” (s. 28^b), *يتماق yetmâq* “ulaşmak” (s. 84^b) sözlüğümüzdeki bu biçimler dikkat çekmektedir. Fazlullah Han'ın Kalküta

sözlüğünde bu tarz mastarların *-maq* şekli sistematik bir karaktere sahiptir ve XVII-XVIII. yüzyılda Buharalıların telaffuzuna dayanarak bu biçimin kullanımı açıklanmaktadır.

Elimizde bulunan *Bedâyiü'l-lugat*'ın el yazması listesi, ne yazık ki, çok kusur içermektedir. Anlaşıyor ki liste iki aşamada hazırlanmıştır. İlk önce açıklamalı metin ve alıntılar kopyalanmış, ikinci aşamada ise boş bırakılan yerler madde başı ile doldurulmuştur. Metinde, boş bırakılan yerler sayfa kenar boşluklarında bulunan yazılarla tamamlanmıştır. “Cim” harfinde iki bölüm eksiktir, iki kere alfabetik sıra bozulmaktadır, s. 71^b den sonra alıntılar karıştırılmış, s. 73^a da “kaf” ile “elif” bölümünde olması gereken kelimeler, “kaf” ile “kesre” bölümüne geçmiştir; “lam” harfli kelimeler özel bir bölümde yer almaktadır (s. 76^a, 76^b), sonra ise “hä-i-hävväz” (s. 80^a, 80^b) bölümünün bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır.

Bazen metni kopyalayan kişi tarafından bazı değişiklikler yapılmaktadır (s. 8^b, 44^a, 70^b, 72^b, 73^a, 74^a, 79^b), bazı durumlarda tekrar eden şeyler tespit edilmektedir ve üzeri çizilmektedir (s. 39^a, 46^b, 48^a, 56^b, 74^b). *Bedâyiü'l-lugat*'te Fuzûlî (1495–1556) hakkında bahsedilenler yazarın büyük ölçüde ünlü olduğu dönemde yazılmış olabilir. Sözlüğümüzde *şimdi* kelimesi verilmektedir (s. 64^a), “kesre” ve “işba” ile *emdi* “şimdi” anlamına gelmektedir. Bu kelime Anadolu halkı tarafından, Fuzuli'nin bir listesine dayanılarak kullanılmaktadır. Sonra Fûzuli'den alıntı verilmektedir. Bütün bu verilere göre, listeyi kopyalayan kişinin sonradan bir ilave yaptığı ve bu ilavenin XVI. yüzyılın ortasına doğru ortaya çıkmış olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, belirtmek gerekir ki, *şimdi* kelimesi Pavet de Courteille Sözlüğünde (s. 381) alıntısız bir şekilde, Şeyh Süleyman Sözlüğünde ise (s. 205) alıntılı bir şekilde kaynak belirtilmeksizin verilmektedir. Buna göre bahsedilen her şeyin bir kaynaktan elde edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

2.3. “BEDÂYİÜ'L-LUGAT” VE “ABUŞKA”

V.V. Velyaminov-Zernov, yazarı belli olmayan Çağatayca-Türkçe ve ilk kelimesi *Abuşka* ismi verilen sözlük için ön sözü yazarken, bu sözlüğün *Bedâyiü'l-lugat* ile yapı benzerliğinden söz etmektedir. Şimdi bu benzerlikten bahsedilecektir.

Sözlüklerin oluşturulma tarihi birbirine yakındır. “Abuşka” hakkında bilgi 1560 yılında kopyalanan listeden elde edilmiştir.

Bu sözlüklerin oluşturulmasında prensip farklılıkları görülmektedir. İlk önce yukarıda bahsedildiği gibi, *Bedâyiü'l-lugat*'te fiiler için mastar biçimi kabul edilmekte ve bunun yanında başka biçimler de verilmektedir. *Abuşka*'da ise genelde fiilin türev biçimleri ve onların alıntılarında tekrarlanan şekli verilmekte bazen ise alıntılar verilmemektedir. Bazı örneklere bakıldığında *Bedâyiü'l-lugat*'te (s. 11^b) mastar şeklinde *almaq* “almak” fiili verilmektedir. Ayrıca *almağliq* “alma”, *âlquluq* “alması gereken şey” Nevâyî'den bu iki biçimlerin alıntısı ile verilmektedir.

Daha sonra bu iki biçim Nevâyî'den alıntılar ile *alqalî* ve *aliq* şeklinde verilmektedir. Ayrıca *âliçi* ve *âlquçi*, *âlqan*, *âlqum* ve *almas* biçimleri için yine Nevâyî'den alıntılar verilerek bahsedilmektedir. Sonuç olarak *âlmas* kelimesi çekimli biçimler içerisinde *ayta âlmas* (men) “anlatamam” şeklinde yine Nevâyî'den alıntı verilerek nasıl kullandığı açıklanmaktadır. Aşağıda bu çekimli biçim ile 1. teklik şahıs olumsuz *âlman* kelimesi karşılaştırılmaktadır ve yine Nevâyî'den alıntı verilmektedir.

Abuşka'da aynı fiil için alıntılı ve alıntısız ayrı biçimler verilmektedir: *aliq* ve *aliğ*, *alqalî*, *alquluq*, *algum*, *almışang*, *almağın bolsa* (s. 28), ve *alganga*, *alqaymu*, *almayin*, *almay*, *almang* (s. 29). Burada bizim için şu iki önemli durumu belirtmek gerekir: 1) *Bedâyiü'l-lugat*'te devamlı olarak gördüğümüz önce ünlü ve tonlu harflerin, sonra tonsuz *q*'nin kullanılması durumu *Abuşka*'da da vardır. (*alqalî*, *alquluq*, *alqaymu*), 2) Ali Şîr Nevâyî'den *alquluq*, *aliq*, *aliğ*, *algum*, *alman* için yapılan alıntılar her iki sözlükte aynıdır (şimdilik metnin varyantlarından bahsetmiyoruz). *Abuşka*'daki *alman* kelimesi için yapılan alıntı ise farklı bir sayfada yer almaktadır: *aylay alman* (s. 37), çünkü *Bedâyiü'l-lugat*'te metin varyantı verilmektedir: *aylay alman* yerine *bir däm alman*.

Aynı şekilde *Bedâyiü'l-lugat*'te *aylanmaq* “dönmek” ve *aylandurmaq* “döndürmek” D IV' ten (yap. 14^b) örnek ile verilmektedir, *Abuşka*'da ise *aylandî* “dönüyordu”, biçimi gösterilmektedir (s. 36) ve başka alıntılarla birlikte D IV' ten daha önce bahsedilen aynı alıntı verilmektedir.

Bedâyiü'l-lugat'te *oşuqmaq* “telaş etmek”, “acele etmek”, D I Nevâyî'den *oşuqub* fiilimsi örneğiyle birlikte (yap. 21^b), mastar biçimi kullanılmıştır, *Abuşka*'da ise D

I'den aynı alıntı *oşuqtî* (s. 107) biçimi için kullanılmaktadır. *İtiķ* “keskin” kelimesi *Bedâyiü'l-lugat*'te mastar it(i)maq “bıçağı, kılıcı keskinleşmek” şeklinde D IV' ten *itiķ* (yap. 27^b) ile verilir, *Abuşka*'da ise sadece *itiķ* şeklinde (s. 42), D IV'ten aynı alıntı ile ve diğer iki alıntı ile gösterilmektedir. *Esķirdi* “eskimiş” kelimesi *Bedâyiü'l-lugat*'te mastar şeklinde *esķirmek* “eskimek” D I'den (yap. 29^a) örnekle birlikte vermektedir, *Abuşka*'da ise sadece *esķirdi* kelimesi daha önce bahsedilen D I' den alıntıyla ve *Mahbûbü'l-Kulûb*'den yapılan alıntıyla birlikte verilmektedir. Şunu belirtmek gerekir ki, *ايكلماك* *eķilmäķ/egilmäķ* fiilinin *Bedâyiü'l-lugat*'te detaylı açıklaması şöyledir: Arapça kaf ile *eķilmäķ* “ekilmek”, Farsça kaf ile *egilmäķ* “eğilmek” anlamındadır; *eķin* “ekim” anlamına gelmektedir. D I Nevâyî'den alıntılanan örnekle *eķin* kelimesinin yeni bir açıklaması verilmektedir: Farsça kaf ile *eģin* okunmaktadır ve “omuz” (yap. 31^a) anlamına gelmektedir. *Abuşka*'da sadece *eķin* “ekim” D I Nevâyî'den alıntılanan örnekle “Hayretü'l-Ebrar” dan (s. 65) alıntılanan örnek aynıdır ve bu örneklerde Farsça kaf ile *eģin* “omuz” (s. 64) biçimi verilmektedir.

Genellikle her iki sözlükte de kullanılan fiil biçimleri aynıdır, *Bedâyiü'l-lugat*'te genellikle mastar çevresinde gruplanırlar, *Abuşka*'da ise mastar biçimleri verilmemektedir, Örneğin: *Bedâyiü'l-lugat*'te *qopmaq* “kalkmak”, *qop-* “kalk”, *qopqay* “kalksın”, *qoptî* “kalktı” son iki biçim için örnek verilmektedir (yap. 68^b). *Abuşka*'da ise bu iki biçim Nevâyî'den alıntılanan *Bedâyiü'l-lugat*'teki örneklerle aynıdır (s. 335). Aynı şekilde *Bedâyiü'l-lugat*'te *ilqamaq* “koşmak” mastarı Nevâyî'nin *Sab'a-i Seyyâre* adlı eserinden alıntılanan (yap. 31^b) *ilqaban* örneğiyle birbirinden ayırt edilmektedir, *Abuşka*'da ise sadece *ilğaban* kelimesi *Sab'a-i Seyyâre*'den yapılan aynı alıntı ile (s. 75) gösterilmektedir. Daha sonra *Bedâyiü'l-lugat*'te *yadamaq* “bitkin olmak”, “zayıflamak”, ve *yadaman* geniş zaman birinci şahıs olumsuz biçimi D IV' ten alıntılanan örnekle (yap. 82^a) verilmektedir, *Abuşka*'da ise sadece *yadaman* kelimesi aynı alıntıyla verilmektedir.

Her iki sözlükte kullanılan fiil biçimleri her zaman aynı değildir örneğin: *Bedâyiü'l-lugat*'te *boşamaq* “kurtulmak” fiili yanında onun ettirgen şekli *boşatmaq* “kurtarmak”, “boşaltmak” ve sıfat-fiil *boşmiş* biçimleri D IV Nevâyî' den alıntılanan örneklerle birlikte verilmektedir, *Abuşka*'da ise aynı alıntı *buştî* için kullanılmaktadır ve D IV Nevâyî'den yapılan diğer iki alıntı *boşqunca* ve *boşurqatmay* (s. 152) biçimleriyle

birlikte verilmektedir. *Erikmäk* “erken kalkmak”, *Bedâyiü'l-lugat*'te (yap. 28^b), *Abuşka*'da (s.53), *acmaq* “açmak”, *Bedâyiü'l-lugat*'te (yap. 6^a), *Abuşka*'da (s. 10) fiillerinin biçimleri farklıdır vs.

İki sözlüğün bazı fiilleri ve alıntılarının aynı olması tesadüf değildir. Bu bakımdan *Bedâyiü'l-lugat*'teki bazı biçimler mesela, *unab* “kabul edip”, *unaman* “kabul etmem” D IV Nevâyî'den (yap. 25^b) yapılan alıntılar dikkat çekmektedir. *Abuşka*'da aynı biçimler farklı şekillerde verilmektedir: *Unab* alıntı yapılmadan, *unaman* daha önce bahsedilen D IV'den aynı alıntıyla gösterilmektedir (s. 117). Aynı şekilde, *Bedâyiü'l-lugat*'te *emgäklägän* “sürünen” kelimesi, *emgäk* atıfıyla birlikte verilmektedir, çünkü D I Nevâyî'den yapılan alıntıda her iki biçimde bulunmaktadır (s. 33^a), *Abuşka*'da ise *emgäklägän* D I Nevâyî'den yapılan aynı alıntı farklı bir şekilde verilmektedir (s. 78), aşağıda *emgäklägän* kelimesi *Farhad ü Şîrîn* adlı eserden yapılan alıntıyla gösterilmektedir.

Bedâyiü'l-lugat ile *Abuşka* arasındaki bağ “olmak” (er-, e-) yardımcı fiili için kullanılan örnekle anlaşılmaktadır. *Abuşka*'da bu fiilin on dört biçimi verilmektedir, bu biçimleri aynı sırayla ve hemen hemen aynı alıntılarla *Bedâyiü'l-lugat*'te de görülmektedir. Örneğin: *Bedâyiü'l-lugat*'te *erkända* (*erdiqlär* yerine) kelimesiyle (yap. 28^a), *Abuşka*'daki (s. 51) *erdiqlär* kelimesi için *Sab'a-i Seyyâre*'den yapılan aynı alıntı kullanılmaktadır. *Bedâyiü'l-lugat*'teki *ekâc* kelimesi için *Hayretü'l-Ebrâr*'dan yapılan alıntı (yap. 31^a) bu kelime için *Abuşka*'daki ile aynıdır (s. 70). *Eқан* kelimesi için *Leyli vü Mecnûn*'dan yapılan alıntı her iki sözlükte *Bedâyiü'l-lugat*'te (yap. 31) ve *Abuşka*'da (s. 64) aynıdır. Küçük bir ayrıntıya dikkat çekmek gerekir: *Bedâyiü'l-lugat*'teki *emän* yardımcı fiilinin olumsuz biçimi *emäs* ve *ermäs* ile aynı olduğu düşünülmektedir ve *emän* - *emäng* kelimeleri için örnekler verilmektedir (yap. 32^b). Bununla birlikte *Abuşka*'da art arda gelen *emän* ve *emäng* (s. 78) kelimeleri için önce *emäs* biçimi kullanılmıştır (s. 77), fakat hem *Abuşka*'da (s. 52) hem de *Bedâyiü'l-lugat*'te (yap. 28^a) daha önce bahsedilen *emäs* ve *ermäs* biçimleri zaten vardır. Buradan hareketle şöyle bir sonuca varabiliriz: *Abuşka* kopyalandığı zaman *emän* ve *emäs* kelimelerinin aynı olması dikkate alınmamış ve *emäs* biçimi tesadüfen ortaya çıkmıştır.

Bu tarz küçük farklılıklardan hareketle *Abuşka*'nın ve *Bedâyiü'l-lugat*'in çok benzer sözlükler olduğu söylenebilir.

Örnek olarak, *Bedâyiü'l-lugat*'te *emiş* (yap. 33^b) biçimiyle birlikte D III' ten alıntı verilmektedir (*emiştung sen*), “Abuşka” da ise bu biçim için aynı şiiirden alıntı (*emişdüķ sen*) ve *Farhad ü Şîrîn* adlı eserden alıntı verilmektedir.

Her iki sözlükte de isimlerin gösterilmesinde, alıntılarının yorumlanması ve seçilmesinde çok fazla ortak nokta vardır; *Ayalģu* “şarkıcılık” kelimesi *Bedâyiü'l-lugat*'te *Sedd-i İskenderî* ve *Hayretü'l-Ebrâr*'dan iki örnekle verilmekte (yap. 14^b), *Abuşka*'da da bu kelime için aynı alıntılar kullanılmaktadır ve ek olarak farklı üç alıntı daha verilmektedir (s. 35).

İlk bakışta her iki sözlükte, اوچوك *öcük* kelimesi farklı açıklanmaktadır. *Bedâyiü'l-lugat*'te *uc*- “uçmak”- “uçan”, “bilincini kaybeden” (yap. 19^a) kelimesiyle çevrilmektedir, *Abuşka*'da ise bu kelime *öcüķ* “söndürülen” şeklinde verilmektedir (s. 94). Aynı zamanda her iki sözlükte *Farhad ü Şîrîn* adlı eserden aynı alıntı kullanılmaktadır. Bununla birlikte, *Bedâyiü'l-lugat*'te te اوچوك ettirgen fiilinin şart kipi verilmektedir – *uçursa*, *Leylî vü Mecnûn* adlı eserden alıntı verilerek oradaki kelime oyunundan bahsedilmektedir. *Abuşka*'da *öcüķ* kelimesinden sonra *uctî* “yok oldu”, “kayıplara karıştı”, “söndü” (s. 95) Nevâyî'nin rubaisinden alıntılanan örnekle birlikte, *öcürsa* “eğer söndürürse” (s. 95) Lûtfî'den alınan *ucurdî* “attı”, “söndü” örneğiyle, *Bedâyiü'l-lugat*'teki *ucursa* için kullanılan *Leylî vü Mecnûn* dan aynı alıntı verilmektedir; aynı zamanda son bahsettiğimiz biçiminin alıntıda iki anlamlı olduğunu belirtilmektedir: *ucursa* ve *öcürsa*, yani, *Bedâyiü'l-lugat*'te gibi burada *ucur* ve *öcüür* biçimlerinden bahsedilmektedir.

Daha önce bahsedilen durum iki sözlüğün oluşturulması arasındaki farkı bir kez daha göstermektedir. *Bedâyiü'l-lugat*'te bir kelime farklı biçimlerle birlikte verilmektedir, *Abuşka*'da ise her kelimenin farklı biçimleri ayrı ayrı verilmektedir, bazen de daha önceki biçimlere ve örneklere bakmak için gönderme yapılmaktadır.

Buna benzer örneklere bakalım. *Bedâyiü'l-lugat*'te *tuway* ve *tuynaq* “tırnak”, “toynak” kelimeleri için *Leylî vü Mecnûn* adlı eserden iki alıntıyla ve Nevâyî' nin *Çar Divan* (yap. 47^b) adlı eserinden ek alıntıyla birlikte, eş anlamlı olarak gösterilmektedir. *Abuşka*'da ise daha önce bahsedilen kelimeler ayrı gösterilmektedir: *tuway* “tırnak”, “toynak” (s. 224). *Bedâyiü'l-lugat*'te bu kelime için *Leylî vü Mecnûn*'dan yapılan aynı alıntı verilmektedir, *tuynaq* “tırnak”, “toynak” (s. 225) *Sab'a-i Seyyâre'den*, yani yine

Bedâyiü'l-lugat'te *Leylî vü Mecnûn*'dan yapılan alıntı, bu kelime için aynı alıntıyla verilmektedir.

Aynı şekilde ايش kelimesinin de *Bedâyiü'l-lugat*'te iki tane anlam taşıdığı düşünülmektedir: 1) kesre ve işba ile iş “iş”, “mücadele, muharabe, harp günü”, 2) kesre ile işba olmadan eš, *ešmâq* “dokumak”, “örmek”, “bükme” fiilinin emir kipi 2. teklik şahıs (yap. 29^a). *Abuşka*'da ise eš “eş”, “arkadaş”, “sırdaş”, “ipek ipliğin uçları birbirine bağlamak”, yani eš kelime kökü olarak kullanılmıştır (s. 60), aşağıda aynı fiilin sıfat-fiil edilgen biçimi *ešilgân* ve iş “harp, muharabe” (s. 61) anlamlarında verilmektedir.

Bu durumda, madde başları için verilen örneklerin bağlama bağımlı kalması dikkat çekmektedir. Örnekler anlama bağılı kaldığı için her örnekte ayrı biçimin ve ayrı kelimelerin kullanılması söz konusudur. *Bedâyiü'l-lugat*'te iş “iş”, “mücadele, muharabe, harp günü” D I Nevâyî'den alıntı verilmektedir:

ğam tapar hiçringda äškim icra bayrim pârâsi

İš küni tapqan durur el ğayibin qânlar âra

Abuşka'da iş “harp, muharabe” kelimesi için D I Nevâyî'den aynı alıntı kullanılmaktadır ve diğer alıntı *Hayretü'l-Ebrâr* eserinden *iš küni* “muharabe, harp günü” ifade ile verilmektedir. *İš* “muharabe, harp” kelimesinin mecaz anlamı Farsçadan kaynaklanmaktadır (Far. *ğâr* “iş”, mecaz anlamında “harp”, “muharabe”).

Her iki sözlükte, gördüğümüz gibi, eš “bükme” fiilin emri kipi 2. teklik şahıs biçimi dikkat çekmektedir; bunun nedeni ise D I Nevâyî'de bu biçimin kullanılması (*Bedâyiü'l-lugat*'te bu alıntı hatalı olarak Lûtfî'ye ait olduğunu gösterilmektedir):

Beli hiçri tâbildin çismim bolubtur târdek,

E, fâlâk râhm et bu iki rištâni bir-birigâ eš!

Şunu eklemek gerekir ki, *Bedâyiü'l-lugat*'te “bükme”, “bağlamak” kelimeleri için *Farhad ü Şîrîn*'den bir alıntı verilmektedir (yap. 29^b), *Abuşka*'da *ešilgân* “bağlanmış”, “büklenmiş” biçimi kullanılmaktadır (s. 60), bunun sebebi ise *Farhad ü Şîrîn*'den yapılan alıntıda bu biçimin kullanımınıdır.

Her iki sözlükte kelimelerin biçimleri, anlamları ve alıntıları her zaman aynı değildir. Örnek olarak *tang* kelimesi *Bedâyiü'l-lugat*'te 1) “sabah”, “gündoğumu”, 2) “şaşkınlık” anlamlarıyla ve *Çar Divan*'dan dört alıntıyla verilmektedir (yap. 45^a), *Abuşka*'da ise *tang* ”şaşkınlık” anlamında Lûtfî'den alıntıyla ayrı (s. 177), *tang* “sabah”, “gündoğumu” *Münşeât Nevâyî*'den alıntıyla ayrı (s. 178) gösterilmektedir. Aynı şekilde “*Bedâyiü'l-lugat*” te *tün* “gece” ve *ton* “kürk” (yap.47^a), *tüş* “rüya” (yap. 48^b), *tuz* “tuz” (yap. 49), *Abuşka*'da ise aynı kelimeler (s. 208, 210, 212, 224) farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Abuşka'daki ve *Bedâyiü'l-lugat*'teki kelimelerin açıklamaları çok farklıdır. *Abuşka*'da *altayî* kelimesi (s. 26) “kırmızı tilki kürkü” şeklinde açıklanmaktadır (Budagov I, 64; Pavet de Courteille s. 31; Radloff, I, 403; sözlüklerde aynıdır). *Bedâyiü'l-lugat*'te bu kelime farklı açıklanmaktadır: “*sanqur'a*’nın kürkü” (yap. 12^b), *sanqur'a* ise “samura benzeyen bir hayvan, onun kürkü felç olanlara iyi gelmektedir” açıklamayla verilmektedir (yap. 60^b).

Açıklamaların farklılıkları özellikle şiirsel alıntılarının çeşitli anlamlarından ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak, *Bedâyiü'l-lugat*'teki *otlaş* kelimesi D II Nevâyî'den alıntıya dayanarak “ateşli” şeklinde çevrilmiştir (yap. 19^a). *Abuşka*'da ise *otlaş otlaş* kelimesi doğru şekilde çevrilmiştir: “tek tek”, “kat kat” (s.92), çünkü D II Nevâyî'den yapılan alıntıyla birlikte Nevâyî'nin “Târîh-i Enbiyâ vü Hukemâ” eserindeki diğer örneğine dayanarak “kat”, “tabaka” anlamları ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde D IV Nevâyî'den aynı alıntıya dayanarak *ölcâķ* kelimesi *Bedâyiü'l-lugat*'te “gevşek ve sıvı cisimlerin ölçüsü”, “şarap ölçüsü”, “ölçeklerde doğrulama” (yap. 24^b), *Abuşka*'da ise “karşılaştırma”, “benzerlik” (s. 112) şeklinde çevrilmiştir.

Her iki sözlükte D II Nevâyî'den aynı şiiri kullanılmasına rağmen *qijmâc* ve *talâc* kelimelerin çevirileri ve açıklamaları farklıdır:

Nârgis ol közdek emäs e bâybân bâqib köz âc,

Ne üçün kim ol biri qijmâc erür bu bir talâc.

Bedâyiü'l-lugat'te yukarıda verilen alıntıya dayanarak *talâc* kelimesi “talan edilen” (yap. 43^a), *qijmâc* kelimesi ise “cellat” (yap. 71^b) olarak çevrilmiştir. Teorik olarak her iki çeviri mümkündür. Yukarıda verilen D II Nevâyî'den mısraların bu

şekilde anlaşılması eserin geç (XIX yy.) bir el yazmasının metin varyantlarına dayanmaktadır:

Nârgis ol közdek emäs e bâybân bâqib köz âç,

Ne üçün kim ol biri qimâç (قِمَاح) erür bu bir 'ilâç.

Abuşka'da *talâç* kelimesi “şaşı” (s.172), *qijmâç* kelimesi “gözün dış kenarı kaşın sonlarına yakın olan Tatar güzellerinin gözleri” (s. 333) olarak çevrilmektedir. Kelimelerin bu anlamları *Abuşka*'dan Rus ve Avrupa sözlüklerine geçti. Pavet de Courteille ve Zenker *Senglah* sözlüğüne dayanarak *talâç* kelimesini “büyük ve çekik gözler” şeklinde çevirmektedir (Pavet de Courteille, s. 217; Zenker, s. 305), *qiymaç* “çekik dar gözler” (Pavet de Courteille, s. 451; Zenker, s. 729; Radloff, III, s. 882 ve II, s. 881). Fethali Kaçar *talâç* kelimesini “büyük ve mavi gözler” şeklinde çevirmektedir. *Özbek Klasik Edebiyatı Eserlerini Okumak İçin Kısa Sözlük*'te *taloy* kelimesi “şaşı” (s. 825), *qiymoç* kelimesi “çekik, dar” (s. 421) olarak çevrilmiştir. *Qiymaç* kelimesi “dar, çekik” anlamında diğer örneklerle desteklenmektedir. Ali Şîr Nevâyî'nin gazellerinden birinde Türk kızının güzelliği böyle anlatılmaktadır:

Türklärning qulidurmen ki nigârimning erür

Qâşi türkânä, qabâgi kengu, közi qiymaç.

Aynı zamanda *Bedâyiü'l-lugat* ve *Abuşka*'da Nevâyî'nin D II'den verilen mısralarında karşılaştırma bulunmaktadır: nergis (mecaz anlamında güzel gözlü kız) bir şairin anlattığı dilber gibi gözlere sahip değildir, bu dilberin başka gözleri vardır. Dolayısıyla iki geleneksel anlam ortaya çıkmaktadır: 1) nergisin gözleri şifalı ya da korkmuş, dilberin gözleri ise işkenceci, katil, zalim; 2) nergisin gözleri kavisli, dilberin gözleri ise büyüleyici.

Ayrıca, Ali Şîr Nevâyî'nin *Farhad vü Şirin* adlı eserinde yanlış anlaşılabilir mısralardan dolayı *terâķ* kelimesi *Bedâyiü'l-lugat*'te “sarıasma kuşu” (yap. 63^b) olarak çevrilmektedir ve bu çeviri yanlıştır; *Abuşka*'da ise aynı metne dayanarak *terâķ* kelimesi “kavak” (s. 168) olarak çevrilmektedir, bu çeviri doğrudur. Aynı şekilde Ali Şîr Nevâyî'nin *Çar Divan* adlı eserinde yanlış anlaşılabilir mısralardan dolayı (*hiçr zindâni ara müşķil erür qiynalmaq*), *qiynalmaq* kelimesi *Bedâyiü'l-lugat*'te “hapsedilmek” (yap. 71^b) olarak çevrilmektedir. Nevâyî'nin D I'den alıntının yanlış anlaşıldığı için

Bedâyiü'l-lugat'teki *haw* “mücadele, tartışma, kavga” (yap. 79^b) kelimesinin çevirisi de yine yanlıştır. *Abuşka*'da ise *haw* kelimesinin çevirisi doğrudur; D I'den aynı alıntıya dayanarak “muharebe sırasında ünlem” ve *Sab'a-i Seyyâre*'deki alıntıya dayanarak “evet”, “öyle” anlamları ortaya çıkmaktadır (s. 395). Bilakis, *Abuşka*'da *ayab* “yasaklayıp” kelimesinin çevirisi yanlıştır (s. 34), *Bedâyiü'l-lugat*'teki *ayamaq* “kaçınmak”, sakınmak” (yap. 14^b) çevirisi daha doğrudur.

Bedâyiü'l-lugat'te Nevâyî'nin D III'ten alıntıya dayanarak *mayruq* kelimesi yanlış olarak “köle”, “hizmetçi”, “uşak” (yap. 76^b) çevrilmektedir; *Abuşka*'da ise, diğer sözlüklerdeki gibi, aynı alıntıya dayanarak *mayruq* kelimesi “eğri”, “arızalı”, “sakat” (s. 382) şeklinde çevrilmektedir.

Bedâyiü'l-lugat'te *yalow* kelimesinin iki anlamı verilmektedir: “ateşin alevi”, “sancak üzerindeki at kuyruğu” (yap. 82^a), *Abuşka*'da ise *Sedd-i Iskenderî* ve D III'ten aynı alıntılara dayanarak bu kelime “görkemli”, “kaska bağlanabilen flama” (s. 405) olarak çevrilmektedir. *Bedâyiü'l-lugat*'te *şagaul* veya *şahaul* kelimesi “ölçüleri ve terazileri gözlemleyen” (yap. 61^b), *Abuşka*'da ise *şagaul* kelimesi “misafirleri kabul eden kimse”, “tören ustası”(s. 304) olarak çevrilmektedir.

Bu tarz örnekler arttırılabilir, fakat her iki sözlüğün birbiriyle bağlı olması kesinlikle tartışılmaz. Bu, yapılan alıntılar için yararlanılan kaynaklardan seçilen biçim ve anlamların aynı olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı detaylar özel olarak dikkat çekmeyi hak etmektedir.

Bedâyiü'l-lugat'te *âtliĝ* kelimesinin iki anlam verilmektedir: 1) “ünlü”, “meşhur”; 2) ”atlı”, “süvari”; fakat *Sab'a-i Seyyâre* eserindeki tek alıntıya dayanarak *âtliĝ* kelimesi “süvari” (yap. 5^b) olarak çevrilmektedir. *Abuşka*'da ise *âtliy* ve *âtliq* kelimesi *Sab'a-i Seyyâre* eserinden hareketle *Bedâyiü'l-lugat*'te kullanılan aynı alıntıya dayanarak 1) “atlı”, “süvari” olarak açıklanmaktadır; kelimenin “ünlü”, “meşhur” anlamları için aynı eserden farklı bir alıntı verilmektedir (s. 8). Bu nedenle, elimizde olan *Bedâyiü'l-lugat* listesinde bazı eksikler olduğu düşünülebilmektedir. Her iki sözlükte de *Bedâyiü'l-lugat* (yap. 9^a), *Abuşka* (s. 10), *Sab'a-i Seyyâre* adlı eserlerden yapılan alıntıya dayanarak *axtaci* “mirahur”, “seyis” kelimesinin açıklaması neredeyse aynıdır.

Hatalı olarak, *Hayretü'l-Ebrâr* adlı eserin bir kısmına dayanarak her iki sözlükte *asapqur* kelimesinin çevirisi yanlıştır [*Bedâyiü'l-lugat*'e göre “sırt kemiği” ve

“göçmenlerde sofraya örtüsü (yap. 10^b), *Abuşka*'ya göre “koyunun sırt kemiği ve aynı zamanda Çağatay halkı için özel bir ikram”(s.20)]. V.V. Zernov *Abuşka*'nın kendi baskısında, daha önce bahsettiğimiz eserin parçası *Hayretü'l-Ebrâr*'dan değil de aslında *Sedd-i İskenderî*'den olduğunu söylemektedir. Başka bir durumda *Bedâyiü'l-lugat*'te *aldağ* “aldanma” kelimesinin açıklaması “sinsi ihtiyar kadın” şeklinde açıklama yaptığında (yap.12^b), verilen alıntı hatalı olarak *Hayretü'l-Ebrâr* adlı eserden olduğunu söylemektedir.

Abuşka'da ise *aldağ* “aldanma” kelimesinin açıklaması “sinsi ihtiyar kadın” şeklinde verilerek (s.26), bu alıntının Mir Haydar'ın *Mahzenü'l-Esrâr* adlı eserinden olduğunu söylemektedir.

Her iki sözlükte rastlanılan benzerliklerden biraz daha bahsedilecek olursa. *Bedâyiü'l-lugat*'te *üçäwla* kelimesi bu şekilde açıklanmaktadır: “üç sayısı *lä* ile birlikte kullanıldığında bağlantı ve sınırlama söz konusu olduğu anlaşılmaktadır, *ikqäwla* gibi ve *Ferhâd ü Şîrîn* eserindeki Ferhâd, Süheyl ve Hakan'ın Sokrat'ı ziyaretini anlatan hikâyesindeki gibi” (yap. 19^a). *Abuşka*'da ise *üçäwla* kelimesi bu şekilde açıklanmaktadır: *Ferhâd ü Şîrîn* eserinde Hakan, Ferhâd, Mülk-ârâ' nın İskender'in tilsimi arayışını anlatan hikâyesindeki gibi, üç kişiden bahsedilmektedir (s.93).

Bedâyiü'l-lugat'te *Sedd-i İskenderî*'den yapılan alıntıya dayanarak (alıntıda ki parça Balinas'ın İskender'in annesine başsağlığı dilemesini anlatmaktadır; alıntıda kelimesi *ildamliq* şeklinde kullanılmaktadır) *ildam* kelimesi “hızlı” olarak (yap. 32^a) çevrilmektedir. *Abuşka*'da ise aynı alıntıya dayanarak *ildam* kelimesi “heyecan ve hareket” (s. 73) anlamlarında verilmiştir. *Abuşka*'da *ildam* kelimesinin *ildirim* “yıldırım” kelimesiyle karıştığı anlaşılmaktadır. Her iki sözlükte *ildam* kelimesinin açıklaması için D IV ve “Nazmu'l Cevâhir” den aynı alıntılar kullanılmaktadır ve alıntılarının açıklamaları neredeyse aynıdır.

Her iki sözlükte *ilqi* kelimesi farklı verilmektedir. *Bedâyiü'l-lugat*'te *Hayretü'l-Ebrâr*'dan yapılan iki alıntıya dayanarak *ilqi* kelimesi “sürü, at sürüsü” (yap. 32^b) şeklinde verilir. Fakat *Bedâyiü'l-lugat*'te birinci alıntının kaynağı yanlış gösterilmektedir, *Abuşka*'da ise doğru bir şekilde Mir Haydar'ın *Mahzenü'l-Esrâr* adlı eserine gönderme yapılmaktadır. *Hayretü'l-Ebrâr*'dan yapılan diğer alıntı *Bedâyiü'l-lugat*'te bu şekilde gösterilmektedir:

Ât ânga berür ki yüz ilqisi bar,

Sim anga berür ki tüz (belki yüz) ilqisi bar.

Abuşka'da yukarıda verilen iki alıntı da kullanılmaktadır (s. 72), fakat mısranın ikinci beyitte ["...yüz ilğisi bar"] bazı değişmeler var. *Abuşka*'da *ilgi* ve *ilqi* kelimesi ayrı madde başları olarak verilmemektedir, fakat yukarıda verilen mısradaki *Hayretü'l-Ebrâr*'daki *ilqi* kelimesi "kısırak", *ilgi* kelimesi "yıllık" olarak kullanılmaktadır. *Hayretü'l-Ebrâr*'daki farklı listelerde *ilqisi* ve *yilqisi*, *yilqisi* ve *ilğisi* kelimelerin varyantları mevcuttur.

Aşağıda verilen kelimeler her iki sözlükte de aynı alıntılara dayanarak aynı şekilde çevrilmektedir: *isitqan* "ateşli" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 34^b; *Abuşka*, s. 58); *bibaķ* "göz bebeği" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 37^b; *Abuşka*, s. 134); *tänbül* "sögüt ağacı yaprağı" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 45^a; *Abuşka*, s. 180); *tanqal* "orduya toplama emri" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 46^a; *Abuşka*, s. 180); *toquz* "dokuz" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 50^a; *Abuşka*, s. 214); *tüküz* "tam, mükemmel" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 50^b; *Abuşka*, s. 217); *tirgämäk* "yasaklamak" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 53^b; *Abuşka*, s. 186); *zilücä* "halı, paspas" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 58^a; *Abuşka*'da yanlışlıkla *zili*, s. 271, *Bedâyiü'l-lugat*'teki gibi *Ferhad ü Şîrîn*'den yapılan aynı alıntıya dayanmaktadır ve açıklamalar birbirine denk gelmektedir).

Sözlüklerin ikisinde bazı kelimelerin ve biçimlerin nadiren, benzerlikleri şaşırtıcı olmaz, lakin *Bedâyiü'l-lugat* ve *Abuşka*'daki benzerlikler rastlantı değildir ve tek bir kaynaktan beslendikleri için ortaya çıkmaktadır; mesela: D IV Nevâyî'den alıntıya dayanarak *la* edatı "sadece", "yalnızca" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 76^a; *Abuşka*, s. 377), D II Nevâyî'den alıntıya dayanarak *netäķ* "nasıl" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 79^a; *Abuşka*, s. 392), farklı örneklere dayanarak her iki sözlükte *-din* "ayrılma hali" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 57^a; *Abuşka*, s. 266) ve *-rab* "sonek" (*Bedâyiü'l-lugat*, yap. 57^b; *Abuşka*, s. 269) aynıdır.

Her iki sözlüğün içeriği ayrıntıda uyuşmamaktadır. *Bedâyiü'l-lugat*'teki kelimeler ve onların biçimleri *Abuşka*'da bulunmamaktadır ve bu durum sadece masterların biçimleri için değil, aynı zamanda diğer fiil biçimleri ve isimler için de geçerlidir.

Fakat her iki sözlükte, çoğunlukla Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerinden, 180 aynı örnek bulunmaktadır. Unutmamak gerekir ki, *Bedâyiü'l-lugat*'teki kelimelerin çevrileri ve açıklamaları Farsçadır, *Abuşka*'daki ise Türkçedir; ayrıca *Abuşka* daha sonra derlenmiştir. Sözlükte Ubeydullah Han (1533–1539) eserlerinden mısralar ve Zahiraddin Bâbü (1526–1530) Divanından örnekler kullanılmaktadır. A. N. Samoyloviç el yazması Bâbü Divanındaki Farsça şerhlere dikkat etmiş ve Farsça şerhleri bulunan Türkçe kelimelerin çoğunun (36 şerhin 24'ü) Velyaminov-Zernov'un yayımladığı *Abuşka* Çağatayca-Osmanlıca sözlüğe girdiğini, ayrıca, büyük bir ihtimalle tesadüfen, dört şerhin *Abuşka*'nın açıklamalarındaki Farsça kelimelerle aynı olduğunu belirtmiştir.

Şimdiye kadar *Abuşka* yazarının Farsça metin ve *Bedâyiü'l-lugat*'e bağlı kaldığından bahsetmedik, fakat şüphesiz böyle bir durum söz konusudur. *Bedâyiü'l-lugat*'te D II Nevâyî'den ve *Hayretü'l-Ebrâr*'dan alıntılara dayanarak *bala* kelimesi “hayvan ve kuş yavrusu” (yap. 38^b) olarak çevrilmektedir. *Abuşka*'da ise alıntı vermeden *bala* kelimesi “kuş ve diğer hayvanların yavrusu” (s. 132) olarak çevrilmektedir. *Bedâyiü'l-lugat*'te *bütâw* kelimesi “her şeyin bütünlüğü” رست هرشی را (کویند) (yap. 40^b), *Abuşka*'da ise aynı alıntıya dayanarak “bütün” (دمکدر وتن و درست) (s. 146) olarak çevrilmektedir.

Bedâyiü'l-lugat'te *yana* kelimesi “tekrar”, “diğer” (yap. 83^b) olarak çevrilmektedir, *Abuşka*'da Farsça metinlere dayanarak çeviri aynıdır (s. 408), fakat aşağıda *yana* kelimesi tekrar verilmektedir ve “yine, gene” olarak çevrilmektedir. *Bedâyiü'l-lugat*'te D I Nevâyî'den alıntıya dayanarak درشت *irik* kelimesi “iri” (yap. 28^b) olarak çevrilmektedir, *Abuşka*'da aynı alıntıya dayanarak çeviri aynıdır (s. 53).

Tüm bu verilere göre *Abuşka* orijinal bir sözlük değildir. Daha doğrusu, *Abuşka*'nın temelinde *Bedâyiü'l-lugat*'in bir listesi ya da bir baskısı olduğunu söyleyebiliriz. *Abuşka*'nın derleyicisi, kesinlikle, sadece mekanik bir çeviriyle kendini sınırlamamış, yeni kaynaklar ve bağımsız araştırmalar yardımıyla birçok kısaltma, düzeltme ve ekleme metne getirmiştir.

Bunu kanıtlamak için *Abuşka*'nın ve *Bedâyiü'l-lugat*'in karşılaştırmalı olarak maddebaşlarını gösterelim. Eğer *Bedâyiü'l-lugat*'teki maddebaşı kelimelerin rakamlar olduğunu düşünürsek ve bu maddebaşlarının “*Abuşka*” dakiyle karşılaştırmalı listesini

verdiğimizde sonucu tabloda şöyle görebiliriz. Tabloda her iki sözlükte de bulunan ve aynı olan kelimeler **koyu** yazı tipiyle verilmiş; fakat aynı anlama gelen kelimelerin farklı biçimleri kullanılmışsa bu da *eğik* gösterilmektedir.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29
30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57
58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85
86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109
110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129
130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149
150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169
170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189
190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209
210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229
230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249
250 251 252 253 254 255 256 257 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270
271 272 273 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289
290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309
310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329
330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349
350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369
370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389
390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409
410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 428
429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448
449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468
469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488
489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508
509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528
529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548
549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568
569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588
589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608

609 610 611 612 613 614 **615** 616 617 618 619 **620** 621 622 623 **624 625** 626 **627** 628
 629 630 631 **632** 633 634 635 **637** 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648
 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 **666 667** 668
669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 **680** 681 682 683 684 685 686 **687** 688
 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708
709 710 711 712 713 714 **715** 716 717 **718** 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728
 729 730 **731** 732 733 734 735 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 **747 748 749**
 750 **751** 752 753 754 754 **755 756** 757 758 **759** 760 761 762 763 764 765 766 767 768
 769 770 771 772 773 774 775 775 776 777 778 779 780 **781** 782 783 784 785 786 787
 788 **789** 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807
 808 809 810 811 812 **813** 814 **815** 816 **817 818** 819 820 821 822 823 824 **825** 826 827
 828 829 **830** 831 832 833 834 **835** 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847
 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867
 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877.

Yukarıda verilen tablo, her iki sözlüğün yakın olduğunu göstermektedir, ayrıca, belki de ileriki zamanlarda bu sözlüklerin ortak kaynağı ortaya çıkarsa, bu durum kabul edilecektir.

2.4.“BEDÂYİÜ’L-LUGAT” VE MEHDİ HAN’ IN “SENGLÂH” I

Bedâyiü’l-lugat’in elimizde bulunan tek listesinin sonuna önceden bir taslak (yap. 86^a, 86^b) eklenmiştir. Sonradan kısa Farsça çevirilerle yeniden yazılmış yaklaşık olarak 180 kelime listesi (yap. 87^a – 89^b) eklenmektedir. Listenin başında bir not bulunmaktadır: *Senglâh*’taki Ali Şîr Nevâyî Divanından alınan bazı kelimeler, tutarsızlık ve yanlışlık nedeniyle sözlükte bulunmamaktadır, bu yüzden bu listede verilmektedir”.

Bu liste, Pavet de Courteille ve Zenker sözlükleriyle benzerlikler göstermektedir. Bu benzerlikler *Senglâh*’ın sözlüğü ile bağlantılı olduğundan atıflarla birlikte, aşağıda verilmektedir. Listede bulunan kelimelerin okunuşu çoğu zaman da verilmemektedir, fakat benzer Farsça kelimelerin biçimine ya da büyüklüğüne (بروزن) göre telaffuz edilmesi gerektiği gösterilmektedir. Listenin Arap alfabesinin sadece ilk (elif) ve son (ya) harfindeki kelimeleri içerdiğini dikkat çekicidir.

Bundan sonra ve sözlüğün asıl kısmında aşağıdaki kısaltmalar kullanılmaktadır:

- Ab. : V.V. Velyaminov-Zernov, *Çağatayca-Türkçe Sözlük*, 1868
- Bud. : L. Budagov , *Türk-Tatar Lehçelerinin Karşılaştırmalı Sözlüğü*, 1869
- ÇD : Ali Şîr Nevâyî, *Çar Divan*
- D I : Ali Şîr Nevâyî'nin I. Divanı, *Garâibü's-Sıgar*
- D II : Ali Şîr Nevâyî'nin II. Divanı, *Nevâdirü'ş-Şebâb*
- D III : Ali Şîr Nevâyî'nin III. Divanı, *Bedâyüü'l-Vasat*
- D IV : Ali Şîr Nevâyî'nin IV. Divanı, *Fevâidü'l-Kiber*
- FA : Fethali Kaçar, *Lugât-ı Etrâkiyye* (A. A. Romaskeviç el yazmasına göre)
- İ. Kunoş : Ignaz Kunoş, Şeyh Süleyman Efendi, *Çağatayca Osmanlıca Sözlük*, Budapeşte: Section Orientale de la Société Ethnographique Hongroise, 1902
- FŞ : Ali Şîr Nevâyî, *Ferhad ü Şirin*
- HA : Ali Şîr Nevâyî, *Hayretü'l-Ebrâr*
- K. Lug. : *Özbek Klasik Edebiyatı Sözlüğü*, Taşkent, 1953
- Lis. T. : Ali Şîr Nevâyî , *Lisânu't-Tayr*
- LM : Ali Şîr Nevâyî , *Leylî vü Mecnûn*
- Mahb. K. : Ali Şîr Nevâyî , *Mahbûbü'l-Kulûb*
- Maj. N. : Ali Şîr Nevâyî , *Mecâlisü'n-Nefâis*
- MK : C. Brockelmann, *Mitteltürkischer Wortschatz Nach Maḥmūd Al Kaşgaris Dīvān Lugāt at-Turk*, Budapest – Leipzig, 1928
- M. Lug. : Ali Şîr Nevâyî, *Muhâkemetü'l-Lugateyn*
- PdC : Pavet de Courteille, *Dictionnaire turc-oriental*, Paris, 1870
- RSI. : V. V. Radloff, *Türk Lehçelerinin Büyük Sözlüğü*, 1888 – 1911
- Sİ : Ali Şîr Nevâyî, *Sedd-i İskenderî*
- SS : Ali Şîr Nevâyî, *Seb'a-i Seyyâre*
- ŞŞ : Şeyh Süleyman Efendi Buhari, *Lugât-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî*, İstanbul, 1298 (شيخ سليمان افندی بخارى، لغت چغتای و ترک عثمانی؛ استانبول، ۱۲۹۸)
- Zenker : J. Th. Zenker, *Dictionnaire turc-arab-persian*, Leipzig, 1862 –1867

- [38] أبَاغَا وَ أَبَاقَا (1/1) *abağa wä abaqa* “amca”. ◇ PdC, 1: aynı; Zenker, 2: *abaga*; FA, 13^a: أبَاغَا “amca”.
- [38] اِبْسَم (1/2) *äbsäm* “huzur”. ◇ PdC, 2: اِبْسِم “sessiz”, “sakin”, “suskun”; Zenker, 4: *ebsem* veya *epsem*.
- [38] اِبُوْشَقَا (1/3) *abuşğä* “eş”, “koca”. ◇ PdC, 2 : اِبُوْشَقَه; Zenker, 6: aynı.
- [38] اَتَامَاق (1/4) *atamaq* “adlandırmak”, “nişanlamak”. ◇ PdC, 3: aynı; Zenker, 7: aynı; FA, 19^a: aynı.
- [39] اَتِيْقَمَاق (1/5) *atıqmaq* “ünlü olmak”. ◇ PdC, 6: “ünlü olmak”, “adlandırmak”, “nişanlamak”; FA, 19^a: “ünlü olmak”, “ün kazanmak”.
- [39] اَت بُوغْزِي (1/6) *at bogzi* mecazi anlamında: “yemek”, “yiyecek”. ◇ PdC, 4: “at için yem”; FA, 19^a: “yemek”, “yiyecek”.
- [39] اَتْل (1/7) *Atıl* “bir nehrinin ismidir”.
- [39] اَتْمَجَه (1/8) *atimčä* “şahin kuşu”, “gökdoğan kuşu”. ◇ PdC, 6: “şahin kuşu”. Zenker, 9: اَتْمَجَا اَتْمَجَه *atmağa* “şahin kuşu”.
- [39] اَتِيْغ (1/9) *atiğ* “tereyağı çalkalamak için dört kulplu bir çubuk”. ◇ PdC, 4: اَتِيْغ “tereyağı çalkalamak için ahşaptan bir alet.”
- [39] اَجْرِيْغ (1/10) *açriğ* “cair adlı çimlerin kökü”. ◇ PdC, 6: “kuru ottan ve ahşaptan bir çit”; FA, 20^b: “cair adlı kuru çimlerin kökü”.
- [39] اَجَه (1/11) *acä* “ihtiyar kadın”, “binayı beyazlamak için kullanılan bir fırça”. ◇ PdC, 6: “anne”, “ihtiyar kadın”; Zenker, 13: “baba”.
- [39] اَجِيْرَغَه (1/12) *açriğä* Moğ. “turp”, Ar. “fuçlun”. ◇ PdC, 7: Moğ. “turp”, “şalgam”.
- [39] اَخْسَوْمَلَاغ (1/13) *axsumlamaq* “sarhoş olmak”. ◇ PdC, 9: “sarhoş olmak”, “içkiyi fazla kaçırmak”.
- [39] اَخْتَاچِي (1/14) *axtači* “seyis”. ◇ PdC, 8: aynı; FA: اَخْتَاچِي اَخْتَاچَب “üzengici”.
- [39] اَخْتِيْق (1/15) *axtiq* “torun”. ◇ PdC, 8: aynı; FA, 20^b: aynı.
- [39] اَخْسَادُوْرَغَه (1/16) *axsadurgä* “sapan”. ◇ PdC, 8: اَخْسَاوُوْرَغَه Moğ. “sapan”.
- [39] اَدُوْنجِي (1/17) *adunči* “çoban”; aşağıya bak. اَدُوْن *adun*.
- [39] اَدِيْک (1/18) *ädik* “çizme”. ◇ PdC, 10: “çizme”, “bot”; Zenker, 21: اَدِيْک *edik* “bayan ayakkabısı”; FA, 32^b: “asker ayakkabısı”; ve اَدُوْنجِي *ötük*.
- [40] اَدُوْن (1/19) *adun* “çoban”. ◇ PdC, 10: اَدُوْن “at sürüsü”, اَدُوْنجِي “at çobanı”; FA, 20^b: اَدُوْنجِي Moğ. “at sürüsü”, اَدُوْنجِي “at çobanı”.

- [40] آرماق (1/20) *armaq* “yorulmak”. ◇ PdC, 16: ارمىق “hasta olmak”, “yorgunluk”. Zenker, 30: ارماق “hasta olmak”, “yorgun olmak”; FA, 20^b: “yorulmak”.
- [40] آرباماق (1/21) *arbamaq* “büyülemek”, “büyü yapmak”. ◇ PdC, 11: “büyü yapmak”, “tavsiye vermek”.
- [40] آرغاماق (1/22) *argadamaq* “yalan söylemek”, “kandırmak”. ◇ PdC, 13: aynı. Zenker, 28: aynı; FA, 21^a: aynı.
- [40] آرا آیی (1/23) *ara ayi* “Şevval ayı”. ◇ PdC, 10: اراه, ارا; bak. ارا ای, aynı.
- [40] آرال (1/24) *aral* “ada”, “su arasında kara”. ◇ PdC, 10: aynı; Zenker, 23: aynı; FA, 34^a: aynı.
- [40] آرباغ (1/25) *arbağ* “büyü”. ◇ PdC, 11; Zenker, 24: ارباق aynı; FA, 34^a: aynı.
- [40] آرت (1/26) *art* “uçurum” (عقبه) ve “dar bir yol”. ◇ PdC, 11: “dar bir yol”, “tek sıra halinde yürüme”; Zenker, 26: ارد; FA, 21^b: “dar bir yolun uçurumu”, “boğaz”.
- [40] آرتیش (1/27) *Artiš* “büyük bir nehrinin ismi”. ◇ FA, 22^a: اَرْتِيش, büyük bir nehrinin ismi.
- [40] آرغماق (1/28) *argumaq* “hızlı bir at”. ◇ PdC, 14; ارغماق “güçlü hızlı bir at”; Zenker, 28.
- [40] آرغوشتک (1/29) *arguştak* “bir oyun türü”. ◇ PdC, 14: “dirdirbir”, “birdirbir”; Zenker, 28: اَرْغُوشْتَك “dans”. ◇ FA, 33^a: اَرْغُوشْتَك “beddua”, “lanet”, “birdirbir”.
- [41] آرغیش (1/30) *argış* “tahıl ticareti”. ◇ PdC, 14: “toprak ürünleri ticareti”; Zenker, 29: ارغیش *arkış* “kervan”.
- [41] آرکن (1/31) *ärkän* “bekar erkek”, “bekar bayan”. ◇ PdC, 15: اَرْكَنْ “bekar”; Zenker, 30: ارکن *ergen* Türk. “bekar”.
- [41] آرندوق (1/32) *arinduq* “atların üzerine örtülen bir tür örtü, gaşiye, haşa”. ◇ PdC, 16: ارندوک “atların üzerine örtülen bir tür örtü, gaşiye, haşa”.
- [41] آرماک (1/33) *ärmäk* kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “parmak”, 2) “Harezmi’de bulunan bir dağ ismi”.
- [41] آروک (1/34) *örük* kelimesinin birkaç anlamı vardır: 1) “koşu” ve “durdurma”, 2) “kayısı”. ◇ PdC, 16: اروکسون “kamp”, “ordunun toplanma yeri”, “kayısı türü”; Zenker, 29: اورک...ارک *ürük* “erik”.

- [41] ارون (1/35) *ärün* “iyi”, “temiz”. ◇ PdC, 16: ارون Moğ. “iyi”, “temiz”; FA, 34^b: أرُون Moğ. “iyi”, “temiz”.
- [41] آزبوی (1/36) *azboy* “kişniş”(bitki). ◇ PdC, 17: “heyecan”, “endişe”.
- [41] اسراماق (1/37) *asramaq* “korumak”, “muhafaza etmek”. PdC, 20: aynı; Zenker, 48: aynı; FA, 21^b: aynı.
- [41] آسابقو (1/38) *asabqu* “iyi pişmiş koyun gövdesi”. ◇ PdC, 19: اسابقور aynı; FA, 15^b: آسابقور “iyi pişmiş koyun gövdesi”.
- [41] آست (1/39) *ast* “alt”, “dip”. ◇ PdC, 19: “alt”; Zenker, 36: “alt”, “dip”, “aşağı”. FA, 23^a: “alt”.
- [41] اسرار (1/40) *asrar* “esrar”. ◇ PdC, 20: “iyi” (büyük bir ihtimalle Fars. نیک بنک olarak okunmuştur); Zenker, 48: اسرار *esrar*; FA 35^a: اَسْرَار “esrar”; “sır” سر kelimesinin çokluk şekli.
- [41] آسرکیش (1/41) *asirkış* “merhamet”, “şefkat”, “cömertlik”. ◇ PdC, 20: “acıma”, “şefkat”.
- [41] اسرو (1/42) *asru* “çok”. ◇ PdC, 20: aynı; Zenker, 48; FA, 34^b: اُسْرُو *usru* “çok”, “bol”.
- [41] آسن (1/43) *äsän* “kazasız belasız”. ◇ FA, 34^b: اَسْن “sağlıklı, hayırlı”.
- [42] آشوقماق (1/44) *aşuqmaq* “acele etmek”, “acelesi olmak”. ◇ PdC, 23: aynı; FA, 23^a: aynı.
- [42] آشام (1/45) *aşam* kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “derece”, “sınıf”, 2) “yiyecek ve içecek”. ◇ PdC, 22: اشام، اشامه aynı; Zenker, 53: آشام *aşam* “derece”, “sınıf”, آشام *āšām* Far. “ayyaş”, “alkolik”; FA, 23^a: “derece”, “sınıf”, “yiyecek ve içecek”.
- [42] آشلاو (1/46) *ašlaw* “kürek”, “tahtadan ya da taştan yapılan ve kuyunun yanında bırakılan çanak çömlek”. ◇ PdC, 22: اشلاو “büyük çanak çömlek, kütük”.
- [42] آشلیغ (1/47) *ašliğ* “tahıl”, “tahıllı ekmek”. ◇ PdC, 23: aynı; Zenker, 55: آشلیق ve آشلیغ aynı; FA, 23^b: aynı.
- [42] آشی (1/48) *ašī* “ince bir dal”. ◇ PdC, 24: aynı; Zenker, 56: T., aynı.
- [42] آغا (1/49) *ağa* “abi”. ◇ PdC, 24: “abi”, “sahibi”; Zenker, 66; FA, 16^a: “abi”.

- [42] آغاچه (1/50) *ağaca* “alt sosyal sınıf bayanları” (sosyal sınıf itibariyle). ◇ PdC, 24: *begim* ve *xânim* “hanım” kavramının tersi; Zenker, 66: “abi”, “baş”; FA, 24^a: *begim* ve *xânim* “hanım” kavramının tersi.
- [42] اغ بابا (1/51) *ağbaba* “akbaba”. ◇ PdC, 25 (اغ اوئی): “şahin”; Zenker, 75 (اق): *ak baba* “şahin”.
- [42] آغ باشلیغ (1/52) *ağbaşlığ* “ihtiyar kadın”. ◇ PdC, 25 (اغ اوئی): aynı; FA, 22^b: “ihtiyar kadın”, “ev işlerini yapan kadın”.
- [42] آغ بیی (1/53) *Ağbiy* “Rus çarlarına verilen isim”. ◇ PdC, 25 (اغ اوئی): “çar”, “kral”; FA, 24^b: “Rus çarlarına verilen isim”.
- [42] آغرین (1/54) *ağrîn* “sessiz”, “yavaş”. ◇ PdC, 25: اغرمن (?) “yavaş”; Zenker, 78: *ağryn* “sessiz”, “yavaş”; FA, 24^a: “yavaş”, “sessiz”, “sakin”.
- [43] آغریق (1/55) *ağriq* “hapşırma” (عطسه). ◇ PdC, 25: “ağrı”, “acı”, “hapşırma”; Zenker, 69; آغریق ya da آغریق “acı”, “hastalık”, “merhamet”.
- [43] آغیزدیریق (1/56) *ağizdiriq* “at yuları”.
- [43] آقار (1/57) *Aqar* kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “kabil ismi”, 2) “çöl ismi”.
- [43] آقسوم (1/58) *aqsum* “sarhoş”. ◇ PdC, 27: “sarhoş”, “pişman”; Zenker, 78: “pişmanlık”, آقسوم *aqşam* T. “sarhoş”.
- [43] آقسین (1/59) *aqsîn* “yaramaz”, “umursamaz”, “pervasız”. ◇ PdC, 28: “yürümek istemeyen, huzursuz bir at”, “yaramaz”, “kurnaz”; FA, 24^a: “yürümek istemeyen kızgın bir at”; FA, 34^b: “hızlı oynak bir at”.
- [43] آقین (1/60) *aqîn* Anadolu Türkçesinden “baskın”, “soygun”. ◇ PdC, 28: “baskın”, “saldırı”; Zenker, 79: آقن ya da آقین *aqyn* T. “saldırı”, “bakın”; FA, 24^b: آغین “saldırı”, “baskın”, “soygun”.
- [43] یاووماق و یاووشماق (1/61) *yawumaq wä yawuşmaq* “yaklaşmak”. ◇ PdC, 540: aynı, “yakında bulunmak” (*Bedâyiü'l-lügat'teki* gibi Far. نزدیک شدن); Zenker, 957.
- [43] یاووتماق (1/62) *yawutmäk* “açıklamak”, “yorumlamak”.
- [43] یاولاماق (1/63) *yawalamaq* “fethetmek”, “boyun eğdirmek”. ◇ PdC, 540: یاولاماق “fethetmek”, “boyun eğdirmek”; Zenker, 957: aynı.
- [43] یاو (1/64) *yaw* “düşman”. ◇ PdC, 539: “düşman”, “vaaz”, “örnek”; Zenker, 956: یاو *yao* (?) “düşman”.
- [43] یواوش (1/65) *yawaş* “yumuşak”. ◇ PdC, 539: aynı; Zenker, 970: یواوش *yawaş* T.

- [43] ياجى (1/66) *yawcī* “dügüne ya da herhangi bir törene misafirleri çağıran misafirperver kimse”. ◇ PdC, 539: aynı; Zenker, 956.
- [44] ياورى (1/67) *yawri* “vahşi hayvan yavruları”. ◇ PdC, 540: ياوروق، ياوروق “hayvan yavrusu”; Zenker, ياورى ve ياورو T. ve ياورو Doğutürk(?)
- [44] ياولاق (1/68) *yawlaq* “düşmanların bulunduğu yer”. ◇ PdC, 540: “mükemmel”, “aşırı”, “çok”; Zenker, 957: “düşmanların bulunduğu yer”.
- [44] ياوز (1/69) *yawuz* “önemsiz”, “ahmak”. ◇ PdC, 540: “kötü”, “kızgın”, “kavgacı”, “zayıf”; Zenker, 957.
- [44] ياه (1/70) *yawä* “yağda kızartılmış hamur”. ◇ PdC, 542: aynı; Zenker, 957.
- [44] يايماق (1/71) *yaymaq* “ekşi süttten tereyağı yapmak”. ◇ PdC, 542: aynı; Zenker, 958.
- [44] يايماق (1/72) *yayılmaq* “karışmak”, “otlamak” (develer hakkında). ◇ Zenker, 958.
- [44] يايقالماق (1/73) *yayqalmaq* “cesurca yürümek”, “cilveli bir şekilde yürümek”. ◇ PdC, 542: “ağır yürümek”, “cilveli bir şekilde tesir etmek”.
- [44] يايپاناک (1/74) *yaypänäk* “geniş”, “ferah”. ◇ PdC, 542: يايپانگ Zenker, 957: يايپانگ *yayang* (?) “büyük”, “ferah”.
- [44] يايچی (1/75) *yaycı* kelimesinin birkaç anlamı vardır: 1) “okçu”, 2) “büyücü”, 3) şehrin ismi.
◇ PdC, 542: “okçu”, “büyücü”, şehrin ismi; Zenker, 957 (ياى): “okçu”.
- [44] يايذاق (1/76) *yaydaq* “koşumsuz at”. ◇ PdC, 542: “koşumsuz, zırhsız at”; Zenker, 957: “eyersiz, koşumsuz at”.
- [44] يالقين (1/77) *yalqin* “tuz bataklığı”. ◇ PdC, 534: يالغين “serap”; Zenker, 954: يالغين “tuz bataklığı”.
- [44] ييليم (1/78) *yelim* Anadolu Türkçesinden “yapıştırıcı”, “savaş sırasında silahlar ve av tüfeklerinden çıkan ateş”. ◇ PdC, 544: يليم “yapıştırıcı”, “av tüfeği”, “tabanca”. Zenker, 967.
- [44] يايمه (1/79) *yaymä* “eyer kolanı”. ◇ PdC, 542: “eyer kolanı”; Zenker, 958: aynı.
- [45] ياييق (1/80) *yayiq* “yağ çalkalamak için bir kap türü”. ◇ PdC, 542: “geniş”, “iri”, “yağ çalkalamak için bir kap türü”; Zenker, 957: ياييق.

- [45] يوبقه (1/81) *yupqa* “ince”. ◇ PdC, 544: يوپغه “ince”, “zarif”, “dayanıksız”. Zenker, 970
- [45] يوتماق (1/82) *yutmaq* “yutmak”. ◇ PdC, 544: aynı; Zenker, 970.
- [45] يوتالماق (1/83) *yutälmäk* “öksürmek”. ◇ PdC, 544: يوتالمق; Zenker, 970: aynı.
- [45] يوت (1/84) *yut* “şidetli kar yağışı”. ◇ PdC, 544: “şidetli kar yağışı”; Zenker, 970: “şidetli kar yağışı”.
- [45] يوخسول اورغانى (1/85) *yoxsul urğanı* Anadolu Türkçesinden “sarmaşık”. ◇ PdC, 544 (يوخسول): “sarmaşık”.
- [45] يوروماق (1/86) *yürümäk* “yürümek”, “ilerlemek”. ◇ PdC, 545: aynı; Zenker, 971.
- [45] يورگوزماق (1/87) *yürgüzmäk* “dalgalanmak”. ◇ PdC, 545: يورگوزمك “dalgalanmak”, “sallanmak”; Zenker, 971.
- [45] يورتچی (1/88) *yurtci* “karga”. ◇ PdC, 545: “karga”, “askeri kampta su dağıtan kimse”; Zenker, 971.
- [45] يورتغه (1/89) *yortgä* “gidiş”. ◇ PdC, 545: “mezarlık”(?); Zenker, 971.
- [45] يوردو (1/90) *yurdu* Anadolu Türkçesinden “iğne deliği”, “balta deliği”. ◇ PdC, 545: aynı; Zenker, 971: يوردى *yürdi* ve يوردو *yurdu* T. “delik”.
- [45] يورون (1/91) *yorun* “dilim”, “parça”, “yama”. ◇ PdC, 546: aynı; Zenker, 972: “yama”.
- [45] يورونچقه (1/92) *yorunçqa* “temiz yeşil çimen”. ◇ PdC, 546: “yonca”, Zenker, 972.
- [45] يورونلوق (1/93) *yorunluq* “pamuk kıyafeti”, “pamuk bornoz”. ◇ PdC, 546 (يورون): “onarım”, “tamir”.
- [45] يالديراتماق (1/94) *yaldiratmaq* “parlamak”. ◇ PdC, 534: زيالديرامق Zenker, 954.
- [45] يالدورلاماق (1/95) *yaldurlamaq* “altın kaplama yapmak”. ◇ PdC, 534: يالدوزلامق “altın kaplama yapmak”, “boyamak”, “doğruyu saklamak”; Zenker, 954.
- [46] يالقماماق (1/96) *yalqamaq* “sevmek”, “yardım etmek”, “ahbap olmak”. ◇ PdC, 534: aynı; Zenker, 954.
- [46] يالقيماق (1/97) *yalqımaq* “küsmek”, “üzülmek”, “telaşlanmak”. ◇ PdC, 534; Zenker, 954.
- [46] يالينماق (1/98) *yalınmaq* “dil göstermek”. ◇ PdC, 535: “yalvarmak”, “iltifat etmek”, “ısrar etmek”. Zenker, 955: “iltifat etmek”, “dilemek”.
- [46] يالايماق (1/99) *yalaymaq* “parlamak”. ◇ PdC, 533: “esnemek”; Zenker, 954: “kiraya vermek”(?).

- [46] يالينلاماق (1/100) *yalinlamaq* “alev alev yanmak”, “parlamak”. ◇ PdC, 535: aynı, Zenker, 955.
- [46] يالانگاج (1/101) *yalangac* “çıplak”, “kıyafetsiz”. ◇ PdC, 532: يالانگ; Zenker, 954: يالانگاج aynı.
- [46] يالانگ (1/102) *yalang* kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “çıplak”, 2) “kumaş”. ◇ PdC, 532: “çıplak”, “kumaş”, Zenker, 954.
- [46] يالاو (1/103) *yalaw* kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “kırmızı ipek kumaş”, 2) “alev”. ◇ PdC, 533: يالاور, يالاور; Zenker, 954.
- [46] يالپاق (1/104) *yalpaq* “geniş”. ◇ PdC, 533: aynı; Zenker, 954.
- [46] يالچو (1/105) *yalču* “kireç”. ◇ PdC, 534: “alçı”; Zenker, 954.
- [46] يالديراق (1/106) *Yaldıraq* “bir yıldızın ismi”. ◇ PdC, 534: “parlak”, “bir yıldızın ismi”; Zenker, 954: “parlak”.
- [46] يالقين (1/107) *yalqin* “tuz bataklığı”. ◇ PdC, 543: يلقون, يلقون “ılgın”, Zenker, 967; يلقون *ylgyn* “ılgın”; يلقون “yansıma”, “zıt”(?).
- [46] يلمان (1/108) *yelman* “keskin”, “hızlı”, “ayağına çabuk”. ◇ PdC, 535: يالمان “kaba”, “hararetli”; Zenker, 955; Zenker, 967: يلمان *yelman* T. “keskin”, “iğneli”.
- [46] يالان (1/109) *yalan* “çadır perdesi”. ◇ PdC, 535: يالين “alev”, “parlaklık”, “çadır perdesi”; Zenker, 955.
- [47] يمدو و يمدك (1/110) *yümdü wä yümdiḳ* “kıl”. ◇ PdC, 544: يمد يمدك aynı; Zenker, 968: يمد ve يمدك aynı.
- [47] يانجماق (1/111) *yançmaq* “dilimlemek”, “parçalamak”. ◇ PdC, 536: aynı; Zenker, 955: “damlatmak”.
- [47] يانگماق (1/112) *yangmaq* “saçmalamak”. ◇ PdC, 538: يانگمق “saçmalamak”; Zenker, 956.
- [47] يانتاق (1/113) *yantaq* “deve dikenini”. ◇ PdC, 536; Zenker, 955: aynı.
- [47] يانچقاي (1/114) *yançqay* “bir şeyi dilimlemek ya da parçalamak için bir alet”. ◇ PdC, 536: يانچقاي aynı; Zenker, 955.
- [47] يانجوق (1/115) *yançuq* “cep”, “cüzdan”. ◇ PdC, 536: “cep”; Zenker, 955.
- [47] يالغو (1/116) *yalyu* “yankı”.
- [47] يانگ (1/117) *yang* “gelenek”. ◇ PdC, 537: يانگی, يانگی; Zenker, 956.
- [47] يانگا (1/118) *yängä* “yan”, “taraf”. ◇ PdC, 537: “taraf”, “yol”(?); Zenker, 956.

- [47] يانكاراق (1/119) *yangarak* “o taraf” (?). ◇ PdC, 537; Zenker, 956.
- [47] يانكاغ و يانكاك (1/120) *yangay wä yangaq* kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “yüz”, “yanak”, 2) “ceviz”. ◇ PdC, 537: aynı; Zenker, 956: يانقاك *yanqaq* “yanak”, يانكاغ “ceviz”.
- [47] يانگلا (1/121) *yangla* “benzer”, “müşabih”. ◇ PdC, 538: يانگليغ aynı; Zenker, 566: aynı.
- [47] يانگيش (1/122) *yängiŝ* “hata”, “kabahat”. ◇ PdC, 538: aynı.
- [47] يواشماق (1/123) *yawaşmaq* “mütevazı olmak”, “naçiz olmak”. ◇ PdC, 539: “mütevazı olmak”, “naçiz olmak”; Zenker, 956.
- [48] ييتيكان (1/124) *Yetikän* “Başak takımyıldızı”. ◇ PdC, 553: ييتيكان “Büyük veya Küçük Ayı takımyıldızı”; Zenker, 978: aynı.
- [48] ييراو (1/125) *yiraw* “ezberden okuyan kimse”, “şarkıcı”. ◇ PdC, 553: ييراو “şarkıcı”. Zenker, 978
- [48] ييرنمه (1/126) *yernimä* (?) “yiyecek”. ◇ PdC, 554: ييرنمه, Zenker, 978.
- [48] ييشماک (1/127) *yeŝmäk* “düğümü çözmek”. ◇ PdC, 554: “açmak”, “gevşetmek”; Zenker, 978.
- [48] يغبنيب (1/128) *yigünib* “fil”. ◇ PdC, 556: يغبنت “fil”; Zenker, 979: aynı.
- [48] ييگيرماک (1/129) *yigirmäk* “hastalanmak”. ◇ PdC, 557: “hayal kırıklığına uğratmak”, “iğrenmek”; Zenker, 81: اكرنمك *iğrenmek* T. “iğrenmek”.
- [48] ييک (1/130) *yig* “ahmak”, “zayıf”. ◇ PdC, 556: aynı; Zenker, 979.
- [48] ييگين (1/131) *yegün* “kız ve erkek yiğen”. ◇ PdC, 557: ييگين “iyi”, “istenen”; Zenker, 979: “iyi”.
- [48] ييگولوک (1/132) *yeguluk* “yiyecek”. ◇ PdC, 556: aynı; Zenker, 979.
- [48] ييلماک (1/133) *yelmäk* “acele etmek”, “acelesi olmak”. ◇ PdC, 558: aynı.
- [48] ييلماق (1/134) *yilmaq* Anadolu Türkçesinden “korkmak”. ◇ PdC, 558: “korkmak”. T. *yilmaq* “korku hissetmek”.
- [48] ييلاماک (1/135) *yilämäk* “parlamak”. ◇ PdC, 557: “parlamak”, “hatırlamak”.
- [48] ييلاک (1/136) *yeläk* kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “ince ipekten elbise”, 2) “ok tüyleri”. ◇ PdC, 557: “kaftan”; Zenker, 979: “bayan elbisesi”.
- [48] ييلانغاچ (1/137) *yilangač* Anadolu Türkçesinden: “bir kavun türü”. ◇ PdC, 557: “mis kokulu”; Zenker, 979.

- [48] ييلانک (1/138) *yeläng* “hızlı”, “akıllı”. ◇ PdC, 557: “hafif”, “hızlı”, “silahlı”; Zenker, 979.
- [48] یوزی توبان (1/139) *yüzi tuban* “alabora olmuş”, “düşmüş olan”, “düşürülmüş olan”. ◇ PdC, 546 (یوز).
- [49] یوسک (1/140) *yüsäk* “mercimek”(?). ◇ PdC, 546: “sulu mercimek”.
- [49] یوسون (1/141) *yusun* “düzen”, “usul”, “yöntem”. ◇ PdC, 546: aynı, Zenker, 973: *yosun*.
- [49] یوش (1/142) *yawuş* (?) Anadolu Türkçesinden “inatçı”, “dengesiz”. ◇ PdC, 546: یوش Zenker, 973.
- [49] یوغان و یوغون (1/143) *yoğan wä yoğun* “şişman”, “irili”. ◇ PdC, 546: aynı; Zenker, 973.
- [49] یوقماق (1/144) *yuqmaq* “bulaşmak”. ◇ PdC, 547: aynı.
- [49] یوقلاماق (1/145) *yoqlamaq* “araştırma yapmak”. ◇ PdC, 547: aynı; Zenker, 974.
- [49] یوقا (1/146) *yuqa* “ince”. ◇ PdC, 546: “ince”, Zenker, 973.
- [49] یوکوندى (1/147) *yükündi* “diz çöktü”. ◇ PdC, 548: یوکونمک, Zenker, 975.
- [49] یوکورجی (1/148) *yügürçi* “eşinin erkek kardeşi”. ◇ PdC, 547: aynı; Zenker, 975.
- [49] یوک (1/149) *yök* (?) “yüksek”.
- [49] یوکوش (1/150) *yüküş* “çok”. ◇ PdC, 547: aynı; Zenker, 975
- [49] یولاتماق (1/151) *yolatmaq* “izin vermek”, “katlanmak”. ◇ PdC, 548: aynı; Zenker, 975.
- [49] یولدماق (1/152) *yoldamaq* “yönetmek”, “yol göstermek”. ◇ PdC, 548: aynı; Zenker, 976.
- [49] یولار (1/153) *yular* Anadolu Türkçesinden “dizginler”. ◇ PdC, 548: aynı; Zenker, 975: *yular*, T.
- [49] یولایوج (1/154) *yolawuc* “rehber”. ◇ PdC, 548: aynı; Zenker, 975.
- [49] یولبارس (1/155) *yolbars* “vahşi hayvan”. ◇ PdC, 548: “vahşi hayvan”; Zenker, 975.
- [49] یوماتماق (1/156) *yumatmaq* “yuvarlatmak”.
- [50] یومران (1/157) *yumran* “fare”. ◇ PdC, 550: “fare”, “sıçan”, “köstebek”; Zenker, 976.
- [50] یومرانجی (1/158) *yumrançi* “fare avcısı kuşu”. ◇ PdC, 550; یومرانجی; Zenker, 976: *yümrenğiç*.
- [50] یومران قازیق (1/159) *yumran qazıq* “büyük fare”. ◇ PdC, 550: (یومران) aynı.

- [50] يومرولگو (1/160) *yümrülgü* “yıkılmış”, “yıkık”. ◇ PdC, 550: يومرولگو aynı; Zenker, 977.
- [50] يون (1/161) *yön* (?) kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “yüz”, 2) “yön” (مسامان). ◇ PdC, 551; Zenker, 977.
- [50] يونت (1/162) *yont* “at dişi”. ◇ PdC, 551: aynı; Zenker, 977: يونت *yunt* “at”.
- [50] يونت قوشى (1/163) *yont quşi* Anadolu Türkçesinden صعوه olarak bilinen “at yavrusu”. ◇ PdC, 551(يونت): “kuş türü”, “çalıkuşu”.
- [50] يووالماق و يووالتماق (1/164) *yuwalamaq wä yuwalatmaq* “yuvarlamak”, “yuvarlatmak”. ◇ PdC, 551: aynı.
- [50] يووالاق (1/165) *yuwalaq* Anadolu Türkçesinden “top”, “yuvarlak”, “bobin”.
- [50] يوووش (1/166) *yuwuş* “kalem”. ◇ PdC, 551: aynı; Zenker, 978.
- [50] يويماق (1/167) *yoymaq* “yıkamak”, “yok etmek”. ◇ PdC, 551: aynı.
- [50] ييبارماک (1/168) *yibärmäk* “göndermek”, “yollamak”. ◇ PdC, 551: aynı.
- [50] ييبارما (1/169) *yibarma* “misk kesesi”. ◇ PdC, 551: ييبار “misk kesesi”, Zenker: aynı.
- [50] ينيلماک (?) (1/170) *yenilmäk* “yenmek”, “kazanmak”. ◇ PdC, 559.

Şimdiye kadar *Senglâh* adlı sözlüğün Mirza Mehdi Han (1736 – 1747) tarafından derlendiği şüphesiz olmasına rağmen, sözlüğün derleme tarihi ve yazarı belli değildir.

Yukarıda verilen liste *Bedâyiü'l-lugat* adlı sözlüğün müstensihî tarafından sonradan eklenmiş (1705/06 yıl) olduğu düşünülebilir. Mehdi Han Sözlüğü'nün derleme zamanı hakkında bilgimiz yeterli değildir, fakat *Senglâh* veya Nevâyî'nin Divanı için bir sözlüğün hazırlanmış olması oldukça mümkündür.

Çağatay dilinin sözlükleri ile ilgili aynı gelenekten beslenmeleri hakkında genel bir soru ortaya çıkmaktadır. *Bedâyiü'l-lugat*, *Abuşka* ve diğer sözlüklerin madde başları ve alıntılarının denk gelmesi oldukça dikkat çekmektedir.

Özel olarak, Fethali Han Kaçar'ın Çağatayca-Farsça sözlüğünden (A. A. Romaskeviç el yazmasına gönderme yapılarak) aşağıda bahsedilecektir. 1914' te Prof. A. A. Romaskeviç, Ali Şîr Nevâyî'nin eserleri hakkında bir sözlük derleyen ve uzun yıllar çalıştıktan sonra 1862 yılında sözlüğü tamamlayan Fethali Han Kaçar'ın “Çağatayca-Farsça” sözlüğünün el yazmasını Tahran'da satın almıştır. Bu sözlüğün sadece iki el yazması vardır. İlk el yazması Macar Türkolog Jozsef Thury'nin elinde

olan eser, onun tarafından hiçbir zaman yayınlanmamıştır. Bu el yazmasının kaderi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Prof. U. F. Nemet de bu konuyla ilgili bilgi verememiştir. A. A. Romaskeviç, Mir Ali Şîr (L, 1928) adlı eserde yeni “Çağatayca-Farsça” sözlüğü hakkında ön bilgi yayınlamıştır. Fethali Han sözlüğü, İran sözlükbilimi geleneğine ait bir eserdir ve Ali Şîr Nevâyî dilini öğrenmek için kullanılan bir sözlük olarak bilinmektedir.

Doğası gereği, bu sözlük diğer Çağatay-Farsça sözlüklerinden çok farklı değildir. Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerini inceleme arzusu Fethali Han Kaçar'ın sözlüğünün derlemesi için özendirici olmuştur. Fethali Han, uzun yıllara dayanan çalışmasını sözlüğe adanmış, Nevâyî'nin eserlerinin okumasına yardımcı olmak için ve sözlüğü mümkün olduğunca yararlı yapmak için elinden gelenin en iyisini yapmıştır. Fethali Han'ın yaşadığı çevre ve dönemi onun kelime ve kelime biçim arasında ayırım yapamamasına neden olmuştur. Bu yüzden sürekli başa çıkılması zor olan güçlüklerle karşılaşmıştır.

Fethali Han Kaçar kendi sözlüğünü yazdığı zaman içerisinde diğer herhangi bir sözlük kullanmadığını, fakat kendi sözlüğünü bitirdikten sonra Mirza Mehdi Han'ın *Senglâh* adlı sözlüğünü sadece gözden geçirdiğini iddia etmektedir. Ayrıca, Fethali Han'ın *Senglâh*'i çok değerli bulmadığı halde kendi sözlüğündeki çok sayıda kelimenin bu sözlükten herhangi bir değişiklik yapılmadan alındığı oldukça açıktır.

Fethali Han sözlüğünün şüphe götürmez yararları vardır, örneğin, dolgunluk (sözlük neredeyse sekiz bin kelime ve kelime biçimleri içermektedir), yeterli muhakeme (yazar her zaman Ali Şîr Nevâyî eserlerine gönderme yapmaktadır ve alıntılar vermektedir) hususunda başarılıdır ve sonuç olarak sözlükteki kelimelerin doğru okunuşları, üst ve alt simgeler verilerek sağlanmaktadır.

Bu açıklamalardan, aynı zamanda, Fethali Han'ın çalışmalarını Azerice konuşan kişilerin rehberliğinde yaptığı anlaşılmaktadır. Güney Türkçe telaffuzunda sürekli olarak “ğ” ve “h” yerine “g” ve “y” kullanılmaktadır ve bazen sesli harfler “o” ve “u” koşullu olarak okunabilir (“ö” ve “ü”).

Sözlüğüne, Fethali Han da oldukça Moğolca kelime dahil etmektedir. Bu geleneğe bir övgüdür. P. M. Melioranskiy, Moğol dilinin İran'da Hülagü döneminde çok uzun bir süre konuşulduğunu ifade etmektedir, bu nedenle daha sonra doğal olarak

Moğolca sözcükler, Çağatay dilinin sözlüğüne dâhil edilmektedir. Bu gerçek, bir kez daha Fethali Han'ın *Senglâh* sözlüğünden Moğolca kelimeleri ödünç aldığını doğrulamaktadır, en azından Pavet de Courteille sözlüğünde genellikle aynı anlamlarla alıntılanmıştır. Şeyh Süleyman, genellikle böyle kelimelerin Moğol kökenli olduğuna değinmeden kendi sözlüğüne almıştır.

Nevâyî sözlüğü Doğu sözcükbilimi için önemli bir materyal sağlamaktadır ve Fethali Han sözlüğünde önemli bir yer almaktadır. Ancak, bize kadar ulaşan tüm sözlüklerin tam anlamıyla Nevâyî dilini kapsadığını söyleyemeyiz. Nevâyî' nin eserlerine ve XV-XVI. yüzyılın başlarına ait tam bir sözlük, yalnızca eleştirel olarak hazırlanmış metinler temelinde yapılabilir ve bunun ayrı bir çalışma olarak yapılması gerekmektedir.

Tali İmani Heratlı sözlüğünün ön sözünü okuma konusunda U. E. Borschevskiy yardımcı oldu. L. V. Dmitrieva ve L. Ya. Medvedeva, el yazması yayına hazırlanması konusunda tüm zahmetleri üstlendi. Onlara derin şükranlarımı sunuyorum.

2.5. AÇIKLAMALI SÖZLÜK

[57] أنت (2/1)

ânt “ant”, “yemin”, SS’ den örneğiyle birlikte (yap. 5^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 37: aynı; ŞS, 22; aynı; krş.: Zenker, 100; Bud., I, 98; RSl., I, 237.

[57] ارا (2/2)

ara “ara”, “orta” (metinde: “ortada bulunmak”, “içermek”, ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 5^a).

◇ Ab., 16: aynı, alıntı yok.; PdC, 10: aynı, alıntı yok.; FA (7): ارا “bir şeyin ortası”, aynı zamanda müzikte melodinin ismi “süslenme ve nizam, düzzen”, Far. ارا “süsleyen”, hem Farsçada hem Türkçede kullanılmaktadır, ÇD ve Sİ’den iki alıntıyla birlikte; Zenker, 22; ŞS, 7, Agâhî’den alıntıyla birlikte; Bud., I, 22; RSl., I, 247.

[57] ارغدال (2/3)

argadal “ulaşılması zor olan, haydutların oturduğu yer”, D I’den alıntıyla birlikte (yap. 5^a).

◇ Ab., 15: “dağlar ve uçurumların yamaçlarında alçak tepeler, pusu yerleri”, D I’den yapılan aynı alıntıyla birlikte, diğer alıntı Sİ’ye

yanlış bir gönderme yapmaktadır; PdC, 13: Ab.’deki gibi, alıntılar aynı; Bud. I, 29: Ab.’ye göre; Zenker, 28; FA(457): اَزْغَدَالْ “ırmak”, “ağaç”, “pusu yeri”, Ab.’den aynı alıntılarla, yalnız bu sefer yaptığı gönderme (Nevâyi’nin Târîh-i Mülûk-i Acem) doğrudur. ŞS, 9: “dağ kanyonu”, “geçit” ve “tuzak”, “alçak herif”, “iğrenç, sinirli adam”; RSL., I, 298: ŞS’ye göre; K. Lug., 24.

[57] ارباغ (2/4)

arbağ “büyüleyici” افسون بار, D III’ten alıntıyla birlikte (yap. 5^a, 5^b).
 ◇ Ab., 16: “yılanı yuvasından çıkarmak için kullanılan bir büyü”, “yılanın ısırmasını zararsız hale getiren bir büyü”, D III’ten aynı alıntıyla birlikte ve Mahb. K’den diğer alıntıyla birlikte; PdC, 11: Ab., ile aynı ve “masal”, “öykü”, “büyü”, “büyüleme” D III’ten ve Ab.’den aynı alıntılarla birlikte. FA: اَرْباغ (455) “büyü”, “büyüleme”, alıntı yok., ارباغى (438) “büyü”, “büyücü” D III’ ten aynı alıntıyla; Bud., I, 24: 1) “yalan”, “dolandırma”, 2) “büyü”, Ab.’den alıntıyla birlikte; ŞS, 8: PdC gibi, D III’ten aynı alıntıyla birlikte (İ. Kunoş, 19: “sihirbaz”, “Kuran’ın parçası (hatalı olarak eklenmektedir); krş.: *Mukadimetü’l-Edeb*, 104: *arbadî anî* “onu büyüledi”.

[58] آت (2/5)

at “ad” (“ta” yerine “dal”, آد telaffuz etmektedir), “at” (hayvan), “at”, “atmak” kelimesinin 2. t. ş. emir k.; birinci anlam için FŞ’den alıntı verilmektedir, diğer iki anlam için ÇD’den diğer iki alıntı verilmektedir (yap. 5^b).

◇ Ab., 6: aynı anlamlar, M. Lug. ve FŞ’ye göndermeler verilmektedir. PdC, 2: “at”, “ad”, “fikir”, “görüş” (son anlam yanlıştır, PdC Far.: بينداز “at” yerine پندار okudu); ŞS, 15: “at”, “ad”, “şan”, “ün”; FA (47): “ad”, “at” (hayvan), ve “at”(“atmak” fiilinin 2. t. ş. emir k.), ÇD ve FŞ’den (Ab.’deki gibi) alıntıyla birlikte; FA’da اَتَيْمُ دوزۇرُ verilmektedir (60), anlam olarak aynıdır, Sİ’den alıntıyla birlikte; اَتَيْنِك (239) “onun adı”, “onun atı” FŞ’den alıntıyla birlikte ve اَتَيْنِي (411), RSL., I, 440 – 445.

[58] آتليغ (2/6)

atliğ “ünlü”, “seçkin”, “süvari”, SS’den alıntıyla birlikte (yap. 5^b).

◇ Ab., 8: اتليغ و اتليق anlamlar aynı ve SS' den aynı alıntılarla; PdC, 5: Ab. ile aynı, alıntılar aynı; Zenker, 9; ŞS, 5: alıntı yok; RSl., I, 470.

[58] ارمان (2/7)

arman “arzu”, – örnek bulunmamaktadır.

◇ Ab., 14: aynı, FŞ' den alıntıyla birlikte; PdC, 15: aynı; Ab.'den alıntıyla birlikte; ŞS, 10: ارمان و ارمانه “özlem”, “arzu”, “tutku”, ÇD' den alıntıyla birlikte; FA: ارمان (433) “hasret”, “özlem”, “ızdırıp”, “arzu”, FŞ' den alıntıyla birlikte (Ab. ile aynı), Sİ' den ve ÇD' den alıntıyla birlikte; Bud., I, 32; RSl., I, 340.

[59] ارمانليغ (2/8)

armanliĝ “arzu”, “tutku”, “heves” (آرزو مندى), ÇD' den yapılan alıntıyla birlikte (6^a).

◇ Ab. yok; PdC, 15: “istekli”, alıntı yok; FA (453): “arzulu”, “istekli” alıntı yok; ŞS, 10: aynı, FŞ' den alıntıyla birlikte, Ab. ve PdC' deki gibi *arman*; RSl., I, 340: “hasretli”, “baygın” (?).

[59] ابوشقا (2/9)

abusqa “eş”, “koca”, LM' den alıntıyla birlikte (yap. 6^a):

بیر یاندين اوقول غم و شکنجی
بیر یاندين ابوشقا درد و رنجی

◇ Ab., 5: aynı, LM' den aynı alıntıyla birlikte; PdC, 2: Ab., göre; Bud., I, 6: Ab.'ye göre ve “ihtiyar” anlamı eklemektedir (Rabguzî'ye göre); FA: ابوشغة (408) “koca”, “eş”, LM' den aynı alıntıyla birlikte ve LM' den diğer alıntıyla birlikte (32^a); ŞS, 3; RSl., I, 632; krş. *Mukadimetü'l-Edeb*, 162: “eş”.

[59] آتیقماق (2/10)

atıqmaq, آتیقماق “ünlü olmak”, “adlandırmak” fiilinden fiilimsi, ÇD' den alıntıyla birlikte (yap. 6^a).

◇ Ab., 6: اتیغیب “adlandırılıp”, alıntı yok; PdC, 6: اتیقماق “ünlü olmak”, “adlandırmak”, “nişanlamak”(?); FA (114): آتیقماق “ünlü olmak”, “ün kazanmak”, alıntı yok; ŞS, 5: aynı; RSl., I, 462.

[59] اتاغلیماق (2/11)

ataglımaq “nişanlamak”, alıntı yok;

◇ Ab.: yok; PdC, 3: اتاغلماق “görev tayin etmek”, “nişanlamak”; ŞS, 4: “söz vermek”, “işaretlemek”; RSL., I, 453.

[59] اِتاغليق (2/12)

atağliq “nişanlı”, Anadolu ve Irak nüfusun konuştuğu dil kuralına göre “ta” yerine “dal” kullanılmaktadır ve اِتاغليق olarak telaffuz etmektedir, SS ’den alıntıyla birlikte (yap. 6^a).

◇ Ab., 7: اِتاغ ليغ و اِتاغ ليغ “adlandırılmış”, “nişanlanmış”, SS’den aynı alıntıyla birlikte ve “Târîh-i Enbiyâ vü Hakemâ” dan diğer alıntıyla birlikte; PdC, 3: “nişan”, “atama” (?), “nişanlı”, “atanmış”, Ab.’deki SS’den aynı alıntıyla birlikte; FA: اِتاغليق و اِتاغ ليغ “nişanlı” (metinde hatalı olarak “nişanlı olmak”), SS’den aynı alıntıyla birlikte (yap. 31^a); ŞS, 4: SS’den aynı alıntıyla birlikte; Bud., I, 7; RSl., I, 453, 454: Bud. ve ŞS’ye göre.

[60] اِتقون (2/13)

atqun “geçen” (كذارنده), اِتقونجه “geçmeden, gelmeden önce”, örn. گیندوگومو gelmeden önce”, اِتقونجه “akşam gelmeden önce”, ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 6^a, 6^b) (fakat yanlış anlaşılma olduğunu bellidir: büyük ihtimalle *at+qunca* yerine *atqun* olarak kelime kökü ayırt edilmektedir, *at-* diğer anlamı vardır). Krş.: PdC., I, 449; ŞS, 4: اِتقونجه “sabaha kadar”, büyük ihtimalle *tang atqunca* yerine, ÇD’den alıntındaki gibi.

[60] اِچماق (2/14)

âcmaq “açmak”, اِچيلدى “açık”, “açıldı”, SS’ye gönderme yapılmaktadır (yap. 6^b).

◇ Ab., 10: diğer biçimler gönderme yapmadan gösterilmektedir; PdC, 6; FA (40): اِچماق ve اِچيلغوديك (264), ÇD’ye gönderme yapılmaktadır; Bud., I, 13, 14; RSl., I, 497.

[60] اِچ (2/15)

âç “Arapça cim” ile (yani âç) “aç” (acıkmış, tok olmayan), “Farsça cim” ile (yani âç) “aç” (“açmak” fiilin 2. t. ş. emir k.) ÇD’den alıntılara göre (yap. 6^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 6: اِچ “aç”, (acıkmış) alıntı yok; Bud., I, 13; RSl., I, 501.

[60] اِچيغ (2/16)

açığ “Arapça cim” (?), “acı”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 6^b).

◇ Ab., 10: اِچيغ و اِچيغ “Arapça cim” ile, alıntı yok; PdC, 7: اِچيغ “acı”, “kızgınlık”, “öfke”; Bâbür ve Ebûlgazi’ye gönderme yapılmaktadır. FA (114): اِچيغ Sİ ve ÇD’ den alıntılarla birlikte

(yap. 20^b); ŞS, 5: “acı”, “dert”, “ekşi”, “kahır”, “keder” Yesevî’den alıntıyla birlikte; RSl., I, 509, 510.

[60] آيلماق (2/17)

âyilmaq “uyanmak”, “kendine gelmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 6^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 144: ايلماق “akıllı olmak”, alıntı yok; FA (235): ايلغوديك “makul, akıllıya benzeyen”, ÇD’den alıntıyla birlikte; ŞS, 65: “uyanmak”, “kendine gelmek”, “bilgili”, “bilincinde olan”; RSl., I, 221: “uyanmak”, “kendine gelmek”, “iyileşmek”; Tkm. *ayilmaq* “kendine gelmek”, “uyanmak”.

[61] آشوقماق (2/18)

âşuqmaq “acele etmek”, “telaş etmek”, D III’ten alıntıyla birlikte (yap. 7^b).

◇ Ab., 20: bu fiilin diğer beş biçimi D III’ten alıntıyla birlikte آشوقوم; PdC, 23: Ab.’den alıntıyla birlikte. FA (196): “acele etmek”, alıntı yok; Mahb. K’den alıntıyla birlikte (218); آشوقمانك (275) “acele etme”, alıntı yok, آشوقوم (307), (yanlışlıkla آشوقوم) “acele” (“acelem vardı” yerine), LM’den alıntıyla birlikte (Ab. gibi), آشوق (330) “acelesi olan” Mahb. K.’den alıntıyla birlikte (yap. 21), آشوقوب (17) “acele edip”, “acele ederek” Mahb. K. ve ÇD’den alıntıyla birlikte; ŞS, 14: Mahb. K’den alıntıyla birlikte Ab., 12, آشوققان ve PdC, 24 gibi; Bud., I, 63; RSl., I, 597.

[61] آل (2/19)

âl kelimesinin birkaç anlamı vardır: 1) kırmızıya yakın bir renk, 2) “almak” fiilinden 2. t. ş. emir k., 3) “yalan”, “dalkavukluk”, ÇD’den iki örnekle birlikte, Lûtfî’den bir örnekle birlikte verilmektedir (yap. 7^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 29: “önünde”, “olmak”, “alın”, “yalan”, “kurnazlık”, “kırmızı”, “mühür”, “Türk hanlarının dökümanlar üzerindeki kırmızı renkli mühürler”, alıntı verilmemektedir; FA (281): “gül rengi”, “almak” fiilden 2. t. ş. emir k., ÇD’den alıntıyla verilmektedir, (yap. 26^a); ŞS, 17: “koyu pembe rengi”, “önünde”, “toprak”, “Türk padişahların damgaları”, HA ve Sûfî Allahyâr’dan (*âldinda*) alıntılarıyla birlikte, verilmektedir; Zenker, 84; RSl., I, 349.

[61] آقارماق (2/20)

âqarmaq “beyazlanmak”, “ak duruma gelmek” (سفید شدن), آقارقه “ağarma” (رسیدن سفیدی), ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 7^a) verilmektedir.

◇ Ab., 24: اغارغودیک D III’ten alıntıyla birlikte ve افاردی için alıntı verilmemektedir; PdC, 24: اغارمق Ab.’ den alıntıyla birlikte; FA: آقارغوسیدور (53) “beyaz olup”, ÇD’den alıntıyla birlikte, (31) آقارا “sarı olmalı”, alıntı yok., آقارغودیک (278) “sarı gibi”, Ab., ve PdC D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; آقارْدِفْجَهْ (360) “sarı olduğu zaman”, ÇD’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 14: اغارمق; Bud., I, 66; RSl., I, 97: *aqap* (I, 145). Sözlüklerin derleyicilerin ve kopyacıların güneytürk tellafuz sayesinde *ağarmaq* olarak bilinmektedir.

[62] آقتارماق (2/21)

âqtarmaq “aramak”, ÇD’den iki örneğiyle birlikte, diğer örnek aşağıda verilmektedir (yap. 7^b):

رحم ایتیب ای دوستلار مجروح کوسومنی یارینک
قول یالاننک ایلاب سالیب هر یان ایچیمنی آقتارینک

◇ Ab.: yok; PdC, 8: اختارمق “araştırmak”, “soruşturmak”, SS’den alıntıyla birlikte; ŞS, 6: aynı, alıntı verilmemektedir; FA: آختارُو (355) “ara”, “araştır”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte, fakat büyük değişikliklerle (yap. 29^b):

ای جفا تیغی گیلایب مجرؤح کونکلومنی یارو
قول یالین ایلاب سالیب هر یان ایچیمنی آختارو

Ab. (126, 127) آختارو D I’den alıntıyla birlikte fiilinin 2. ş. emir kipi (بارو). Mirza Han -u emir kipi biçimi kanıtlamak için D I’den aynı örneğe başvurmaktadır, bak.: *The Mabâni’l-lughat*, Ed. Denison Ross, Calcutta, 1910, p. 36; krş.: Zenker, 76: آقتارمق; Bud., I, 68; RSl., I, 137: آقتارمق.

[62] آداهش (2/22)

âdaş “adaş”, baştan آداهش olarak yazılıydı, “dal” diğer “dal” ile birleşince آداهش ortaya çıktı, ÇD’den örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 7^b).

◊ Ab.: yok; PdC, 3: آتاش , alıntı yok; FA: آداتش (431), alıntı yok, (yap. 32^b); ŞS, 4: آتاش alıntı yok; Bud., 7: آتاش ; RSl., I, 484; krş. Özb. *adaş* “adaş”.

[62] آتا (2/23)

ata “baba”, ÇD’den örneğiyle birlikte verilmektedir.

◊ Ab.: yok; PdC, 3: “baba”, “ihtiyar”, “onurlu bir unvan” (örn., *Heķim-ata*, *Seid-ata*, Ebūlgazi’ye gönderme yapılmaktadır); ŞS, 3: aynı; FA: آتا (416) “baba”, “keşiş”, “şeyh”, “adlandırmak” fiilinin emir kipi, alıntı yok; RSl., I, 449.

[63] آقا (2/24)

âqa “abi ve abla”, LM’den örneğiyle birlikte (yap. 7^b):

ساز ایتهی آغالیق و سنکیل لیک

کوب ایستادی سنکلیدین بحل لیک

◊ Ab., 21: آغا ”abi”, LM’den alıntıyla birlikte, “Târîh-i Mülûk-i Acem” ve M. Lug.’dan alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 24: “abi”, “yaşça büyük”, “başkan” Ab.’den alıntıyla birlikte. ŞS, 14: aynı; Ab.’deki gibi LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir. FA: آغالیق (34) “abi”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 16^a); krş.: FA: آغالیق (157) “birlik kurmak” (برادری کردن), alıntı yok, (yap. 21^a); Bud., I, 60; RSl., I, 148.

[63] ارغاماق (2/25)

argadamaq “yalan söylemek”, “kandırmak”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 7^b).

◊ Ab., 15: ارغاماق ve ارغاماق دیرمین D IV’ten aynı alıntıyla birlikte; PdC, 13: ارغاماق aynı, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte; ŞS, 9: aynı, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte; FA: ارغاماق (156) aynı, alıntı verilmemektedir (yap. 21^b), ارغاماق (154) “kandırırım”, “yalan söyleyeyim”, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte (yap. 34^a, sayfa kenar boşluğunda); krş.: Zenker, 28; Bud., I, 29: ارغاماق geçm. zam. ارغاماق (?); RSl., I, 297.

[63] آسیغ (2/26)

âsiğ “yarar”, “çıkarmak”, “etki”, “alet” (اثر), bazen mecazi anlamında pişmanlık göstermektedir: نی آشیغ “keşke”, ÇD’den iki alıntıyla birlikte (yap. 8^a).

◊ Ab., 19: آسیغ واسیق “yarar”, “çıkarmak”, FŞ, “Nazmu’l-Cevâhir”, Lis. T.’den alıntılarla birlikte; PdC, 21: “yarar”, “çıkarmak”, “sarkan”

Ab.'den alıntıyla birlikte; ŞS, 13: “yarar”, “çıkar”, “ticaret”, PdC ve Ab.'deki gibi FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir. FA: آسيغ (161) “yarar”, “alet” علاج Sİ ve ÇD'den (yap. 21^b) alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 51; Bud., I, 48; RSl., I, 541.

[63] آريغ (2/27)

âriğ “temiz”, “ırmak” ÇD'den iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 8^a).

◇ Ab., 12: اريغ و اريق “zayıf”, “temiz”, HA ve *Münşeât*'tan örneğiyle birlikte, aşağıda (yap. 13): “ark”, “kanal”, “su akması için yapılan bir kanal”, FŞ, HA'dan alıntıyla birlikte yapmaktadır; PdC, 16: اريغ “zayıf”, fakir”, “kanal” Ab.'den alıntıyla birlikte; ŞS, 10: اريغ و اريق “akarsu”, “zayıf”, “becereksiz”, “temiz”; FA: آريغ (162) “temiz”, “zayıf”, “Cengizhan soyundan gelen hanların isimleri”, “ark”, “kanal”, Sİ'den üç örneğiyle birlikte, HA'dan örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 21^b); Zenker, 32: آريغ ve اريق; Bud., I, 39; RSl., I, 268.

[64] آجیغ (2/28)

âçiq “acı”, ÇD'den alınan bir alıntıyla birlikte (yap. 8^b), tekrar yukarıda bak. آجیغ *âçiq*.

[64] آییغ (2/29)

âyig (?) “ay”, Sİ'den bir alıntıyla birlikte (yap. 8^b):

آییغ لعبی دین جت غه کیم نان ایرور

آنی ایت کا سانماق نی ایمکان ایرور

◇ Ab., 40: آییغ “ay”, Sİ ve List. T.'den alıntıyla birlikte verilmektedir (krşlaş.: Ab., 39: ايق “tedbirli”, “dikkatli”, “ay”, alıntı yok); PdC, 143: ادیغ//اق “ay”, “akıllı”, “uyanık” Ab.'den alınan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: آتیغ و آقیق (409) *âtig wâ âqîq* (?) “ay”, “akıllı anlamında kullanılmaktadır (yap. 31^b), alıntı yok; ŞS, 65: آتیغ و آتیق “ay”, alıntı verilmemektedir ve آییغ “ay”, “tedbirli”, “uygun”, “ayık”, alıntı verilmemektedir; RSl., I, 218. Nevâyi'nin “Hamse” adlı eserinin farklı listelerine göre Sİ'den alınan örnekte metin varyantları söz konusudur.

[64] ایاغ (2/30)

ayağ “fetha” ve “gayın” ile “elif” (“kaf” ile değiştirildi), “kase”, “tas”, (birinci örnekte ایاغ fakat ایاق ile değiştirilmiş, “ayak”,

“ayaklar”), ÇD’den alınan iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 8^b).

◇ Ab., 39: اياغ و اياق ”tas”, “ayak”, alıntı yok; PdC, 90: “ayak”, “son”, “kase”, alıntı verilmemektedir; ŞS, 45: اياغ “adım”, “ayak”, “kâse”, “son” FŞ’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA اياغ (1175) “kâse”, Sİ’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (72^a); Bud., I, 174; RSl., I, 201: *ayağ* “fincan”, “çanak”; RSl., I, 202 – 205: *ayağ* “ayak”, “son”; RSl., I, 209: “ayak”.

[65] اياغچی (2/31)

ayağci “sâki”, Sİ’den alıntıyla birlikte (yap. 8^b).

◇ Ab., 39: اياغچی Sİ’den aynı alıntıyla birlikte; PdC, 90: اياغ||ق olarak bu alıntı Sİ’den verilmektedir; ŞS, 45: اياغچی Sİ’den diğer örneğiyle birlikte; RSl., I, 208.

[65] آچون (2/32)

âcun “acun”, “dünya” Lûtfi’den alıntıyla birlikte:

سیندیک آچونده بیر کوزه عین بلا قانی

میندیک آنینک بلاسی بیلا مبتلا قانی

◇ Ab., 9: آچون ”Arapça cim”, Lûtfi’den örneğiyle birlikte, Mir Haydar’ dan alıntıyla birlikte bazı listelerde اُوچون, Lûtfi’de ise اوجون, PdC, 7: آچون ”dünya”, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: اُچون (429) *açun* “acun”, “dünya”, Ab. ve Mir Haydar’ dan aynı alıntılarla birlikte “vav” ile birlikte اوجون “Farsça cim” ile اُوچون (yap. 32^b), krş.: “Arap Filolog”, 067; ŞS, 6: آچون “bu dünya”, “yüzyıl” Lûtfi’den örneğiyle birlikte; Bud., I, 13: Ab. göre; RSl.; I, 512: *ачун* ŞS’ye göre; krş.: RSl., I, 526: *аджун*.

[65] ارتاماق (2/33)

artamaq “acele etmek”, Sİ’den alıntıyla birlikte ارتاقیب (yap. 8^b):

تینکیز ایلابان قطع و تاغ ارتقیب

یورار ایردی یول روم عز مین قیلب

◇ Ab., 16: ارتاقیب و ارتاقیب ”geçmek”, “aşmak”, Sİ’den aynı alıntıyla birlikte (ارتاقیب yerine ارتاقیب); PdC, 11: ارتامق ve ارتامق, “aşmak”, “geçmek”, Sİ’ den alıntıyla birlikte (burada ارتامق); Bud., I, 25: ارتامق, ارتامق, ارتامق, Ab.’ den alıntıyla birlikte (yap. 26); ŞS, 8: Sİ’den alıntıyla birlikte, PdC’ deki gibi; RSl., I, 309: *apmai* ve *арман* ŞS’ye göre, Sİ’ ye aynı alıntıyla birlikte; K. Lug., 24:

артоһмок. Nevâyî'nin "Hamse" adlı eserinin Sİ'den farklı listelerine göre آرٲیلیب biçimine rastlanmaktadır.

[66] اختجی (2/34)

axtaçî "seyis", SS'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 9^a).

◊ Ab., 10: "seyis" SS ve Münşeât'tan alıntıyla birlikte; PdC, 8: Bâbüür ve Ab.'den alıntılarla birlikte; FA: آختاچی و آختاچ (145), SS'den aynı alıntıyla birlikte (yap. 21^a); ŞS, 6: SS'den aynı alıntıyla birlikte; RSl., I, 137: ŞS'ye gönderme yapmaktadır; K. Lug., 255: *oxmачи*.

[66] آرکی (2/35)

ärķ "kaledeki en yüksek ve en güvenli yerler", FŞ'den alıntıyla birlikte (yap. 9^a).

◊ Ab., 13: "müstahkem kalede ulaşılması zor yer", "şehirde yüksek bir yer", "saraya benzeyen padişahın özel suru", FŞ'den aynı alıntıyla birlikte ve FŞ, HA'dan diğer iki alıntıyla verilmektedir; PdC, 14: Ab.'ye göre; Bud., I, 30: aynı; FA: آرک (461) *äpķ* "kale", "sur içinde düzenlenmiş kale", alıntı verilmemektedir; ŞS, 9: "saray", "hükümdarın kalesi", "yüksek bir yerde bulunan kale", "kale içindeki kule" (yap. 34^b); RSl., I, 776: Ab.'ye göre. Krş.: V. V. Barthold, *Far. apk* "kale" (Malzeme Kültürü Tarihi Rus Akad. Hab., c. I, L., 1920), s. 32.

[66] ارلات و برلاس (2/36) *Arlat wä Barlâs* "Çağatay soyundan iki kabile" (دو فرقه), D I Nevâyî'den örneğiyle birlikte (yap. 9^a).

◊ Ab., 14: سولدوز دیگر iki örneğiyle birlikte; aynı alıntı olarak (s.298) verilmektedir; PdC, 15: Ab.'deki alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ارلات (435) طایفه, Türk kabilelerinden en önemli olan Türkistan Türklerinin dört kabilesinden biri, HA'dan alıntıyla birlikte (yap. 33^a) تورت اولوس verilmektedir; ŞS: yok; RSL., I, 305.

[66] ارابه (2/37)

araba "araba" (آلت حمل و نقل), FŞ'den alıntıyla birlikte (yap. 9^a):

تاشارغا بیل تاش و خشت ارابه

توشوب جشن ایجرا آباد و خرابه

◊ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: أرابه (445) "Orduyu korumak için kampın etrafında yapılan hendek", Sİ'den örneğiyle "çember"

anlamında kullanılmaktadır (yap. 33^b). Bu örnek Ab.’de (s. 203) *توره* olarak verilmektedir; PdC, 224, 225; bu alıntıda *ارابه* kelimesi *عربه* olarak düzeltilmektedir.

[67] *ازيقماق* (2/38)

aziqmaq “yoldan sapmak”, “dolaşmak”, *آزيقان* “yolunu kaybeden”, “yolunu şaşırان”; “kaf” ile (yani *azitmaq*) *آزيققان* fiili ortaya çıkmaktadır, SS’den alıntıyla birlikte (yap. 9^a) verilmektedir:

اوروكوب يولدين آتى حيققان ايميش

بير ايكي قول بيلا آزيققان ايميش

◇ Ab., 17: *آزيققان* Sultan Hüseyin’den alıntıyla birlikte; SS’den aynı alıntıyla birlikte (*آزيققان* biçim yerine) *آزيتقان* (yap. 16); PdC, 18: *آزيتقى* Ab.’ye göre ve *آزيققى* Ab.’den; FA: (179) *آزاشماق و آزيقماق* “yolu şaşırان”, “yolu kaybetmek”, alıntı yok; (*âzaşmaq* güneytürk biçimi, krş.: RSl., I, 562; krş.: Tkm. *азаушмак* “yolu kaybetmek”, “yolu şaşırان”); ŞS, 11: *آزيتماق* “süslemek”, “düzeltmek”, “yolu şaşırان”; Ab. ve PdC’deki SS’den aynı alıntıyla birlikte, s. 12: *آزيقماق* “yolu kaybetmek”, “yolu şaşırان” Nevâyî ve Mûnis’ten alıntılarla birlikte; Bud., I, 37: *آزيتقان* ve *آزيققان*; RSl., I, 571 *aziķ* ve *azim*, ŞS’ye gönderme yapılmaktadır;

[67] *آزه* (2/39)

âzâ “yolunu şaşırان”, “yolunu kaybedip”, *آزه دور* ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 9^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 18: *آزىقى* “yolunu şaşırان”, “aklı kaybetmek”, “zayıflamak” Ebûlgazi’den örneğiyle birlikte; FA: *آزه* (210) “dolaşarak” ÇD’den örneğiyle birlikte, *آزىدى* (211) “yolunu kaybetti”, alıntı yok; *آزغايىمو* (212) “yolunu şaşırان”, alıntı yok (yap. 23^b), *آزغغان* (335) “yolunu kaybeden”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 28^a), ŞS, 11: *آزماق* “aklı kaybetmek”, “delirmek”, “yoldan sapmak”, “isyan yapmak”, “bozulmak”, “zayıflamak” (İ. Kunoş anlamların bazıları vermektedir); Bud., I, 37; RSl., I, 556: yok; krş.: *Mukadimatü’l-Edeb*, *آزدي يولنى* (155) “yolu kaybetti”, *آزدي жабанда* (353) “bozkırda kayboldu”, Özb. *озмоқ* “zayıflamak”, *йулдан озмоқ* “bozulmak”; Tkm. *азмақ* “yoldan sapmak”, “bozulmak”, “zorlaşmak”, “kirlenmek”, “tutuşmak”.

[68] آس (2/40)

âs “asmak” fiilinin 2. t. ş. emir k., D I’den örneğiyle birlikte (yap. 9^b).

◇ Ab., 19: aynı, D I’den aynı alıntıyla birlikte; PdC, 21: *آسقى* “asmak”, Ab.’den örneğiyle birlikte verilmektedir; ŞS, 13: aynı, alıntı yok; FA: *آساقويمانق* (191) “asmak”, alıntı yok (yap. 23^a), *آسييلغۇسىيى* (374) “asılması gereken herhangi bir şey”, “asılmış”, Sİ’den alıntıyla birlikte (yap. 30^a); Bud., I, 55; RSl., I, 533. Aşağıya bak.: *آس* *âs*.

[68] اسرو (2/41)

asru “çok”, ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 9^b).

◇ Ab., 17: aynı; FŞ ve D III’ ten alıntılarla birlikte; PdC, 20: aynı, Ab.’ den alıntıyla birlikte; FA (171): *أسرؤ* “çok”, “fazla”, SS ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 35^a); ŞS, 13: *اسرو* FŞ’den alıntıyla birlikte, Ab. ve PdC’deki gibidir; Bud., I, 45: *أسرو*; K. Lug., 353: *ycpy*; krş.: Zenker, 48: *اسرو asry* veya T. *esrü*.

[68] اسراتاي (2/42)

asratay اسراماق “saklamak” fiilinden, emir k. 1. t. ş. (daha doğrusu *asratmaq* “eğitmek”, “yetiştirmek”, fiilinden emir k. 1. t. ş.), D II’den alıntıyla birlikte (yap. 9^b).

◇ Ab., 17: aynı, D II’ den aynı alıntıyla birlikte; PdC, 20: *اسرامق* Ab.’ den alıntıyla birlikte; FA: *أسراتائى* (336) “saklarım”, “muhafaza ederim”, D II’den aynı alıntıyla birlikte (yap. 28^a); FA’da (173) ayrı olarak *اسراماق* ve bu fiilin on dokuz biçimi gösterilmektedir; Bud., I, 44, 45; ŞS, 12: *اسراماق*, alıntı yok; RSl., I, 546: *acpam*.

[68] آست (2/43)

âst “alt”, “dip”, LM’den alıntıyla birlikte (yap. 9^b).

◇ Ab., 18: *استى* “onun altı”, D II’den alıntıyla birlikte; PdC, 19: *است* Ab.’ den alıntıyla birlikte; FA: *آست* (192) “alt kısmı”, alıntı yok; ŞS, 12; *آست* belli olmayan eserden alıntıyla birlikte; RSl., I, 553.

[69] آغرغو (2/44)

ağarqu آغرماق mastar biçiminden bir biçim, mecazi anlamda “deniz köpüğü gibi beyaz olmak”, D III’ten örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 10^a).

◇ Ab., 24: *اغارغوديك* D III’ten aynı alıntıyla birlikte; PdC, 24: *اغارمق* “beyaz olmak”, Ab.’den aynı alıntıyla birlikte; ŞS, 14:

اغارماق belli olmayan eserden alıntıyla birlikte; Bud., I, 66; RSl., I, 97: Çağ. *aḡap* ve I, 145.

[69] آغریق (2/45)

âğriq “ağrı”, alıntı yok (yap. 10^a);

◇ Ab.: yok; PdC, 25: اغریق “ağrı”, “acı verici hasret”, “hapşırma” “Bâbür name” den örneğiyle birlikte verilmektedir; FA: آغریق (158) “acı çeken”, “hasta olan kimse”, ÇD, FŞ, LM’den alıntıyla birlikte (yap. 21^a, 21^b); ŞS, 15: آغریق “acı”, krş.: RSl., I, 176, belli olmayan eserden alıntıyla birlikte; Bud., I, 62.

[69] آغریقو (2/46)

âğriqu “hasta”, “kederli”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 10^a) verilmektedir.

◇ Ab.: yok; PdC, 25: اغریقو “acı çeken”, alıntı yok; FA: آغریقو (258) “hasta”, “zayıf”, “acı çeken” (yap. 25^a), alıntı yok; آغریقو (363) “hasta gibi”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte (yap. 29^b); ŞS, 15: آغریقو alıntı yok; RSl., I, 176.

[69] آق اوی (2/47)

âq üy (äwi) “bozkırlıların çadırı”, ÇD ve *Münşeât*’tan alıntılarla birlikte (yap. 10^a) verilmektedir.

◇ Ab., 24: آق اوی “çadır *Münşeât* ve SS’ den alıntılarla birlikte; PdC, 24: آق اوی “çadır”, Ab.’ den alıntıyla birlikte; FA: آق اویدا (22) mecazi anlamında “çadır”, “tente”, alıntı yok; آق اوی (290) “alaçuk”, “çoban evi” (yap. 24^b), alıntı yok; ŞS, 14: آق اوی “alaçuk”, “bağ kulübesi”, “göçmenlerin evleri”, PdC ve Ab.’deki gibi SS’den alıntıyla birlikte; Bud., I, 66; K. Lug, 267: “çadır”, “tente”; Zenker, 75: RSl., I, 142; RSl., I, 88: *aḡ*

[70] آقو (2/48)

âlqu “ele geçirme”, ÇD’ den alıntıyla birlikte (yap. 10^b) verilmektedir.

◇ Ab., 28: الغوم D IV’ ten diğer alıntıyla birlikte verilmektedir (krş.: Ab., 28: (القولوق); PdC, 32: الغو بیرکو “ele geçirme”, alıntı yok; FA: آقو (292) “almak ve vermek”, “alış-satış”, “ticaret” (yap. 26^a), alıntı yok; ŞS, 19: aynı, alıntı yok; RSl., I, 396: ŞS’ye göre; krş.:Tkm. *алгы* “borç”, *алгы-бгргу* “karşılıklı hesaplaşma”.

[70] اسپقور (2/49)

asapqur (metinde: اسپقور) “Moğol ve Çağatay kabilelerin törenlerinde ve kutlamalarında misafirlere sunulan koyun sırt

kemiği”, HA’da “çöl göçmenlerin için gıda ile sunulan küçük masa örtüsü”(yap. 10^b):

بیایی اساقورنی ایلاب روان
بیماکتین بولوب عاجز و ناتوان

◇ Ab., 20: اساقور “koyun sırt kemiği”, Sİ’den aynı alıntıyla birlikte; PdC, 19: اساقور Ab.’ye göre, aynı alıntıyla birlikte; FA: آساقور (28) “haşlanmış koyun gövdesi” (yap. 15^b), Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 12: “kuzu eti kızartması” alıntı verilmemektedir; Bud., I, 39, Ab.’ye göre; RSl., I, 537: *acanki* ve *acankup*, ŞS’ye göre.

[70] انکا (2/50)

anga işaret zamiri, “ona”, اكا olarak verilmektedir; fakat açıklık getirmek adına “kaf” tan önce “nun” kullanılmaktadır, ÇD’den örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 10^b).

◇ Ab., 32: انکاجا “ona”, alıntı verilmemektedir ve انکا تیکرو “ona”, FŞ’ den alıntıyla birlikte; PdC, 38: انکاجه انکاجه alıntı yok; FA: انکا (495) “ona”; ŞS, 22: انکاجه ve انکا, alıntı yok.

[71] اکلماق (2/51)

iklâmak ile اکلماق *inqlâmak* aynıdır, ÇD’den örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 10^b).

◇ Ab., 32: انکلا نفوسی, alıntı yok; PdC, 38: انکلماق, alıntı yok; ŞS, 23: aynı, alıntı yok.

[71] ایشقماق (2/52)

işqamaq “bölmek” (قسمت کردن), ÇD’den örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 11^a):

ای نوای پاره پاره بولسا کونکلینک یخشیدور
کیم قردد سیز ایشقایلار آنی دلخواه‌لار

Kelimenin bu anlamı kuşkulu, çünkü diğer listelerde *alışkaylar*; krş.: Ali Şîr Nevâyî, *Çar Divan*, Taşkent 1940, b. 224.

[71] اقسوم (2/53)

aqsum “pişman”, “tövbeli”, D III’ten alıntıyla birlikte (yap. 11^a).

◇ Ab., 25: اقسوم “pişman”, “tövbeli”, D III’ ten aynı alıntıyla birlikte, yukarıda (yap. 11) اقسوم “sarhoş”, “ayyaş”, Mahb. K.’den alıntıyla birlikte ve D III’ ten örneğiyle birlikte (yap. 21^a), *axsumlab* olarak FŞ’ de; ŞS, 6: اقسوم “saldırı”, “ateş etme”, “sarhoş”, “ayyaş”, aşağıda (s. 16): اقسوم “pişmanlık”, “saldırı”,

PdC'deki gibi örneklerle birlikte; Bud., I, 18: اخسوم “çok sarhoş”, اقسوم “pişman” (s. 69); RSl., I, 127: *aķcym* “pişman”, “sarhoş” ve RSl., I, 139: *axcym* “çok sarhoş”; K. Lug., 255: “sarhoş”, “pişman”; Zenker, 78: اقسوم *aķsum* T. “sarhoş”, اقسوم *aķsum* “pişmanlık”.

[71] انکیتماق (2/54)

angitmaq “bilgi”, “ders” (اطلاع و علم را کویند) *biçimi* önce verilen *mastar* biçiminden oluşmaktadır, LM'den alıntıyla birlikte (yap. 11^a):

حلوت دا آنکا بو نوحه لر ایش
انکداب آناسی کمین دا ایرمیش

◇ Ab., 30: انکدیب و اندیب “aramak”, “gizlice dinlemek”, “kulak misafiri olmak”, LM'den alıntıyla birlikte (انکدیب yerine انکداب), D I' den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 38: انکدمک, انکدمک, انکدمک “kulak misafiri olmak”, “gözetlemek”, Ab.'den alıntıyla birlikte; krş.: Bud., I, 99: انکدومق ve انکیتماق (s. 103), ŞS, 22: انکدماق, انکدماق “gözetlemek”, “pusu kurmak”, LM'den alıntıyla birlikte; RSl., I, 196: *anhdi* ve *anhin* ŞS' ye göre, LM'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir.

[72] آس (2/55)

âs “dağ sıçanı” (عبارت از سجانست), LM'den alıntıyla birlikte (yap. 11^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 19: “kakım”, Ebülğazi'den örneğiyle birlikte; FA: آس (117) “yumuşak kuyruklu, beyaz renkli hayvanın kürkü”, LM ve Sİ'den örneğiyle birlikte (19^b); krş.: Bud., I, 38: آص, آص “eşekarısı”, “yabanarısı”; RSl., I, 535: aynı; ŞS, 12: آص “kakım”, “Sibirya'da bulunan bölgenin ismi”, “asmak” fiilden 2. t. ş. emir k.

[72] آلفیش (2/56)

âlfış “dua”, ÇD'den آلفیش alıntıyla birlikte, alıntıda yanlışlık var (yap. 11^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 33: alıntı yok; FA: آلفیش (132) “dua”, “övgü”, ÇD'den alıntıyla birlikte (yap. 20^a); ŞS: yok; krş.: RSl., I, 391.

[72] آلماق (2/57)

âlmaq “almak”, الماقلیق “alma”, آلماق “almış”, D III'ten alıntıyla birlikte; آلماق و آلیق “almak” fiilinden bir biçim, D IV'ten alıntıyla birlikte verilmektedir; آلماق و آلماق sıfat-fiildir; “Gayın” “kaf” ile

değiştirilmektedir: قیلقوجی و بیلکوجی biçimi ortaya çıkmaktadır; aynı şekilde ألغان biçimi ألان anlamındadır; bazı durumlarda “Arapça kaf” kullanılmaktadır, örneğin کیلکان (metinde yanlışlıkla (ایتکان), “gelen” anlamında (metinde آمدن), “kaf” yerine “dal” kullandığında geçm. z. biçimi ortaya çıkmaktadır: ایتکای ve ایدی ve sonuç olarak کندی biçimi ÇD’ den örneğiyle birlikte ألقوم , ألسام anlamında; بیلیم و بیلیم قیلقوم ve بیلکوم biçimleri ÇD’den örneğiyle birlikte; “söyleyemem” (örnekte olduğu gibi آیتا zamiri kullanılmamıştır), ÇD’den örneğiyle birlikte (آیتا قیلماس ve ایتماس; “za” yerine “sin” kullanılmaktadır: ألماس مین yerine ایتمز ve ایتمز مین , آلمان yerine آلماس; ÇD’den örneğiyle birlikte yap. 11^b).

◇ Ab., 28: الفولوق, D III’ ten aynı alıntıyla birlikte, D IV’ten الیغ و الیغ aynı alıntıyla birlikte, الیغ önceki alıntıya gönderme yapılmaktadır; الغوم, D IV’ ten alıntıyla birlikte; Ab., 37: آلمان, ایلاى, D II’den alıntıyla birlikte; PdC, 33: المق, Ab.’ den alıntıyla birlikte; PdC, 32: الغولوق Ab.’den alıntıyla birlikte; PdC, 35: الیغ “gelir”, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: ألمایمودورور (64), ÇD’den alıntıyla birlikte; (71) الفولوق, FŞ’den alıntıyla birlikte; الیغ (171), alıntı verilmemektedir; آلا آماغوم (304), LM’den alıntıyla birlikte; FA: آیتا , ألغو بیرکو , ŞS, 19: الیغ, Lûtfi’den alıntıyla birlikte; Ab.’deki gibi (s. 28), PdC’deki gibi (s. 32), sözlüğümüzde الفولوق ve sonra (s. 21) الیغ ساتیغ “alış-satış”, D IV’ten alıntıyla birlikte, Ab.’deki gibi; krş.: Bud., I, 87; RSl., I, 386. *âluq* “karışıklık”, D III’ten alıntıyla birlikte (yap. 12^a).

[74] (2/58) ألوق

◇ Ab., 27: الوق “kederli”, “hüzünlü”, D III’ten alıntıyla birlikte; PdC, 35: Ab.’ye göre, aynı alıntıyla birlikte; Bud., I, 89: (ألوق || غ (ألوق) yanlışlık var, Ab.’ye göre, aynı alıntıyla birlikte; FA: yok; ŞS, 20: *aliğ* “deli”, D III’ten aynı alıntıyla birlikte; RSl., I, 388: *alyğ* ŞS’ye göre; Zenker, 92: الوغ *aluğ* “karışık”.

[74] آلداغ (2/59)

aldağ “yalan”, “aldanma” (metinde دادن فریب), HA’dan örneğiyle birlikte (yap. 12^a).

◇ Ab., 26: آلداغ (الدمق معناسنه در), aynı alıntıyla birlikte; PdC, 32: Ab.’ye göre, aynı alıntıyla birlikte; FA: آلداغ (297) “yalan”, alıntı yok (yap. 26^b); ŞS, 19: aynı alıntıyla birlikte; RSl., I, 414: ŞS’ye göre, aynı alıntıyla birlikte; Zenker, 88.

[74] آدارماق (2/60)

âldaramaq “heyecanlanmak”, آدارای mastar biçiminden; krş.: آدارغای doğru anlam verilmektedir, D II’den alıntıyla birlikte (yap. 12^a, 12^b).

◇ Ab., 26, 27: آدارای “heyecanlanıp”, “delirip”, “heyecanlanıp tuhaf davranmak”, “şaşırmak”, D II’den aynı alıntıyla birlikte, آدارامان biçim için diğer örneğiyle birlikte; PdC, 31: آدارماق “telaşlanmak”, “heyecanlanmak”; [Bud., I, 83: *âldarmaq*, *âldirmaq* olarak okudu, Ab.’de verilen kelimenin ikinci anlamı yanlış anladığı için “erken doğum yapmak” olarak çevrildi; RSl., I, 415: daha önce bahsedilen yanlış çeviriyi tekrarladı ve onun yanına kelimenin doğru anlamı da verdi]; FA: آدارماق (261) “telaşlamak”, alıntı yok; آدارای (183) “telaşlanmak”, “heyecanlanmak”, D II ve D IV’ten örneklerle birlikte verilmektedir (yap. 22^b); آداراتماق (260) “rahatsız etmek”, “zahmet vermek”, alıntı yok; آداراتیب (34) “küçültmek”, alıntı yok; ŞS, 19: “sevinmek”, D II’den alıntıyla birlikte; İ. Kunoş, 10: *mahzub olmağ yerine meçzub olmağ*); K. Lug., 250: *олдарамоқ*.

[75] آدارغای (2/61)

âldarağay “heyecanlanacak”, “hayran olacak”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 12^b).

◇ Ab.; PdC; FA – yok;

[75] آلاخان و الامان (2/62)

alaxan-u alaman “evsiz”, “avare” (ببخان و مان), D I’den alıntıyla birlikte (yap. 12^b).

◇ Ab., 26: آلاخان الامان aynı, D I’den aynı alıntıyla birlikte; PdC, 30: aynı, D I’den aynı alıntıyla birlikte; FA: آلامان / آلاخان (309), “evsiz”, ÇD’den iki alıntıyla birlikte (27^a); ŞS, 18: aynı, D’den aynı alıntıyla birlikte; Bud., I, 79: Ab.’ye göre; RSl., I, 369: Ab. ve ŞS’ye göredir.

[75] الطای (2/63)

altayi “kürk”, D III’ten alıntıyla birlikte (yap. 12^b).

◇ Ab., 26: “kırmızı tilkiden kürk” الطای, D II ve D III’ten alıntılarla birlikte; PdC, 31: Ab.’ya göre, D III’ten alıntıyla birlikte; FA: الطای (488), “kırmızı kürklü bir hayvan”, D III’ten alıntıyla birlikte; ŞS, 19: yanlışıklık var; (İ. Kunoş, 10: yanlışığını düzeltmedi ve *altabi* olarak verdi. Bud., I, 84: Ab.’ye göre; RSl., I, 403: Bud., ŞS, Vambery’ye göre “kırmızılı”; K. Lug., 251: *олмоуу*.

[75] آلین (2/64)

ällin “karşı karşıya”, “karşıda”, “zıt anlamlı”, آلیندا, aynı anlamında, D I’ den aynı alıntıyla birlikte (yap. 12^b)

◇ Ab., 27: النى دا و الى دا D I’den aynı alıntıyla birlikte, HA’dan alıntıyla birlikte; PdC, 34: Ab. gibidir; FA: آلیندا و آلیندا (36), ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 16^b); ŞS, 20: النى دا HA’dan alıntıyla birlikte, Ab.’deki gibi; Zenker, 93: آلین.

[76] الاق بولاق (2/65)

alaq bulaq, “kafası karışık”, ÇD’den alıntıyla ve net olmayan bir açıklamayla birlikte (yap. 12^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 29: “kafası karışık”, alıntı yok; FA: الاق بلاق (272) “telaşlı”, “sinirli”, alıntı yok; ŞS, 10: “kafası karışık”; Bud., I, 79: “alt üst”, “karışık”; RSl., I, 356: “uygun olmayan”, “dağımık”.

[76] آلتون (2/66)

altun “madenî para”, *tillä* “altın”, FŞ ve ÇD’den alıntılarla birlikte (yap. 13^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 31: التون “altın”, التمغا, التون تمغا, “Türk padişahların damgası”, büyükbaş hayvanların ithalatı ile alakalı fermanları يارليغ التون بيلكا ve التون بيلكا olarak bilinmektedir, maliye fermanları التون بيلكا ve التون بيلكا olarak bilinmektedir; FA: آلتون (11) “altın”, FŞ ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir, (8) تَمغا آلتون “Türk padişahların yüzüğü”, يارليغ التون تمغا “tüzük verme amaçlı ferman türü” (yap. 14^a), آلتون بيلكا (293) “maliye devlet işlemleri halletme amacıyla verilen ferman türü” (yap. 26^b), alıntı verilmemektedir; ŞS, 19; Bud., I, 76: ال تمغا ve ال طمغا ; RSl., I, 411: *altun*; RSl., III, 1003, 1004; Zenker, 87.

[76] انبه و انب (2/67)

änbä wä än(i)b “bir meyve türü”, SS’den alıntıyla birlikte (yap. 13^a).

◇ Ab., 31: أَنبَه “şeftaliye benzeyen Hindistan’da yetiştirilen meyve türü”, SS’ den alıntıyla birlikte; PdC, 37: “mango”, SS’den aynı alıntıyla birlikte; FA: انبه “şeftaliye benzeyen meyve türü”, SS’den alıntıyla birlikte (yap. 36^b); ŞS, 22: “Hindistan’da yetiştirilen meyve türü”, SS’den örneğiyle birlikte; Bud., I, 98: “mango”.

[77] اراض و آمو (2/68)

Araz wä Amu “iki nehir, biri Horosan ile Türkistan sınırında, diğeri Azerbaycan” da, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 13^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; FA: آرَس (498) “Azerbaycan’da bir nehir”, ÇD’den örneğiyle birlikte verilmektedir (33^a), اَمُو (355) “Türkistanda bir nehir”, alıntı yok (yap. 29^a); ŞS: yok.

[77] أو (2/69)

aw “ek türü”; aynı zamanda “kimi”, “biri”, “hangisi” kelimelerin anlamına gelmektedir”, Arapçada گَس D I’ den بيراو alıntıyla birlikte (yap. 13^a).

◇ Ab., 32: “kimi”, “biri”, *bir* kelimesiyle kullanılmaktadır: *biräw*, Sİ ve FŞ’den alıntıyla birlikte; PdC, 39: “av”, “biri”, “birey”, *biräw* “biri”, “kimse”, Sİ ve Ab.’den alıntıyla birlikte (s. 139 بيراو); FA: أو (24) “av”, HA’dan alıntıyla birlikte (yap. 15^a); FA: أو (913) “insan”, بيراو “biri”, “kimi”, ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 58^a); ŞS, 23: PdC’den alıntıyla birlikte.

[77] آيريلماق (2/70)

âyirilmaq “ayrılmak”, آيريليب mastar biçiminden, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 13^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; FA: diğ. biçimler آيريلغالی (380), ÇD’den alıntıyla birlikte (131), Sİ’den alıntıyla birlikte; آيريلاسيز (84), ÇD’den alıntıyla birlikte; ŞS: yok; Bud., I, 190; RSl., I, 31: *aipil*.

[78] آغناماق (2/71)

âğnamaq “döndürmek”, “yuvarlanmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 13^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 25: “döndürmek”, “yuvarlanmak”, alıntı yok; FA: آغناپتور (61), alıntı yok; آغناپان (90), ÇD’den alıntıyla birlikte, آغناميش (135), ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 20^b), آغنادينک (223), Lûtfi’den alıntıyla birlikte; ŞS, 16: آغناماق “yuvarlanmak”, “döndürmek”, “bayılmak”; krş.: Zenker, 70: آغنه مق veya آغنمق; RSl., I, 173.

- [78] آشيقماق (2/72) *âsiqmaq* (yanlışlıqla آشماق *âşmaq* yerine “aşmak”), *aşqil* “açıl”, اشقیل 2. t. ş. emir k., FŞ’den örneğiyle birlikte (yap. 13^b).
- [78] آووجلاماق (2/73) *âwuclamaq* “avuçlamak”, آووجلاب “avuçlamak”, LM’den alıntıyla birlikte (yap. 13^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 84: اوچلامق, alıntı yok; FA: آووجلاب (256), ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 25^b), آووجلابان (6), ÇD’den diğ er alıntıyla birlikte; ŞS: yok; RSl., I, 640: T. *avuçla*.
- [78] آيا (2/74) *âyä* “sahip”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 13^b).
- ◇ Ab., 40: aynı, D I’den aynı alıntıyla birlikte; PdC, 89: آيا “maître”, “compagnon”, Ab.’den alıntıyla birlikte; ŞS, 45: آيا و آيكا “kök”, “sahip”, “tanrı”, Sûfî Allahyâr’dan alıntıyla birlikte; Zenker, 139: آيا; RSl., I, 694: äyä.
- [78] ارسلان (2/75) *arslan* “aslan”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 13^b).
- ◇ Ab., yok; PdC, 12: alıntı; FA: ارسلان (441) “çöl aslanı”, Mahb. K.’den alıntıyla birlikte, SS ve ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 33^b), ارسلان (213) SS’den alıntıyla birlikte, ارسلان (yap. 27^a), ارسلان (312) SS’den alıntıyla birlikte, “aslan” (yap. 23^b); ŞS: yok; Bud., I, 27; RSl., I, 328; krş.: RSl., I, 546: T., Az., Tat. *Aslan*.
- [79] آلقاماق (2/76) *âlqamaq* “almak” (كرفتن), D IV’ten alıntıyla birlikte (yap. 13^b):
- سیندا ناز اولدی نوانیدا نیاز ایرماس عجب
کیم سینى قارقان سایی سالیسا سین اونى آلقاماق
- ◇ Ab., 28: القامیش, D IV’ten alıntıyla birlikte; PdC, 33: آلقاماق “onay vermek”, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: آلقاماق (213) “onay vermek”, D IV’ten alıntıyla birlikte (yap. 24^a):
- بس سین انى قارغان سایی سینى اول آلقاماق
- ŞS, 20: PdC’deki gibi, aynı alıntıyla birlikte; RSl., I, 389: ŞS’ye göre.
- [79] آیتماق (2/77) *âitmaq* “söylemek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 14^a).
- ◇ Ab., 40: diğ er biçimler; PdC, 94: آیتیمق, آیتیمق; FA: آیتماق (231) “söylemek”, Mahb. K.’den alıntıyla birlikte (yap. 24^b), FA’da bu

kelimenin yirmi biçimini verilmektedir; ŞS, 46: آیتماق belli olmayan eserden bir alıntıyla birlikte; RSl., I, 43: *alm-*.

[79] آزماق (2/78)

âzmaq “yolu kaybetmek”, “dolaşmak”, “zayıflamak”, ازوق ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 14^a);

◇ Ab.: yok; PdC, 18: ازوق “yoldan sapmak”, “yolu kaybetmek”, “zayıflamak”, Ebülgazi’den örneğiyle birlikte; ازوق “beslenme”; ŞS, 11: aynı; FA: أزوُق (204) “erzak”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 23^b); FA: *âzuq* “vefasız”; krş.: RSl., I, 572: “göçebe”, “dolaşan”.

[79] ایلانماق (2/79)

aylanmaq “dönmek”, ایلاندورماق D IV’ten örneğiyle birlikte (yap. 14^a). Bud., I, 158, آومق .

◇ Ab., 36: ایلاندى “döndü”, “çevirdi”, “dönüştü”, D IV’ten alıntıyla birlikte; PdC, 128: Ab.’ye göre, aynı alıntılarla birlikte; FA: ایلانماق (387) “dönmek”, “döndürmek”, alıntı yok; ایلاندورماق (186) “dönmek”, “çevirmek”, “döndürmek”, D IV’ten alıntıyla birlikte (yap. 23^a), ایلانمادی (331), “dönmedi”, “çevirmedi”, ÇD’den alıntıyla birlikte; ایلانغان (347), ÇD’den örneğiyle birlikte; ŞS, 58: ایلانماق “dönmek”, “döndürmek”, Agâhî’den örneğiyle birlikte; Bud., I, 205; RSl., I, 36.

[80] آیتلیب (2/80)

âytilib “söylenip”, “sorulup” ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 14^a).

◇ Ab.: “yok”; PdC: yok; FA: آیتلیماق (341) “söylenip”, “söylenerek” (yap. 28^b); alıntı yok., آیتلیقولوق (202) “söylenip”, Sİ’den alıntıyla birlikte; ŞS: yok; Bud., I, 178; RSl., I, 47.

[80] ایاماق (2/81)

ayamaq “kaçınmak”, “sakinmak”, آیاب yerine آیار, D IV’ten örneğiyle birlikte (yap. 14^a).

◇ Ab., 34: ایاب “engel olup”, Mahb. K.’den örneğiyle birlikte verilmektedir; PdC, 91: ایامق “reddetmek”, “engel olmak”, “acımak”, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: ایاماق (174) “acımak”, آیاب (358) “engel olup”, “acıyıp”, Mahb. K.’den alıntıyla birlikte (yap. 29^a), آیامای (349) “acımadan”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; آیامان (334) “acımıyorum”, ÇD’den alıntıyla birlikte; آیادینک (332) “sen acıdın”, ÇD’den alıntıyla birlikte, آیاما (23) “acımak” fiilinden emir kipi; آیامه (370) aynı, Mahb. K.’den

alıntıyla birlikte. ŞS, 45: “acımak”, “korumak”, “tasarruf etmek”, Lûtfî’den örneğiyle, yanlışlıkla Nevâyî’ye gönderme yapılmaktadır; Bud., I, 176; RSl., I, 200; krş.: Özb. *аямоқ* “acımak”, Tkm. *аямақ* “acımak”, “korumak”, “tasarruf etmek”.

[81] آیانماق (2/82)

âyanmaq “yasaklanmak”, “men edilmek” (از حرکت ممنوع شدن), D I’den alıntıyla birlikte (yap. 14^b)

◇ Ab., 33: منع اولندم ایبندیم, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 92: düzeltilmiş olarak ایاندم (ایامق); FA: ایبندیم (377) “reddedilmiş” (yap. 30^a), D I’den aynı alıntıyla birlikte; Bud., I, 215: Ab.’ye göre ایبیمک; krş.: RSl., 23: *aini-*, RSl., I, 220: *ajын-*, RSl., I, 22: Uygur. *ajым-* “durdurmak”; K. Lug., 30: *аянмоқ* “acımak”.

[81] ایالقو (2/83)

ayalqu “şarkıcının sesi”, HA ve Sİ’den örneğiyle birlikte (yap. 14^b)

◇ Ab., 35: ایالقو “şarkı söyleme”, “bülbül sesi”, “sesi güzel olan kimse” (bak. Bud., I, 175: Ab.’ye göre), Sİ ve HA’dan aynı alıntılarla ve FŞ, Mir Haydar’dan örnekleriyle birlikte verilmektedir. PdC, 90: Ab.’den alıntıyla birlikte; ŞS, 45: FŞ’den alıntıyla birlikte, PdC’deki gibi; RSl., I, 213; PdC ve Bud.’ a göre.

[81] آرتماق (2/84)

artmaq “artmak”, “fazla olmak”, آرتارماق “arttırmak”, “büyütmek”, آرتار “artıyor”, “büyüyor”, ÇD’den örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 14^b).

◇ Ab., 16: diğer biçimler; PdC, 11: ارتمق “büyütmek”, “arttırmak”, “sararmış olmak”, alıntı yok; FA: آرتورای (404) “büyüteyim”, Mahb. K.’den örneğiyle birlikte; ŞS, 8: آرتماق ve آرتورماق; krş.: PdC., I, 306–308.

[81] آغو (2/85)

âğu “ağı”, “zehir”, آغولوق, aynı, ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 14^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 26: آغو “zehir”, آغولوق “zehirli”, alıntı yok; FA: آغو (10), “zehir”, “ağı” (yap. 14^b), Sİ ve ÇD’den alıntılarla birlikte, آغو (354), aynı alıntılarla birlikte, آغولوق (203) “zehirli” (yap. 23^b), alıntı yok. ŞS, 16: آغو “zehir”; RSl., I, 173.

[82] آوتماق (2/86)

âwutmaq “agladıktan ve acı çektikten sonra susmak”, “teselli etmek” yerine ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 15^a).

◇ Ab.: yok; s. 33 اونمق Lûtfi’den آوندی; PdC, 84: اونمق “teselli olmak” ve آوؤت “teselli etmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: (43) “neşeli ve memnun ol”, Sİ’den alıntıyla birlikte (yap. 16^b), آوؤتمه “teselli etme”, LM’den alıntıyla birlikte, (167) آوونغاى مين “neşeli olacağım”; ŞS, 42: اونمق “teselli olmak”, PdC’den alıntıyla birlikte; RSl., I, 78.

[82] آووج (2/87)

âwuč “avuç” ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 15^a), aşağıdaki kelimeye bak.

[82] آووجى (2/88)

âwuči “avuç”, özel olarak است مضاف ناغل بضمير ناغل gösterilmektedir, ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 15^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 84: “avuç içi”, آووج, oyun türü, ona آوونى isim verilmektedir, alıntı yok; FA: (382) آووجى “avuç”, alıntı verilmemektedir; (405) آووج آوونى el oyunudur, ona آفتمى isim verilmektedir (yap. 31^b). ŞS, 42: aynı, oyunun adı *gece oyunu* olduğunu eklemektedir; Bud., I, 115; RSl., I, 640; Zenker, 113: آووج; krş.: Özb. *Жуфт ми тоқ*.

[82] آوچوق (2/89)

ucuq “arpacık”, “uçuk”, D I’den iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 15^a)

◇ Ab.: yok; PdC, 51: آوچوق “uçuk”, “arpacık”; FA: (644) آوچوق “uçuk”, “arpacık”, “Türk kabilelerden biri”, ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 43^b); ŞS, 28: aynı, “sorgulama”, “soruşturma” anlamları eklemektedir. Bud., I, 117; RSl., I, 1724; Zenker, 114: T. آوچوق; krş. Özb. *ууқ* “uçuk”, “çentik”, Tkm. *ууқ* “su toplanmış kabarcık”, “dudaklarda döküntü”.

[83] آوق (2/90)

oq kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “ok”, 2) “bir eylemin gerçekleştirme hızı”, ÇD (yap. 15^a, yap. 15^b).

◇ Ab., 109: آوق “nakit”, “şimdi”, “şu anda” (نقدآ yerine نقتآ okuması lazım), آوق D I’den alıntıyla birlikte; PdC, 68: “ok”, “çadırı kurmak için direkler”, “nakit parası”; FA: (759) آوق “ok”, “çadırı kurmak için direkler”, “şu anda”, “ayakkabı türü” (yap. 47^b), alıntı

yok; ŞS, 36: “çabuk”, “hızlı”, “ok”, “nakit parası”, “şu anda”, “çadır direği”; İ. Kunoş, 150: “çabuk”, “hızlı”, “ok”; Bud., I, 143: *oq* “ok”, “kiriş”, “mertek”; RSl., I, 988: *oĸ*: “ok”; MK, 127: *oq* “ok”, “hediye”, “kader”; krş.: Tkm. *uq* “yurt”, Kaz. *uyiq* “kalın çorap”; Zenker, 125, 126.

[83] اوياقماق (2/91)

uyaqmaq “kararmak”, “koyulaşmak”, اوياقتى “karardı”, LM’den örneğiyle birlikte (yap. 15^b).

◇ Ab., 123: اوياقتى “battı”, Sİ ve LM’den alıntıyla birlikte; PdC, 86: اوياقمق “batmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: “aşağıya inip yok oldu”, Sİ’den ve LM’den (yap. 61^a) örneğiyle birlikte, اوياقغاندا (519) “battığında”, ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 37^b), اوياقوردا (594) “battığı zaman”, LM’den örneğiyle birlikte (yap. 40^b); ŞS, 43 “batmak”, PdC’deki gibi; RSl., I, 1629: *yjaĸ*; aşağıya bak. اوياقمق ve اوياقور.

[84] اوكون (2/92)

ökün “diğer”, “başka”, (hariç, haricinde), Lûtfi’den alıntılarla birlikte; PdC, 73: “başka”, “diğer”, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: اوكون “başka”, “diğer”, Moğ. “yağ”, “kendini öv” (krş. RSl., I, 1178: *ök* “övmek”), alıntı yok (yap. 49^b); ŞS, 37: “diğer”, “başka”, Lûtfi’den alıntılarla birlikte; krş. RSl., I, 1195; aşağıya bak. اوكون; Zenker, 228.

[84] اوزماک (2/93)

üzmäĸ “yüzmek” (شناورى غوّاص قلم كوهر “dalgıcın inci için dalması”), Sİ’den örneğiyle birlikte (yap. 15^b).

◇ Ab., 106: اوز “kopar”, “yüz”, Sİ’den alıntıyla birlikte; PdC, 63: اوزمک “kırmak”, “koparmak”, “yüzmek”, Sİ’den aynı alıntıyla birlikte; FA: اوز (715) “belagatli”, “ustalıkli”, “becerikli”, “yüz”, “tek başına”, “ahbap”, ÇD’den (yap. 46^a) alıntıyla birlikte, [üz- “becerikli”, RSl., I, 1754: *üz* “yüz”, RSl., I, 1888: *öz* “tek başına”, RSl., I, 1299: *üz*- “yüzmek”, RSl., I, 1889; krş. Kalk. Sözl. s. 104: اوز كيشى “arkadaş”, “usta”, “tek başına”, “becerikli”, s. 143: “usta”, krş. Bud., I, 129 ve 134]; ŞS, 33: اوزماک “koparmak”, “yüzmek”, PdC’deki gibi; krş. Özb. *юзмоқ*, *сүзмоқ* “yüzmek”,

Tkm. *йўзмок* “yüzmek”, Az. *йўзмәк* “yüzmek”, Özb. *узмок* “koparmak”, “ayırmak”, “kesmek”, krş. Zenker, 121.

[85] اورولماق (2/94)

orulmaq “örmek”, اورولكاندا “ördüğü zaman”, Sİ’den alıntıyla birlikte (yap. 15^b).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: اوردۇلكاندا (566) “ördüğü zaman”, Sİ’den aynı alıntıyla birlikte (yap. 39^b); RSl., I, 1225: *öpyl* “örmüş”, krş. Özb. *урилмок* “yalpalamak”, “örünmek”, Tkm. *öörilen* “örünmüş”.

[85] اول (2/95)

ol işaret zamiri, “bu”, “o”, ÇD’den iki alıntıyla birlikte (yap. 15^b).

◇ Ab., 113: اول “gözyaşı”, “nem”, “deniz”, Sİ, HA, D IV’ten örnekleriyle birlikte; (Bud., I, 150: أول); PdC, 73; Ab., 117: اولار “onlar”, “alıntı yok”; ŞS, 38: اول, “nemli”, “göl”, “temiz”, “öl” (2. ş. emir k.), RSl., I, 1243, 1246.

[85] اوت (2/96)

ot “alev”, ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 16^a), “geçmek” fiilinin 2. t. ş. emir k., (*öt*), اوتا gel. z., ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 16^a).

◇ Ab., 86: اوت “alev”, alıntı yok; اوت “ot”, alıntı yok, s. 87: اوت “geç”, M. Lug’dan; PdC, 41: “alev”, “ot”, “ilaç”, “zehir”, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: أوت (548) “alev”, “ot”, “zehir”, “geç”, “oku”, “söyle”, alıntı yok; ŞS, 24: اوت “alev”, “yeşillik”, “ot”, “zehir”, “geç”, ÇD’den alıntıyla birlikte; krş.: M. Quatrenmere, *Chrestomathie en turk oriental*, Paris, 1845, pp. 13, 14; P. M. Melioranskıy, *Arap filolog Türkçe hakkında*, SPb., 1900, s. XXV.

[85] اوتون (2/97)

otun “odun”, HA ve ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 16^a)

◇ Ab., yok; PdC: yok; FA: اوتون (895) “odun”, geçmek fiilinin emir kipi, Mahb. K.’den örneğiyle birlikte (yap. 56^b); ŞS, 26: “ot”, alıntı yok; krş.: RSl., I, 1106; Zenker, 113.

[86] اوتلوق (2/98)

otluq “ateşli”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 16^a).

◇ Ab., 91: اوتلوق و اوتلوق “ateşli”, alıntı yok; PdC, 45: اوتلوق “ateşli”, “alevli”; ŞS, 25: اتلوق “ateşli”, “çayır”, Agâhî’den örneğiyle birlikte; RSl., I, 1115: *omlug*, ŞS’ye göredir; Zenker, 112: اوتلوق.

[86] اویکانور (2/99)

öykänür “cilve yapmak”, نازیدن (doğru olan “taklit etmek” yerine), D I’ den örneğiyle birlikte (yap. 16^a):

قامتینکا سرو تقلید ایلابان تابتی شکست
بو سزادور انکا کیم سرو سهیقه اویکانور
اویکانور yerine اوتکانور

◇ Ab., 89: اوتکانور aynı şiir Ab.’den, PdC’de de bulunmaktadır; ŞS, 25; Bud., I, 111; RSl., I, 1268: ömkan), Ab.’de اوتکانور, اویکانور olarak çevrilmektedir, krş.: RSl., I, 1173: T. *öikÿh* “benzemek”, “örnek almak”, ŞS’ye göredir; krş.: Tkm. *öjkenmek* “benzemek”; FA: اوتکانماکیل (869) ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 55^a) “aşma”, “ders verme” yanlış şekilde çevrilmektedir; krş.: Zenker, 134: اویکنمک “benzemek”, “taklit etmek”. Zenker, 112: اوتکنمق.

[86] اوتی (2/100)

ötti “geçti” geçm. z., SS’den örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 16^b).

◇ Ab., 87: اوتی “gitti”, “geçti”, “girdi”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 45: اوتمک “geçmek”, “girmek”, “gitmek”, “söylemek”, “affetmek”, “okumak”, Ab.’den alıntılarla birlikte; FA: اوتتؤنک (837) “geçtin”, “girdin” ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 52^b) ve bu kelimenin diğer beş biçimlerle birlikte verilmektedir; ŞS, 25: PdC’deki gibi; Bud., I, 112; RSl., I, 1260–1263.

[87] اوتکون (2/101)

ötkün “geçen”, D II’den alıntıyla birlikte (yap. 16^b).

◇ Ab., 87: اوتکون “içeri giren”, “iz bırakan”, “geçen”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 44: “içeri giren”, “iz bırakan”, “geçen”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 25: aynı, aynı alıntıyla birlikte; FA: اوتکؤن (890), “hızlı”, “uyanık”(yap. 56^a), alıntı yok; RSl., I, 1269: *ötkün* “keskin”, “geçirmiş”.

[87] اوتکاردی (2/102)

ötkärdi “geçirdi”, FŞ’den bir alıntıyla birlikte (yap. 16^b).

◇ Ab., 88: اوتکاردی “geçirdi”, “sakinleştirdi”, “etkilemeye izin verdi”, alıntı yok; PdC, 42: اوتکارمک “geçirmek”, “vazgeçtirmek”, “ezberlemek”, “söylemek”; ŞS, 25: aynı, “takip etmeyi yasaklamak” eklenmektedir, ÇD’den örneğiyle birlikte اوتکاردی

verilmektedir; FA: اۆتكاریب (610) “geçirip”, “geçirtip”, HA’dan örneğiyle birlikte (yap. 41^b), اۆتكازور (689) “geçiriyor”, “geçirmeyi müsaade ediyor”, “yol düşüyor”, Sİ ve ÇD’den alıntılarla birlikte (yap. 45^a); krş.: RSl., I, 1268, 1269; K. Lug., 413.

[87] اوجماق (2/103)

ucmaq kelimesinin iki anlamı verilmektedir: “cennet”, “uçmak” ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 16^b).

◇ Ab., 94: اوجماق و اوجماغ “göz hareketleri”, “heyecanlı kalbin atışı”, D II’den alıntıyla birlikte; Ab., 95: اوچتی “söndü”, “uçtu”, “yok oldu”; PdC, 49: اوچماق، اوچماق، اوچماق “cennet” ve اوچماق “uçmak”, “hızlı atmak (kalp hakkında)”, “heyecanlanmak” Ab.’den alıntıyla birlikte; PdC, 50: اوچماق “sönmek” Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: اوجماق (577) “cennet”, alıntı yok; اوچماق (578) “sönmek”, alıntı yok; ŞS, 27: D II’den alıntıyla birlikte Ab. ve PdC’deki gibi; Zenker, 114; RSl., I, 1732; aşağıya bak. اوجماق.

[88] اوزلوك (2/104)

özlük “bir şeyin var olması”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 17^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 63: “varlık”, “kişilik”, “bireylik”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اوزلوك (838), “birey”, “varlık”, “bireylik” HA ve ÇD’den alıntılarla birlikte (yap. 52^b, 53^a); ŞS, 33: “kişilik”, “varlık”, “özellik” LM’den alıntıyla birlikte; Bud., I, 130; RSl., I, 1305: *özlyk* “yalnızlık”, “bağımsızlık”; Zenker, 121.

[88] اویو (2/105)

uyu “ek türü, “ünlem türü” (“acaba”, (کنایه از ام عربی و آیای فارسی), ÇD’den alıntılarla birlikte (yap. 17^a):

شام هجر اولتوردی بو ناشادنی سین اویو

قایقو ایتی قصد جان سین قایقودین آزاد اویو

◇ Ab.: yok; PdC: yok; FA: اوئیو (916) uyumak fiilinin emir kipi, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^a); RSl., I, 1633: *uyu* “uyumak”.

[88] اوترو (2/106)

utru “karşıda”, Iraktaki nüfüsü قارشو olarak kullanılmaktadır, “yanında olmak” (در پهلو بودن) anlamında da kullanılmaktadır, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 17^a).

◇ Ab.: “karşıda”, “karşı karşıya”, HA ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 41: “karşıda”, “birlikte” Ab.’den alıntıyla

birlikte; FA: اُوْتُرُو (474) “karşı karşıya”, “karşıda”, ÇD’den alıntıyla birlikte(yap. 44^a), اُوْتُرُوْدَا (513) “önünde”, “karşı karşıya”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 37^a), اُوْتُرُوْسِيْدَا (515) “karşı karşıya”, LM’den alıntıyla birlikte (yap. 37^a); اُوْتُرُوْدِيْنُ (910) “önünde” (ازپیشی رو), ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 57^b), اُوْتُرُوْسِيْغَه (922) “ona”, “ona doğru” Sİ’den alıntıyla birlikte (yap. 58^b); ŞS, 24: PdC’deki gibi, HA’dan alıntıyla birlikte; krş.: İ. Kunoş, 156: *ötrü* “birlikte”, “karşıda”. (PdC ve İ. Kunoş’ta yanlış anlaşılma var: Far. برابر ve Arap. مقابل “karşı karşıya”, “karşıda” anlamları vardır, Arap. موجود “varlık” anlamında kullanılmaktadır. PdC ve İ. Kunoş yanlış çevirmektedir: *utru* “birlikte”, “değişme”), RSl., I, 1709: *ympy* “karşıda”, “karşı karşıya”; krş.: Ali Şîr Nevâyî, Car Divan, Taşkent, 1940, b. 41; Zenker, 111: اوترو .

[89] اوتوزماق (2/107)

utuzmaq “zaman kaybetmek”, “fırsatı kaçırmak” FŞ’den (yap. 17^a):

اوتوزما و قتییدین بیر لحضه سوین

طمع ایتیب بو سودین آب روین

◇ Ab., 89: اوتوزمای “kaçırmadan”, “vakit geçirmeden”, FŞ’den örneğiyle birlikte; krş.: Ab., 92: اوتوزدی و اوتقوزدی “kaybetti”, “elden kaçırdı”, HA’dan (اوتقوزوب) alıntıyla birlikte; PdC, 42: اوتقوزمق، اوتقوزمق، HA’dan alıntıyla birlikte; FA: اُوْتُقُوْرْدِيْ (981) “kaybetti” “Târîh-i Mülûk-i Acem”tan alıntıyla birlikte (yap. 62^a), اوتقوزماق (540) “iddiayı kaybetmek”, alıntı yok; ŞS, 24: اوتوزماق PdC’deki gibi, HA’ dan alıntıyla birlikte; Zenker, 113: اوتوزماك “geçmek”, “geçirmek”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1708: *ymyz*; RSl., I, 1709: *ymkyz* “yenilmek”, “yenilmiş olmak”; krş.: Az. *uduzmak*, Özb. *yutkızmok*; Tkm. *utdurmak* “yenilmek”; K. Lug., 413: *ymuzmok* “geçirmek”. Krş.: FŞ: *utuzmaj* yerine *oturmaj*:

Oturmay wäqtidin bir lâhzä suyin

Tämä’ äyläb bu suwdin abroyin

bk. Ali Şîr Nevai, *Farhad va Şirin*, Taşkent, 1940, b. 822, bajt 5587;

[89] اوتروك (2/108) *ötrük* “yalan”, “dolandırma”, يالغان “yalan” anlamında kullanılmaktadır, چین “doğru”, “gerçek” anlamında kullanılmaktadır, اوتروك كينه , اوتروك كينه “ufak”, “küçük” D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 17^a).

◇ Ab., 90: “yalan”, alıntı yok, Mahb. K.’ den alıntıyla birlikte, D II’ den örneğiyle birlikte verilmektedir; PdC, 42: Mahb. K.’ den alıntıyla birlikte; FA: اوتروك (555) “yalan”, alıntı yok (yap. 39^a), tekrar اوتروك (854); ŞS, 24: alıntı yok; RSl., I, 1266: *ömryrk*, RSl., I, 1272: *ömryrk*; MK, 137: *ötrük*; krş.: Zenker, 111: اوتروك “parlaklık”.

[90] اوچراماق (2/109) *ucramaq* “rastlanmak”, “karşılaşmak”, “öne gelmek”, اوچرای (اوچراکای) fiilinin iki biçimi SS’de (yap. 17^b) yer bulmaktadır.

◇ Ab., 93: اوچرادى, SS’den alıntıyla birlikte, اوچراديم, “Nesaimü’l-Mahabbe” den alıntıyla birlikte; PdC, 48: اوچرامق, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: اوچراماق (581) “rastlanmak”, alıntı yok; اوچراب (617), LM’ den (yap. 42^a) alıntılarla birlikte, اوچراميش (666) “rastlanmış”, “karşılaşmış”, “uçmuş” (hatalı olarak), ÇD’den alıntıyla birlikte yapılmaktadır (yap. 45^a); ŞS, 27: اوچراماق, alıntı yok; RSl., I, 1731: *yupa*.

[90] اوغراماق (2/110) *uğramaq* “buluşmak” (بر خوردن) كيلماک توش biçimi de kullanılmaktadır; bk. (yap. 17^b):

تون كچارديم رقييا توش كيلديم

كيم ديميشدى بلايه اوغرايا سين

◇ Ab.: yok; PdC, 68: اوغرامق, اوغراماق “karşılamak”, “gelmek”, alıntı yok; ŞS: yok; RSl., I, 1018: “buluşmak”; krş.: T. *uğramak*; Tkm. *уғрамак*.

[90] اوکورماک (2/111) *ökürmäk* “ağlamak”, “feryat etmek”, LM’den alıntıyla birlikte (yap. 17^b).

◇ Ab., 111: (*ögürmäk*) “feryat etmek”, M. Lug’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 72: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: اؤکوردى (975) “ağladı”, “hünkür hünkür ağladı”, LM’den alıntıyla birlikte (yap. 61^b), اؤکورۇر (640) “feryat ediyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte

(yap. 43^b); ŞS, 37: aynı, PdC’ deki gibi; Bud., I, 147; RSl., I, 1180: *ōkīp*.

[91] اوچماق (2/112)

ucmaq kelimesinin birkaç anlamı var: “cennet”, “sönmek”, “güve”, ÇD’den ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte (yap. 17^b); yukarıya bk. اوچماق.

◇ Ab. 95: اوچتی.

[91] اویمانغ (2/113)

oymağ “radansa”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 18^a).

◇ Krş.: Zenker, 135: اویمانغ *uymak* “radansa”; RSl., I, 987: *oimağ*

[91] اویمانق (2/114)

oymaq (uymaq) “kazmak”, اویمانق 1. t. ş., ÇD’den örneğiyle birlikte (yap. 18^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 88: اویمانق “kazı yapmak”, “çukur kazmak”, “itaat etmek”, “bağlamak”, “sarmak”, Bâbür ve Ab.’ den alıntılarla birlikte; RSl., I, 1594: *yi* 1) “takip etmek”; 2) “örnek almak”; RSl., I, 1633: *iyi* “uyumak”; RSl., I, 970: *oi* “kazmak”; FA: اویدی (985) “kazdı”, LM’den alıntıyla birlikte (yap. 62^a); ŞS, 44: اویمانق “radansa”, اویمانق “itaat etmek”, “uyumak” (1); Zenker, 135.

[91] اویال (2/115)

oyal, uyal; “kazmak”, “oymak” fiilinin 2. t. ş. emir k., (*oyal*), اویمانق (*uyal*), “kaz”, “oy”, ÇD’ den alıntılarla birlikte (yap. 18^a):

ای کوز انسیز اوزکا یوزکورماکنی قیلیمیش سین هوس

هجر تیغی دین اویال یاخود نوایدین اویال

◇ Ab., 121: اویالغان “utanmış”, alıntı yok; Ab., 123: اویالدى “utandı”, alıntı yok, اویالغای “utanırım”, alıntı yok, اویالمای “utanmadan”, D IV’ten alıntıyla birlikte; PdC, 86: اویالغای مین “utanmak”, D IV’ ten alıntıyla birlikte; FA: اویال (871) utanmak fiilinden emir kipi, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 55^a), اویالغاندین (880) “utandığı için”, “çekindiği için”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 55^b), اویالغان (974) aynı alıntıyla birlikte; krş. RSl., I, 1630: *uyal*.

[92] اویقو (2/116)

uyqu “uyku”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 18^a)

◇ Ab.: yok; PdC, 87: اویقو، اویخو “rüya”, alıntı yok. ŞS, 43: iki biçim yer almaktadır (krş.: RSl., I, 1597: *yjxy*); FA: اویقو (620) “uyku” ÇD’ den alıntıyla birlikte (yap. 42^a); krş.: Zenker, 134; RSl., I, 1595.

- [92] ^(2/117) اوچوشماق [92] *ucuşmaq* (?) mastar biçimi, HA'dan alıntıyla birlikte (yap. 18^a):
اکری اوچوش بیرلا چو کوب ایلانیب
قایدہ کہ پروانہ باریب اورتانیب
◇ PdC, 51: اوچوش “uçuş”, alıntı yok; Bud., I, 117; RSl., I, 1729:
yçyuu.
- [92] ^(2/118) اوشاتماق [92] *uşatmaq* “kırmak” (اوشاتما) “kırma”, karmak fiilinin emir kipi, ÇD'den alıntıyla birlikte (yap. 18^b).
◇ Ab., 107: اوشاتماق “kırmak” Nevâî'den alıntıyla birlikte; PdC, 66: aynı, Bâbü'r' dan alıntıyla birlikte; FA: اوشات (618) “kırmak”, ÇD'den alıntıyla birlikte (yap. 42^a); FA'da bu fiilinin dokuz biçimi vardır; krş.: FA: اوشاتماق (717) “bayılmak” (yap. 47^a), alıntı yok; PdC, 66: اوشانمق, aynı, alıntı yok; ŞS, 34: yanlış anlaşılma (اوشاتماق), (İ. Kunoş 152: *oşatmak*); RSl., I, 1774: *yuañ* ‘bölünmek’.
- [93] ^(2/119) اوی [93] *uy* (عوامل را کویند) “öküz”, HA'dan alıntıyla birlikte; “ev”, LM'den alıntıyla birlikte (yap. 18^b).
◇ Ab. 122: اوی “ev”, LM'den alıntıyla birlikte, aşağıda “inek”, “öküz” HA ve FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 84: اوی, “ev”, “öküz”, “inek”, “boğa” Ab.'den alıntıyla birlikte; ŞS, 42: اوی و اویبی “ev”, “öküz”, “düşünce”, “boğa”, ÇD'den alıntıyla birlikte; FA: اوی (951) “öküz”, “inek”, “ev” Sİ ve HA'dan alıntıyla birlikte; krş.: RSl., I, 1593: *yi* “inek”, “öküz”, RSl., I, 1799: *ji* “ev”; RSl., I, 969: *oi* “bilgi”, “hafıza”, “düşünce”; krş.: Zenker, 133: اوی “oy” veya اویبی “ev”, اوی “inek”, “öküz”.
- [93] ^(2/120) اوچقون [93] *ucqun* “ateş kıvılcımı”, ÇD'den alıntıyla birlikte (yap. 18^b)
◇ Ab., 92: aynı, D I, D IV, LM'den alıntıyla birlikte; PdC, 48: “kıvılcım”, “alev”, Ab.' den alıntıyla birlikte; FA: اۇچقون “kıvılcım”, “ateş”, ÇD'den alıntıyla birlikte (yap. 41^a); ŞS, 27: “alev”, “ateş”, “kıvılcım” HA'dan alıntıyla birlikte; RSl., I, 1730; Zenker, 114.
- [93] ^(2/121) اوچقوسی [93] *ucqusī* “sönmek” fiilinden gelmektedir, *ucqu+si*, alıntı verilmemektedir (yap. 18^b).
- [93] ^(2/122) اوچوک [93] *ucuk* (*öcüķ*) “uçan”, “bayılan”, FŞ:
بولوب اطرافیه پروانہ دیک جمع

ولى اول ياتييب انداق كييم اوچوك شمع

اھى بىيلا توفراغين اوچورسا

اشكى سويدين اوتين اوچورسا

Öcüġ “sönmüş”, *ucursa* “uçurttu”, *öcürsä* “sönecekti” biçimler karıştırılmaktadır.

◇ Ab., 94: اوچوک “sönmüş”, FŞ’den alıntıyla birlikte; Ab., 95: اوچورسا “söndürecekti”, LM (اوچوردى) ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte; FA: اۇچۇك “ateş kıvılcımları”, ÇD, LM, FŞ, Mahb. K.’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 53^a, 53^b); PdC, 51: “sönmüş ateş”, “sönmüş gibi”, “içi geçmiş”; ŞS, 28: aynı, “karalanmış mektup” anlamı eklemektedir, FŞ’den alıntıyla birlikte; RSl., I, 1287: *öçyk* “sönme”, “sönmüş”, karşılaş. Özb. *учмоқ* “sönmek”, Tkm., “gevşek”, “solmuş”.

[94] (2/123) اورتاق

ortaq “ortak”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 19^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 54: اورتاغ “ortak”, alıntıyla birlikte; FA: اورتاق (670) bir dağın ismi, “ortak” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 45^a). ŞS: yok; RSl., I, 1067: *opmak*

[94] (2/124) اوتلاش

otlaş “ateşli”, D II’den alıntıyla birlikte (yap. 19^a).

◇ Ab., 92: اوتلاش اه تلاش “kat kat”, “peş peşe” D II’den alıntıyla birlikte; PdC, 44: اوتلاش “kısm”, “yön”, “taraf”, “yavaş yavaş”, “sırayla” Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 25: aynı, D II’den alıntıyla birlikte; FA: اوتلاش (990) “ateş”, D II’den alıntıyla birlikte (yap. 62^a), اوتلاش (558) “kat kat”, “peş peşe” (yap. 39^a), alıntı yok; اوتلاش (785) “ateşli”; krş.: RSl., I, 1274: *ömläu* “ayrılma” “kat”, aynı alıntılarla birlikte verilmektedir.

[95] (2/125) اوچاولا

üçäwla “üç”, “üçü birlikte”, اىكاولا “üç”, “üçer”, FŞ’den (yap. 19^a) alıntılarla birlikte;

◇ Ab., 93: FŞ’den aynı alıntıyla birlikte; PdC, 48: اوچاولا، اوچاولا، اوچالاسى “üçer”, “üç” FŞ’den aynı alıntıyla birlikte; FA: اوچالاسى (588) “üçer” alıntı yok, اوچاولان (591) “üçer” alıntı yok; ŞS,

26: اوچاکو “üçüncü”, alıntı yok; اوچلاسی “her üçü”, “üçer”, alıntı yok, FŞ’den alıntıyla birlikte.

[95] اوچکو (2/126)

öçkō “oğlak”, “keçi”, کجی HA’dan ve Sİ’den alıntıyla birlikte (yap. 19^a)

◇ Ab., 97: “keçi” (کچی) HA’dan aynı alıntıyla birlikte; PdC, 49; “oğlak”, “keçi” HA’dan alıntıyla birlikte; FA: اُوچکُو (602) “keçi”, alıntı yok (yap. 41^a); ŞS, 27: اوچکی “keçi”, “oğlak”, “keçi yavrusu”, Sİ ve HA’dan alıntılarla birlikte; RSl., I, 1288: *öçki*; Zenker, 114.

[95] اوچا (2/127)

uča “sırt kemiği”, (درمیان قرق اوزبک) “törende misafirlere yemek olarak sunulan sırt kemiği”, Sİ’den örneğiyle birlikte verilmektedir;

◇ Ab., 96: اوچا “sırt”, “sırt kemiği”, “sırt kemiğın eti” Mahb. K.’den alıntıyla birlikte verilmektedir, اوچا “törenlerde padişah tarafından fakirlere verilen koyun eti”, Sİ ve “Sirâcü’l-Müslimîn” den alıntılarla birlikte verilmektedir;

◇ Ab., 97: اوچامدادور “koruma altında”, alıntı yok; (krş.: Bud., I, 116); PdC, 47: اوچا, اوچه, Ab.’ye göre, aynı alıntılarla; ŞS, 26: “sırt”, “koruma”, “büyük”, “kocaman” Sİ’den alıntıyla birlikte; (krş. İ. Kunoş, 156: *uča* “sırt”, “büyük”); FA: اوچا (991) “sırt”, “sırt kemiği”, “omuz” anlamlarda kullanılmaktadır “Târîh-i Enbiyâ vü Hukemâ” dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^b); اوچا (584) “sırt”, “koruma”, “destek”, alıntı yok; اوچانه (992) “sırt”, “gövdenin üst kısmı”, “omuz” (بال) “kemik” (yap. 62^b, 63^a), Sirâcü’l-Müslimîn”; RSl., I, 1721; krş.: *Mukadimetü’l-Edeb*, 106: *uča* “kuyruksokumu kemiği”, aynı, s. 371 “sırt”, krş. Moğ. *uuca* “kuyruksokumu kemiği”; Zenker, 114: اوچه; Bud., I, 116.

[96] اوزماق (2/128)

uzmaq “yırtmak”, “kesmek”, اوزار “yırtacak”, اوزوب “yırtıp” (metinde است کنده است), ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 19^b).

◇ Ab., 106: اوز; PdC, 63: اوزمک “kırmak”, “koparmak”, “yüzmek”, Sİ, Bâbür, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: اُوْرُوْب (611) “koparıp”, Sİ’den alıntıyla birlikte, اُوْرُوْشْتِي لار (811) “parça parça”, “birlikte yüzelim”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 51^a); ŞS, 33: اوزماک

“kırmak”, “toplamak”, “kalpten koparmak”, “yırtmak”, Sİ’ den alıntıyla birlikte PdC’deki gibi; RSl., I, 1889: *ȳz*; krş.: Ali Şîr Nevâyî, *Çar Divan*, b. 53.

[97] اولجا (2/129)

olça “savaş ganimeti”, HA’dan alıntıyla birlikte (yap. 19^b)

◇ Ab.: yok; PdC, 75: اولچا، اولجه “ganimet”, “esir”, “onun gibi”, “onun kadar” (karşlaş.: Ab., 117: اولچه “o”, “şu”), Bâbü, Ebûlgazi, Sİ’den alıntıyla birlikte; FA: اولجه (814) “ganimet”, “alım”, “kazanma”, “kadar” (yap. 50^b), alıntı yok; ŞS, 38: اولچا “aynı”, “gibi”, “ölçmek”, “çok”, “esir” Sİ’den alıntıyla birlikte, PdC’deki gibi; RSl., I, 1094; Zenker, 130.

[97] اويقوجى (2/130)

uyquci “uykucu” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 19^b).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; FA: yok; krş.: RSl., I, 1596: Tk. *yikyджy*; Zenker, 134.

[97] اوشاق (2/131)

uşaq “herhangi ufak eşya” (özellikle çakıl taşlar, değerli taşlar; küçük çocuklar), Sİ ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 19^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 66: اوشاغ “ufak”, “ufak erkek çocuğu”, alıntı yok; FA: اوشاق (719) “ufak”, “ufacık”, alıntı yok (yap. 47^a); ŞS, 34: “ufak erkek çocuğu”, “uşak”, “ufaklık”, *Muhâkemetü’l-Lugateynden* alıntıyla birlikte (RSl.,I, 1173; Zenker, 122).

[97] اوخشاماق (2/132)

oxşamaq “benzemek”, اوخشاماق “benzetmek”, Lûtfi’den alıntılarla birlikte (yap. 20^a).

◇ Ab., 97: اوخشار, örneğiyle اوخشاماس, sonra اوخشاسى, alıntı yok; Ab., 98: اوخشاش “benzerlik”, alıntı yok; PdC, 51: اوخشاش “benzerlik”, اوخشامق “benzemek”, “övmek”, “mümkün olmak”; FA: اوخشاماق (647) “benzemek”, “karakterize etmek” (yap. 49^b), alıntı yok; اوخشاشن (649) “benzer”, “benzeyen” (yap. 44^a), alıntı yok, bu fiilin daha dört biçimi verilmektedir ÇD’den alıntılarla birlikte; ŞS, 28: PdC’deki gibi, alıntı yok; RSl., I, 1005: *oxua*.

[98] اوركامچى (2/133)

örgämci “örümcek”, Irak nüfusun diliyle اورمچک, FŞ’den alıntılarla birlikte (yap. 20^a) verilmektedir.

◇ Ab., 102 (اورمچک çevirmektedir), Lûtfî'den ve Münâcât'tan alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 55: Ab.'ye göre; aynı alıntılarla birlikte; FA: اُوركامچى (961) “örümcek”, FŞ, HA, LM'den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 60^b); ŞS, 30: PdC'deki gibi aynı alıntılarla birlikte; RSl., I, 1229: *öpzämci*; Zenker, 117: اوركامچى “zehirli örümcek”, “tarantula”.

[98] اورون (2/134)

orun “yer”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 20^a)

◇ Ab., 99: اورون و اورن Sİ' den aynı alıntıyla birlikte, D II ve HA'dan alıntılarla birlikte, اورن “yerine” (bağlama göre اورنيغه), Sİ'den diğer alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 58: اورون, اورُن, “yer”, “değişim”, “yerine”, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اورُون و اورُون (701) “yer”, “yerine”, “değişim” (yap. 45^b); alıntı yok; aşağıda اورُون (892) “yer” (*orun yerine urun*), Sİ ve HA'dan alıntılarla birlikte Ab.'deki gibi (yap. 56^a, 56^b); ŞS, 31: اورون “değişim”, “yer”, Mûnis'ten alıntıyla birlikte (İ. Kunoş, 159: *urun?*); RSl., I, 1057: *орун*; Zenker, 119: اورون *urun*.

[98] اورنيقه (2/135)

orniqa “onun yerine”, “bunun yerine”, SS'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 20^b).

◇ FA: اورنيغه (920) “yerine”, “onun yerine”, ÇD ve FŞ'den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 58^a, 58^b).

[98] اوشالمق (2/136)

uşalmaq “kırılmak”, HA'dan اوشاتيپ alıntıyla birlikte (yap. 20^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 66: اوشاتيلمق (اوشاتيلمق yerine), اوشالمق “kırılmak”, alıntı yok; FA: اوشاليپ (596) “kırılıp”, “bölünüp”, FŞ'den alıntıyla birlikte (yap. 41^a), اوشاتيپ (596) “parça parça bölüp”, HA ve ÇD'den alıntılarla birlikte (yap. 41^a, 41^b); ŞS, 34: اوشالمق alıntı yok; RSl., I, 1775: *yuał-*.

[99] اوركانماق (2/137)

örgänmäk “öğrenmek”, “ezberlemek”, اوركانور (metinde اوركانوجى), ÇD'den alıntıyla birlikte (yap. 20^b).

◇ Ab., 101: اوركاندى “öğrendi”, alıntı yok; PdC, 56: اوركانمک “öğrenmek”, “alışmak” Bâbü'r'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اوركان (909) “hatırla”, “ezberle”, ÇD'den alıntıyla birlikte (yap. 57^b); krş.: PdC, 56: اوركان “ip”, RSl., I, 1227: *öpkän* “uzun bir ip”;

ŞS, 30: اوركانماك “öğrenmek”, “ezberlemek”, alıntı yok; RSl., I, 1229: *öpğän-*; Zenker, 117.

[99] اورتماق (2/138)

örtämaq “yanmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 20^b).

◇ Ab., 100: اورتادی LM’den alıntıyla birlikte, alıntı yok, اورتادیم, D II’den alıntıyla birlikte, اورت, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab., 101: bu fiilin daha sekiz biçim verilmektedir; PdC, 54: اورتانمك “yakmak” Ab.’den alıntıyla birlikte, اورتانمك “yakmak”, “yanmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte; FA: اورتاماك (659) “yakmak”, “tutuşturmak”, alıntı yok; اورتانور (713) “yanıyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^a), FA’da bu fiilin yirmi beş biçimi verilmektedir; ŞS, 29: اورتاماك “yakmak”, “tutuşmak”, alıntı verilmemektedir; اورتانماك “tutuşmak”, “alev almak”, ÇD’den alıntıyla birlikte; RSl., I, 1235: *öpmä-* 1) “yakmak”, 2) “sataşmak”, “kızdırmak”; Zenker, 116.

[99] اوسال (2/139)

osal “ihmalkâr”, “özensiz”, Sİ’den alıntıyla birlikte (yap. 21^a).

◇ Ab., 107: “ihmalkâr”, “yavaş”, alıntı yok; PdC, 64: “yetersizlik”, “ihmal”, “ihmalkâr”, “kayıp”, Sİ’den alıntılarla birlikte; FA: اوسال (730) “yetersiz”, “zayıf”, alıntı yok; اويسال (870) “hiçbir şey bilmeden her şeyi tasdik eden kimse”; karşalaş.: PdC: 87: اويساك “akılsız”; ŞS, 43: اويساك aynı; krş.: RSl., I, 1604: *Tkm. yical* “uslu”; ŞS, 33: اوسال “berbat”, “kötü” Sİ’den alıntıyla birlikte; Bud., I, 135: “yavaş”; RSl., I, 1744: *yical* (krş.: RSl., I, 1140: *Tat. Ocal*); krş.: *Mukadimetü’l-Edeb*, 128: *bütğardı osal bolğal işni* “bitirilmemiş işi bitirdi”; MK, 232: *usal*, S. E. Malov, 439: *usal*; krş.: Moğ. *Osul, osol*, Bur. *Ohol* “özensizlik”, “kusur”.

[100] اوروق (2/140)

uruq “kabile”, “soy”, “kuşak” (قبيله و عشيره) LM’den alıntıyla birlikte (yap. 21^b).

◇ Ab., 98: اوروق قياش “akrabalar”, LM’den alıntıyla birlikte; PdC, 59: “hısım”, “aile”, “müttefik”, “müşteri” LM’den aynı alıntılarla birlikte; FA: اوروق قياش (681) “sülale”, “hısım”, (yap. 45^b), اوروق قياش (789) “akrabalar” ÇD ve LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 49^a); ŞS, 31: “soy”, “akraba”, “cemaat”,

“topluluk” LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; (İ. Kunoş, 159: *uruḳ ḳayış* (?) “akraba”, “toplantı”; Zenker, 119: اوروق; RSl., I, 1658; RSl., I, 1658; RSl., II, 92.

[100] اوشقماق (2/141)

oşuqmaq “acele etmek”, “telaşlanmak”, “heyecanlanmak” D I’den alıntıyla birlikte (yap. 21^b).

◇ Ab., 107: اوشوقتی “telaşlı aceleci”, D I’den alıntıyla birlikte; PdC, 67: اوشوقمق “telaşlanmak”, “acele etmek”, aynı alıntıyla birlikte; ŞS: aynı, D I’den aynı alıntıyla birlikte; RSl., I, 1151: *ошук*.

[100] اوقان (2/142)

uqan “tanrı”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 21^b).

◇ Ab., 108: اوغان و اوغون “tanrı”, Lûtfi ve FŞ’den alıntıyla birlikte; PdC, 67: her iki biçimi verilmektedir, Ab.’ye göre, aynı alıntılarla; FA: اوغان *ogan* (748), alıntı yok; اوغانیم (876) “tanrım” (yap. 55^b), FŞ’den alıntıyla birlikte; ŞS, 35: اوغان و اوغون “tanrı”, “put”, “efendi”, اوغون “tanrının kutsal ismi”, aşağıda, s. 40: اوغان “tanrı”, Mûnis’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1007: “tanrı” ve RSl., I, 1010; krş.: S. E. Malov, 437: *uğan* “güçlü” “tanrı”.

[101] اوقورماق (2/143)

oqurmaq (?) “okumak”, “çağırma”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 21^b).

[101] اوکماک (2/144)

ökmaḳ “toplamak” (جمع نمودن), اوکانکان “toplanmış”, FŞ ve SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 21^b).

◇ Ab., 109: اوکولکان “toplanmış”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (*öküngän* yerine *ökülgän*), اوکار “topluyor”, HA’dan örneğiyle birlikte verilmektedir, اوکسا SS’den örneğiyle birlikte; PdC, 71: اوکماک “toplamak” Ab.’den alıntılarla birlikte; aşağıda: اوکولماک “toplanmış olmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اوکولماک (764) “ünlü olmak”, “meşhur olmak”, “hazırlanmak”, alıntı yok; اؤکؤب (672) “döküp” HA’dan alıntıyla birlikte; اؤکؤب (699) “dökülüp”, HA’dan alıntıyla birlikte; ŞS, 37: اوکماک “toplamak”, “birikmek” FŞ’den alıntıyla birlikte; اوکولماک “toplanmak”, alıntı yok; Bud., I, 145: “toparlamak”, “birikmek”; RSl., I, 1199: *öçyl* ve RSl., I, 1811: *ječj*; “toplanmış”, MK, 132: *ökmaḳ* “birikmek”; Zenker, 228 اوکماک... ve اوکماق.

- [102] اوكون (2/145) *ökün* “hariç”, “haricinde” (“diğer”, “başka” anlamlarda da kullanılmaktadır), Tevriiz ve Deylem dilinde اووزکا olarak kullanılmaktadır, Sİ’den alıntıyla birlikte (yap. 22^a); yukarıya bk. اوكون *ökün* Sİ’den diğer örneğiyle birlikte verilmektedir.
- [102] اوگوت (2/146) *ögüt* “öğüt”, “tavsiye” D I’den iki örneğiyle birlikte (yap. 22^a). Örneklerde اوكتاتور “incitmek”, “üzmek”, “işkence etmek” (رنجانیدن) [Sözlüğün derleyici اوكتاتور kelimesi isim olarak değil (*ökmä+myp* < *ökmä+öyp*) yanlışlıkla fiil olarak değerlendirmektedir. Ab., 110: اوكته “kızmak”, D I ve Sİ’ den alıntularla birlikte verilmektedir, aşıağıda اوكتاتور “kızdırıyor”, “üzüyor”, alıntı yok (Bud., I, 145: اوكتاتمک); PdC, 70: اوكتا، اوكته “yararsız”, “kıymetsiz”, “uygun”, “kızgın” Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 36: “güçlü”, “ölümcül”, “herkül”, alıntı yok; aşıağıda: اوكتالیک “nafile”, “boş”, “güç”, Sİ’ den Ab. ve PdC’ deki gibi yapılan alıntularla birlikte اوكته; RSl., I, 1181: ŞS ve Ab.’ ye göre; K. Lug., 411: “nafile”, “boş”].
 ◇ Ab.: yok; PdC, 72: اوكت “öğüt”, alıntı yok; ŞS, 37: aynı; FA: اوگوت (625) “öğüt”, “tavsiye”, D I’ den alıntıyla birlikte, (875), aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1199: *öçym*.
- [102] اون (2/147) *ün* “ses”, اوندماق “bağırmak”, اون “ün”, “on”, ÇD’den alıntularla birlikte (yap. 22^b).
 ◇ Ab., 120: اوندادی “çağırıyor”, “bağırıyor”, alıntı yok; اوندا “bağır”, alıntı yok; اوندار “bağırıyor”, “çağırıyor”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 81: اون “on”, “ses”, “un”, alıntı yok; PdC, 82: اوندامک “bağırmak”, “çağırmak” Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 41: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اون (906) “ses”, “on”, Sİ, FŞ, LM, ÇD’den alıntularla birlikte verilmektedir (yap. 57^a, 57^b), اونى (956) “onun sesi”, “on”, Sİ ve Mahb. K.’den alıntularla birlikte verilmektedir, اونىئك (857) “onun sesleri”, “onun bağırması”, “senin sesin”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl.,I, 1818: *yH*.
- [103] اونكالماق (2/148) *ongalmaq* “iyileşmek”, ÇD’ den alıntıyla birlikte (yap. 22^b).

◇ Ab.: yok; PdC: “iyileşmek”, “güçlü olmak”, “doğru olmak”, alıntı yok; ŞS, 42: aynı, alıntı yok; ŞS: 42: aynı, alıntı yok; FA: اُونِكَالْمَاق (808) “iyileşmek”, alıntı yok; اُونِكَالْدَى (957) “iyileşti”, ÇD’den alıntıyla birlikte, اُونِكَالْغَاى و اُونِكَالْغَاغَان “iyileşir”, “iyileşen” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^b); RSl., I, 1028.

[103] (2/149) اوکوک

ökük “küçük”, “yetersiz”, اوکوک *ökük*, Lûtfî’den alıntıyla birlikte (yap. 23^a). [اوکسوک *öksük* yerine; FA: اُوکُوک (851) “küçüklük”, “anlamsızlık” Sî’ den alıntıyla birlikte (yap. 54^b); krş.: FA: اُوکسُوک (912) “az”, “yetersiz”, D III’ten alıntıyla birlikte (yap. 58^a); Ab., 111: aynı, D III’ten aynı alıntıyla birlikte; PdC, 70, 71: aynı, aynı alıntıyla birlikte; ŞS: yok; Zenker, 137; RSl., I, 1189].

[103] (2/150) اولوغ

uluğ “büyük”, “kocaman”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte; اولوغراق *uluğraq* “daha büyük”, “kocaman” FŞ’ den alıntıyla birlikte (yap. 23^a) verilmektedir.

◇ Ab., 114: اولوغ و اولوق “büyük”, “kocaman”, “Târîh-i Mülûk-i Acem” den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 80: “büyük”, “yaşlı” [krş.: RSl., I, 1694: *γλυκ* “bilmeyen”]; FA: اُولُوک (819) “ihtiyar”, “yaşlı”, alıntı yok (yap. 50^b); اُولُوک (734) “sivri dilli”, alıntı yok (yap. 47^a); ŞS, 40: اولوغ “büyük”, “kocaman”, Sûfî Allahyâr’dan alıntıyla birlikte; Bud., I, 157; Zenker, 131; RSl., I, 1693: *γλky*.

[104] (2/151) اولماق

ölmak “ölmek”, اولوب “ölüp” (metinde: مرده است), اولوب ve اولماکیم اولمالکیم اولقالقاندە اولمالکیم ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; اولمالکیم اولقالقاندە “ölüm”, “ölüm anı”, “ölüm günü”, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 23^b); Burada farklı kelimelerin karıştırılması söz konusudur: *öl-* “ölmek”, *ölmakim* “ölümüm”, *ulu* “ulumak”, *ulub* “uluyup”, *ulqanqandä* “büyümek”; krş.: Ab., 114 اولکان “ölü”, alıntı yok; Ab., 115: اولغانغاندا “büyüdükçe”, “büyüyünce”, “Târîh-i Mülûk-i Acem” den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 77: اولغانمق، اولغانمق “büyümek”, “gelişmek”, “yaşlanmak”, Ab.’den alıntılarla birlikte verilmektedir; ŞS, 38: aynı, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir; FA: اولکانکاندا (565) “öldüğü zaman”, “olduğu

zaman”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^b); FA’da *öl* ve *ol* kelimelerin kökleri karıştırılmaktadır اۆلکانکاتدا; krş.: RSl., I, 1855: Çağ. *ylkän* “büyük”; krş: RSl., I, 1698: *ylkan*; Zenker, 130: اولغایمق “büyümek”, اولغایمق “ölmek”.

[104] اویغاق (2/152)

oyğaq “uyanık”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 23^b).
 ◇ Ab., 124: اویغاق, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 87: اویغاق, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 43: اویغاق SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 970.

[104] اولوک (2/153)

ölük “ölü”, “rahmetli”, “merhum”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 24^a).

◇ Ab., 114: alıntı yok; PdC, 80: alıntı yok; FA: اۆلۆک (579) “ölü”, “ceset” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; اۆلۆک (801), alıntı yok, اۆلۆنی (964) “ölüyü”, “rahmetliyi” durum hal., ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^b, 61^a); ŞS, 40: “ölü”, “ölü için bir dua”, “hasta”, FA’daki yapılan alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1249: *ölyk*.

[105] اولتورکوسی (2/154)

öltürgüsi “öldürecek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 24^a).

◇ Ab., 117: اولتورکوسی “öldürmeli”, alıntı yok; PdC: yok; FA: اولتورور (675) “öldürüyor”, “oturuyor”, “oluyor”, HA ve ÇD’den alıntılarla birlikte (farklı kelimelerin kökleri karıştırılmaktadır: *öltür-* “öldürmek”, *oltur-* “oturmak”, *ol+turur* ‘oluyor’); اۆلتورکونک (831) “öldüreceksin”, “oturacaksın”, ÇD’den alıntıyla birlikte, اۆلتورکولوک (861) “öldürmeli”, Mahb. K.’den alıntıyla birlikte (yap. 54^b) verilmektedir; ŞS, 38; اولتورماک “öldürmek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir;

[105] اولتورماق (2/155)

olturmaq “oturmak”, “öldürmek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 24^a):

کورمادی شه مناسیب اولتورماق

یاقیندا بیوردی اولتورماق

(Farklı kelimelerin kökleri: *oltur-* “oturmak”, *öltür-* “öldürmek”; *ol turmaq* “dursun”, *olturmaq* “oturmaq”). ◇ Ab.: yok; PdC, 75:

اولتورماق “oturmak”, alıntı yok; FA: اولتورماغينك (848) “oturman”, “öldürmen”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 53^b); ŞS, 38: اولتورماق “olmak”, “bulunmak”, alıntı yok.

[105] اوينماق (2/156)

oyynamak “oyun”, “eğlence”, اويون “oyun”, “eğlence” (yap. 24^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 89: اوينماق “oyynamak”, اويون “oyun”, “eğlence”, “pay”, “kısım”; FA: اوينانگيز (775) “oynayın”, alıntı yok; اويون (908) “oyun”, “mücadele”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^b); RSl., I, 1039: *ojyn*.

[105] اوتكونجى (2/157)

ötkünçü “geçen”, LM’den alıntıyla birlikte (yap. 24^b). ◇ Ab., 87: “geçen”, alıntı yok; PdC, 44: aynı, alıntı yok; ŞS, 25: aynı, alıntı yok; krş.: RSl., I, 1270: *ömkyñçy*.

[106] اولچاك (2/158)

ölcäk “ölçü”, D IV’ ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 24^b).
 ◇ Ab., 112: اولچاك “ölçü”, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC., 76: اولچاك “tahıl ölçüsü”, “uzunluğu ölçmek için bir ip”, “ölçü”, “eşit”, “benzer”, aynı alıntıyla birlikte; ŞS, 39: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl, I, 1257: *ölçäk*.

[106] اوتوك (2/159)

ötük “çizme”, HA, LM, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 24^b).
 ◇ Ab., 90: “geçmiş”, “çizme” HA’dan aynı alıntıyla birlikte; PdC, 46: “geçen”, “ayakkabı”, “çizme”, “cilt”, “tomar”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اوتوك (829) “çizme”, “deri çizme”, ÇD, HA, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; aynı zamanda: “muska”, “tılsım”, “olay” “Târîh-i Vassaf” tan (كه چند) alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 52^a). ŞS, 26: “çizme”, “hikayeler kitabı”, “armağan” HA’ dan alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1265: *ömÿk* “çizme”.

[106] اولتانك (2/160)

ultang “ayakkabı tabanına koyulan bir cilt”, HA’dan alıntıyla birlikte (yap. 25^a).
 ◇ Ab., 114: aynı, aynı alıntıyla birlikte; PdC, 75: aynı, “kamuş sepet türü”, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اولتا (860) aynı alıntıyla birlikte; ŞS, 38: “çizmelerin tabanları”, “mat”, “dükkan”, aynı alıntıyla birlikte; RSl., I, 1699.

[106] اولوش (2/161)

ülüş “pay”, “kısım”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 25^a).

◇ Ab., 118: aynı, Sİ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir. PdC, 79: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اولوش (781) “pay”, “kısım” Sİ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^b); ŞS, 40: aynı, Lûtfi’den alıntılabirlikte verilmektedir. [PdC., 79: اولوش yanlışıyla “ekip”, “takım” olarak çevrilmektedir (s. 39): بهادرلوق ve بهادر اولوشى نى: A. Beveric (yap. 31^a): اولوش بهادری بهادرلوق; RSl., I, 1854: aynı].

[107] اوکوش (2/162)

üküş “bolluk”, “çokluk”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 25^a).

◇ Ab., 111: اوکش “çok”, “fazla”, alıntı yok; PdC, 72: اوکوش “çok”, “fazla”, SS’ den alıntıyla birlikte verilmektedir. FA: اؤکوش (782) “çok”, “fazla”, Sİ ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^b). ŞS, 37: aynı, SS’den alıntıyla birlikte; RSl., I, 1812: *jzyju*. Bk.: S. E. Malov, 440: *üküş*; Zenker, 128: اؤکوش “arkadaş”, “çok”.

[107] اولوس (2/163)

ulus “insanlar”, “toplum” (مردم و جماعت), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 25^a).

◇ Ab., 119: “nüfus”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 79: “nüfus”, “kabile”, alıntı yok; FA: اؤلوس (818) “nüfus”, alıntı yok; ŞS, 40: “topluluk”, “kabile”, “soy” Lûtfi’ den alıntılarla birlikte; RSl., I, 1696; Zenker, 131.

[107] اوناب (2/164)

unab “kabul edip”, اونامان “kabul etmiyorum”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 25^b).

◇ Ab., 119: اوناب “kabul edip”, alıntı yok; aşağıda اونامان “kabul etmeden”, D IV’ ten aynı alıntıyla birlikte; PdC, 81: اونامق “kabul etmek”, Ab.’ den alıntıyla birlikte; FA: اؤنماق (816) “kabul etmek”, alıntı yok; اؤناب (616) “heveslenip”, “arzulayıp”, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte (yap. 42^a), krş.: Bud., I, 160; اونامان (905) “kabul etmem”, “kabul etmiyorum”, ÇD’den ve D IV’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^a); ŞS, 41: اونامق “kabul etmek”, “onaylamak”, “tercih etmek”, D III’ten alıntıyla birlikte

verilmektedir, aşağıda: اونامان “kabul etmiyorum”, D IV’ten alıntılarla birlikte; RSl., I, 1640: *yna-*; MK, 231: *unamak*,

[108] اويات (2/165)

uyat “ayıp”, Nevâyî’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 25^b).
 ◇ Ab., 123: aynı, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 85: “utanç”, “ayıp”, “rezil” Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اويات (621) “utanç”, “uyandır” (*ujat* ve *ojat* kökleri karıştırılmaktadır), ÇD ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^a); اويات (940) “utanç”, “suç”, “karışıklık”, “rezil”, alıntı yok (yap. 59^a); ŞS, 43: aynı, Mûnis’ ten alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1631; Zenker, 133.

[108] اوياتليق (2/166)

uyatliq “utangaç”, “çekingen”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^b).
 ◇ Ab., 123: “utanmış”, “Mizânü’l-Evzân” dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 85: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اوياتليق (812) “utanmış”, ÇD ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 51^a). ŞS, 43: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1632; Zenker, 133.

[108] اونداماق (2/167)

ündämaq “bağırmaq”, “çağırmaq”, HA’ dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 25^b).
 ◇ Ab., 120: diğer biçimler; PdC, 82: Ab.’ den alıntıyla birlikte; FA: اونداماق (817) “seslenmek”, “bağırmaq”, “çağırmaq”, alıntı yok; ŞS, 41: اونداماق, aynı, Lûtfi’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1821: *jhdä-*; Zenker, 132: اوندامق ...

[108] اوى (2/168)

üy “yer”, “durma” ÇD’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^a). (Yukarıya bk. *uy*).

[108] اويلوك (2/169)

üylük “ev sahibi”, “sahip”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^a).
 ◇ Ab., 122: اوى لوك “ev sahibi”, “sahip” aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 88: aynı, aynı alıntıyla birlikte; ŞS, 44: aynı, alıntı yok.

- [108] اويقاتماق (2/170) *uyqatmaq* “uyanmak” (metinde: اكاھى بيدارى اوينماق), *uyanmaq*, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir, اويانقان “uyanmış” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 87: اويغاتماق “uyandırmak”, alıntı yok; ŞS, 42: aynı, alıntı yok; FA: اويغاتمانك (580) uyandırmamak fiilinin emir kipi, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^a), اويقات (624) uyandırmak fiilinin emir kipi, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^b), اويغانماس (691) “uyanmıyor” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^a), aşağıda bu fiilinin dört biçim daha verilmektedir; RSl., I, 971.
- [109] اويقماق (2/171) *uyaqmaq* “dönmek”, “kararmak”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^a).
- ◇ Ab., 123: اويقتى “battı” (güneş, ay hakkında), Sİ ve LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir (krş.: Bud., I, 165); PdC, 86: اويقماق “batmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اويغاماق (935) “batmak” (güneş, ay hakkında), alıntı yok (yap. 59^a), اويقاندا (519) “battığı zaman”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir, ÇD’den alıntıyla birlikte (yap. 37^b), اويقتى (969) “yok oldu”, LM, Sİ ve SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a); krş.: RSl., I, 1629: *yaq* “batmak”.
- [109] اوياقور (2/172) *uyaqur* “kararır”, “batar” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^a).
- ◇ krş.: اويقماق; FA: اوياقور (693) “batıyor” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^a); اوياقوردا (583) “battığı zaman” LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^b).
- [109] اوروش (2/173) *uruš* “harp”, “muharabe” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^b).
- ◇ Ab., 102: “harp”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 59: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 31: aynı, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1664.
- [109] اونك (2/174) *ong* “sağ”, alıntı yok (yap. 26^b).

◇ Ab., 121: “ilk başta”, “başlangıç”, “ilk”, “sağ”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 82: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 42: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اؤنك (840) “sağ”, Sİ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 53^a); RSl., 1024.

[109] ایدیش (2/175)

idiş “çanak çömlek”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^b).

◇ Ab., 61: “çanak çömlek”, Sİ ve D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 101: “çanak çölek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1510: aynı; krş.: Zenker, 143: T. ایدیش “hazırlama”; ŞS, 48: “çanak çölek”, D III’ten alıntıyla birlikte; FA: ایدیش (1086) “büyük fincan” (yap. 67^b), alıntı yok; Zenker, 144: ایدیش .

[110] ایریشماک (2/176)

erişmäk “erişmek” (كاوش نمودن), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 107: “ulaşmak”, “takip etmek”, “itaat etmek”, alıntı yok; ŞS, 50: aynı, alıntı yok; FA: ایریشماک (1094) “takip etmek”, “kötü davranmak”, alıntı yok (yap. 68^a), ایریش (1173) “itaat etmek”, ulaşmak fiilinden emir kipi, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^a), ایرن ایرشتی (1439) “dudakları bükmek”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^a); Bud., I, 187; RSl., I, 772; K. Lug., 406: “ulaşmak”, “takip etmek”.

[110] ایرن (2/177)

erni “dudak”, ÇD ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 26^b).

◇ Ab., 52: ایرن, alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 106: ایرن, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 50: ایرن D I ve Nevâyî’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایرن (1146) Lûtfî’ye gönderme yapılmaktadır (yap. 70^b), ایرنینک (1189) “dudakların”, aynı alıntıyla birlikte (yap. 72^b); Zenker, 146: ایرین (?); RSl., I, 766.

[110] ایلك (2/178)

eläk “süzgeç”, “kalbur”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 27^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 132: “süzgeç”, alıntı yok; FA: اِيلَاك (1229) “süzgeç”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^b), اِيلَاك (1380) “süzgeç”, alıntı yok; ŞS, 58: aynı, alıntı yok; RSl., I, 811.

[110] ایتانماک (2/179)

itänmäk (?) “acele etmek”, ایتمانیب, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 27^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: yok; RSl., I, 1502: *imän* “bir şeyi başlamak”.

[111] ایتى (2/180)

itti kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “etti”, 2) “kayboldu”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir, ایتى ایدی “kayboldu”, ÇD’den alıntıyla birlikte فریاد ایتى “bağırıldı” verilmektedir (yap. 27^a).

◇ Ab., 43: ایتى “gitti”, “yok oldu”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab., 44: “kayboldu” D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir.; Ab., 45: “yaptı”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 94: ایتمک “yapmak”, “gitmek”, “keskinleştirmek”; ŞS, 46: aynı, alıntı yok; FA: ایتى (1468) “uyanık”, “keskinleştirdi”, “keskinleştiriyor”, “onun köpeği”, “kayboldu”, “yok oldu”, D II, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 86^b); krş.: Zenker, 141: ایتماک *itmek* “kaybetmek”, “kaybolmak”; RSl., I, 1502: *im-* “kaybolmak”, “yok olmak”, RSl., I, 1503: *imi-* “keskin olmak”.

[111] ایتیماق (2/181)

ittimaq “keskinleştirmek”, ایتیک “keskin”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 27^b).

◇ Ab., 42: ایتیک “keskin”, D IV’ ten alıntıyla birlikte verilmektedir, “telaşlı”, “aceleci”, Sİ ve Lûtfi’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 98: “kaybolmuş”, “hızlı”, “çabuk”, “keskin”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 47: “keskin”, “hızlı”, “kaybolan”, “yok olan”, Lûtfi’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایتیک (1190) “hızlı”, “uyanık”, “akıllı”, “zeki”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^b); krş.: RSl., I, 1503; Zenker, 142: ایتیک... ایتى “keskin”, ایتیماق “keskin olmak”.

- [111] ایتکراک (2/182) *itıkıräk* “daha keskin”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ایتیماک “keskinleştirmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 27^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: ایتیماک (1215) “keskinleştirmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^a). Krş.: RSl., I, 1505: *imkÿp* “bilemek”, “keskinleşmek”.
- [112] ایچکولوک (2/183) *icükülük* “içme”, ایچمکای 1. t. ş., ایچکالی “içmek için” (metinde آسامیده شده), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 27^b).
- ◇ Ab., 48: “içme”, “sarhoş”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir, aşağıda “içilmesi gereken şey”, “içmek için”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 99: “içme”, “sarhoş”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 47: aynı, alıntı yok; FA: ایچکولوک (1471) “yeme içme”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 87^a), ایچکولوک (1082) “şarap içmesi”, “sarhoş”, “sarhoşluk”, alıntı yok; RSl., I, 1519: *icükÿlyk* “içme”.
- [112] اینجه (2/184) *inčkä* “ince”, konuşma dilinde اینجا, alıntı yok (yap. 27^b).
- ◇ Ab., 82: (انجه) “ince”, SS ve Lûtfi’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 139: كا||اینجه “ince”, “felç” Ab.’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اینجهگه (1493) “çok ince” SS’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 88^b), اینجه (1443) “ince”, “zarif”, alıntı yok, اینجهکاراک (1444) “daha ince”, alıntı yok, اینجهکاراک (1191) “daha ince”, ÇD’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^b), اینجهکاراک (1204) “daha ince” Lûtfi’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b), Ab.’ deki gibi; ŞS, 63: اینجه “zarif”, “ince” ve اینجه SS’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 143: اینجه “ince”, Zenker, 154: اینجه ; اینجهگا, RSl., I, 1451: *inčä*.
- [112] ایردی (2/185) *erdi* “vardı”, ایدی, LM’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 27^b).
- ◇ Ab., 50: ایردی, FŞ’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 105: ایرمک, Ab.’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایردینکیز (1088) “siz vardınız”, alıntı yok, ایردینکیز (1112) “vardınız”, alıntı yok; ŞS,

49: ایرماک “ulaşmak”, “varmak”, FŞ’ den alıntıyla birlikte verilmektedir.

[113] ایرسا (2/186)

ersä “varsa”, ایرکانکا ve ایرکانده “geçmiş” anlamında kullanılmaktadır (بوده), FŞ ve SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 28^b).

◇ Ab., 54: ایرسا D I’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 106; FA: ایرسا (1122) “varsa eğer”, alıntı yok, ایسا (1263), ایسام “varsam”, alıntı yok.

[113] ایرکاندا (2/187)

erkändä, geçm. zam. biçimi, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 28^a).

قوم و خیلی که بنده ایردیک لار

نی اسام سرفکندیم ایردیک لار

◇ Ab., 51: ایردیک لار SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Ali Şîr Nevâyî, “Hamse” IV; FA: ایرکان (1126) “var”, “mevcut”, (بیؤدنش) ایرکانیکا ve (بیودن) ایرکانکا.

[113] ایرکین (2/188)

28^b).

erkin “böyle”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 28^a, 28^b).

◇ Ab., 49: diğ er alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 104: Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایرکین (1277) “vardı”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^a); ŞS, 49: ایرکین, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 145.

[113] ایرور (2/189)

erür (?) ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 28^a).

◇ Ab., “Sirâcü’l-Muslimîn” den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 106; FA: ایرور (1144) “var”, ÇD’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^b).

[113] ایرماس و ایرماس (2/190)

ermäs wä emäs “olmaz”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 28^a).

◇ Ab., 52: aynı, LM’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 106; FA: ایرماس (1142) “değ il”, “olmaz”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^b), ایرماس (1154) “değ il”, “olmaz”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^a) daha dört biçim

verilmektedir; ŞS, 61: ایماس “değil”, “olmaz”, Mûnis’ ten alıntıyla birlikte verilmektedir.

[113] ایرک (2/191)

erġ “irade” (بوşانما kararı ویردی آلنه ایرکنی), FŞ’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 28^b).

◊ Ab., 51: aynı, FŞ ve Lûtfi’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 103: “seçme”, “iktidar”, “irade”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایرک (1475) “serbest”, “özgür”, “sur” FŞ ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 87^b). ŞS, 49: “irade”, “güç”, “sur”, “saray”, FŞ’ den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 145: *irk*; RSl., I, 775: *äpk*.

[114] ایریک (2/192)

iriġ “iri”, konuşma dilinde ایری, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 28^b).

◊ Ab., 53: aynı, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 107: “sert”, “kaba”, “erken”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایریک (1156) “sert”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^a); ŞS, 50: “büyük”, “kalın”, “güçlü”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir. RSl., I, 1459: *ipik* “kaba”, “iri”; K. Lug., 138: *upuk* 1) ‘iri’, 2) “büyük”, “kalın”, 3) “zor”, 4) “pürtüklü”; Zenker, 146.

[114] ایریکماک (2/193)

irikmäk “kalkmak”, “yükselmek”, ایرکوب “kalkıp”, “yükselip”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 28^b).

◊ Ab., 53: ایریکدی “kalktı”, “erken kalktı”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (krş.: Bud., I, 184: ایر); PdC, 108: ایریکمک “sert olmak”, “erken uyanmak”, “yorulmak”, “iğrenmek” (krş.: Bud., I, 189: ایریکماک), Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 50: aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایریکماک (1095) “korkmak”, alıntı yok, ایریک (1209) “kaygılamak” fiilinin emir kipi; krş.: RSl., I, 1460: *ipik*-.

[114] ایریتماق (2/194)

eritmaq “eritmek”, ایریتماق, ایریتدی “eridi” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 28^b).

◊ Ab., 54: ایریب “ulaşım”, “ulaşarak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 109: ایریمک “eritmek”, “erimek” Ab.’den

alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: أيريبُ (1461) “eriyip”, “eritip” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 86^a); ŞS, 50: ایریماک “erimek”, Sûfi Allahyâr’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., I, 770: *äpim-*.

[115] ایراماق (2/195) *isramaq* “korumak”, “birine bakmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir, ایراغان, ÇD’den örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 28^b). (Her iki durumda ایراماق ve ایراغان), krş.: RSl., I, 545: *acpa-*.

[115] ایسکرماک (2/196) *eskirmäk* “yaşlanmak”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 29^a).

◇ Ab., 55: ایسکردی, D II’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 112: ایسکیرمک, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایسکلماک (1261) “yaşlanmak”, alıntı yok, ایسکیریبان (1259) “yaşlanıp”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir, ایسکیرکان (1408) “yaşlı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 52: ایسکیرماک “yaşlanıp”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., I, 881: *äckip-*, ŞS’ye göre.

[115] ایسکی (2/197) *eskî* “eski”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 29^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 112, alıntı yok; FA: ایسکی (1264) “yaşlı”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^b); ŞS, 52: “yaşlı”, “eski”, “antik”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., I, 880: *äcki*.

[115] ایسکیور (2/198) *eskürür* “yaşlanır”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 29^a) (yakarıya bk. ایسکرماک *eskirmäk*).

[115] اسیرغا (2/199) *asirğa* “küpe”, اسیرغا, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 29^a).

◇ Ab., 55: ایسیرغه, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 113: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایسیرغه (1267) “küpe”, alıntı yok; ŞS, 52: aynı, HA’ dan aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., I, 1527.

[115] ایش (2/200)

iš “iş”, “muharabe günü”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir, ایشماق (*ešmaq* “örmek”, “dokumak”), FŞ ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 29^a, 29^b).

◇ Ab., 60: “iş”, “eş”, “bağlamak” D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab., 61: “muharabe günü”, “harp”, D I ve HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 114: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایش (1172) “harp”, “muharabe”, “iş”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^b), ایشفور (1117) “muharabe”, “harp”, ایشیلکان (1302) “dürülmüş”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 52: ایش “eş”, “eşit”, “dokumak” fiilinin emir kipi (yap. 78^b), Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., I, 1546 – 1549: *iuu*; RSl., I, 902: *äu*; Zenker, 147: ایش *iš* “muharabe”, ایش *iaš* “arkadaş”.

[116] ایشناماق (2/201)

išnamaq “parlamak” (روشنی دادن), ایشنار, D II ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 29^b).

◇ Ab., 61: ایشنار, “parlak”, “parlayan”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 116: ایشنار, “parlak”, “ateş böceği”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 117: ایشناماک, “parlamak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. FA: ایشناماک (1216) “parlamak”, alıntı yok. ایشنار (1478) “ateş böceği”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 87^b); ŞS, 53: ایشنار “parlak”, “parlayan”, “ateş böceği”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir, ایشناماک “parlamak”, “parıldamak”; RSl., I, 1557: *išna* ve *išnar*.

[116] ایشیک (2/202)

ešik “kapı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 30^a).

◇ Ab., 63: “kapı”, diğer iki alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 117: “ev”, “saray”, “kapı”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایشیک (1285) “kapı”, alıntı yok; ایشیکینک (1235) “evin kapısı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^a); ŞS, 54: “saray”, “eşik”, “kapı”, Agâhî ve Mûnis’ ten alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 148; RSl, I, 908.

[116] ایشاک (2/203)

ešāk “eşek”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 30^a).

◇ Ab., 62: aynı, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC,115: aynı, Ab.' den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایشاک (1213) *išāk* “ıdrar”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^a); ŞS, 53: aynı, FŞ'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 147; RSl., I, 905.

[117] ایریکراک (2/204) *iriḳrāk* “daha iri”, Sİ ve ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.30^a).

◇ Ab., 53: ایریکدی , Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir, yakarıya bk. ایریک.

[117] ایسلاماک (2/205) *islāmāk* “koklamak”, “saklamak”, “gizlemek”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 30^b)

◇ Ab., 57: ایسلام “koklayıp”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 112: ایسلامق “koklamak”, “gizlice dinlemek” Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایسلاماق (1164) “koklamak”, alıntı yok, ایسلام (1060) “koklaya koklaya”, “koklayıp” D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^b), aşağıda bu kelimenin daha altı biçim verilmektedir; ŞS, 52: ایسلاماق “koklamak”, “dinlemek”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1531: *isla-* “koklamak”.

[117] ایسماک (2/206) *esmāk* “esmek”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 30^b).

◇ Ab., 55: ایس “koku”, “akıl”, “dikkat”, SS'den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab., 58: ایستی “esti”, alıntı yok; PdC, 109: ایس “akıl”, “koku”, “ekin pası”, alıntı yok; PdC, 113: ایسمک “esnemek”, “koklamak” Ab.' den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایسن (1147) “koku”, esnemek fiilinin emir kipi, LM ve ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.70^b), ایسماک (1162) “esnemek”, alıntı yok; ŞS, 51: ایس “bilinç”, “akıl”, “koku”, “ekin pası” FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (s. 110); Ab., 56: ایسلانور; ŞS, 52: ایسماک “esnemek” Nevâyî'den alıntıyla birlikte yapmaktadır; krş.: RSl., I, 869: *äc* “akıl”, “bilinç”; RSl., I, 871: *äc-* “esmek”, “üfleme”; RSl., I, 1523: *ic* “koku”; RSl., I, 1524: *ic* “is”.

- [117] ايشتان (2/207) *iştan* “pantolon”, “Mahzenü'l-Esrâr” dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 30^b).
- ◊ Ab., 63: aynı, aynı alıntıyla birlikte; PdC, 115: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 53: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 147; RSl., I, 1561.
- [117] ايکار (2/208) *egâr* “eyer”, Sİ ve ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir.
- ◊ Ab., 68: aynı, Sİ'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 119: aynı, Ab.'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اِيْكَارْ (1366) “eyer”, Sİ ve HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^b); ŞS, 54: ايکار “eyer” Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Ab., 69: ايکارماک “dönmek”, *Vakfiyye*'den alıntıyla birlikte verilmektedir. PdC, 120: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اِيْكَارْماک “dönmek”, “döndürmek”, *Vakfiyye*'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 120: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; اِيْكَارْ سَنَهْ (1326) “dönmek”, ÇD'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^a); ŞS, 55: ايکارماک “dönmek”, “dokumak”, “döndürmek”, *Vakfiyye*'den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Bud., I, 201; RSl., I, 700: *äzip*- “döndürmek”, “dönmek”, “dokumak”, ŞS'ye göredir;
- [118] ايکلماک (2/209) *ekilmäk* “ekilmek” (زراعت), *egilmäk* “eğilmek”, ايکار “ekim”, ايکين (زراعت) “ekim” D I'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir, *egn* “omuz” (yap. 31^a).
- ◊ Ab., 65: ايکين “ekim”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 124: aynı, HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اِيْکِينْ (1292) “ekim”, “gövde”, “omuz”, Sİ, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^a), اِيْکِينْ (1348) “omuz”, “el”, alıntı yok, اِيْكَارْ (1374) “ekiyor”, “ekim”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 82^b); ŞS, 57: ايکين “aile”, “ekim”, “neden”, “sebeb”, D I ve HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 679: *äkin*.
- [118] اينى (2/210) *ini* “erkek kardeş”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 31^a).
- ◊ Ab., 80: aynı, SS, FŞ ve M. Lug.'dan alıntıyla birlikte verilmektedir. PdC, 142: aynı, Ab.'den alıntıyla birlikte

verilmektedir; FA: اَيْنِي (1451) “erkek kardeş”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^b); ŞS, 64: aynı, ŞS ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., I, 1444: *ihî*.

[119] اِيكاج (2/211)

eķāç “kadar”, edat türü صباحا ايكاج “sabaha kadar”, اقشامجا ايكاج “akşama kadar”, HA’dan örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 31^a).
 ◇ Ab., 70: aynı, HA ve Lûtfî’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 119: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اَيْرِكاج (11124), كيلماس ايركاج “daha bulmadı”, تايماس ايركاج (11124), “daha gelmedi” (yap. 69^b), alıntı yok; ŞS, 54: ايكن Lûtfî’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 149: ايجع ايكاج “kız kardeş”, “abla”; Zenker, 145: ايركاج .

[119] اِيكان (2/212)

eķān “olmak” fiilinin geçm. zam. biçimi, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 31^a).
 ◇ Ab., 64: aynı, LM ve D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC,121: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اِيكان (1480) HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 87^b), ايركاننى (1402) (ergänini), FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^b), اِيكان (1318) “var” anlamında kullanılmaktadır, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.79^b); ŞS, 55: aynı, ÇD ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

[119] اِيكاولا (2/213)

iķawla “iki”, “ikisi birlikte”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 31^b).

◇ Ab., 66: ايكاولا و ايكاولان, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 122: aynı, Ab.’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اِيكاولان و اِيكاولان (1014) “iki”, “her ikisi”, FŞ ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 64^a); ŞS, 55: ايكاولان ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 149: ايكاول; krş.: RSl., I, 1416.

[119] اِيكاولاسى (2/214)

iķāwlası “iki”, “her ikisi” ve ايكاونى “ikisi”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 31^b).

◇ Ab., 66: ايكاولاسى; PdC, 120: ايكاولاسى ve ايكاولاميز yerine ايكاولا Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اِيكاولاسى (1917) “her ikisi” (*egäläsi*), alıntı yok, اِيكاولاميزكا (1031) “her ikisine”, LM’den

alıntıyla birlikte (yap. 65^a), Ab.’deki gibi (s. 66), PdC’deki gibi (s. 120); ŞS, 55: ايكالا “ikisi”, “her ikisi”; krş.: Özb. *иккала, иккаласи* “her ikisi”, *иккаламиз* “ikimiz”, “her ikimiz”.

[120] ايلمک (2/215)

ilmäk “bağlamak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 31^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 134: “kesatlık”, “pranga”, “zincir”, alıntı yok; FA: ايلمک (1205) “menteşe”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b); ŞS, 60: ايلمک “düğme”, “zincir”, “pranga”, “kesatlık”, alıntı yok; krş.: RSl., I, 1947: T. *ilmäk* “menteşe”, “düğüm”, Özb. *илмоқ* “kopça”, “çengel”, “kanca”, *илмоқ* “yakalamak”, “asmak”.

[120] ايلمگانی (2/216)

ilmägäni “umursamamak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 91^b).

◇ Ab., 74: ايلمای “umursamadan”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab.: ايلماغانی; aşağıda ايلمان “umursamıyorum”, Ubeydullahan’dan alıntıyla birlikte verilmektedir. Ab., 75: ايلماق “saygı duymak”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 133: ايلمق “bağlamak”, “yapıştırmak”, “kızdırmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. FA: ايلماق (1186) “dinlemek”, alıntı yok (yap. 72^b), ايلماغیل (1240) “boşvermek”, ايلمای (1486) “boşver”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 88^a), FA’da bu fiilin daha dört biçim bulunmaktadır; ŞS, 60: ايلمق “kızmak”, “bağlamak”, Ubeydullah handan alıntıyla birlikte verilmektedir; *ilmäk* “yapıştırmak”, “tutmak”; *közgä ilmädi* “umursamadı”; krş.: RSl., I, 1437: *il-* “asmak”.

[120] ايليق (2/217)

iliq “ılık” (bk. yap. 31^b).

◇ Ab., 73: ايليق و ايليق “ılık”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (aşağıya bk.: ايليق); PdC, 134: “ılık”, “keman”, “yapışmış”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. ŞS, 60: ايليق “ılık”, “sıcak”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 152: ايليق krş.: RSl., I, 1375.

[121] ايلسام (2/218)

ilisam “zayıf olsam” (عاجز كرديدن), alıntı yok (yap. 31^b).

- ◇ Krş.: Ab., 76: ايلينماك; Bud., I, 208: ايلينسام
- [121] ايلقماق (2/219) *ilqamaq* (metinde ايلمقاق) “hızlı gitmek”, “koşmak”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 31^b).
- ◇ Ab., 75: ايلغابان “hızlı gitmek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (krş.: Bud., I, 84: الغار); PdC, 132: ايلغامق “savaşmak”, “araştırmak”, “bozmak”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 59: aynı, SS’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 89: الغامق; RSl., I, 1377: T. “ata binmek”.
- [121] ايتلكى (2/220) *itälgi* “şahin”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 32^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 94: ايتالكو “şahin türü”, alıntı yok; FA: ايتالكو (1050) “şahin”, “atmaca” (yap. 66^a), alıntı yok; ŞS, 46: “şahin”, “atmaca”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir [İ. Kunoş, 94: *italgu* - چَرُغْ - چَرُغْ “şahin”, “atmaca”, krş.: Bud., I, 177, 178]; RSl., I, 1502: *imäljy*; krş.: Tkm. *ителги* “çaylak”; Zenker, 141.
- [121] ايسىغ (2/221) *isig* “sıcak”, ايسى, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 32^a).
- ◇ Ab., 57: ايسيق و ايليق و ايليق و ايليق HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (bk. PdC, 134: aynı); PdC, 114: Ab.’ye göredir; FA: ايسىغ (1174) “sıcak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^a); Zenker, 147; RSl., I, 1527: *icik* “yanık”, Vambery’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1535.
- [121] ايلدام (2/222) *ildam* “hızlı” (metinde “eylemin hızı”) Sİ, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 32^a).
- ◇ Ab., 73: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 130: “hızlı”, “uyanık”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ايلدام (1248) “hızlı”, “çabuk”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^a); ŞS, 57: aynı, D IV ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 151; RSl., I, 1495.
- [122] ايلقى (2/223) *ilqi* “sürü”, “at sürüsü”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 32^b).
- ◇ Ab., 72: ايلقى و ايلقى “at sürüsü”, “sürü”; PdC, 132: aynı, Bâbür ve Ebülgazi’den alıntıyla birlikte verilmektedir. FA: ايلقى (1390)

“sürü”, “at sürüsü”, alıntı yok; اِيلْقِيْسِي (1410) “onun at sürüsü”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^a); ŞS, 59: “sürü”, “at sürüsü”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir.

[122] ايلبارماق (2/224)

elbaramaq (metinde yanlışlıkla ايلبارماق) “su kabarcığı”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir, ايلباراتيپ (yap. 32^b).

◇ Ab., 75: ايلباراتيپ “kaynar suyu dökmek”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 129: ايلبارامق “su kabarcığı”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 58: aynı, “yanmak”, “su kabarcığı” HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ايلبارماق (1199) “su kabarcığı olmak”, “sıcak sudan yanık olmak”, alıntı yok (yap. 73^a). RSl., I, 1496: *ilōap* “kaynamak”, Vambery’ye göredir; Bud., I, 205: ايلبارماق “kaynar sudan yanmak”.

[122] ايمان (2/225)

eman “olmam”, ايرماس ve ايماس ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir, ايمانك “olmazsın”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 32^b).

◇ Ab., 78: ايمان, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir, aşağıda ايمانك, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 135, 136; ايمك “olmak”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir, Ab.’ye göre; FA: اِيْمَنْ (1463) “ayıp”, “olmuyorum”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 86^b), PdC, s. 135: ايمانم “sakınmak”, “çekinmek”, ايمان و ايمانك (1289) “olmuyorum”, Sİ ve D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^b), اَيْرْمَان (1143) “olmuyorum”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^b); ŞS: yok.

[123] ايمكاک (2/226)

emgāk “iş”, “emek”, “engel”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir, ايمكاک “bebek sürünmesi”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 33^a).

◇ Ab., 78: ايمكاک “bebeğin sürünmesi”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab., 79: “emek”, “iş”, LM ve “Münşeat” tan alıntıyla birlikte verilmektedir. PdC, 136: ايمكاک “engel”, “bebek sürünmesi”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ايمكاک (1212) “engel”, “bebek sürünmesi”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla

birlikte verilmektedir (yap. 73^b); ŞS, 61: “emek”, “emek”, “bebeğin sürünmesi” FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Tkm. *эмгек* “iş”, *имеклемек* “sürünmek”; Özb.: *эмгак* “engel”, *эмакламоқ* “sürünmek”, Az. *имәкләмәк* “sürünmek”, *әмәк* “iş”; Zenker, 153: ‘engel’, ‘iş’; RSl., I, 960.

[123] *ایمکاکلاکان* (2/227) *emgäklägän* “sürünen bebek”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 33^a).

◇ Ab., 78: aynı, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 137: *ایمکاکلامک* “sürünmek” Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 61: aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 1547; Rsl., I, 961: sürünmek.

[124] *ایمکانور* (2/228) *emgänür*, *ایمکاندیم* ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 33^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 137: *ایمکانمک* “ağlamak”, “çabalamak”, alıntı yok; FA: *أيمكائماک* (1396) “işkence çekmek”, alıntı yok (yap. 83^a); FA’da bu fiilin daha altı biçim bulunmaktadır. ŞS, 61: aynı, Mûnis’ ten alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., I, 962.

[124] *ایمیش* (2/229) *emiš* “olmuş”, “varmış” D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 33^b).

كونكول آلوردا عجب دلربا ایمشتونک سین

نی دلرباکه بلای خدا ایمشتونک سین

◇ Ab., 62: *ایمیش دوک سین*, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 135: aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (s. 136); FA: *ایمیش تونک ایمیش و ایمیش سین* (1418) “olmuş”, “geçmiş”, alıntı yok (yap. 84^a); ŞS: yok; Bud., I, 210; krş.: A. Nevâyî, Devon, I, b. 51:

Кунгул олурда ажаб дилрабо эмиштуксен,

Не дилрабоки балойи худо эмиштуксен.

[124] *ایتماین* (2/230) *etmäyin* (?) 1.t. ş. olumsuz biçimi, örnek verilmemektedir.

◇ Krş.: Ab., 40: *ایتمان*; Ab., 46: *ایتماى* .

[124] *ایگری* (2/231) *egri* “eğri”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 33^b).

◇ Ab., 69: aynı, alıntı yok; PdC, 122: “eğik”, “eğri”, “gitar türü”, alıntı yok; FA: اَیْکَرِی (1433) “eğik”, “eğri”, “değirmen”, “mizik çalgı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b). ŞS, 56: “eğik”, “eğri”, “müzik çalgı”; Zenker, 150; RSl. I, 704.

[124] اَیْکَرِیْلَیْکِ (2/232) *egrilik* “eğrilik”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 33^b).

◇ Ab., yok; PdC: yok; FA: yok; ŞS: yok; krş.: RSl., I, 705: *äzpilik* 1) “eğrilik”, 2) “kırgınlık”, “adaletsizlik”, ŞS’ye gönderme yapılmaktadır; PdC., 122: اَیْکَرِیْلَیْکِ “acı”, “işkence”; ŞS, 56: aynı; bk.: RSl., I, 1425: *äzäplik*.

[125] اَیْلَمَکِ (2/233) *ilmäk* “ağ iliği”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 33^b).

◇ Bk.: اَیْلَمَکِ *ilmäk*.

[125] اَیْچِ (2/234) *ic* “iç”, “içmek” اَیْچِمَاقِ fiilinin 2. t. ş. emir k., ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 33^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 99, alıntı yok; FA: اَیْچِ (1073) “iç”, “içmek” fiilinin 2. t. ş. emir k., LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^a). ŞS, 47: “iç”, “içmek” fiilinin 2. t. ş. emir k., ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 142; RSl., I, 1511-1515.

[125] اَیْلَیْکِ (2/235) *elik* “el”, metne göre بَندِ دَستِ “bilek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^a).

◇ Ab., 70: aynı, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 134: “el”, “kemik iliği”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اَیْلَیْکِ (1391) “el”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^a); FA’da bu fiilinin daha altı biçim bulunmaktadır; ŞS, 60: “el”, “beyin”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 153; krş.: RSl., I, 815: *älik* “el”; RSl., I, 1484: *ilik* 1) “kemik iliği”, “el ve bacak kemikleri”.

[125] اَیْتَاکِ (2/236) *etäk* “etek”, Nevâyî’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^a).

◇ Ab., 47: “etek”, alıntı yok; PdC, 93: “etek”, “dağ tepesi”, Sİ’den alıntıyla birlikte yapılmaktadır; ŞS, 46: “etek”, Sİ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اَیْتَاکِ (1049) “etek”, “uç”; PdC, 93:

ایتاکلامک aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 46: aynı, alıntı yok.

[126] ایرتماک (2/237)

ertämäk (?) “yanmak” (کیم) ایرتا 1. t. ş. “yanmam”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^a).

◇ Ab., 50: ایرتاک... ایرتاک “eski zamanlarda”, “eski”, ایرتاک “önceki”, “eski”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 102: ایرتاک ایرته ایرتا, “önceki”, “masal”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir. ŞS, 48: ایرتاک “şiir”, “hikaye”, “özdeyiş”, alıntı yok; FA: ایرتاکیم (1256) “önceki”, “geçmiş”, “geçmişim” (سابق), ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^b), (و قدیمی من), ایرتاک (1109) “önceki” (قدیمی), alıntı yok; RSl., I, 792; krş.: Tkm. *əpmeki* “yarınki”, “gelecekteki”, Özb. *əpmegu* “erken”; Tkm. *əpmeki*; Özb. *əpmak* “masal”.

[126] ایورماک (2/238)

ewirmäk (*üyürmäk*) (?) “döndürmek” FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^a).

◇ Ab., 85: ایورورکاج “tam döndürdüğünde”, alıntı yok; PdC, 143: ایورورکاج, ایورورکاج “döndürmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. FA: ایورورماک (1446) “döndürmek”, alıntı yok; ایورورکاج (1072) “döndürdüğünde”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^a), FA’da bu fiilin daha yirmi üç biçim bulunmaktadır. ŞS, 65: ایورورکاج, alıntı yok, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 942: *äwip-* ve RSl., I, 1817: *yjyp-*; krş.: Tkm. *əwurmek* “döndürmek”; Özb. *yurma* “gırdap”, “kısırga”; Zenker, 155: ایورورک *ewirmäk*.

[126] ایناغ (2/239)

inağ “dost”, “eş”, Lûtfi’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 34^a).

◇ Ab., 83: ایناغ “arkadaş”, “ahbap”, alıntı yok; aşağıda ایناغ “değişimli”, alıntı yok; PdC, 138: ایناغ||ایناغ aynı, Ebülğazi’den alıntılarla birlikte verilmektedir; FA: ایناغ (1178) “arkadaş”, “dost”, “ahbap”, ایناغ *inäč*, alıntı yok (yap. 72^a), ایناغ (1495) “değişimli”, alıntı yok; ŞS, 62: “arkadaş”, “vezir”, Mûnis’ ten alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1439, 1440: *inağ*, *inak*, *inax*; Zenker, 154.

- [127] ایكما (2/240) *egmä* “eğme”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^b).
 ◇ Ab.,70: ایكما “bükülmüş”, “çarpık”, alıntı yok; PdC, 123: ایكما, “bükülmüş”, alıntı yok; FA: اَيْكَمَةُ (1333) “ezilmiş”, “bükülmüş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^a), “bükülmüş”, “eğilmiş”, ایكما قاش “kaşları çatmak”, ایكما (1346) “bükülmüş”, “eğilmiş”, alıntı yok; ŞS, 56: ایكما “bükülmüş”, Mûnis’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 150: ایكما .
- [127] اسینگ و ایستغ (2/241) *isiğ wä istiğ* “humma”, “hararet”, alıntı yok (yap. 34^b).
 ◇ Ab.,57: اسینگ و ایسیق “sıcak”, “hararetli”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 114: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اِيسْتِغ و اِيسِيق (1268) “sıcak”, “humma”, alıntı yok (yap. 76^b), اِيسِيق (1174) “sıcak” LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^a); Zenker, 147; RSl., I, 1535.
- [127] ایسنماق (2/242) *isinmaq* “sıcak olmak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC: yok; FA: yok; ŞS: yok; RSl., I, 1535: *iccin-*.
- [127] ایسیتقان (2/243) *isitqan* “ateş içinde olan kimse”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^b).
 ◇ Ab., 58: aynı, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 110: ایستماق “ısıtmak”, “humma”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. ŞS, 51: aynı, Sultan Hüseyin’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., I, 1528: *içim*; RSl., I, 1535: *iccim-*.
- [127] ایکریم (2/244) *egirim* “gırdap”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^b).
 ◇ Ab., 69: ایکریم و ایکریم aynı, FŞ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 122: aynı, ایکریم; FA: اَيْكِرِيْم (1253) “değirmentaşı” (yap. 76^a), LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; اَيْكِرِيْمِي (1434) ”gırdap”, “değirmen”; örnek: اَيْكِرِيْمِي “değirmen” (yap. 84^a), Mahb. K.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; اَيْكِرِيْمِي (1365) “değirmen”, alıntı yok; ایکریم (1335) “gırdap”, alıntı yok; ŞS, 56: PdC’deki gibi, aynı alıntılarla birlikte verilmektedir. Krş.: Bud., I, 201; RSl., I, 705: *äzpiç, äzpiçim, äzpiçimci*; Zenker, 81: اِکْرِیْم *ikrim* “gırdap”.

- [128] ایللیک (2/245) *ellik* “elli”, rubaiden alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 34^b).
 ◇ Ab., 71: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 134: aynı, Sİ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایللیک (1392) aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^a). ŞS, 60: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 153; RSl., I, 817.
- [128] ایپاک (2/246) *egāk* “kılıç”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^b).
 ◇ Ab., 69: aynı, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 120: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. FA: ایپاک (1227) “kılıç”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^b); ŞS, 55: “kılıç”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 149; RSl., I, 695.
- [128] ایپا (2/247) *egā* “sahip”, “malik”, ایپا, alıntı yok (yap. 34^b).
 ◇ Ab., 68: ایپاکیسی, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 118: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ایپاکیسی (1432) “sahip”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 87^b); PdC, ایپا و ایپاکیسی (1456) “ev sahibi”, alıntı yok; ŞS, 54: ایپاکیسی “sahip”, alıntı yok; Zenker, 149; RSl., I, 694.
- [128] ایپتکای (2/248) *etkāy* “edecek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 94-97; FA: ایپتای (1454) “söyleyeyim”, “yapayım” (yap. 86^a), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ایپتالیکی (1469) “yapalım”, “edelim” (yap. 87^a); ŞS, 46: ایپتالی و ایپتالینک “etmek”, alıntı yok; Zenker, 141; RSl., I, 835.
- [129] ایپاک (2/249) *epāk* “ipek”, ایپکه “iğne”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 35^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 92: ایپک “ipek”, alıntı yok; ŞS, 45: aynı, alıntı yok; Zenker, 140; RSl., I, 1566: *inäk.*, krş.: Özb. *unak*; Tkm.: *uynek* “ipek”.
- [129] ایز (2/250) *iz* “ayak izi”, “ezmek” fiilinin 2. t. ş. emir k., ez; (metinde چیزی را (بآب رسانیدن), ÇD’den alıntıyla birlikte yapılmaktadır (yap. 35^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 109: ایز “ayak izi”, حواصل “kuş adı”, alıntı yok; FA: ایز (1136) “ayak izi”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir

- (yap. 70); ŞS, 50: “iz”; krş.: Zenker, 146: ايز “hayvan ismi”; RSl., I, 1536.
- [129] ایرمیش (2/251) *ermiš* “olmuş”, “varmış”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 35^a).
 ◇ Ab.: yok; yukarıya bk. ایش.
- [129] ایتمیش (2/252) *etmiş* “etmiş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 35^a).
 ◇ Bk.: ایتکای.
- [129] ایلا (2/253) *äylä* “böyle”, “eylemek” fiilinin 2. t. ş. emir k., بیله, ÇD’den iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 35^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 134: ایله “böyle”, “böylece”, alıntı yok; krş.: RSl., I, 663.
- [129] اینکاک (2/254) *engäk* “çene”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 35^a).
 ◇ Ab., 83: aynı, *Vakfiyye*’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 141: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte yapılmaktadır; FA: اینکاک (1432) “çene”, alıntı yok; اینکاک (1271), “kendi al yüzüme”, (yap. 77^a); ŞS, 64: اینکاک “çene”, alıntı yok; krş.: RSl., I, 711: “çene”; RSl., I, 710: “yüz”, “yüz rengi”; FA: اینک (1221) “dilber”, “inek”, ÇD, LM, HA’dan alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 74^a); Zenker, 154.
- [130] ایرماک (2/255) *irmak* “yakılmak” (سوخته), اورتماک fiilinden “yanmak” anlamında kullanılmaktadır سوختن, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 35^b) [ایرتاک yerine yukarıya bk.: ایرتماک, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: FA: ایرماک (1089) “gelmek”, “ulaşmak”, alıntı yok (yap. 67^b)].
- [130] اینتار (2/256) *etär* “eder”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 35^a).
 ◇ Ab., 45-47: diğer biçimler; PdC, 94-97: ایتمک Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: اینتارکا (1027) “yapmak için”, ÇD’den alıntıyla birlikte yapılmaktadır; ŞS, 46: ایتماک, alıntı yok.
- [130] بات (2/257) *bat* “hızlı”, “çabuk”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 36^a).
 ◇ Ab., 125: aynı, FŞ’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 144: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: (1506), ÇD, Sİ,

FŞ'den alıntıyla birlikte yapılmaktadır (yap. 89^a). ŞS, 66: aynı, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 157: aynı, FŞ'den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 1508.

[130] باتراق (2/258)

batraq “daha hızlı”, “daha çabuk”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 36^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 144: باتراق aynı, alıntı yok; FA: باتراق (1556) “daha hızlı”, “daha çabuk”, ÇD'den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 92^a); ŞS, 66: باتراق, HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir.

[130] بارچا (2/259)

barca “bütün”, “hepsi” قامو D IV'ten ve HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 36^a).

◇ Ab., 128: بارچا و باری “her şey”, LM ve FŞ'den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 145: بارچه، بارچا “her şey”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بازچه (1592) “bütün”, “her şey”, Sİ'den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 94^a); ŞS, 67: aynı, HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 160; RSl., IV, 1487.

[130] باری (2/260)

bari “her şey”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 36^a).

◇ Ab., 127: باری “bütün”, “her şey”, “gitmek” fiilinin emir kipi (krş.: Ab., 128: بارچا و باری); PdC, 147: باری “her şey”, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: باری (1623) “her şey”, alıntı yok (yap. 95^b); Zenker, 162; RSl., IV, 1481.

[131] پاده (2/261)

pâdä “sürü”, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 36^a).

◇ Ab., 126: “inek sürüsü”, FŞ'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 145: aynı, FŞ'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: پاده پاده (1660) “inek sürüsü”, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 97^a); Zenker, 159; RSl., IV, 1181.

[131] بايرام (2/262)

bairam “bayram”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 36^a, 36^b)

◇ Ab.: yok; PdC: yok; FA: yok; ŞS: yok; krş.: Özb. “bayram”; RSl., IV, 1425.

[131] بارماق (2/263)

barmaq fiilinin birkaç anlamı vardır: “gitmek”, “varmak”, “yürümek”, “parmak”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 36^b).

◇ Ab., 128: برماغلاری “onun gidişi”, “onun parmağı” anlamında kullanılmaktadır, alıntı yok; PdC, 146: بارمق “gitmek”, “parmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بارماق (1611) “gitmek”, “parmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 95^a); FA’da bu fiilin daha otuz beş biçim verilmektedir. ŞS, 67: “gitmek”, “korumak”, “terk etmek”; Zenker, 161; RSl., IV, 1474; RSl., IV, 1489: *barmak*.

[131] بارقولوق (2/264)

barquluq “gitmeye niyetli olan” (رفتتی) ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir, باریب “gittiğinde” (رفته), Nevâyî’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 36^b).

◇ Ab.: yok; FA: بارقولو (1537) “giden”, “gitmesi gereken”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 91^a), باریب (1503) “giderken”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 89^a); Zenker, 161: بارغو, krş.: RSl., IV, 1484: “barınak”.

[131] بکتر (2/265)

bäktär, “zırh türü” جهاز آینه HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 37^a).

◇ [Far. بَتَكْر “zırh”]; Ab.: yok; PdC, 159: بکتر “zırh”, alıntı yok; ŞS, 75: aynı, “zırh”, “zırh yelegi”, alıntı yok; RSl., IV, 1579: *bäkmäp*; Zenker, 204: “zırh elbisesi”.

[132] باردی (2/266)

bardî “gitti”, “vardı” باردیلار “gittiler”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^a).

◇ Ab.: yok; FA: باردی (1616) “gitti”, “gidiyordu”, ÇD ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 95^b); yukarıya bk.: بارماق *barmaq*.

[132] باتماق (2/267)

batmaq “batmak”, باتقونجا batmak anlamında kullanılmaktadır, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 37^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 145: “batmak”, “girmek, Ebülğazi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 66: aynı, Yasevî’den alıntıyla birlikte

yapılmaktadır; FA: بائىنى (1639) “girdi”, “batti”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 96^a); Zenker, 157, 158; RSl., IV, 1508.

[132] باغیر (2/268)

bağir “karaciğer”, “işkence”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 37^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 152: “karaciğer”; ŞS, 70: “karaciğer”, “bağırmaq”, “emir vermek”; FA: باغز (1513) “karaciğer”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 89^a); RSl., I, 1451: *бакыр*; Özb.: *bagur* “göğüs”, Tkm.: *bagыр* “göğüs”, “karaciğer”.

[132] باغرى قرا (2/269)

bağrıqara “bir kuş türü”, LM ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 37^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 152: “siyah bir kuş”; ŞS, 70: “üzgün”, “hüzünlü”; “kuş ismi”; FA: قرا باغرى (1517) “bir kuş türü” (yap. 90^a); RSl., I, 1454; Bud., II, 43; K. Lug., 41: “kuş türü”; Zenker, 167: “karga”, “kuş”.

[132] بار (2/270)

bâr “gitmek”, “yürümek”, fiilinin 2. t. ş. emir k., “var”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 37^b).

◇ Ab., 126: “var”, “gitmek ve ayrılmak” fiilinin emir kipi, alıntı yok; Ab., 127: بارى دا “varsın eğer”, Ubeydullahan’ dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 154: “var”, بارى دا Ab.’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بار (1509) “var”, “gitmek” fiilinin emir kipi”, ÇD ve LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 89^b), باريدا (1625) “varsın eğer”, (در بودنش), alıntı yok; ŞS, 67: “var”, “mevcut”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 160; RSl., IV, 1472.

[133] بيبک (2/271)

bäbäk “göz bebeği”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 37^b).

◇ Ab., 134: بيبک aynı, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 156: بيبک aynı, alıntı yok; PdC, 180: بيبک aynı, alıntı yok; ŞS, 88: بيبک aynı, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بيبک (1669) “göz bebeği”, alıntı yok (yap. 97^b), بيباىک (2046) “göz bebeği” (yap. 119^a); Zenker, 175: بيبک Far. *bebek*; RSl., IV, 1637: *bäbäk*.

- [133] بار (2/272) *bar* “yolu bulmak” fiilinin 2. t. ş. emir k., “yolu bul”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 37^b).
- ◇ (yukarıya bk. بار); FA: بارايكاج (1614) “olana kadar”, alıntı yok (yap. 95^a).
- [133] باشاق (2/273) *başaq* kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “başak”, 2) “ok”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 37^b, 38^a).
- ◇ Ab., 128: باشق و باشق “okun ucu”, D III ve D IV’ten alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 149: باشاق (باشارمق) “okun ucu”, “başak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 69: aynı, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: باشاق و باشق (1555) “okun ucu”, “buğday başağı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 91^b); باشاقينك نيئك (1559) “okunun ucu”, “buğday başağı”, ÇD’den diğer alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 92^a); باشاقچي (1564) “okçu”, “çiftçi”, Mahb. K.’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 92^b); Zenker, 164; RSl., IV, 1551.
- [133] باشاقليق (2/274) *başaqliq* “uçlu ok”, “mum ucu”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 38^a).
- ◇ Bk.: Ab., 128: باشق و باشق, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir.
- [134] بالچاغ (2/275) *balcağ* “kılıc kabzası”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 38^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 154: بالچاق “kılıc kabzası”, alıntı yok; FA: بالچاق (1651) “demir”, alıntı yok (yap. 96^b); ŞS, 72: بالجبع ile birleşmektedir; Bud., I, 236; RSl., IV, 1505: “kılıc kabzası”; Zenker, 170: بالچاق T. *balčaq*.
- [134] باشلاماق (2/276) *başlamaq* “yönetmek”, “yönetici”, باشليق “başkan, باشلاديلار, SS’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 38^a).
- ◇ Ab., 129: باشلاب “başladı”, “yol gösterdi”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 150: باشلامق “başlamak”, “yollamak”, “yol göstermek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 151: باشليغ “yönetici”, Bâbür’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 69: باشلاماق “başlangıç”, “yönetim”, SS’den alıntılarla birlikte verilmektedir; باشليغ “müdür”, “yönetici”, alıntı verilmemektedir;

FA: باشلاماق (1549) “başlamak”, alıntı yok (yap. 91^b), باشلاب (1662) “başladı”, “yol gösterdi”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 97^a).

[134] باشلاقان (2/277) *başlaqan* “yönetici”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 38^a, 38^b).

◇ Yukarıya bk.: باشلاماق *başlamaq*.

[134] بالا (2/278) *bala* “yavru”, ÇD ve HA’dan alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 38^b).

◇ Ab., 132: aynı, alıntı yok; بالالاب HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 153: “yavru”, Bâbü’den alıntıyla birlikte verilmektedir, aşağıda: بالالامق, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 71: aynı, HA’dan aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بالا (1598) “yavru”, “çocuk”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 94^b); بلالارنى (1733) “çocuk” (yap. 101^b), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 169; RSl., IV, 1491.

[135] بکاول (2/279) *bäkawul* “çeşneci” (توشمال), HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 38^b).

◇ Ab., 131: “kamarot” (چاشنى كير), HA’dan aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 158: aynı, aynı alıntıyla birlikte; FA: بکاوؤل (1724) “yönetici” (خان سالار), “çeşneci” (توشمال), HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; Bud., I, 262; RSl., IV, 1581; Zenker, 204.

[135] پخته (2/280) *paxtä* “pamuk”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 38^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 156: پخته aynı, Bâbü’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 73: aynı, alıntı yok; FA: پختنه (1690) “pamuk”, “bez”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 99^b); krş.: RSl., IV, 1138.

[135] باغلیق (2/281) *bagliq* “kitli”, “bağlı”, “bahçıvan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 38^b).

◇ Ab., 130: باغلیق و باغلیغ “bağlı”; PdC, 151: باغ ve باغلیغ “bağlı”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: باغلیغ (1538) “bağlı”, “kapalı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 91^a); باغلیق

(1663) “bağlı” (yap. 97^b); ŞS, 70: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 168; RSl., IV, 1459, 1460.

[135] بالجيغ (2/282)

balciğ “kil”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 154: “kil”, “çamur”, alıntı yok; ŞS, 72: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 170; RSl., IV, 1505.

[136] باليغ (2/283)

balığ “balık”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 154: ق||باليغ “balık”, Moğ. “şehir”, alıntı yok; FA: باليغ (1654) “balık”, “şehir”, “bölge”, alıntı yok (yap. 96^b); ŞS, 72: aynı, alıntı yok; RSl., IV, 1498; Zenker, 171.

[136] باشقارور (2/284)

başqarur “yönetir”, “rehberlik eder”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^a).

◇ Ab., 130: diğer biçimler; PdC, 150: باشقارمق aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: باشقارماق (1631) “karar vermek”, “yola çıkmak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 96^a), باشقارور (1521) “sonuca varıyor”, “yola çıkıyor”, Mahb. K.’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 90^a), FA’da bu fiilin daha sekiz biçim bulunmaktadır; ŞS, 69: “yapmak”, “sona gelmek”, “yönetmek”, “yol göstermek”, Munis’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 1554; Zenker, 164.

[136] باغلاسانور (2/285)

bağlasanur net bir çeviri verilmemektedir, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir: (yap. 282)

بسيدين چونكه تكلما تامار آب حيات ساوق

آهمدين اولور باغلاسانور آب حيات

[136] بورتاغ (2/286)

burtağ “düz olmayan bir yol”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^a).

◇ Ab., 149: aynı, D III ve Sİ’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 165: “düz olmayan”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بورتاغ (1795) “çetin yol”, “düz olmayan bir yol”, Sİ ve D III’ten aynı alıntılarla birlikte ve ÇD’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 105^a); ŞS, 78: “bozuk”, “düz olmayan”, D

III'ten alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Bud., I, 275; Zenker, 215: “düz olmayan”.

[137] بویرقونک (2/287) *buyruqunq* “emrin” (metinde yanlışlıkla شده فرموده), ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 179: ق||بویروغ “emrin”, alıntı yok; FA: بُؤرۇق (1939) “emir”, “ferman”, alıntı yok; بُؤرۇغۇنک (1831) “emrin”, “fermanın”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 107^a), FA'da bu kelimenin daha altı biçim bulunmaktadır; ŞS, 77: بویرماق; RSl., IV, 1800: *бүйрек*; RSl., IV, 1811; Zenker, 228.

[137] بوغون (2/288) *boğun* “bağ”, “düğüm”, ÇD' den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 172: “eklem”, “odun”, Ebülğazi'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُغۇن (1894) “eklem”, “odun” alıntı yok (yap. 109^b); ŞS, 83: PdC'deki gibi; RSl., IV, 1651; RSl., IV, 1806.

[137] بورک (2/289) *börk* “şapka”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 166: بُرک “şapka”, alıntı yok; ŞS, 79: aynı, ÇD'den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُرکی بک (1728) “solmayan çiçek”, alıntı yok (yap. 101^b), RSl., IV, 1699; Zenker, 216: *bürg*; “kürklü şapka”, بُرک *böreğ* Far. “pasta”, *sultan böreği* “solmayan çiçek”.

[137] بوزوق (2/290) *buzuq* “harabe”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^b).

◇ Ab., 150: بوزوغ “harabe”; PdC, 169: بوزوغ “harabe”, alıntı yok; FA: بُؤرۇق (1796) “harabe”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 105^b); ŞS, 80: بوزوغ “harabe”, “müzik çalgısı”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 1868; Zenker, 218: بوزوق ve بوزق “müzik çalgısı”.

[138] بوغوز (2/291) *boğuz* “boğaz”, بوغوزلاب “kesip”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 39^b).

◇ Ab., 153: aynı, alıntı yok; PdC, 172: بوغوز, بوغوز “boğaz”, “tahıl”, alıntı yok; FA: بُؤغۇز (1780) “boğaz”, HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 104^b); بُؤغۇزلاماق (1885) “boğazı kesmek”, alıntı

yok; ŞS, 83: “boğaz”, “geçiş”, “ağız”, “boru”, alıntı yok; RSl., IV, 1652: “boğaz”, “yemek”; Zenker, 222.

[138] بوکولمیش (2/292) *bükülmiş* “bükülmüş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^a).

◇ Ab., 144, 145: diğer biçimler; PdC, 162: بوتمک “büyüme”, “bitirmek”, “güvenmek”, “iyileşmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُوتماک (1813) “iyileşmek”, “kabul etmek”, “güvenmek”, alıntı yok (yap. 106^a); بُوتمیش (1787) “büyüdü”, “iyileşti”, “kabul etti”, alıntı yok; بیٹماک (2049) “büyüme”, “iyileşmek”, “var olmak”, bu fiilin daha yedi biçim verilmektedir; ŞS, 76: بوتماک “büyüme”; krş.: RSl., IV, 1896; Zenker, 214.

[138] بوتماک (2/293) *bütmäk* “bitmek”, “çıkma” (bitki için) ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

◇ Ab., 144, 145: diğer biçimler; PdC, 162: بوتمک “büyüme”, “bitirmek”, “inanma”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. RSl., IV, 1896: “bitmek”, “büyüme”; Zenker, 214.

[138] بوتکارماک (2/294) *bütkärmäk* “yetiştirmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^a).

◇ Ab., 145: diğer biçimler; PdC, 162: بوتکارماک “büyütmek”, “bitirmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُوتکارماک (1808) “iyileşmek”, “büyütmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 106^a), بُوتکاریب (1981) “büyütüp”, “beslenip”, FA’da bu fiilin daha dört biçim bulunmaktadır; ŞS, 76: “yetiştirmek”, “iyileşmek”; krş.: RSl., IV, 1899.

[139] بوتراماک (2/295) *büträmäk* “dağınık olma”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^a).

◇ Ab., 147: بوتراتیب “dağıtıp”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 161: بوتراماق، بوتراشمق “dağılma”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُوتراشماق (1791) “dağılıyor”, alıntı yok; بُوتراتای (1964) “dağıtırım”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 113^a), بُوتراتتی (1968) “dağıttı”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 113^b), بُوتراتیب (1756) “dağıtıp”, Sİ’den

alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 103^a), FA'da bu fiilin daha dokuz biçim bulunmaktadır; ŞS, 76: بوتراشماق “dağılmak”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 214: بُوترامق; RSl, IV, 1676.

[139] بوتار (2/296)

bütär “biter”, “çıkar” (bitki için), ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^a).

◇ Ab., 144: aynı, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُوتاركا (1747) “düzene girmek için”, “iyileşmek için”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 102^b). Yukarıya bk.: بوتماک.

[139] بوغو (2/297)

buğu “yabani keçi”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^a).

◇ Ab., 153: “gazel”, SS'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 172: “geyik”, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُغُو و بُغُو (1893) “geyik”, كوكزهى “boğa”, SS'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 109^b); ŞS, 72: “geyik”, “yabani keçi”, SS'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; Bud., I, 285; Zenker, 222.

[139] بورگوت (2/298)

bürküt “kartal”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^a).

◇ Ab., 149: “kartal”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 167: بورگوت “siyah kartal”, örtü, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُورگوت (1760) “kartal”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 103^a); ŞS, 79: “kartal”; RSl., IV, 1891; Zenker, 216.

[140] بوتاو (2/299)

bütaw “bütünlük”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^b).

◇ Ab., 146: aynı, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 161: بوتاو، بوتو، “iri”, “bütün”, “dokunulmamış”, D I'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُوتَا و بُوتَا و بُوتَا (1983) “çocuk”, “iri”, “bütün”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir. ŞS, 76: بوتون، بوتون، “bütün”, “bütün”, “kusursuz”, “mutlu”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 1897: *butay*, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., IV, 1675: *boma* “deve yavrusu”; Zenker, 214.

- [140] بوری (2/300) *böri* “kurt”, Sİ ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^b).
- ◇ Ab., 148: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 168: “kurt”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُورِي (1869) “kurt”, ÇD, LM, Mahb. K.’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 108^b); ŞS, 80: “kurt”, “boru”, Sİ ve Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 1698: “kurt”; krş.: RSl., IV, 1663: “boru”; Zenker, 217: بوری “doğum sancısı”, بوری “kurt”.
- [140] بولقاج (2/301) *bolqac* “olunca”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^b).
- ◇ Ab., 154: بولقاجا, alıntı yok; krş.: PdC, 177: بولمق; PdC, 86.
- [141] بویداش (2/302) *boydaş* “boyları aynı olan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^b).
- [یولداشینک بویداشینک *yoldaşin* “yolcun”, *boydaşin* yerine بویداشینک “arkadaşın”];
- ◇ Ab.: yok; PdC, 179: بویداش “boyları aynı olan”, “dost”, alıntı yok; FA: بُویداش (1938) “boyları aynı olan”, alıntı yok (yap. 115^b), بُویداشینک (1837) “boyun senle aynı”, alıntı yok; ŞS, 87: yanlış anlaşılma: بویداش metinde باش بوی olarak بویداش örneğiyle yer almaktadır; RSl., IV, 1664.
- [141] بولقانماق (2/303) *bulqanmaq* “karıştırmak”, “kaynaştırmak”, بولقانور (yap. 40^b).
- ◇ Ab., 157: diğer biçimler; PdC, 176: بولغانمق “karıştırmak”, “kaynaşmak”, “kirlenmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بُولغانیب (1754) “kirlenip”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 103^a); ŞS, 85: “kirlenmek”, “kalınlaştırmak”; RSl., IV, 1849; Zenker, 225.
- [141] بو (2/304) *bu* “bu”, işaret zamiri, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 40^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 160; FA: بُوغینه (1895) “bu”, alıntı yok; ŞS, 75; Zenker, 293; RSl., IV, 1798.
- [142] بورون (2/305) *burun* önce, önceden, ÇD ve HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^a).

◇ Ab., 148: aynı, SS' den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 168: “önce”, “önceden”, “burun”, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بورنا و بورون (1865) “önce”, “önceden”, “burun”, ÇD, FŞ, LM'den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 108^b), بورون راق (1863) “daha önceden”, alıntı yok; چاق (1862) “geçmişte”, alıntı yok; ŞS, 80: “burun”, “önce”, “önceden”, SS'den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 217; RSl., IV, 1822.

[142] بُورُن (2/306)

burna “burun” (?), ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^a).

[142] بُورُن جاغ (2/307)

burna cağ “önce”, “önceden”, HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^a).

◇ Ab.,148: بُورُن جاغ “önce”, HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC,167: aynı; FA: بُورُن جاغ (1799) “önce”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 79: بُورُن جاغ “başlangıç”, “önce”, HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 216; RSl., IV,1829.

[142] برونچاک (2/308)

bürüncäk “kumaş parçası”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 168: برونچاک “yaşamak”, “kumaş parçası”, alıntı yok; FA: بُورُونچَك (1868) “kumaş parçası”, alıntı yok; Bud., I, 277; RSl., IV, 1888; Zenker, 217; bk. بورونچق ve برونچق.

[142] بوزلاماق (2/309)

bozlamaq “ağlamak”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^a).

◇ Ab., 150: بوزلادی “ağladı”, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 169: بوزلامق “ağlamak”, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 80: aynı; FA: بوزلاماق (1870) “bağırmaq”, “çağırmaq”, “ağlamak”, alıntı yok; بوزلاب (1982) “ağladı”, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 114^b); Zenker, 218; RSl., IV, 1687.

[142] بوشالماق (2/310)

boşalmaq “boşalmak”, بوشاتماق “boşalmak”, “kurtarmak”, بوشمیش “kurtulmuş”, “boşaltılmış”, D IV'ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^a).

◇ Ab., 152: بوشتی “kudurdu”, “öfkeleni”, D IV, Sİ, Lûtfî'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 171: بوشامق “zayıflamak”,

“yorulmak”, “boşalmak”, alıntı yok; بوشمق “değişmek”, “bozulmak”, “öfkelenmek”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 81: بوشاماق “kurtulmak”, “ayrılmak”, alıntı yok; بوشماق “öfkelenmek”, “telaşlanmak”, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بوشماق (1879) “zarar vermek”, alıntı yok; بوشفونجه (1959) “gelene kadar ulaşamazsın” (yap. 112^b), Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; بوشوب (1793) “ulaşım”, “pişman olup”; RSl., IV, 1690: “boşalmak”; RSl., IV: “öfkelenmek”, “telaşlanmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 220.

[143] بولقو (2/311)

bolqu “olmalı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^a).
 ◇ Ab., 154, 155: diğer biçimler; PdC, 177: “olmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 86: aynı, Agâhî’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بولغوديك (1812) “olduğu gibi”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 106^a); Zenker, 225: بولغو; RSl., IV, 1673.

[143] بولاغ (2/312)

bulağ “kaynak”, “pınar”, D I ve Lûtfî’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^b).
 ◇ Ab., 156: aynı, D I ve Lûtfî’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 174: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 84: “pınar”, “kaynak”, Agâhî’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بولاغ (1992) “kaynak”, “pınar” (yap. 115^a); Zenker, 224; RSl., IV, 1837.

[143] بيوك (2/313)

büyük “büyük”, alıntı yok (yap. 41^b).
 ◇ Ab., 134: بييك aynı, alıntı yok; PdC, 180: بيوك , alıntı yok; PdC, 187: بييك, بيك “büyük”, “çok”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 87: aynı, alıntı yok; FA: راک بيك (2004) “daha güçlü”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 116^a); بيك (2024) “irili”, “yapılı”, “büyük”, Sİ ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 117^b); Zenker, 241: بيوك; RSl., IV, 1883.

[144] بيوكلوک (2/314)

büyüklük “büyüklük”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^b). Bk.: بيوك *büyük*.

- [144] بییک (2/315) *biyiḳ* “yüksek bir yer”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^b). Yukarıya bk.: بیوک *biyüḳ*.
- [144] بییک (2/316) *pek* “horoz”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^b).
- [144] بتیک (2/317) *bitiḳ* “mektup”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^b).
 ◇ Ab., 135: بیتیک “mektup”, “yeşillik”, “ot”, D I ve D III’ ten alıntularla verilmektedir; PdC, 181: aynı; FA: پَتِک (1671) : “kovan”, “kitap”, ÇD ve Sİ’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 98^a),
 پتیک نی (1687) “kitap”, “yazma”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 99^a); ŞS, 89: “mektup”, “yazma”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 1775: “bitmiş”, “mektup”, “tüzük”; Zenker, 176: بتک.
- [144] بیلتیک (2/318) *biltäḳ* “kekeme”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 41^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 191: بیلنک ; ŞS, 94: aynı; Bud., I, 304; RSl., IV, 1770.
- [144] بیل (2/319) *bel* “bel”, “bilmek” fiilinin 2. t. ş. emir k., “bil”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 189: “bel”, “ara”, alıntı yok; ŞS, 93: “bel”; FA: بیل (2028) “bel”, “bil”; RSl., IV, 1606.
- [144] بیزاک (2/320) *bezäḳ* “süs”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 186: “süs”, alıntı yok; ŞS, 92: aynı; FA: بیزاک (2073) “süs” (yap. 120^a), بَزِک (1714) *bäzäg* (yap. 100^b) “ipek”, پرندہ “süs”; RSl., IV, 1632; Zenker, 234.
- [145] بیلباق (2/321) *belbaq* “kemer”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 189: بیلباغ “kemer”, “kuşak”, Bâbür’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 93: aynı; FA: بیلباغچه و بیلباغیمه (2044) “kuşak”, “kemer” (yap. 118^b), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 238.
- [145] بیشیک (2/322) *bešiḳ* “beşik”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 187: بیشیک, alıntı yok; ŞS, 92: aynı, alıntı yok; FA: بَشِیک (2083) “beşik” (yap. 120^a), alıntı yok; RSl., IV, 1755.
- [145] برله (2/323) *birlä* “birle”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^a)

◇ Ab.: yok; PdC, 184: برله , alıntı yok; ŞS, 91: aynı; FA: برله (2068), alıntı yok, (yap. 119^b); RSl., IV, 1755.

[145] بیلگü (2/324)

belgü “belirti”, “işaret”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^b).

◇ Ab., 142: aynı, D I ve HA’dan alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 190: aynı, Ab.’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 94: aynı, alıntı yok; FA: بیلگü (2040) “işaret”, D I ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 238.

[145] بیلگürدی (2/325)

bilgürdi “bildirdi”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^b).

◇ Ab., 141: بیلگورور “ortaya çıkıyor”; PdC, 190: بیلگورماک “ortaya çıkmak”, Ab.’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 94: “açıklamak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: بیلگürدی (2104) “açıklama”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 121^b); بیلگورور (2003) “ortaya çıkıyor”, “açıklıyor”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir; K. Lug., 48: “açıklamak”, “anlatmak”; Zenker, 239; RSl., IV, 1769.

[146] بیللیک (2/326)

bilig “bilim adamı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^b).

◇ Ab., 142: “bilim”, “ilim”, SS ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 191: aynı, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 94: aynı, “işaret”, “damga”, FŞ’den alıntılarla birlikte verilmektedir. FA: بیللیک (2016) “bilen”, “uysal”, FŞ ve Sİ’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 117^a), بیللیک لیک (2124) “bilen”, “uysal”, “zeki”; krş.: FA, 84; RSl., IV, 1764; Zenker, 239.

[146] بیلگوت (2/327)

Belugut “Türk kabilelerinden biri” (فرقه‌هاست از قرقه ترکان), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^b).

◇ Ab., 143: Çağatay kabilelerinden biri, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 190: Çağatay kabilelerinden biri, alıntı yok; ŞS, 94: Türk kabilelerinden biri, “ünlü”, “bilinen”; FA: بیلگوت (2059) Çağatay kabilelerinden biri (yap. 119^a), D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 1769; K. Lug., 48; Zenker, 238.

- [146] بيجى (2/328) *bici* “maymun”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 182: بيجين “maymun”, “kapı”, “sur”; PdC, 182: “sur”, “kapı”, “düz”, “cansız”, “engelsiz”, alıntı verilmemektedir; FA: بيجين (2054) “maymun” (yap. 119^a); krş.: FA: پيچى *pici* (2091) “türban” anlamında kullanılmaktadır (yap. 120^b), HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 1781: “sur”, “kapı”, “maymun”; Zenker, 232.
- [147] بيلك (2/329) *biläk* “bilek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 189: بيلك “hediye”, “ilk meyveler”, “omuz”, alıntı yok; ŞS, 93: “bilek”, “ön omuz”, alıntı yok; FA: بيلك (2115) “ön omuz”, “hediye”, “ilk çocuk”, alıntı yok (yap. 122^a); RSl., IV, 1762: “bilek”, “hediye”, “armağan”; Zenker, 238.
- [147] بيچاق (2/330) *bicaq* “bıçak”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 42^b, 43^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 182: “bıçak”, alıntı yok; ŞS, 89: “bıçak”; RSl., IV, 1781; Zenker, 239.
- [147] برلاس (2/331) *Barlās* “Çağatay kabilelerden biri”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^a).
 ◇ Ab., 128: Çağatay kabilelerinden biri; PdC, 157: Türk kabilelerden biri, “komutan”, “delikanlı”; ŞS, 74: “delikanlı”, “komutan, Türk kabilelerinden biri, alıntı yok; FA: بزلاس (1700) ünlü Türk kabilelerinden biri (yap. 160^a); RSl., IV, 1485; Zenker, 161.
- [147] بير (2/332) *bir* “bir”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^a).
 ◇ Ab., 137: “ver”, “bir”, alıntı yok; PdC, 183: بير “bir”, بيرار “birer”; ŞS, 90: “bir”, “ver”, alıntı yok; FA: بير و بيرار (2063) “bir”, alıntı yok (yap. 119^b); Zenker, 183; RSl., IV, 1746, 1747.
- [147] پيرپيرك (2/333) *pirpiräk* “kayalarda sığınan çizgili bir kuş türü”, Lis. T’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 43^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: پيرپيرك (1705), net bir çeviri verilmemektedir (yap. 100^b).
- [147] بيرور (2/334) *berür* “verir”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^a).

◇ Ab., 137, 138: diğ er biçimler; PdC, 184: بـيرمك “vermek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 91: aynı, alıntı kaynağı verilmemektedir; Zenker, 234; RSl., IV, 1592.

[148] تاريخ (2/335)

tariğ “darı”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^a).

◇ Ab., 167: aynı, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Ab., 166: تاريخ “tarla”, “kırsal”; PdC, 198: ق|تاريخ “ışkence”, “darı”, “tarla”, “kırsal”, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 100: تاريخ “darı”, “öfke”, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تاريخ (2306) “darı”, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 132^a); krş.: FA: تاريخ (2230) “darlık”, “darı”, “kırsal”, alıntı yok; RSl., III,850.

[148] تار (2/336)

târ “darlık” (“dar” yerine), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^a).

◇ Ab., 163: “dar”, FŞ ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 195: “dar”, “sinirli”, “öfkeli”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 98: “dar”, “ip”, “tel” (Far. تار, “koyu” (Far. تار), Lûtfi’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تار (2211) “dar” (yap. 128^a), ÇD’den diğ er alıntıyla birlikte verilmektedir.

[148] تلاج (2/337)

tälac “talan edilmiş”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^a):

نرکس اول کوزدیک ایماس ای باغبان باقیب کوز آج

نی ایجون کیم اول پری قیماج ایرور بو بیر تلاج

◇ Ab., 172: “çekik gözlü”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 305: Far. تلاج “gürültü”, “telaş”, تلاش ile aynı anlamına gelmektedir; تلاج “büyük mavi çekik bir göz”; Bud., I, 336; PdC, 217: “büyük mavi çekik bir göz”, “çekik”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 110: “çekik gözlü”, “ceylân gözlü”; FA: تلاج (2516) *hayi hätti* – “büyük mavi gözler”, تلاج “çekik”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 146^a). Krş.: K. Lug., 325: “şaşı”, “çekik”.

[148] توتاشورماق (2/338)

tutuşturmaq (metinde توتاشورماق yerine توشماق) “tutuşturmak”, “yakmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^b).

◇ Ab.: yok; krş.: PdC, 222: توناشتورماق “süprüntü”; ŞS, 113: توناشتوروق “süprüntü”, “kibrit”, “fitil”, توناشتوروب Mûnis’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: توناشتورماق (2655) “süprüntü” (yap. 156^b), alıntı yok; RSl., III, 1480: “tutuşturmak”.

[149] تايياک (2/339)

täyäk “hareket”, “endişe”, “sayrılık”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^b).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: yok; krş.: RSl., III, 1031: *täyik* “hastaların baygınlığı”.

[149] تارتیغ (2/340)

tartığ “hediye”, “armağan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^b).

◇ Ab., 167: aynı, alıntı yok; PdC, 197: aynı, Bâbü’r’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 99: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: aynı (2224), alıntı yok; krş.: RSl., III, 864, 865.

[149] تارقاماق (2/341)

tarqamaq “ayrılmak”, “uzaklaşmak”, 2. t. ş. emir k.; تارقاتاغین çatی, تارقاتاغیل etken çatی; تاراق “tarak” (*tarag* “tarak”, *tara-* “taramak”), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 43^b).

◇ Ab., 165: diğer biçimler; krş.: Ab., 167: تراغ “tarak”, alıntı verilmemektedir; PdC, 197: تارقاماق, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 99: aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تارغاماق (2222) “dağılmak”, alıntı yok; تارقانک (2229) “dağılmak” fiilinin emir kipi, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 128^b); FA’da bu fiilinin daha dokuz biçim bulunmaktadır; RSl., III, 851.

[149] تيبان (2/342)

taban “taban”, “topuk”, LM ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 44^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: تاپان (2193) “taban”, “topuk”, alıntı yok; RSl., III, 963: “taban”.

[149] تانوق (2/343)

tanuq “tanık”, “tanıdık”, ÇD’den iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 44^a).

◇ Ab., 179: “tanık”, alıntı yok; PdC, 209: aynı, alıntı yok; ŞS, 104: aynı, SS’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تانوق (2309)

“tanık”, “tanıklık”, HA ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 132^b); RSl., III, 830: “tanık”; FA, 87: تَنُوق “tanıklık”.

[150] تَابُوق (2/344)

tabuq bağlama göre “saygı göstermek” anlamına gelmektedir, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 44^a).

◇ Ab., 160: تَابُوق “saygı”, “hürmet”, “tapma”, Münşeat’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (krş.: Bud., I, 719); PdC, 193: تابوغ “bağımlılık”, “saygı”, “tapma”; FA: تابوقومدا (2147), Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 123^b); RSl., III, 977: “hizmet”.

[150] تَارِيقْمَاق (2/345)

tariqmaq “abartmak”, تَارِيقْتِمْ, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 44^a).

◇ Ab., 166: diğer biçimler; PdC, 198: تَارِيقْمَق “özlemek”, “hasret olmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 100: aynı, Lis. T’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تَارِيقْمَاقَان (2269) “özlemiyorum”, Lis. T’den alıntıyla birlikte (yap. 130^b); FA’da bu fiilin daha beş biçim bulunmaktadır; RSl., III, 849.

[150] تَوْلَقَانْمَاق (2/346)

tolqanmaq “katlanmak”, “çevrilmek”, تَوْلَقَانِيب, geçm. zam., ÇD’den iki alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 44^a).

◇ Ab., 219: تَوْلَقَانِيب, alıntı yok; PdC, 244: تَوْلَقَانْمَق “bükmek”, “katlamak”, alıntı yok; ŞS, 125: aynı, alıntı yok; FA: تَوْلَقَانُور (2574) “bükülmek”, “katlanmak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.151^a), تَوْلَقَانِيب (2577) “acı çekmek”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.149^b); RSl., III, 1201.

[151] تَاق (2/347)

taq “soy”, “dağ”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 44^a, 44^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 201: “bir ağaç ismi”, “bir”, “tek”, alıntı yok; ŞS, 101: “bir ağaç ismi”, “tek”, “bir”, “yüksek bir bina”, alıntı yok; FA: تَاق (2259) “dağ”, “bir ağaç ismi” (yap. 130^b), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

[151] تَارِيقْمَا (2/348)

tariqma “seninle ilgili”, تَارِيقْمَنَك “sizinle ilgili”; yukarıya bk.: تَارِيقْمَاق D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 44^b).

◇ Ab., 166: تَارِيقْمَا, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تَارِيقْمَا (2422) “kaygılanmadan”, alıntı yok.

- [151] تاشلاماق (2/349) *taşlamaq* “bırakmak”, “atmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 44^b).
- ◇ Ab., 169: تاشلاماق, “attı”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 200: تاشلاماق “bırakmak”, “atmak”, “taş atmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 101: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: aynı (2245), alıntı yok; FA’da bu fiilin daha altı biçim bulunmaktadır.
- [151] تاقار (2/350) *taqar* “çömlekten ya da hayvan derisinden yapılan saklama kabı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 44^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 216: تاقار “büyük bir kap”, “büyük ve geniş bir çuval”, alıntı yok; ŞS, 101: تاقار “çuval”, “çanta”, “torba”; FA: تاقار (2189) çömlekten yapılan bir kap (yap. 127^a), Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir.
- [152] تارماشماق (2/351) *tarmaşmaq* “bükmek”, “dönmek”, “sarmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 44^b).
- ◇ Ab., 167: تارماندى “tırmandı”, “çıktı”, alıntı yok; FA: تارماشيب (2321) “bükülmüş”, “eğilmiş” (yap. 133^a), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Bud., I, 852; RSl., III, 844: *mapmau*.
- [152] تاش (2/352) *taş* “taş”, “dış”, “dış taraf” ÇD ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 44^b).
- ◇ Ab., 170: aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 129: aynı, “uzak”, “ilgili” anlamları eklenmektedir, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 100: “taş”, “uzak”, “dışarıda”, “dış tarafı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تاش (2254), PdC’deki gibi, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 130^a); RSl., III, 931.
- [152] تنبول (2/353) *tänbül* “Hint dağlarında yetiştirilen iştahı açan, پان olarak bilinen bir ağaç yaprağı”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 45^a).
- ◇ Ab., 180: Hint dağlarında yetiştirilen iştahı açan, bir ağaç yaprağı, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 218: “tembul”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 111: “ağaç”, “sırt”, “ilaç”,

“sögüt”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تَنْبُول (2537) Hint dağlarında yetiştirilen iştahı açan, bir ağaç yaprağı, SS’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 147^a).

[152] تاشرقماق (2/354)

tašırqamaq “yara bere içinde kalmak” (çok yol yürüyen hayvanların tırnakları için kullanılmaktadır) alıntı yok (yap. 45^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 201: تاشيرغانمق “ovulmuş”, alıntı yok; ŞS, 101: aynı, “toynakları yere vurup, onlara zarar vermek”, alıntı yok; FA: تاشيرغانمق (2246) “sürtmek” (toynaklı hayvanın toynakları hakkında), alıntı yok (yap. 129^b); Zenker, 246: تاشيرماق FA’ daki gibi.

[153] تاشقونماق (2/355)

tašqunmaq “taşmak”, “dolmak”, تاشقونچا “dolana kadar”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 45^a). Yanlışlıkla *taš* + *qunca*, *taš*, kelimenin kökü olarak verilmektedir; krş.: Özb. *тошмоқ* “taşmak”, “dolmak”.

◇ Ab.: yok; PdC, 200: تاشمق “taşmak”, “dolmak”, alıntı yok; FA: aynı (2242) isim şeklinde çevrilmektedir, alıntı yok; ŞS, 101: aynı; RSl., III, 933; FA. تاشقون (2256) “kıyıda çıkma”, krş.: Özb. *тошқин*. “sel”, “su baskısı”.

[153] تاقى (2/356)

taqī داغى anlamında, “ve”, “dahi”, (ديكر), HA’ dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 45^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 201: تاقى|تقى “daha”, “yine”, alıntı yok; ŞS, 101: aynı; Zenker, 247: aynı; RSl., III, 788.

[153] تال (2/357)

tâl “kırmızı söğüt”, ÇD ve HA’dan alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 45^a).

◇ Ab., 171: “dal”, “budak”, “sögüt”, Sİ, HA, Lûtfi’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 201: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 102: “çıplak”, “sögüt”, “salkım söğüt”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تال (2353) Palmiyeye benzeyen bir ağaç, “demir”, “sögüt”, “kalay”, “alaşım”, “yorulmak, dalmak, inmek, çıkmak” fiillerin emir kipi, Sİ ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 135^a); krş.: Zenker, 247: 1) “dal”,

2) ”ağaç”, “sögüt”, 3) ”tunç”, “göl”, “teneke”, “tas”; RSl., III, 875, 876.

[154] تواجی (2/358)

tewaçi “haberci”, “hanedan armacısı”, “duyuru yapan kimse”, “tellal”, Sİ’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 45^a).

◊ Ab.: yok; PdC, 219: “tellal”, “haberci”, “arabuluculuk yapan kimse”, “gözetmen”, Sİ, Ebülğazi ve Bâbü’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 111: “tellal”, “haberci”, “arabulucu”, Sİ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تَوَاجِي (2784) “haberci”, “müjdecî”, Sİ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 162^b); krş.: Zenker, 317; RSl., III, 1127.

[154] تالماق (2/359)

talmaq “geride kalmak”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.45^b).

◊ Ab.,173: تالغان “yorulmuş”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 204: تالماق “hasta olmak”, “bayılmak”, “yorgun olmak”, “dalmak”, Ab.’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 103: aynı; FA: تالماق (2262) “yorulmak”, “suya dalmak”, “düşüncelerine dalmak”, alıntı yok; تالغان (2336) “yorulmuş”, “geride kalmış”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir, تالدينك (2339) “yoruldun”, “geride kaldın”, D I’ den alıntıyla birlikte verilmektedir, Ab.’deki gibi (bk. s. 173: تالدى); FA’da bu fiilin daha beş biçim bulunmaktadır; Zenker, 248: aynı; Bud., I, 728, 729. RSl., III, 876, 877.

[155] تاوشالماق (2/360)

tauşalmaq “geride kalmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 45^b).

◊ Ab., 180: تاوشالور “zayıflıyor”, “yoruluyor”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 210: تاوشالماق “hasta olmak”, “hareket edememek”, Ab.’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 105: aynı, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تاوشالماق (2315) “zayıflamak”, “hastalanmak” (yap. 132^b), alıntı yok; FA’da bu fiilin daha altı biçim bulunmaktadır; Zenker, 250; RSl., III, 776.

[155] تانیق (2/361)

taniq “tanıdık”, تانلاب “öğrenip” (doğru olan “seçip”, “ayırıp” yerine), FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 45^b).

◇ Ab., 179: تانلاب “ayırıp”, “öğrenip”, “ayırım yapıp”; PdC, 208: تانلامق “seçmek”, “tanımak”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 104: aynı, alıntı yok; FA: تانلاب (2164) “ayırıp”, “seçip”, “sövüp”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 125^a). Yukarıya bk: تانوق.

[155] تامماق (2/362)

tammaq “damlamak”; تاميزسا, ÇD’den örneğiyle birlikte verilmektedir (yap. 45^b).

◇ Ab., 175: diğer biçimler; PdC, 206: تاممق “damlamak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir, تاميزمق “süzme”, “damlatmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 103: تامماق “damlamak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 104: تاميزماق “süzme”, “damlatmak”, LM’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تاممائق (2286) “damlamak”, alıntı yok, تاميز (2379) “damlayan”, alıntı yok.

[155] تانك (2/363)

tang “sabah”, “şafak”, konuşmalarda دانك “şaşkınlık” olarak telaffuz ediyorlar, ÇD’den dört alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^a, 46^b).

◇ Ab., 177: تانك “şaşkınlık”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab., 178: تانك “sabah”, “Münşeat” tan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 207: تانك “sabah”, “şaşkınlık”, “bağlanmış”, “Münşeat” tan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تانك (2326) “şaşkınlık”, “bağlama”, “şafak”, “gün doğumu”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 133^b); FA’da bu fiilin daha beş biçim bulunmaktadır; Zenker, 249; RSl., III, 803 – 805.

[156] تانكماق (2/364)

tanqmaq (metinde yanlışlık var: تانكلاماق, aşağıya bk.) “bükme”, “dönme”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^a).

◇ Ab., 176: تانكيدلار “bağladılar”, “büküldüler”, FŞ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 207: تانكمق “bükülme”, “döndürme”, “bağlamak”, “sıkmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 104: “bağlamak”, “eşit”, “aynı”, “dost”, “çift”, alıntı yok; FA: تانكماق (2291) “bükme”, “bağlamak”, “vazgeçme”, “reddetme”, alıntı yok, تانكيدلار (2231) “bağladılar”, “büktüler”,

LM ve FŞ'den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 129^a), تانكيب (2179) “bağlayıp”, “büküp” (yap. 126^a), LM, Sİ, HA'dan alıntılarla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 239; RSl., III, 805.

[156] تاموغ (2/365)

tamuğ “tamu”, “cehennem”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^a).

◇ Ab., 175: تاموغ و تاموق “cehennem”, alıntı yok; PdC, 206: تاموغ “cehennem”, alıntı yok; ŞS, 103: aynı; FA: aynı (2287), ÇD'den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 248; RSl., III, 1002.

[156] تمقا (2/366)

tamqa “hayvanları damgalamak için kullanılan bir damga”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 217: تمقا “damga”, “işaret”, “mühür”; ŞS, 111: aynı; FA: تمقا (2523) “işaret”, “damga”, “mühür”, “mühürlü yüzük”, LM ve ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 146^a); krş.: Zenker, 309; RSl., III, 1003, 1004.

[156] تنقال (2/367)

tanqâl “ordunun toplanmasına acil bir çağrı”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^a).

◇ Ab., 180: aynı, Sİ'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 218: “çağrı”, “acil çağrı”, “yakarış”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تنغال (2538) ordunun toplanmasına acil bir çağrı, Sİ'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 147^a); krş.: Zenker, 314; Moğ. تنغال “genel yargı”; Bud., I, 380: Ab.'ye göredir.

[157] تاشیتماق (2/368)

tašitmaq “getirtmek”, “taşımak”, تاشیتقای, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^a, 46^b).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: تاشیتقای (2429) “getirteceğim”, “taşıtacağım”, FŞ'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 140^b); krş.: RSl., III, 937.

[157] تايانماق (2/369)

tayanmaq “dayanmak”, “yaslanmak”, تايانقان “dayanan”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^b).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: تايانغیل (2351) “dayan”, “yaslan”, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 135^a); RSl., III, 817.

- [157] تام (2/370) *tâm* “dam”, دام ÇD’den iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^b).
- ◇ Ab.: 175: تام “dam”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 205: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 103: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تام (2357) “evin damı”, “duvar”, “damla”, FŞ ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 135^b); Zenker, 248; RSl., III, 991.
- [157] تالقان وتالان (2/371) *talaqan wä talan* “talan”, “soygun” (غارت کردنست), FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^b).
- ◇ Burada yanlış anlaşılma söz konusudur, Ab., 172: تالقان و تالغان, FŞ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; yukarıya bk.: تالماق *talmaq*. Krş.: PdC, 203: تالان “soygun”, “talan”, “tahribat”, “yok edilme”, alıntı yok; ŞS, 103: aynı, “rehine almak”, alıntı yok; FA: تالان (2392) “soygun”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 137^b); RSl., III, 881.
- [157] تاتماق (2/372) *tatmaq* “tاتمق”, تاتتارماق ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 46^b).
- ◇ Ab., 162: تاتای “deneyim”, alıntı yok., تاتورماس “tadına bakmamak”, “denememek”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 194: تاتمق “denemek”, alıntı yok; ŞS, 98: aynı; FA: تاتورماق (2198) “denemek”, “tadına bakmak”, alıntı yok; تاتورماق (2199) “denetmek”, alıntı yok; تاتتی (2347) “denedi”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 135^a), تاتورماس (2205) “denemeyecek”, alıntı yok; krş.: Zenker, 243; RSl., III, 900, 906.
- [158] تاياق (2/373) *tayaq* “sopa”, “baston”, تاياق قيلماق, “sopayla dövme”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir, alıntıda تاياقلاب “sopalarla dövme” (yap. 46^b, 47^a)
- ◇ Ab., 181: تاياق و تاياغ, Mac. H.’dan alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 211: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 106: aynı; FA: تاياغ|ق (2390) “sopa”, “baston” (yap. 137^b), Mac. H.’dan aynı alıntılarla birlikte verilmektedir;

تايقلاماق (2366) “sopayla vurmak” alıntı yok; krş.: Zenker, 250; RSl., III, 816.

[158] تکما (2/374) *tügmä* “düğme”, ÇD ve HA’ dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 47^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 241: توکمه “düğme”, alıntı yok; ŞS, 124: aynı, Fuzuli’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: نُكْمَة (2507) “düğme”, “düğüm” (yap. 145^b), alıntı yok; RSl., III, 1541.

[158] تارتماق (2/375) *tartmaq* “çekmek”, “götürmek”, “sürüklemek”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir, تارتیبان, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 47^a).

◇ Ab., 163 – 165: diğer biçimler; PdC, 195: “çekmek”, “götürmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 99: aynı, alıntı yok; FA: ايردى (2420) “çekiyordu” (yap. 139^b), LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 123), تارتیبان (2381) Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 137^a); FA’da bu fiilin otuz dokuz biçim bulunmaktadır; RSl., III, 857 – 860.

[158] تاوش (2/376) *tawuş* “ses”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 47^a).

◇ Ab., 180: “adımların sesi”, D I ve FŞ’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 210: “adımların sesi”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 105: aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تاوش “adımların sesi”, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 249: “adımların sesi”, “gürültü”; RSl., III, 776.

[159] تاراغ (2/377) *taraq* “tarak”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 47^a).

◇ Ab., 167: تراغ “tarak”, alıntı yok; PdC, 195: تاراغ “tarak”, alıntı yok; ŞS, 99: aynı; Zenker, 245; RSl., III, 838, 839.

[159] تون (2/378) *tün (ton)* “gece”, “bornoz”, ÇD ve LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 47^a).

◇ Ab., 224: تون “kürk”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; تون “gece”, alıntı yok; ŞS, 127: تون “gece”, تون “elbise”, “bornoz” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تُون (2647) “gece”, “bornoz”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 156^a), تُون

(2664) “bornoz”, “gece”, alıntı yok; FA’da bu kelimenin daha üç biçim bulunmaktadır; krş.: Zenker, 327; RSl., III, 1548; RSl., III, 176.

[159] تویماق (2/379)

toymaq “doymak”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 47^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 251: “doymak”, “tok olmak”; ŞS, 129: aynı; FA: تویماک “tok olmak”, “doymak”, “anlamak”; krş.: RSl., III, 1423, alıntı yok; FA’da bu fiilin daha dokuz biçim bulunmaktadır; RSl., III, 1142.

[159] تونکماق (2/380)

tonqmaq “donmak”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 47^b).

◇ Ab., 223: تونکوب “donup”, تونکار “donuyor”, alıntı yok; PdC, 249: تونکولماق، تونکولماق، تونکولماق “donmak”, alıntı yok; ŞS, 128: aynı; FA: تونکولماق (2846) “donmak”, “buza dönüşmek”, “hayal kırıklığına uğramak” (yap. 165^a), alıntı yok; تونکار (2575) “donmak”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 151^a); RSl., III, 1170, 1171.

[160] تواغ (2/381)

towağ ve تويناق *toynaq* “tırnak”, “toynak”, LM ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 47^b).

◇ Ab., 224: تواغ “tırnak”, “toynak”, LM ve SS’den alıntılarla birlikte verilmektedir; Ab., 225: تويناق “tırnak”, “toynak”, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 219: تواغ “toynak”, “takke”, “örtü”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 251: تويناق “toynak”, “tırnak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 112: تواغ “hayvan bacakları”, “at toynağı”, “takke”, “perde”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 225); ŞS, 129: تويناق “tırnak”, “toynak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تواغ تويناق او غ (2609) “hayvan toynakları” (yap. 153^b) LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir; تواغين (2679) “at toynağı”, FŞ ve SS’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 157^b); krş.: Zenker, 328: تويناغ ve تواق; RSl., III, 1425; RSl., III, 1516.

[160] توقتاماق (2/382)

toqtamaq “durmak”, “dinlemek”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 48^a).

◇ Ab., 215: توقتادی “durdu”, “oturdu”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 238: توقتامق “huzur bulmak”, “esnek olmak”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 122, alıntı yok; FA: تَوَقْتَابَان (2666) “durup”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 157^a); FA’da bu fiilin daha altı biçim bulunmaktadır; krş.: Zenker, 224; RSl., III, 1153.

[160] توقتامان (2/383)

toqtaman (metinde توقتامين) “durmam”, (metinde نَمى استند), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^a).

◇ Yukarıya bk. *toqtamaq* توقتاماق.

[160] تولقماق (2/384)

tolqamaq “çevirmek”, “döndürmek” (تاب دادان), D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^a).

◇ Ab., 219: تولغای “doldurdu”, “çevirdi”, “döndü”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 243: تولغامق “çevirmek”, “döndürmek”, D II ve Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: PdC, 244: تولقماق “acı çekmek”, “yas tutmak”, alıntı yok; ŞS, 125: تولغاماق “çevrelemek”, “sarılmak”, “çevirmek”, “döndürmek”, alıntı yok; aşığıda: تولقماق “acı çekmek”, “heyecanlanmak”, alıntı yok; FA: تولقماق (2691) “dönmek”, “döndürmek”, “çevirmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 158^b), تولقابان “çevirip” (به پچان) D II’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 158^b); Zenker, 326: تولغاماق “çevirmek”, “döndürmek”, “dönmek”, “katlamak”; RSl., III, 1199: “geri çevirmek”; krş.: RSl.

[161] تولقانيب (2/385)

tolqanib (تاب داده شده), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^a).

◇ Ab., 219: تولغانيب “dolup”; PdC, 244: تولغانمق “çaba göstermek”, “acı çekmek”, alıntı yok; ŞS, 125: “acı çekmek”, “küsmek”, “heyecanlanmak”, “dönmek”, alıntı yok.

[161] تولا (2/386)

tola “dolu”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^a).

◇ Ab., 218: dolu, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 242: “dolu”, “alçak”; ŞS, 124: “dolu”, “çok”; FA: تولا “dolu”, ÇD’den diğer üç alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl, III, 1192.

- [161] تونكلوك (2/387) *tünglük* “ev çatısı”, LM ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 48^a, 48^b).
- ◇ Ab., 223: “göçebelerin yurtlarının çatılarındaki delik”, LM ve M. Lug.’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 248: aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 128: aynı, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., III, 1545.
- [161] تولوم (2/388) *tulum* “şarkı söyleme şekli”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^b).
- ◇ Ab., 218: “eğlence sırasında söyleyen şarkı, edilen dans türü”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 245: aynı, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 126: “nakarat”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تُولُوكوم (2835) “düğünlerde söylenen şarkı”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 164^b); krş.: Zenker, 326: “şarkı türü”; RSl., III, 1570: “nakarat”; krş.: FA: تُولُوم (2837) “şarap tulumu” (خيك), alıntı yok (yap. 164^b); PdC, 245: “mücadele”, “silah”, “kuyu”, “şarap tulumu”, alıntı yok; ŞS, 126: “gürültü”, “tüm”, “bütün”, “cilt”, “silah”, “şarap tulumu”, alıntı yok; Zenker, 326: “silah”, “kuyu”; RSl., III, 1471.
- [162] توتماق (2/389) *tutmaq* “tutmak” (كرقتن), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^b).
- ◇ Ab., 201: diğer biçimler; PdC, 223; ŞS, 114; FA: تُوْت (2559) “ver”, örneğin تُوْت پياله “kâdehi ver”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir.
- [162] توزلوك (2/390) *tüzlük* “süslenmiş”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^b).
- كوروب باغيدا يوز تورلوك عجايب
تاييب قصريدا مينك انچه غرايب
- ◇ Krş.: Ab., 209: توزلوك “doğruluk”, “adalet”, yukarıda “süslenmiş”, FŞ ve D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 232: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تُوْزْلُوك (2612) “doğruluk”, “süs”, alıntı yok; تُوْزْلُوك (2736) “doğruluk”,

“gerçeklik”, alıntı yok; Zenker, 321: توزوک; RSl., III, 1583, 1584; RSl., III, 1586.

[163] توزلقان (2/391)

tuzilqan “düzenlenen”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 232: توزولمک “düzenli olmak”; RSl., III, 1585.

[163] تولکو (2/392)

tülkü “tilki”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^b).

◇ Ab., 220: aynı, alıntı yok; PdC, 244: aynı, alıntı yok; ŞS, 125: aynı, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تُولْکُو (2720) “tilki”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 159^b); RSl., III, 1570.

[163] توزقو (2/393)

tuzgu “mektubun başındaki damga”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^b).

◇ Ab., 207: توزقو fermanların başında yapıştırılan renkli kumaş türü, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 227: aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 116: “ipek kumaş”, “kumaş”, “pahalı kumaş”, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تَزْغُو (2494) farmanların başında yapıştırılan renkli kumaş türü (پارچه), alıntı yok; تُوْرْغُو (2570) fermanların başında yapıştırılan renkli kumaş türü (پارچه), alıntı yok; تُوْرْغُو (2703) “ipek kumaş”, alıntı yok; krş.: Zenker, 320: توزقو fermanlar için kullanılan ipek kumaşından yapılan bir kaplık türü; RSl., III, 1457.

[163] توش (2/394)

tüš kelimesinin birkaç anlamı var: “uyku”, “buluşmak”, “yön”, “taraf”, ÇD, FŞ, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 48^a, 48^b).

◇ Ab., 212: توش کیلیدی; توش اولغاچ “buluştu”, alıntı yok; توش اولغاچ “buluşur buluşmaz”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; توش “yön”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; توش “uyku”, “öğle”, D I ve LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 233: “gögüs”, “uyku”, “yol”, “yön”, “taraf”, “düz”, “kim”, “ne”, “karşı”, “karşı karşıya”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 119: توش “karşı taraf”, “öğle”, “yön”, “taraf”, “gögüs”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; توش “olay”, “uyku”, ÇD’den alıntıyla birlikte

verilmektedir; FA: نُؤش (2601) “uyku”, “rüya”, “ögle”, “eşit”, “aynı”, Sİ, FŞ, SS, LM, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 152^b, 153^b), نُؤشِيكا (2544) “uykuna”, “yönüne”, Sİ ve LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir, نُؤش نُؤشِيْدِيْن (2677) “her taraftan”, Sİ’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 322; RSl., III, 1268 “göğüs”; RSl., III, 1508: “karşı taraf”; RSl., III, 1586: “ögle”; RSl., III, 1587: “uyku”, “rüya”.

[164] توز (2/395)

tuz “tuz”, “gerçek”, “toz”, “çöl”, LM ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 49^a, 49^b).

◇ Ab., 208: توز “sabır”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Ab., 210: توس “toz” ve توز “yay yüzeyi”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 229: توز “toz”, “tuz”, “düz”, “düzlük”, “dik”, “doğru”, “güç”, “sabır”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: نُؤز (2600) “tuz”, “doğru”, “toz”, “ölmek”, “yok olmak”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 117: 1) “doğru”, “sadık”, “sabır”, “düz”; 2) “toz”, “kül”, “gürültü”, “parça”; 3) “tuz”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 321: “toz”, “tuz”, “düz”, “doğru”, “soygun”; RSl., III, 1212, 1213; RSl., III, 1266; RSl., III, 1502; RSl., III, 1581.

[164] توشماک (2/396)

tüşmäķ “düşmek”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 49^b):

توشاب قصر ایجرا یوز دیبای کلرنک

قویولدی تخت کردون سای و اورنک

◇ Ab., 211: توشاب “sermek”, alıntı yok; FA: نُؤشَاب (2799) “yaymak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

[165] توشکان (2/397)

tüşķan “düşen”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 49^b).

◇ Ab., 211: توشتی “düştü”, “indi”, “durdu”; PdC, 235: توشمک; ŞS, 120; RSl., III, 1587.

[165] توشوک (2/398)

tüşük “gedik”, “aralık”, “delik”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 49^b, 50^a).

◇ Ab., 211: aynı, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 235: aynı, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: نُؤشُوك

(2613) “gedik”, FŞ, HA, LM, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 154^a); krş.: Zenker, 322; RSl., III, 1589.

[165] تورت (2/399)

tört “dört”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 50^a).

◇ PdC, 226; ŞS, 115; FA: تورت “dört”, LM ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 320; RSl., III, 1257.

[165] توقان (2/400)

toqan “herhangi beyaz renkli kuş”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

◇ Ab., 225: تويغون “ak doğan”, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 236: توغان “doğan”, alıntı yok; PdC, 250: تويغون تويقار “beyaz kuş”, “ak doğan”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 120: توغان “şahin”, “doğan”, alıntı yok; ŞS, 129: توي غون “beyaz ve gri renkli şahin”, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: توغان (2752) “atmaca”, “şahin”, “doğan”, alıntı yok; تويغون (2832) “atmaca”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 164^b); krş.: Zenker, 323: توغان “doğan”, Zenker, 328: تويغن “beyaz doğan”. RSl., III, 1159: “doğan”; RSl., III, 1142; RSl., III, 1424.

[166] تويقون آقاسى (2/401)

tuyqun aqasi “doğancı”, “şahinci”, alıntı yok (yap. 50^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: yok.

[166] توقوز (2/402)

toquz “dokuz”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 50^a).

◇ Ab., 214: aynı, D I ve HA’dan alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 239: “dokuz”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 122: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: توقوز “dokuz”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 325; RSl., III, 1150.

[166] توره (2/403)

törä “baş”, “reis”, alıntı yok (yap. 50^b).

◇ Ab., 203: “geleneç”, “kanun”, “kalkan”, Sİ ve HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 224: توره، تورا، “kral”, “han”, “hukuk”, “emir”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. ŞS, 115: “düzen”, “emir”, “geleneç”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: توره درويش محمد خان توره و مۇچە بيله موندین اولوغ (2445) “köken”, تورا و توره “prens”, “padişahın oğlusu” D I’den alıntıyla birlikte

verilmektedir (yap. 148^a); krş.: Zenker, 319: تورا *tura* “efendi”, “baş”, “prens”; Zenker, 320: 1) تورہ “ağ”, “yol”, “engel”, 2) “çar”, 3) “emir”, “gelenek”; RSl., III, 1250.

[167] توتروغ (2/404)

tut(u)ruq “cımbız”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 50^b).

[167] توفراغ (2/405)

tofrâğ “toprak”, “toz”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 50^b).

◇ Ab., 214: aynı, alıntı yok; PdC, 238: توفراق “toprak”, FA: توفراغ “toz”, “toprak”; ŞS, 122: توفراق “toprak”, “toz”; krş.: Zenker, 224; RSl., III, 1226.

[167] توكوز (2/406)

töküz “bütün”, “kusursuz”, D I’den iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 50^b).

◇ Ab., 217: aynı, D I’den aynı alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 241: توكوز، توكوز “bütün”, “kusursuz”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 124: توكوز و توكوز “tüm”, “düz”, “güzel”, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: توكوز (2589) “seçilmiş”, D I ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 151^b); krş.: Zenker, 325: “tüm”, “bütün”; RSl., III, 1243: “tüm”, “bütün”.

[167] ترمذ (2/407)

tärmäd “kâse”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 50^b):

توتتى بهرام جام نيلفرى

ترمدى كيم ياسيلقاي اول سپرى

[168] تومشوق (2/408)

tumşuq “gaga”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 50^b, 51^a).

◇ Ab., 221: تومشوق “gaga”, FŞ, LM, Lis. T’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 246: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 127: “gaga”, “dudak”, “suç”, “köşe”, “burun”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تومشوق (2604) “kuş gagası”, “uçurum ucu”, Sİ, LM, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 153^a); krş.: Zenker, 327; RSl., III, 1526.

[168] توزاق (2/409)

tuzâq “tuzak”, “ağ”, ÇD ve FŞ’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 51^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 230: توزاغ “ağ”, “yol”, alıntı yok; ŞS, 118: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تۇزاق (2724) “tuzak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 160^a); krş.: Zenker, 321: “ağ”, “yol”; RSl., III, 1504.

[168] تونک (2/410)

tüng “şarap tulumu”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; *tong* “soğukluk”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 51^a).

◇ Ab., 223: “şarap tulumu”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 248: “şarap tulumu”, “soğukluk”, “buz”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 128: aynı, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تۇنک (2854) “kavanoz”, “soğuk”, “soğukluk”, “buz ol”, “üşü” (yap. 165^b), alıntı yok; krş.: Zenker, 327; RSl., III, 1170: “donmuş”, “üşümüş”, “sert”, “iri”; RSl., III, 1246: “dip”, “alt”; RSl., III, 1434: “fiçi”, “namlu”; RSl., III, 1541: “şarap tulumu”.

[168] توستاقان (2/411)

tostaqan “matara”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 51^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 233: توستاقان ، توستاغان “çömlek kavanozu”, “sürahi”, alıntı yok; ŞS, 119: توستوغان “tahtadan bir fincan”, “çömlek kavanozu”, “şarap tulumu”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: توستۇقان (2678) “şarap”, “kavanoz”, “kap”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 157^b); krş.: Zenker, 321: توستوغان “kavanoz”, “şarap tulumu”; RSl., III, 1211.

[169] تورنا (2/412)

turna “turna”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 51^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 229, alıntı yok; ŞS, 117; FA: تۇرنا (2483) “turna”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 143^b); krş.: Zenker, 320; RSl., III, 1459.

[169] تومان (2/413)

tumân “tuman”, “duman”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 51^b).

◇ Ab., 220: “büyük miktar para”, Lis. T.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 426: تومان “on bin”, “duman”, “tuman”, “uçurum”, “derinlik”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 126: “demir para”, “madeni para”; FA: تۇمان (2669) “tuman”,

“duman”, “on bin”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 157^a), ئۇمان مینک (2619), Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 327; PdC., III, 1518.

[169] توش (2/414)

tüš “uyku”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 51^b). Yukarıya bk.: توش *tüš*.

[169] تووص (2/415)

tüs “fasın yüzeyi”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 51^b, 52^a).

◇ Ab., 210: “yayın yüzeyi”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 232: “kabuk”, “zar”, “karakter”, “soy”, “aile”, “toz”, “tuz”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 119: “kılıf”, “kabuk”, “toz”, “tuz”, “soy”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: توس (2592) “kılıç”, “yay”, “soy”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 152^a); krş.: Zenker, 321; RSl., III, 1575.

[170] ئۇشاك (2/416)

tüšäĭ “yatak”, “döşek”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 52^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 234: ئۇشاك “halı”, “yolluk”, “kutu”; ŞS, 119: aynı, “yatak”, “döşek”; krş.: Zenker, 332: ئۇشاك “yatak”, “yolluk”; RSl., III, 1589.

[170] تورە (2/417)

türa “savaş topu”, توب SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 52^a).

◇ Ab., 203: “kalkan”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir. Yukarıya bk.: تورە *töra*.

[170] توموشماق (2/418)

tumušmaq “sakinleşmek”, D IV’ten alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 52^a).

◇ Ab., 221: توموشتى “susup oturdu”, alıntı yok; aşağıda توموش, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 427: aynı, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 126: aynı, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 327: توموشماق Aynı; RSl., III, 1522.

[170] تولاك (2/419)

tülüĭ “tüy dökme”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 52^a).

◇ Ab., 220: تولك “kuşların tüy dökme mevsimi”, FŞ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 244: تولوك “ürünler”, “besin maddeleri”, “tüy dökme”, “deri dökme”, اشليق تولوك, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 124: تولك “tüyleri dökülmüş kuşlar”, alıntı yok; ŞS, 126: تولوك “ödül”, “tazminat”, “ceza”, FŞ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تُولُك (2688) “kuşların tüyleri dökme mevsimi”, FŞ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 158^a, 158^b); krş.: Zenker, 326; RSl., III, 1261: “ödeme”; RSl., III, 1262; RSl., III, 1568: “tüy dökme mevsimi”.

[170] تويوق (2/420)

tuyuq “kelime oyunu”, Mac. H.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. ◇ Ab.: yok; PdC, 251: “şiir türü”, alıntı yok; ŞS, 129: aynı; krş.: Zenker, 264; RSl., III, 1175. FA: تَوِيُوق و طَوِيُوق (2828) “şiir türü”, بۇتون ve ياقييلور, Nevâyî’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 164^a);

[171] تينگري (2/421)

tengri “tanrı”, “yaratıcı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 52^b). ◇ Ab.: yok; PdC, 268; ŞS, 138; FA: تَنگري (2529), LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 334; RSl., III, 1047.

[171] تيتيك (2/422)

tetik “tetik”, “dinç”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 52^b). ◇ Ab., 183: “dinç”, “tecrübeli”, “uyanık”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Ab., 182: تيتيك (yanlış anlaşılma) “ruh hastalarının sayıklamaları”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 253: “hasta olmasına rağmen dinç kalan insan”, “uyanık”, “hızlı”, D III ve HA’dan alıntılarla birlikte verilmektedir; ŞS, 131: “uyanık”, “çevik”, “hareketli”, alıntı yok; FA: تَيْتِيك (2908) “şakalaşan hasta” (yap. 169^a), alıntı yok; krş.: Zenker, 256; RSl., III, 1092; krş.: Özb.: “dinç”, “çevik”, “uyanık”.

[171] تىلاک (2/423)

tiläk “dilek”, “arzu” (metinde طلب کرده شده), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 52^b). ◇ Ab., 193: aynı, alıntı verilmemektedir; PdC, 264: aynı, alıntı yok; ŞS, 136: تىلاک و تىلار “arzu”, “dilek”, “rica”, ÇD’den alıntıyla

birlikte verilmektedir; FA: ئىلاک (2979) “arzu”, “rica” (yap. 172^b), alıntı yok; krş.: Zenker, 333; RSl., III, 1382.

[172] تیتراکوج (2/424)

titrägüc “tüylü süs türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 53^a).

◇ Ab., 183: kadınlar tarafından kullanılan bir süs türü, alıntı yok; PdC, 253: “süs türü”, “tüylü süs türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 131: تیتراکوجی taca benzeyen kadınlar tarafından kullanılan tüylü bir süs türü, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تیتراکوج (2475) kadınlar tarafından kullanılan bir süs türü, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 143^a); krş.: Zenker, 321: “korkudan titreyen”; RSl., III, 1392; Bud., I, 341.

[172] تیبینگو (2/425)

täpingü “üzengi”, اوزنگو, D I ve D II’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 53³).

◇ Ab., 160: تینگو “üzengi”, D I’den aynı alıntıyla birlikte yapılmaktadır; PdC, 252: تیبینگو “üzengi”, alıntı yok; ŞS, 130: “üzengi”, D I ve D II’den alıntılarla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 255; Bud., I, 341; RSl., III, 1111.

[172] تیرکوزماک (2/426)

tirgüzmäk “canlandırmak”, “diriltmek”, تیرکوزور, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 53^a).

◇ Ab., 186: diğer biçim, alıntı yok; PdC, 255; ŞS, 132; FA: تیرکوزماک (2913) “canlandırmak”, alıntı yok; تیرکوزور (2922) “canlandırıyor”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 169^b), تیرکوزور (3015) “canlandırıyorlar”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 174^b); RSl., III, 1375.

[172] تیلبه (2/427)

telbä “deli”, “çılgın”, “ihtiyatsız” (دیوانه), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 53^b).

◇ Ab., 195: aynı, alıntı yok; PdC, 265: aynı, alıntı yok; ŞS, 136: aynı, alıntı yok; FA: تیلبه (3041) “deli”, ÇD’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 176^a); krş.: Zenker, 333: تیلبه veya تیلپا; RSl., III, 1090.

[173] تیرک (2/428)

teräk “bir kuş türü”, زردچفوک olarak bilinmektedir, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 53^b).

تیرک سارغارتیبان یوز زارلاردیک
ساریغ آغریق بیلا بیمارلاردیک

◇ Ab., 168: ترک “kavak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 254: تیراک “beyaz kavak”, alıntı yok; ŞS, 131: aynı, alıntı yok; FA: تیراک (2942) “beyaz kavak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 170^b); krş.: Zenker, 331; RSl., III, 1061, 1062.

[173] تیرساک (2/429)

tirsäk “dirsek”, دیرساک, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 53^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 254: تیرساک “bağ”, “eklem”, “dirsek”; ŞS, 131: aynı, ÇD’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تیرساک (2977) “dirsek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 172^b), تیرساکیم (3014) “omuzumun eklemi”, “dirseğim”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 174^b); krş.: Zenker, 331; RSl., III, 1377.

[173] تیرکاماک (2/430)

terkämäk “yasaklamak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 53^a, 54^b).

◇ Ab., 186: aynı, FŞ ve D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 254: “tutmak”, “sormak”, “soruşturmak”, “desteklemek”, FŞ, D II, HA’dan alıntılarla birlikte verilmektedir; ŞS, 132: “sormak”, “soruşturmak”, “bozdurmak”, alıntı yok; FA: تیرکاماک (2938) “soruşturmak”, “yerleştirmek”, alıntı yok; تیرکاب (2889) “soruşturma”, “sorgu”, “destek”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 185), تیرکادی (2890) “soruşturdu”, “sorguladı”, “destekli”, alıntı yok (yap. 167^b), تیرکاکیم (3012) “soruşturmam”, “sorgulamam”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 174^b), تیرکابان (3030) “soruşturdu”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 175^b); krş.: Zenker, 331: تیرکاماک; RSl., III, 1070: “araştırmak”, “incelemek”; RSl., III, 1068: “reddetmek”, “yasaklamak”, “engel olmak”; RSl., III, 1373: “dayanmak”, “yaslanmak”, “araştırmak”, “sorgulamak”, “soruşturmak”, “engel olmak”.

- [174] تيركاميش^(2/431) *terkämîş* “yasaklamış”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 54^a).
 ◇ Ab., 184; تيركاميش “toplanmış”, “işgal etmiş”, alıntı yok; Ab., 186: تيركاميش “desteklemiş”, “işgal etmiş”, alıntı yok.
- [174] تيز^(2/432) *tiz* “diz”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 54^a).
 ◇ Ab., 188: aynı, FŞ’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 258: “hızlı”, “çabuk”, “diz”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 133: تيز “hızlı”, “çabuk”, تيز “diz”; FA: تيزي (3093) “onun dızı”; krş.: Zenker, 332; RSl., III, 1102: “hızlı”, “çabuk”, “telaşlı”, “canlı”; RSl., III, 1396: “diz”.
- [174] تیت ما تیت^(2/433) *tit ma it* “parça parça”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 54^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 252: تیت و بیت “ayrı”, “paramparça”, alıntı yok; ŞS, 130: تیت و بیت “dağıtılmış”, “dağınık”, “parça parça”, “paramparça”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: تیت و بیت (2474) “parça parça”, “paramparça”, “yırılmış”, alıntı yok; تیت و بیت (2901) “engel olma”, “sövme”, “yırılmış”, alıntı yok; krş.: Zenker, 331: تیت و بیت “kırılmış”, “ufalanmış”; RSl., III, 1390.
- [175] تیل^(2/434) *til* “dil”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 54^a).
 ◇ Ab., 193: aynı, alıntı yok; PdC, 264: aynı, alıntı yok; ŞS, 136: aynı; FA: تیل (2996) “dil”, “kuş tüyü”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 333; RSl., III, 1379, 1380.
- [175] تیندورماک^(2/435) *tindurmaċ* “sevindirmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 54^b).
 ◇ Ab.: 197: تیندورب “sevindirip”, “sakinleştirip”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 269: تیندورمق “sakinleşmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 139: aynı, alıntı yok; FA: تیندورونک (3023) “sakinleştir”, “dinlendir”, ÇD’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., III, 1363.
- [175] تیم^(2/436) *tim* “damlamak”, تیم تیم “damlatarak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 54^b).

◇ Ab., 196: تیم تیم “damla damla”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 266: تیم تیم “damla damla”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 137: تیم تیم “damla damla”; FA: تیم تیم (3011) “damla damla”, “parça parça”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 174^b); krş.: Zenker, 334; RSl., III, 1408.

[175] تیکرو (2/437)

tegrü “kadar” (metinde: اقريب امدہ), FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 54^b).

◇ Ab., 191: aynı, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 261: “kadar”, “son”, FŞ’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 135: aynı; FA: تیکرؤ (3098) “son”, “kadar”, alıntı yok; krş.: Zenker, 333; RSl., III, 1039.

[175] تینک (2/438)

teng “eşit”, “benzeyen”, “aynı”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 54^b).

◇ Ab. 197: aynı, D II’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 268: aynı; ŞS, 138: aynı; FA: تینک (2972) “eşit”, “aynı”, ÇD, FŞ, HA’dan alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 172^a, 172^b); krş.: RSl., III, 1041.

[176] چین (2/439)

cin “doğru”, “gerçek”, “hakiki”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 55^a).

◇ Ab., 244: aynı, diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 310: “gerçek”, “hakiki”, “büyük”, “fazlalık”, “ölçü”, “ödeme”, “düzey”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 164: “sadık”, “doğru”, “ciddi”; FA: چین (3488) “doğru”, “gerçek”, “hakiki”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (200^a), چین مؤنور (3461) “doğru mu”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 379; RSl., III, 2120.

[176] چینگ (2/440)

çing “yoldaş”, “dost”, “arkadaş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 55^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 310: چینگ “köşe”, “arkadaş”, alıntı yok; ŞS, 144: aynı, alıntı yok; FA: چینگ (3328) “arkadaş”, “dost”, ÇD’den iki alıntıyla birlikte verilmektedir.

- [176] چيچاك (2/441) *cecäk* “herhangi ikbahar çiçeği”, “suçiçeği”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 55^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 302: چيچك “çiçek”, “suçiçeği”, alıntı yok; ŞS, 160: aynı; FA: چيچاك (3475) “renkli çiçekler”, ÇD’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 199^a), چيچك (3509) “suçiçeği”, alıntı yok; krş.: Zenker, 350: چيچك; RSl., III, 1988.
- [176] چيچماق (2/442) *ciqmaq* “çıkmaq”, چيچوق “çıkmiş”, “çıkan”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 55^b).
 ◇ Ab., 241: diğer biçimler; PdC, 307: چيچوق “olmak”, “çıkmaq”, “yürümek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 163: aynı; FA: چيچوق (3546) “ortaya çıkan” (در آمده است), alıntı yok.
- [177] چيلكار (2/443) *cilgär* “dizgin”, “zırh”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 55^b).
 ◇ Ab., 230: چيلكار “dizgin”, HA’dan aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 309: چيلكار “dizgin”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 144: aynı, HA’dan aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: چيلگار “dizgin”, alıntı yok; krş.: RSl., III, 2137: “dizgin”.
- [177] چيداماق (2/444) *cidamaq* “dayanmak”, “katlanmak”, “dişini sıkmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 55^b).
 ◇ Ab., 239: چيدارمين “dayanırım”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 302: چيدامق “dayanmak”, “katlanmak”, “sabretmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 160: aynı, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: چيداماق (3512) “sabretmek”, “dayanmak”, “katlanmak”, “dişini sıkmak”, alıntı yok; چيدارمين (3490) “dayanırım”, “katlanırım”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., III, 2143.
- [177] چيدامان (2/445) *cidaman* “dayanmam”, 1. t. ş. biçimi, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 55^b).
 ◇ Ab., 239: diğer biçimler; FA: چيدامان (3492) “dayanmam”, “katlanmam”, alıntı yok.
- [177] چيداي (2/446) *ciday* (*cida-*), ÇD’den iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 55^b).

Yukarıya bk: چیداماق.

- [177] چیمدیک (2/447) *čimdiĳ* “bilek”, “tırnak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 55^b) (örneğe bk.: چیمدیر).

چیمدیر ایدی اینکلارینی هر دم

چاینار ایدی ینکلارینی هر دم

◇ Ab., 243: چیمدیر “čimdik”, alıntı yok; PdC, 310: چیمدیک “čimdik”, alıntı yok; ŞS, 144: aynı, alıntı yok; FA: چمدیک (3320) “čimdik”, alıntı yok, چمدیر (3321) macazi anlamda “aşk acısı”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 365: چمدک ve چیمدیک; RSl., III, 2160.

- [178] چیکیت (2/448) *cigit* “koton”, “pamuk”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 55^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 307: چیکت aynı, alıntı yok; ŞS, 163: aynı; FA: چیکیت (3549) aynı, alıntı yok; krş.: RSl., III, 2115.

- [178] جینقرو (2/449) *činqiraw* “çan çiçeği”, “boru çiçeği”, چینقروماق (yap. 55^b, 56^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 310: چینقراغو، چینقراو، “çan”; ŞS, 164: چینقراغو; krş.: RSl., III, 2116: “çan”.

- [178] جیلارو (2/450) *čilaw* “at yuları”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^a).

◇ Ab., 242: “dizgin”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 308: “dizgin”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 143: aynı; krş.: RSl., III, 145.

- [178] چیرماقان (2/451) *cirmaqan* “bükülen”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^a).

◇ Ab., 240: diğer biçimler; PdC, 304: چیرمامق “bağlamak”, “bükmek”, “sarmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 161: aynı, alıntı yok; FA: چیرمابان (3491) “bükülmüş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 200^a).

- [178] چیرمانیب (2/452) *cirmanib* “bükülüp”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^a).

◇ Ab., 240: diğer biçimler; krş.: RSl., III, 2132.

- [178] چیریک (2/453) *ceriĳ* “savaşçı”, “cengâver”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^a).

◇ Ab., 240: “ordu”, alıntı yok; PdC, 305: “ordu”, alıntı yok; ŞS, 161: “cengâver”, “ordu”, “kamp”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: چیریک “ordu”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 355; RSl., III, 1967.

[179] چماق (2/454)

cummaq “dalmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^a).

◇ Ab., 253: diğer biçimler; PdC, 299: چومق SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 159: aynı, SS’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: جومغای (3392) “dalmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 195^a).

[179] چیریکچی (2/455)

cerikçi “cengâver” (لشکرکش) LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: چیریکچی (3531) “cengâver”, alıntı yok; krş.: Zenker, 355: چیریکچی “asker”, “cengâver”; RSl., III, 1968: “cengâver”.

[179] حولان (2/456)

hawlan LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^a):

شهر ایچیدا خواجه و ارجولان
ایلاب نی سلامی و نی حولان

◇ Ab.: yok; PdC, 311: حق حولان “geçen yıl”, alıntı yok; ŞS, 165: حق “vergi”, “hediye”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 204^b).

[179] حمول (2/457)

hamul herhangi bir açıklama verilmemektedir; Arapçadan geldiği söylenebilir; FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

[179] خلاب (2/458)

xalâb “çamur”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^a).

[179] خَدُّ (2/459)

xäd “yanak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: yok.

[179] خَنْج (2/460)

xanċ “kâr”, “menfaat”, “yarar”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 313: “yara”, alıntı yok; ŞS, 167: “tehlikeli yara”, “hasar”, alıntı yok; FA: خَنْج (3605) “ölmüş”, “yok olmuş”, “yara”, “neşe”, “yarar”, “çıkar”, “kâr”, “avantaj”, “iyilik”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 206^a).

- [180] خَجِينِك (2/461) *xačing* “at türü”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^b).
- [180] خَادِه (2/462) *xādä* “sopa”, “tomruk”, “mertek”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^b).
- ◇ Ab., 256: “kürek”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 312: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS,166: “sırık”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: خَادِه (3590) “kürek”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 204^b); krş.: Zenker, 399.
- [180] دَاي (2/463) *day* “duvar”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 56^b, 57^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: دَاي (3635) “duvar”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 208^a).
- [180] دَنْك (2/464) *däng* “şaşkın”, “sersem” ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: دَنْك , FŞ, ÇD, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 210^a); krş.: Zenker, 436: “budala”, “aptal”.
- [180] دِيكَلَا (2/465) *dek(ä)lä* “kıyafet türü”(yap. 57^a).
- ◇ Ab., 259: دِكَلَا “kıyafet türü”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 319: دِكَلَا, نِكَلَا, دِكَلَا “kıyafet türü”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: PdC, 325: دِيكِيَلَا; Ab., 265; ŞS, 170: دِكَلَا و نِكَلَا “kıyafet türü”; FA: دِيكَلَا و دِكَلَا (3677) “kıyafet türü”, دِيكَلَا و دِيكَلَا (3767) aynı, alıntı yok; krş.: Zenker, 431: دِكَلَا veya نِكَلَا; RSI., III, 1659.
- [180] دِي (2/466) *de* “demek” fiilinin 2. t. ş. emir k., “de”; دِيب; geçm. z., دِيب اِيْمِيْش, “dedi”, دِيب سِيْن, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^a).
- ◇ Ab., 266: aynı, SS ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab., 260: دِيب, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 328; FA: دِي (3755) “söyle”, “acele et”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; دِيْب (3738) “söyleyip”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 212^a).
- [181] دِيْز (2/467) *dez* “kale”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^a).
- [181] دِيْن (2/468) *din* “ayrılma hali”, (dan/den), FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^a).

◇ Ab., 266: aynı, HA'dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 329: aynı, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 174: aynı, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: دین (3770) “ayrılma hali, dan/den”, alıntı yok.

[181] دیبان (2/469)

debân “diyerek”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^a, 57^b).

◇ Ab., 260: aynı, alıntı yok.

[181] دیک (2/470)

değ “gibi”, (benzetme göstermesi amacıyla kullanılmaktadır); تیک gibidir; ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^b).

◇ Ab., 264: aynı, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Ab., 259: دك aynı, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 324: aynı, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 174: aynı, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: دیک (3766) aynı, alıntı yok (yap. 213^b).

[181] دیمه (2/471)

demä “demek” fiilinin 2. t. ş. emir k., olumsuz şekli, “deme”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^b).

[181] دوداق (2/472)

dudaq “dudak”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 320: دوداغ aynı, alıntı yok; ŞS: yok; FA: دوداغ “dudak”, “yüzey”, alıntı yok; krş.: Zenker, 437; RSl., III, 1794.

[181] دولتو (2/473)

döltü “sırtlan”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^b).

◇ Ab., 268: دولتو aynı, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 322: دولتو, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 172: دولتو “sırtlan”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: دلتؤ (3682) “ateş böceği”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 210^a), دلهتؤ (3680) “sırtlan”, alıntı yok (yap. 210^a), دولغؤ (3719) “sırtlan”, alıntı yok; krş.: Zenker, 433: دلتی *dültü*; RSl., III, 1722: “sırtlan”; RSl., III, 1809: “sırtlan”.

[182] دوکوک (2/474)

dökük “ıslık”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^a).

◇ Ab., 267: دوکولداماک “kalp atışı”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Bud., I, 572: دوکوک; PdC, 321: aynı, aşağıda: دوکولدامک “kalp atışı”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 172: aynı, D I'den

alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: دَوَّكُوك (3710) “kalp atışı”, alıntı yok; دَوَّكُولَدَار (3686) “kalp atışı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 210^b); krş.: Zenker, 441; RSl., III,1729.

[182] رِب (2/475)

rab “ek türü”, (eylemin gerçekleşme yolu anlatmak amacıyla kullanılmaktadır), *telbäräb* örneğiyle ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 57^b).

◇ Ab., 269: رَاب aynı, HA ve D II’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC: yok; ŞS: yok; FA: رَاب (3780) “edat”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; Bud., I, 564: دَلْبَه ; RSl., III, 1090.

[182] رَحْبَه (2/476)

rähbä “tonoz”, “hangar”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: رُحْبَه “bahçe”, SS, FŞ, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir.

[182] رَاسُو (2/477)

rasu “yaban kedisi”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: رَاسُو (3778) “hayvan türü”, مَوْشُ olarak bilinen, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 456: “gelincik”, “kakım”.

[182] رَاق (2/478)

râq “karşılaştırma amaçlı kullanılan ek türü”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^a).

[182] زُولَانَه (2/479)

zulânä “zincir”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS, 176: aynı, alıntı yok; FA: زُولَانَه (3807) “zincir”, “kelepçe”.

[183] زِيلُوجَه (2/480)

zilücä “halı”, “yolluk”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^a).

◇ Ab., 271: زِيلِي “halı”, “yolluk”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 332: زِيلِي “halı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 177: aynı, “halı”, alıntı yok; krş.: ŞS, 176: زِيل “halı”, “yolluk”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: زِيلُوجَه “yolluk”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 216^b); krş.: Zenker, 487.

- [183] سبَاغ (2/481) *sapağ* “sap”, (دنباله كل), LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^a).
 ◇ Ab., 272: “sap”, “kulp”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 333: “sap”, “kulp”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir. ŞS, 177: aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سبَاغ (4004) “yaprak”, “sap”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 487: “makul”, “kulp”.
- [183] ساجِيق (2/482) *saciq* “saçılma”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^a).
 ◇ Ab., 172: ساجِيق و ساجِيق و ساجِيق “dağıtılmış madeni para”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 334: ساجِيق، ساجِيق “sevinçten madeni para dağıtmak”, “para ve hediye”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 178: ساجِيق “dağıtılmış”, “altın”, “gümüş”, “nakit”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ساجِيق (3888) “dağıtılma”, alıntı yok; ساجِيق (3953) “dağıtılma”, alıntı yok; krş.: Zenker, 488; RSl., IV, 391.
- [184] سايي (2/483) *sayi* “vakit”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^a).
 ◇ Ab., 283: net bir çeviri bulunmamaktadır, اَلْغَان سايي “olduğu sürece”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 347: “olduğu zaman”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 185: “zaman”, “vakit”, “saat”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سايي (3983), كَيْلْكَان سايي “geldiği zaman”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., IV, 294.
- [184] ساج (2/484) *sac* “saç”, HA ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 333: ساج “saç”, alıntı yok; ŞS, 177: ساج “saç”; FA: ساج (3826) “saç”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 218^a); ساج و ساج (4008) “saç”, alıntı yok; سَجِينْكَ (4005) “saçın”, ÇD ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 225^b); krş.: Zenker, 488; RSL., IV, 389.
- [184] ساجِباق (2/485) *sac-baq* “saç bandı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 333: ساچاغ (bk. ساچ) “saç bandı”, “ip”, alıntı yok; ŞS, 178: ساچاغ “saç bandı”, “süs”; FA: سَچ باغینک (4006) “saç bandın”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 225^b); krş.: Zenker, 488; RSl., IV, 393.

[184] سناج (2/486)

sanac “deri çanta”, Lûtfî’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 342: ساناج “deri çuval”, “küçük çuval”, alıntı yok; ŞS, 182: aynı, alıntı yok; FA: ساناج (3949) “deri çuval”, “deri bir çuval”, alıntı yok; krş.: RSl., IV, 301.

[185] ساریق (2/487)

sariq “sarı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 58^b, 59^a).

◇ Ab., 273: ساریق و ساریغ, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 335: aynı, HA’dan aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 179: ساریغ “sarı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ساریغ (3847) “sarı”, alıntı yok, سارق (3850) “kabile ismi”; krş.: Zenker, 490: ساریغ.

[185] سارقاریب (2/488)

sarqarib “sararıp” (زرد شده), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^a).

◇ Ab., 273: سارغاردی “sarardı”, alıntı yok; PdC, 335: سارغامق “sararmak”, “olgunlaşmak”, alıntı yok; ŞS, 178: سارغاماق “sararmak”, “hastalanmak”, ÇD’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 489: سارغارتماق; RSl., IV, 332.

[185] سایاق (2/489)

sayaq “yalnız” (yap. 59^a), alıntı yok.

◇ Ab.: yok; PdC, 345: سایاغ “yalnız”, “boş”, “yolcu”, alıntı yok; ŞS, 184: “yöntem”, “şaka”, “yalnız”, “gamsız”, alıntı yok; FA: سایاغ (3973) “yalnız”, “boş boşuna”; krş.: Zenker, 495: سایاغ “yalanlar”; RSl., IV, 289.

[185] ساتماق (2/490)

satmaq “satmak”, ساتی “sattı”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^a).

◇ Ab., 272: diğer biçimler; PdC, 333; ŞS, 177.

[185] ساری (2/491)

sari “taraf”, “yön”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^a)

◊ Ab., 283: aynı, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 335: “taraf”, “yön”, “sarı”, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 197: “kürk”, “taraf”, “yön”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ساری (3903) “sarı”, “taraf”, “yön”; krş.: Zenker, 489; RSl, IV, 327.

[186] سال (2/492)

sal “sal”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^a).

◊ Ab., 278: “sal”, D I'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 339: aynı, D I'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 181: aynı, D I'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سال (3860) “sal”, “telaş”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 492: سال; RSl., IV, 343.

[186] ساتقوجی (2/493)

satquci “satıcı”, “esnaf”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^a).

◊ Ab.: yok; PdC, 333: ساتیغی “esnaf”(bk. ساتسغ), alıntı yok; ŞS, 177: ساتیغی “satıcı”, “esnaf”, alıntı yok; FA: ساتیغی (3876) “esnaf”, “satıcı”, alıntı yok; krş.: Zenker, 488: ساتقوجی “esnaf”, ساتیغی “tüccar”, “satıcı”, “esnaf”; RSl., IV, 379.

[186] سنمار (2/494)

Sinmâr “Bahram Şah mimarının ismi”, SS'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^a).

◊ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: سینمار (4023) Havernak sarayın mimarının ismi, alıntı yok.

[186] سالقاج (2/495)

salqac “atınca”, SS'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^b).

[186] سالقی (2/496)

salqay “atmak” fiilinin gelecek z. 3. t. ş. şekli, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^b).

[186] ساغینماق (2/497)

sağınmâq “düşünmek”, “hatırlamak”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^b).

◊ Ab., 275: diğer biçimler; PdC, 337: ساغینمق “hatırlatmak”, “düşünmek”, “hayal etmek”, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 180: aynı, ÇD'den alıntı verilmektedir; FA: ساغینسام (3862) “düşünüyorsam”, “hatırlıyorsam”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 220^a); RSl., IV, 265.

- [187] ساچماق (2/498) *sacmaq* “saçmak”, “dökmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 333: ساچمق “saçmak”, alıntı yok; ŞS, 178: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ساچماق (3849) “saçmak”, alıntı yok; RSl., IV, 389.
- [187] ساجیلقان (2/499) *sacilqan* “saçılan”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^b).
- [187] ساغینور (2/500) *sağınur* “düşünür”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^b).
 ◇ Ab., 276: ساغینورغه (اکمغه) alıntı yok; FA: ساغینور (مین) (3833) “hayal ediyorum”, “düşünüyorum”, “hatırlıyorum”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 218^b).
- [187] ساغینچ (2/500) *sağinc* “düşünce” (metinde: کرده شده), HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 59^b, 60^a).
 ◇ Ab., 275: aynı, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 337: “düşünce”, “hayal”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 180: aynı, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ساغینچ (3823) “hayal”, “düşünce”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 217^b, 218^a); krş.: Zenker, 491; RSl., IV, 274.
- [187] سابی (2/501) *sapî* “sapan”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir.
 ◇ Ab.: yok; PdC, 333: ساب “ip”, “sap”, “kol”, alıntı yok; ŞS, 177: ساپ “ip”, “sap”, “kol”; FA: ساب (3866) “ip”, alıntı yok; krş.: RSl., IV, 403.
- [187] ساچیلور (2/502) *sacilur* “saçılır”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^a).
- [187] سانماق (2/503) *sanmaq* “sanmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^a).
 ◇ Ab., 279: سان “rakam”, “sayı”, LM ve D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 343: سانمق “düşünmek”, “sanmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 182: سان ”sayı”, “rakam”, “kısım”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 183: سانماق “düşünmek”, “sanmak”, “saymak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سان (3948) “sayı”, “numara”.

- [188] سايقولور (2/504) *sayqulur* “sayılır” (شمرده), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^a).
 ◇ Ab., 282: سايقالور “sayılır”, alıntı yok; PdC, 346: سايقالمق “saydı”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 184: سايقاماق “saymak”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سايقالور (3838) “sayılır”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., IV, 223.
- [188] سارك (2/505) *sarek* سار olarak bilinmektedir, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^a).
 ◇ Krş.: Bud., I, 660: شارک “bir kuş türü”. Yukarıya bk.: سارى.
- [188] سالخور (2/506) *salqu* “bırakılmış”, “savurmuş” (انداخته شده), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^a).
 ◇ Ab., 276, 277: diğer biçimler; PdC, 340: سالمق; ŞS, 182; RSl., IV, 348.
- [188] سئومك (2/507) *sewmäk* “istemek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^a).
 ◇ Ab., 290, 291: diğer biçimler; PdC, 374: سيومك “sevmek”; ŞS, 201: aynı; FA: سئيومك (4453) “sevmek”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 247^a), سئويدئ (4451) “sevdi”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 504.
- [188] سايي (2/508) *sayi* “vakit”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^b).
 ◇ Yukarıya bk.: سايي *sayi*, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir.
- [189] ساقاق (2/509) *saqâq* “adem elması”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^b).
 ◇ Ab., 276: “adem elması”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 349: “adem elması”, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 186: سقاغ aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سقاغ (3843) aynı, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 219^a), سقاق (4014) “adem elması”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: RSl., IV, 243.
- [189] سنقور (2/510) *sanqur* “sansar”, “zerdeva”.

◇ Krş.: Bud., I, 638: سنقر “şeker”, سنقور “oklu kirpi”; krş.: RSl., IV, 302: “şaşırma”; krş.: Zenker, 521: سنقر (شكر) *sanqur*; krş.: الطای *altayi*.

[189] سانجماق (2/511) *sançmaq* “batırmak”, “kırmak” (خلیدن), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^b).

◇ Ab., 279: سانچقای “batırır”, alıntı yok; PdC, 343; ŞS, 182: ÇD’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سانجماق (3945) “batırmak”, “iğnelemek”, alıntı yok; سانچلماق (3947) “inmek”, alıntı yok; krş.: RSl., IV, 309.

[189] سايس مهتر (2/512) *sais mehter* “seyis”, “at bakıcısı”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^b).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: سايس (3842), “öküz”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 219^a); krş.: Zenker, 494: سانس “seyis”.

[189] سانجيش (2/513) *sanciş* “delmek için kullanılan bir alet”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 343: سانجيش “delme”, alıntı yok; ŞS, 183: aynı; RSl., IV, 310.

[189] سوزلاشماق (2/514) *sözläşmaq* “konuşmak”, “söylemek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^b).

[190] سونک (2/515) *song* “sonra”, “sol”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 60^b, 61^a).

◇ Ab., 299: “sonra”, alıntı yok; PdC, 361: “sonra”; ŞS, 194: “sonuç”, “son”, “çok”, alıntı yok; FA: سونک (4119) “sol el”, “sol taraf”, alıntı yok; krş.: Zenker, 528; RSl., IV, 533.

[190] سونکغی (2/516) *songgi* “sıradaki”, اونقو سونکغی SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a).

◇ Ab., 229: سونکغی اونقو “ölüm”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir. PdC, 361: سونکغی “son”, سونکغی اونقو “son rüya”, “ölüm”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 194: سونکغی “son”, سونکغی “son nefes”, “ölüm”, alıntı yok; FA: سونکغی (4224) “sıradaki”, “sonra”, Sİ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

- [190] سونکراغی (2/517) *songragi* “sonraki”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 362: سونگرا “sonra”, سونکراغی “sonraki”, alıntı yok; ŞS, 194: سونکرا “sonra”, سونکراغی “son”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سونکرا (4271) “sonra”, alıntı yok; سونکراغی (4271) “son”, “sonra”, alıntı yok; RSl., IV, 534.
- [190] سونکاک (2/518) *söngäk* “kemik”, سوموک olarak bilinmektedir, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a).
 ◇ Ab., 299: aynı, alıntı yok; PdC, 362: “kemik”; ŞS, 194: “kemik”; FA: سونکاک “kemik”, LM ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 528; RSl., IV, 577.
- [190] سوروک (2/519) *sürük* “sürü”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a).
 ◇ Ab., 292: “topluluk”, “toplum”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 355: aynı, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 190: “sürü”, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سوزوک (4137) “sürü” (yap. 232^b); RSl., IV, 816.
- [191] سورونک (2/520) *sürüng* “sürmek” fiilinin 2. ç. ş. emir k., ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a).
 ◇ Ab., 293: diğer biçimler; PdC, 354: سورمک “dürtmek”, “itmek”, alıntı yok; ŞS, 189: “sürmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سوزونک (4214) “sürün”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 809.
- [191] سولدوز (2/521) *Sulduz* “Türk kabilelerden biri”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a).
 ◇ Ab., 298: Türk kabilelerden biri, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 360: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 193: Türk kabilelerden biri, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سولدوس (4105) Türk kabilelerden biri, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 527; RSl., IV, 555.

- [191] سونماق (2/522) *sonmaq* “eğilmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a), سوندم (1. t. ş. geçm. z.), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^b).
- ◇ Ab., 300: diğer biçimler; PdC, 362: سونمق “uzatmak”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 194: “uzatmak”, “çekmek”, “kabul etmek”; FA: سونماق (4110) “uzatmak”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 231^a), سونغان (4081) “uzatılmış”; krş.: RSl., IV, 538.
- [191] سودراماق (2/523) *sudramaq* “çekmek”, “uzatmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^b).
- ◇ Ab., 291, 292: diğer biçimler; PdC, 351: سودرامك “itmek”, “çekmek”; ŞS, 188: “çekmek”, “dokunmak”, “ittirmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سؤدراب (4056) “çekip”, “uzatıp”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 228^b), FA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 838.
- [192] سودراليب (2/524) *sudralib* “sürüklenip”, “çekinip”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^b).
- ◇ Ab., 291, 292: diğer biçimler; FA: سؤد راليب (4045) “sürükleyip”, alıntı yok; RSl., IV, 838.
- [192] سوزوك (2/525) *süzük* “şeffaf”, “berrak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 356: “temiz”, alıntı yok; ŞS, 190: aynı, alıntı yok; FA: سوزوك (4128) “temiz”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 526: سوزوك; RSl., IV, 845.
- [192] سوكسوك (2/526) *sükşük* “yakıt türü”, طاق olarak bilinen, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^b).
- ◇ Ab., 297: “yazın kuruyan çimen türü”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 358: “ağaç türü”, “bitki türü”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 192: “yakıt türü”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سوكسوك “ağaç türü”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 231^b); Zenker, 527: “ılgın”; RSl., IV, 799.

- [192] سوکنج (2/527) *sökünč* “sövgü”, “küfretme”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 61^a, 61^b).
 ◇ Ab., 279: سوکونج; PdC, 359: سو گونج, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 192: aynı; FA: سَوْ گونج (4211) “sövgü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 235^b); krş.: RSl., IV, 573.
- [193] سوچی (2/528) *suci* “su taşıyıcı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 351: سوچی “sulu”, “şarap”, alıntı yok; ŞS, 188: “su taşıyıcı”, alıntı yok; FA: سُوچِي (4078) “su taşıyıcı”, alıntı yok; krş.: Zenker, 523: سوچی *süği* (سودجی) “şarap”, صوچی *suğu* “su taşıyıcı”; RSl., IV, 779.
- [193] سيلکنجک (2/529) *selgincäk* “muska”, “tılsım”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^a).
 ◇ Ab., 278: سالکنجک و سالکنجک “muska”, D II’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 341: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 182: سالمینجک “muska”, “tılsım”, “bilezik”, “liste”, alıntı yok; FA: سالنَجک و سالکنجک (3988) “muska”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 714.
- [193] سمورماق (2/530) *sumurmaq* “sona kadar içmek”, alıntı yok.
 ◇ Ab.: yok; PdC, 361: سومورمک “emmek”, alıntı yok; ŞS, 193: “emmek”, “bir yudumda bitirmek”, “yutmak”, alıntı yok; FA: سُوْمُوْرْمَاک (4121) “sonuna kadar içmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 231^b); krş.: Zenker, 528; RSl., IV, 855.
- [193] سوروق (2/531) *suruq* “direk”, “kazık”, “sütün”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^a).
 ◇ Ab., 294: “mertek”, “tomruk”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 354: سوروغ||اق “soru”, “hesaplama”, “sayma”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 189: سوروغ “soru”, “soruşturma”, “sorgu”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سُوْرُوْغ (4116) “soru”, “sorgu”, “sap”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 231^a); krş.: Zenker, 525: سوروق; RSl., IV, 769.

- [193] سورماک (2/532) *sürmäḳ* “sürmek”, “sormak”, ÇD ve SS’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 62^a), سورغالی, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^a).
- ◇ Ab., 294: سورغالی “sormak için”; PdC, 354: سورمق “sormak”, “emir vermek”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (s. 293), سورمك “sürmek”, “çalışmak”, alıntı yok; ŞS, 189; FA: سؤرماق (4089) “emmek”, “sormak”, “sorgulamak”, alıntı yok; سؤرماک (4090) “sürmek”, “çalışmak”, alıntı yok; krş.: RSl., IV, 809; RSl., IV, 764; RSl., IV, 542.
- [194] سيسيگانماق (2/533) *sesḳänmaq* “kalkmak”, “atlamak”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^a), سيسيگانور, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^a).
- ◇ Ab., 287: سيسيگاندى “korkudan uyandı”, FŞ ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (krş.: Bud., I, 655: سيزگانمك); PdC, 368: سيسيگانمك “birdenbire uyanmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 197: “korkudan uyanmak”; FA: سيسيگانيب (4282) “harekete geçip”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 239^a); krş.: Zenker, 531: “birdenbire uyanmak”; RSl., IV, 488: “korkmak”.
- [194] سيزماک (2/534) *sizmäḳ* “çizmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^a).
- ◇ Ab., 286: سيزماق اوچون “çizmek için”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 367: سيزمق “çizmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سيزماق (4373) “çizmek”, alıntı yok; krş.: Zenker, 531; RSl., IV, 723: “çizmek”.
- [194] سيرمماق (2/535) *sirmamaq* “alıp götürmek”, “kaçırmak”, سيرماديم “alıp götürdü”, “kaçırdı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^b).
- ◇ Ab., 285: سيرماديم “aldı”, FŞ ve D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 366: سيرمامك “almak”, “kaçırmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 197: aynı, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سيرمابان (4367) “kaçırıp”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 243^b); krş.: Zenker, 531: سيرماک “almak”; RSl., IV, 708.

- [195] سيزگاک (2/536) *sizgāk* “gözü kayan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 367: سيز گاک “göz kapağı”, “uyanık”, alıntı yok; ŞS, 197: “göz kayması”, alıntı yok; FA: سيز گاک (4380) “göz kayması” (پردهچشم), alıntı yok; krş.: Zenker, 531; RSl., IV, 725; RSl., IV, 492: “akıllı”, “uyanık”.
- [195] سينگیل (2/537) *sinğil* “kız kardeş”, SS ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 62^b, 63^a).
- ◇ Ab., 288: سينگیل و سينگیلی aynı, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 372: سينگیل “kız kardeş”, SS ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 200: aynı, LM’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سينگیل (4319) “kız kardeş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 241^a), سينگیلی (4412) “onun kız kardeşi”, SS ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir.
- [195] سيبقارماق (2/538) *sipqarmaq* “sonuna kadar içmek”, “bitirmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 63^a).
- ◇ Ab., 284: سيبقاردی “içti”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 364: سيبقارمق “emmek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 195: “içmek”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: سيبقارماق (4324) “içmek”, “sonuna kadar içirim”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 245^a), سيبقاريب (4431) “içip”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 246^a); krş.: Zenker, 497: سيبقارماق; RSl., IV, 730.
- [196] سينقان (2/539) *sinqan* “dağıtılan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 63^a).
- ◇ Ab., 289: سينقان aynı, alıntı yok; krş.: RSl., IV, 692.
- [196] سيقماق (2/540) *siqmaq* “sığmak”, ستقماق “sıgdırmak”, سيقريب, سيقريب, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 63^a).
- ◇ Ab., 287: diğer biçimler; PdC, 368: سيقمق “sığmak”; ŞS, 198: aynı, alıntı yok; FA: سيقورؤب (4280) “sıgdırıp”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 239^a); FA’da bu fiilin daha dokuz biçim verilmektedir; krş.: Zenker, 531: سيقماق ve سيقمق; RSl., IV, 679.

- [196] سِيلِيَق (2/541) *siliq* “temiz”, “düz” (metinde: رفتن), سیلینماق (رفته شده), Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 63^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 371: سیلیغ “temiz”, “kusursuz”, alıntı yok; ŞS, 199: aynı, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir; RSl., IV, 712.
- [196] سِرِيلِمَاق (2/542) *sirilmaq* “kaymak”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 63^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 366: سیریلماق “kaymak”, alıntı yok; ŞS, 197: “kaymak”, “tamir etmek”; FA: سیریلماق (4344) “dikmek”, “kaymak”, alıntı yok; RSl., IV, 704.
- [196] سِينْكَآك (2/543) *singäk* “sivrisinek”, alıntı yok.
 ◇ Ab.: yok; PdC, 372: سینگاک “tatarcık”, “titrer sinek”, alıntı yok; ŞS, 200: “sivrisinek”, “sinek”; FA: سینگاک “sinek”, ÇD ve FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 240^a); krş.: Zenker, 533: سینگاک; RSl., IV, 686.
- [197] شَاق (2/544) *şaq* “yalak”, alıntı yok.
- [197] شَمَامَه (2/545) *šämmâmä* “kavun türü”, “tütsü”, alıntı yok.
 ◇ Krş.: Zenker, 550: شَمَامَه.
- [197] شَنْقَار (2/546) *şunqar* “şahin”, “doğan” (yap. 63^a).
 ◇ Ab., 299: سونغار aynı, Lis. T'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 361: سونقور, سونغار, “şahin”, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 204: شونقار “şahin”; FA: شَنْقَار (4485) “şahin”, “doğan”, alıntı yok (yap. 248^b); krş.: Zenker, 551; RSl., IV, 1098: “şahin”.
- [197] شَاغُول (2/547) *şagaul* شاهول olarak bilinen, “ölçüleri ve terazileri gözlemleyen” alıntı yok.
 ◇ Ab., 304: شیغاول, “misafirleri kabul eden kimse”, “tören ustası”, alıntı yok; PdC, 380: aynı, alıntı yok; ŞS, 205: aynı, alıntı yok; FA: شِيغَاوُل (5015), alıntı yok (yap. 250^a); krş.: Zenker, 556; RSl., IV, 1067.
- [197] شَمَالْمَاق (2/548) *şimalmaq* “kolları katlamak”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 63^b).

- ◇ Ab., 304: شماليب “kolları katlayıp”, D I’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 381: شمالمق “kolları katlayıp”, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 205: aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: نُور شماليب (4482) “kolları katlamak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 248^a), شمال (4484), alıntı yok (yap. 248^b); RSl., IV, 1091.
- [197] شغبناك (2/549) *šägābnâk* “kaygılı”, “üzgün”, “kederli”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 63^b).
- [198] شمط (2/550) *šämt* “boya türü”, alıntı yok.
◇ Krş.: K. Lug., 393.
- [198] شستمان (2/551) *šästmân* “altın kaplamalı boya”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 63^b).
- [198] شوشه (2/552) *šušā* “büyük kâse”, “kasa”, LM ve FŞ’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 63^b).
- [198] شودرون (2/553) *šudrun* “hafif yağmur”, D II ve LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 63^b, 64^a).
- ◇ Ab., 304: “çiy”, D III ve D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 377: “çiy”, “hafif yağmur”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 203: “çiy”, “hafif yağmur”, “kırağı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: شُودرُون (4487) “çiy”, “hafif yağmur”, ÇD ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 248^b, 249^a); krş.: Zenker, 552.
- [198] شول (2/554) *šul* işaret zamiri “bu”, “şu”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 378: “bu”, alıntı yok; ŞS, 204: “bu”, “şu”, “o”; FA: شُول (4495) “bu”, alıntı yok (yap. 249^a).
- [198] شيماق (2/555) *šimmâq* “içmek”, شميچاقدر “içecek”, شميمب “içip”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 381: شيممك “emmek”, alıntı yok; ŞS, 206: شيمما (ك) “emmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

- [199] شیرداغ (2/556) *širdağ* “elbise türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^a).
- ◇ Ab., 303: “elbise türü”, “koşum takımı”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 380: “koşma”, “elbise türü”, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 204: “elbise türü”, “koşma”, D IV’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: شیرداغ (5000) “koşma”, “elbise türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 249^a, 249^b); krş.: Zenker, 555; RSl., IV, 1075.
- [199] شمیره (2/557) *šimrā* “kesme işareti”, HA ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^a).
- [199] شیش (2/558) *šiš* “tümör”, “şiş”, alıntı yok.
- ◇ Ab., 304: “çizgi”, alıntı yok; PdC, 380: “tümör”, alıntı yok; ŞS, 205: “tümör”, alıntı yok; FA: شیش (5014) “tümör”, alıntı yok (yap. 250^a); krş.: Zenker, 555; RSl., IV, 1082.
- [199] شینکلیک (2/559) *šingliḳ* “neşeli”, “mutlu”, alıntı yok.
- ◇ Ab.: yok; PdC, 381: شینکلیک “mutluluk”, “başarı”, alıntı yok; ŞS, 206: شینکلیک, “neşe”, “mutluluk”; FA: شینک (5021) “mutluluk”, “neşe”, alıntı yok (yap. 250^b); krş.: Zenker, 551: شنک ve شن.
- [200] شیباق (2/560) *šibâq* “göze”, “hücre”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^a).
- ◇ Ab., 303: “dal”, “ot”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 378: “ot”, “dal”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 204: “ince”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: شیباق (5001) “ot”, “dal”, “sinek”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 554: “uçurum”, “dal”; RSl., IV, 1088.
- [200] شیمدی (2/561) *šimdi* “şimdi” Fuzuli’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^a, 64^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 381: “şimdi”, alıntı yok; ŞS, 205: “şimdi”; FA: شیمدی (5021) “bugün”, “şu an”, “şimdi”, alıntı yok (yap. 250^b); RSl., IV, 1092.
- [200] صولجان (2/562) *sawlačan* “top”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^b).

- [200] طبرخون (2/563) *täbärxun* “ağaç türü”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^b).
- [201] طرفو (2/564) *turunqu* “söğüt”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^b).
- [201] طوى (2/565) *toy* “dügün”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^b).
- ◇ Ab., 307: “şölen”, “ziyafet”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 383: “şölen”, “ziyafet”, “tören”, “dügün”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: طوى (5042) “toplantı”, “dügün”, Sİ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 251^b); RSl., III, 1141.
- [201] عنكل (2/566) *’ängäl* “sevimsiz”, “kaba”, “terbiyesiz”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: عَنكَل (5059) aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 253^a); krş.: K. Lug., 22: عنكل “bağlanmış”, “aşık”.
- [201] علان (2/567) *’ällân* “hediye”, “armağan”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 64^b, 65^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 384: علانير “hamal”, alıntı yok; ŞS, 207: علانير “hamal”, “taşıyıcı”, alıntı yok; FA: علان بر (5058) “taşıyıcı”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir.
- [201] غانچى (2/568) *gancî* “çoban” شپان, alıntı yok.
- ◇ Ab., 309: غونچى و غونچى “hayvancılıkta kullanılan bir sopa türü”; PdC: غونچى، غينچى aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 209: غينچى “sopa türü”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: غينچى (5097) “sopa türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Zenker, 653.
- [202] غازه (2/569) *gazä* “allık”, alıntı yok (yap. 65^a).
- [202] غارقو (2/570) *ğarqu* ve غارو *ğaraw* “kamuş”, D III’ten alıntıyla birlikte (metinde: اغارو) verilmektedir (yap. 65^a).
- ◇ Ab., 309: غرو “kamuş” فرغو olarak çevrilmektedir D III’ten aynı alıntıyla birlikte; PdC, 385: غَرُو “kamuş”, D III’ten aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 208: غرو “kamuş”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: غراو (5074) “kırağı”, D III ve ÇD’den

alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 253^b); عَرُو (5076) “kamuş” (yap. 254^a); Zenker, 647: عَرُو “kamuş”.

[202] غينه (2/571)
65^a).

◇ Ab: غينه aynı, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 388: غينه aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 209: و غينه aynı, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: غَيْنَةُ (5100) aynı, alıntı verilmemektedir.

[202] فنح (2/572)

fänč “kazanç”, خنج olarak bilinen kelimedir, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 65^a)

[202] فلور (2/573)

fulur “tanecik”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 65^a).
◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: فلور (5116) “dirhem türü”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir.

[202] فش (2/574)

fäs “türban ucu”, ÇD’den iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 65^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: فش (5115) “dağınık”, “bozulmuş”, benzer”, “benzeyen”, “türban ucu”, ÇD’den üç alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 256^a).

[203] فنج (2/575)

fäx “akıl”, “beyin”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 65^b).

[203] فوطه (2/576)

fötä “kemer”, “kuşak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 65^b).

◇ Krş.: K. Lug., 364: “kuşak”, “kemer”.

[203] قرار (2/577)

qarâr “sandık”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 65^b).
◇ Ab.: yok; PdC, 417: “bavul”, “çanta”; ŞS: yok; FA: قَرَارُ و عَرَارُ (5498) “çuval”, alıntı yok (yap. 274^a); Zenker, 695: “çuval”, “çanta”; RSl., II, 158.

[203] قينچ (2/578)

qinč “eğilim”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 65^b).
◇ Ab.: yok; PdC, 452: “dönüş”, “eğilim”, alıntı yok; ŞS, 249: aynı, alıntı yok; Zenker, 730; RSl., II, 860.

[203] قالقان (2/579)

qalqan “kalkan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 65^b, 66^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 408: “kalkan”, alıntı yok; ŞS, 222: “kalkan”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قَلْقَان و قَالْقَان (5551) “kalkan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 277^a); krş.: Zenker, 683; RSl., II, 251.

[203] قَاوْشْمَاق (2/580)

qawuşmaq “bağlamak”, “kavuşmak” قَاوْشْمَاق “bağlanmış”, “kavuşmuş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 493: قَاوْشْمَاق “kavuşmak”, “bağlanmak”, alıntı yok; ŞS, 224: aynı; FA: قَاوْشْمَاق (5206) “açıklığa kavuşmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 261^b); Zenker, 686; krş.: RSl., II, 54.

[204] قَاشِيد (2/581)

qaşida “karşıda”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^a).

◇ Ab., 322: قَاشِي دا “karşıda”, “yanında”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 405: قَاش, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 220: قَاش “önünde”, “karşıda”; FA: قَاشِيدَا (5130) “önünde”, “yanında”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 457^b); Zenker, 681: قَاش.

[204] قَبْتَان (2/582)

qabtân “zırh”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^a).

◇ Ab., 314: قَابْتَان “elbise”, “kıyafet”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 391: “kıyafet”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 212: “kaftan”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قَبْتَان (5479) “kaftan”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 273^a), قَابْتَان (5340) “kaftan”, alıntı yok (yap. 266^b); Zenker, 674; RSl., II, 426.

[204] قَالِيْشْمَاس (2/583)

qalişmas “boyun eğmez”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 408: قَالِيْشْمَاق; Zenker, 684.

[204] قَمِيْز (2/584)

qamiz “at sütünden bir içecek” (yap. 66^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 452: قَمِيْز “at sütü”, alıntı yok; ŞS, 249: “at sütü”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قَمِيْز (5901) “at sütü” (yap. 294^b, 295^a); Zenker, 709: قَمِيْز; Zenker, 730: قَمِيْز; RSl., II, 882.

[204] قَابْقُو (2/585)

qabqu “kurdele”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^b).

- ◇ Ab.: yok; Zenker, 674: قاپقو “ip”; Bud., II, 3. RSl., II, 421.
- [205] قارى (2/586) *qari* “ihtiyar”, alıntı yok (yap. 66^b).
- ◇ Ab., 319: aynı, FŞ ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 402: “ihtiyar”, Ab.’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 218: “ihtiyar”, “nine”; FA: قارى (5450) “ihtiyar”, Sİ, FŞ, HA, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 271^b); Zenker, 680; RSl., II, 183, 184.
- [205] قارىقان (2/587) *qariqan* “yaşlayan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 403: قارىمىق “yaşlanmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 219: aynı; FA: قارىقان (5397) “yaşlanmış” Sİ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 269^a); Zenker, 680; RSl., II, 184.
- [205] قارا (2/588) *qara* “kara”, ÇD ve SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 395: قارا... قارا “kara”, “kıyı”, “kabus”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 215: قارا “bak”, “gör”, “kara”, “kıyı”; Zenker, 679: قاره; RSl., II, 132. FA: قارا و قارا (5250) “kara”, alıntı yok (yap. 262^b).
- [205] قارانقو (2/589) *qaranqu* “koyu”, alıntı yok (yap. 66^b).
- ◇ Ab., 320: قارانقو “karanlık”, “koyu”, alıntı yok; PdC, 418. قارانغو “koyu”, alıntı yok; ŞS: yok; FA: قَرْنَعُو (5528) “siyah”, “koyu”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 275^b); Zenker, 696; RSl., II, 154.
- [205] قارانقولوق (2/590) *qaranquluq* “karanlık”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^b).
- ◇ Ab.: yok; Zenker, 696; RSl., II, 154.
- [206] قاشتنگ (2/591) *qaštäng* “ısrarlı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 406: قاشانک “koyu”, “zayıf”, alıntı yok; ŞS, 220: قاشانک “siyah”, “koyu”, alıntı yok; FA: قاشلینگ (5283) “koyu”,

“ısrarlı”, alıntı yok (yap. 264^b); Zenker, 681: فاشانک; RSl., II, 390, 391.

[206] قابارماق (2/592)

qabarmaq “kabarmak”, “şişmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 66^b, 67^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 390: قاپارمق “şişmek”, alıntı yok; ŞS, 212: aynı, alıntı yok; FA: قاپارۇر (5159) “sinirlenmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 259^a); Zenker, 674; RSl., II, 409, 410.

[206] قات قات (2/593)

qat– qat “kat kat”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 392: قات “yan”, “taraf”, “kat”, alıntı yok; ŞS, 213: “kat”, “yan”, “taraf”; FA: قات قات (5212) “kat kat”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 261^b); Zenker, 675; RSl., 274; krş.: RSl., II, 277 – 279.

[206] قانیتمان (2/594)

qanıtmaq “kanatmak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^a):

باغچه كه كولكوسين اوزاتور
دوران تاشی اقزینی قاناتور

◇ Ab., 324: diğer biçimler; krş.: Zenker, 685; قانامق; RSl., II, 113.

[206] قاولماق (2/595)

qawmaq “dışarı atmak”, “kovmak”, “tahliye ettirmek”, قاولامق “kovulmuş”, “dışarı atılmış”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 411: قاولامق, قاولامق, قاولامق “takip etmek”, “kovmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 224: قاولامق, aynı; FA: قاولامق (5220) “kovmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 262^a); Zenker, 687.

[207] قاولماق (2/596)

qawulmaq “kovulmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: قاولۇماق (5353) “kovulmak”, “takip edilmek”, alıntı yok; قاولامق (5282) “kovmak”, قاولماق yerine قاولامق, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 264^b); Zenker, 687; krş.: RSl., II, 474.

[207] قباق (2/597)

qabaq “kabak”, “alın”, قباق ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^a):

كوزلاريمنى سورتسام قاش و قباقنكغه

◇ Ab.: yok; PdC, 390: قباق “kabak”; ŞS, 212: “ön taraf”, “kabak”, “örtü”, “örtmek”; FA: قباق و قباق (5177) “kabak”, “alın”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 260^a), قباغينكغه (5480) “alın”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 273^a); Zenker, 674; RSl., II, 435 – 437.

[207] قاورچاق (2/598)

qawurcaq “kukla”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^a, 67^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 412: قاورچاق “kukla”, alıntı yok; ŞS, 224: قاورچاق “kukla”, “karagöz”, alıntı yok; Zenker, 687; RSl., II, 52.

[208] قانى (2/599)

qani “nereye”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 410: “nereye”, “nerede”, alıntı yok; ŞS, 223: “nerede”, “nereye”; FA: قانى (5367) “nerede”, Sİ, HA, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 267^b); Zenker, 686; krş.: RSl., II, 114.

[208] قايغو (2/600)

qayqu “düşünce” (فكر), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 415: قايغو “acı”, “azap”, قايغولوغ, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 226: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قايغو (5437) “azap”, “kaygı”, “acı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 270^b); Zenker, 688; RSl., II, 10.

[208] قايغولوق (2/601)

qayquluq “düşünceli”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^b, 68^a).

◇ Ab., 326: قايغولوق “üzgün”, “kederli”, alıntı yok; PdC, 415; ŞS, 226; FA: قايغولوق دور (5161) “hüzünlü”, “kederli”, FŞ ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 259^b); قايغولوق (5279) “mahzun”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 264^a); Zenker, 688; krş.:RSl, II, 11.

[208] قايسى (2/602)

qaysi “hangi”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^b).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS, 225: “hangi”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قَائِيْى (5150) “hangi”, ÇD’den diğer alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 258^b); Zenker, 687; RSl., II, 43.

[208] قايان (2/603)

qayan “yön”, “taraf”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 413: “akış”, “akım”, alıntı yok; ŞS, 225: “hangi”; FA: قايان (5403) “taraf”, “yön”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 269^b), (6002) “yön”, “taraf”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 299^a); Zenker, 687; krş.: RSl., II, 90, 91.

[209] قاپلان (2/604)

qaplan “leopar”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 392: قاپلان “kaplan”, alıntı yok; ŞS, 213: “leopar”, “aslan”, “kaplan”, alıntı yok; FA: قَيْلان (5474) “leopar”, LM ve HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 272^b); krş.: Zenker, 691: قپلان “kaplan”; RSl., II, 423.

[209] قاماشماق (2/605)

qamaşmaq “karartmak”, قاماشتى, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 409: “karartmak”, alıntı yok; ŞS, 222: “karartmak”; FA: قاماشماق (5322) “karartmak”, alıntı yok; قاماشتى (5468) “karardı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 272^b); Zenker, 684; RSl., II, 481.

[209] قازقانماق (2/606)

qazqanmaq “kazanmak”, قازقانيب, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 67^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 405: قازغانمق “kazanmak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 219: aynı, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قازغانيب (5147) “kazanıp”, HA’ dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 258^b), قازغانور (5164) “kazanıyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 259^b).

[209] قاورماج (2/607)

qawurmaç “kızartılmış buğday”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^a).

◇ Ab., 326: “kızartılmış buğday”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 412: قاورماج “kızartılmış buğday”, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 224: aynı, LM’den aynı

alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قاوۇرماج (5154) aynı, LM'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 259^a); Zenker, 686; RSl., II, 52.

[210] قاوشماق (2/608)

qawuşmaq “kavuşmak”, قاوشتورماق, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 413: قاوشمىق “kavuşmak”, alıntı yok; ŞS, 224: aynı; FA: قاوۇش (5204), ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 261^a); Zenker, 686; RSl., II, 471, 472.

[210] قيا (2/609)

qaya- (*qiya-*) “göz atmak”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 443: “keskin”, “eğik”, alıntı yok; ŞS, 243: “ekşi”, “hızlı”, “yan”, “taraf”, “tuz”; FA: قيا قيا (5861) “göz atmak”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 292^a); Zenker, 725; RSl., II, 857.

[210] قابماق (2/610)

qabamaq “kapamak”, “engellemek”, قاباليب “kapamış olup” (حطارى) ÇD'den قاباي دور (شده) ve قاباليب alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 68^a).

◇ Ab., 314: diğەر biçimler; PdC, 390: قابامى “çökeltmek”, “engellemek”; ŞS, 212: قاباماق “çökeltmek”, alıntı yok; FA: قاباماق (5186) “çökeltmek”, alıntı yok; قابابلماق (5169) “çökeltmiş olmak”, alıntı yok (yap. 260^a); Zenker, 674; RSl., II, 435, 445.

[210] قالماق (2/611)

qalmaq “kalmak”, “katlamak” (krş.: RSl., II, 226; قالاى دورمين D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir yap. 68^a).

◇ Ab., 323: قالاى دورمين “katlıyorum”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 408: قالماق “katlamak”, “toplamak”, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 221: قالاماق و خالاماق “seçmek”, “ayırmaq”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FŞ: نُور قلاى (5398) “kalır”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 269^a); Zenker, 683.

[211] قَب (2/612)

qab “dağınık”, قَب قَب, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^a, 68^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 390: قاب “kap”, “çanta”, alıntı yok; ŞS, 211: “kap”, “çuval”; FA: قاب (5173) “kap”, “çuval”, alıntı yok (yap. 260^a); Bud., II, I; Zenker, 673; RSl., II, 400 – 403.

[211] قوبقا (2/613)

qobqa “kova”, “Kova”(burç), HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^b).

◇ Ab., 334: قوبغه “kova”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, قوبقا قوبغه, “kova”, “Kova”(burç), Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 231: قوبغه “kova”, “Kova”(burç), LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قَوْبَقَه (5804) “kova”, “Kova”(burç), LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 289^a); Zenker, 711; RSl., II, 654; K. Lug., 423.

[211] قولای (2/614)

qulay “yarasız” (metinde بیزخُم olmalı), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 435: “uygun”, “yararlı”, “yarasız”; ŞS, 238: “hafif”, “uygun”, alıntı yok; FA: قَوْلَاي دُرْمِين (5719), alıntı yok; قَوْلَاي (5810) “uygun”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 289^a); krş.: Zenker, 720; RSl., II, 585, 586.

[211] قويماق (2/615)

qopmaq “kalkmak”, قوب “kalk”, قوبقاي “kalkıyor”, قوپتی “kalktı”, D I’den قوبقاي ve FŞ’ den قوپتی alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^b).

◇ Ab., 335: قويغاي “kalkacak”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 421: قويمق “kalkmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 231: aynı, FŞ’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قَوَيْمَاق (5707) “çabuk kalkmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 284^b), قَوَيْمَاق (5571) “kalkmak”, قوپتی (5846) “çabuk kalktı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 291^a); FA’da bu fiilin daha üç biçim verilmektedir; krş.: Zenker, 711; RSl., II, 650.

[212] قوتان (2/616)

qutan “kuş türü”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^b).

◇ Ab., 342: “kaşıkçıküşu” (metinde: قوطان T. “sakakuşu”, krş. Far. سقاقوشنهدرلر “kaşıkçıküşu”), Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 422: “kaşıkçıküşu”, “sakakuşu”, alıntı yok; FA: قَوْتَان (5611)

“kaşıkçıküşu”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 280^b); Zenker, 712; RSl., II, 606, 607.

[212] قولان (2/617)

qulan “yabani eşek”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 434: eyer kolanı, قولان قویروغی “ot türü”; ŞS, 238: “yabani at”, “yabani eşek”, alıntı yok; FA: قولان قویروغی (5593) “yabani eşek”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 279^b), قولان قویروغی (5716) “ot türü”, alıntı yok; krş.: Zenker, 720; RSl., II, 974.

[212] قوروماق (2/618)

qorumaq “kuşatmak”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^b).

◇ Ab., 399: قورغالی “bağlama”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 426: aynı, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 234: aynı, verilmemektedir; ŞS, 239: قورماغال “güçlendirme”, “kuvvet”, alıntı yok;

FA قورماغال و قورماغ (5738) “bağlama”, alıntı yok (yap. 286^a); Zenker, 715: قورغال; krş.: Zenker, 721: قورمارماق.

[213] قوش (2/619)

quş “kuş”, “kap”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 68^b, 69^a).

◇ Ab., 340: “kelebek”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 430: “ev”, “eş”, “kuş”, “kelebek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 236: “kuş”, “hayvan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قوش (5671) “ev”, “kuş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; قوشی (5821) “onun eşi”; krş.: Zenker, 717; RSl., II, 635, 636; RSl., II, 1022 – 1024.

[213] قوپوز (2/620)

qopuz (qobuz) “müzik çalgı türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 422: قوپوز “müzik çalgı”, alıntı yok; ŞS, 231: قوپوز “kavun”, “karpuz”, alıntı yok; FA: قوپوز (5568) “müzik çalgı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 278^a); krş.: Zenker, 711; RSl., II, 654.

[213] قویون (2/621)

quyun “kasırğa”, “hortum”, “girdap”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^a).

◇ Ab., 346: aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 442: “kasırğa”, “girdap”, “hortum”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 242: “kasırğa”, “tuz”, “koyun”; FA: قُوْیُون (5770) “kasırğa”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 724: قویون “kasırğa”; RSl., II, 906; krş.: RSl., II, 526; RSl., II, 528.

[214] قوی (2/622)

goy 1) “koyun”, 2) “koymak” fiilinden 2. t. ş. emir k., قویماق “koymak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^a).

◇ Ab., 347: قوی “koyunları”, قوی “koyun”, alıntı yok; Ab., 348: قوی “koyun”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 440: “koyun”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 242: “koyun”, “koymak” fiilinin 2. ş. emir k.; FA: قُوْی (5830) aynı, HA ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 290^a); Zenker, 724; RSl., II, 499.

[214] قونک (2/623)

qung “karga”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^a).

◇ Ab., 345: “karga”, D II’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 439: aynı, alıntı yok; ŞS, 241: “karga”, alıntı yok; FA: قُونْک (5726) “siyah karga”, alıntı yok (yap. 285^b); Zenker, 723; RSl., II, 899, 900.

[214] قوشوق (2/624)

qoşuq “ses”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^a).

◇ Ab., 342: “türkü türü”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 432: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 237: “şarkı türü”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قُوْشُوْق (5684) “şarkı türü”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 284^a); krş.: Zenker, 718; RSl., II, 640.

[214] قویچی (2/625)

qoyçi “çoban”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^a).

◇ Ab., 348: aynı, alıntı yok; PdC, 440: قوی LM’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 242: aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قُوْیْچِی (5841) “çoban”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 724; RSl., II, 506.

- [215] قوتولماق (2/626) *qutulmaq* “kurtulmak”, قوتقارماق “kurtarmak”, قوتقارای “kurtarırım”, ÇD’den قوتقاریب ve قوتقارای alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 69^a, 69^b).
- ◇ Ab., 336: diğer biçimler; PdC, 422: قوتقارمق “kurtarmak”; ŞS, 232: aynı; FA: قۇتۇلماق (5608) “kurtulmak”, alıntı yok; قۇتقارماق (5609) “kurtarmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 712; RSl., II, 994.
- [215] قولباق (2/627) *qolbaq* “bilezik”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 435: قولباغ “bilezik”, alıntı yok; ŞS, 238: “bilezik”, alıntı yok; FA: قۇلباق (5720) “bilezik” (yap. 285^a); Zenker, 720; RSl., II, 603.
- [215] قوریا (2/628) *qurya* “ev türü”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^b).
- ◇ Ab., 337, 338: “ev”, “daire”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 429: “kuru”, “kurumuş”, “ev”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 235: “yıkık ev”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قۇریا (5583) “ev türü”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 716; RSl., II, 941.
- [215] قورقان (2/629) *qorqan* “kale”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^b).
- ◇ Ab., 337: قورغان “kale”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 427: “kale”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 234: aynı; FA: قۇرغان (5651) “kale”, alıntı yok (yap. 282^a); Zenker, 715; RSl., II, 570.
- [216] قونگارماق (2/630) *qongarmaq* “kazmak”, قونقاریب “kazıp”, alıntı verilmemektedir (yap. 69^b).
- ◇ Ab., 345: diğer biçimler; kopmak, koparmak; PdC, 439: قونگارمق “koparmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 241: قونگارماق “koparmak”; FA: قۇنقارماق (5744) “koparmak”, alıntı yok; قونقاردی (5857) “kopardı”, ÇD ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 292^a), قۇنقارغای (5853) “kopardı”, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 291^b), قۇنقاریب و قونقاریب (5586) “kazdı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 279^a); Zenker, 723: قونگارمق; RSl., II, 521.

[216] قول^(2/631)

qol “kol”, “kul”, ÇD ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^b).

◇ Ab., 343: “tepe”, “ekip”, “düzen”, “taraf”, “yön”, “kol”, LM, FŞ ve SS’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 433: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 238: “ordu”, “kol”, “taraf”, “kul”, alıntı yok; FA: قَوْل (5702) “kol”, “ordu”, “kul”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 284^a, 284^b); Zenker, 719; RSl., II, 583; RSl., II, 967.

[216] قوز غماق^(2/632)

qozgamaq “endişelendirmek”, “heyecanlandırmak”, “bocalamak”, قوز غالماق “heyecanlanmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^b).

◇ Ab., 339: قوز غادی “heyecanlanmak”, Ab., 340: قوز غاب “heyecanlanıp”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 429: قوز غامق “karışmak”, “heyecanlandırmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 236: قوز غالماق “hareket etmek”, “heyecanlanmak”; FA: قوز غالیشماق قوز غالماق “heyecanlanmak”, “endişelenmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 283^b); Zenker, 716; RSl., II, 632.

[217] قوز غالاشتیلاز^(2/633) *qozgalištılar* “kalktılar”, قوز غالان قور ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 69^b).

◇ Ab., 339: قوز غالان “endişe”, “telaş”, alıntı yok; PdC, 430: قوز غالیشماق و قوز غالیشماق (5597) قوز قالیشتی “endişelendiler”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 279^b), قوز غالیشماق (5675) “endişelenmek”, “telaşlanmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 283^b), قوز غالیش قوز غالان (5678) “telaş”, “endişe”, alıntı yok; قوز غالان (5769) “değişme”, “telaş”, ÇD’den alıntularla birlikte verilmektedir (yap. 287^a); Zenker, 716; RSl., II, 633, 634.

[217] قولداماق^(2/634)

qoldamaq “korumak”, “yardım etmek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^a).

◇ Ab., 344: قولدادی “eli tuttu”, “yardım etti”, alıntı yok; قولدانکیز “elimi tut”, “koru”, “yardım et”, Sİ’den alıntıyla birlikte

verilmektedir; PdC, 433: قولدامق “eli tutmak”, “yardım etmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 239: “yardım etmek”, “korumak”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قَوْلداماق (5697) “yardım etmek”, “koluna girmek”, alıntı yok (yap. 284^a); Zenker, 721; RSl., II, 599.

[217] قولماق (2/635)

qolmaq “özür dilemek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^a).

◇ Ab., 342: “özür dilemek”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 436: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 239: aynı, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قَوْلماق (5596) “dilemek”, “istemek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; “istemek için”, “dilemek için”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 721; RSl., II, 585.

[217] قونماق (2/636)

qonmaq “inmek”, قوندى “indi”, قونقان “inip”, قونقاي, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 440: “oturmak”, “yerleşmek”, alıntı yok; ŞS, 241: “durmak”, “inmek”, alıntı yok; FA: قُونماق (5741) “oturmak”, “durmak”, alıntı yok; RSl., II, 531.

[218] قوياش (2/637)

quyaş “güneş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^a).

◇ Ab., 346: aynı, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 441: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 242: aynı, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قُوياش (5672) “güneş”, ÇD ve D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 283^a, 283^b).

[218] قوياي (2/638)

quyi “alt taraf”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^a).

◇ Ab., 346: “alt”, D I ve HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 442: “alt”, “kuyu”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 243: “kuyu”, “koy”; FA: قُويي (5835) “alt”, “kuyu”, ÇD, FŞ, LM, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 290^b); Zenker, 724; RSl., II, 527.

[218] قولاج (2/639)

qulač “dirsek”, قولاج فولاج, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^a).

- ◇ Ab.: yok; PdC, 434: “ölçü”, alıntı yok; ŞS, 238: “ölçü”; FA: فُولاج (5590) “kol”, “dirsek”, Sİ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 279^a); krş.: Zenker, 720; RSl., II, 975.
- [218] قوتلوق (2/640) *qutluq* “mutlu”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^a).
◇ Ab., 336: قوتلوق و قوتلوق “mutlu”, alıntı yok; PdC, 422; ŞS, 231: aynı; Zenker, 712; RSl., II, 997.
- [219] قولاوز (2/641) *qolauz* “bekçi”, “nöbetçi”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^b).
◇ Ab.: yok; PdC, 435: قولاوز “nöbetçi”, alıntı yok; ŞS, 228: قلاغوز “bekçi”; FA: قَلاؤوز (5522) “bekçi”, “nöbetçi”, alıntı yok (yap. 277^a), قُلاؤوز (5724) “bekçi”, “nöbetçi”, alıntı yok; krş.: Zenker, 720; RSl., II, 583.
- [219] قورقوتماق (2/642) *qorqutmaq* “korkutmak”, قورقوتما (yap. 70^b).
◇ Ab., 338: diğer biçimler; krş.: PdC: قورقوزمق; ŞS, 234: aynı; FA: قُورقُوتماق (5713) “korkutmak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 285^a); krş.: Zenker, 715; RSl., II, 567.
- [219] قورساق (2/643) *qursaq* “kursak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^b).
◇ Ab.: yok; PdC, 426: “kursak”, alıntı yok; ŞS, 234: aynı, alıntı yok; FA: قُورساق (5648) “kursak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 281^b, 282^a); Zenker, 714; RSl., II, 956, 957.
- [219] قورقونچ (2/644) *qorqunč* “korku”, “dehşet”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^b).
◇ Ab., 337: aynı; PdC, 427: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 234: aynı; FA: قُورقُوش و قُورقُوش (5662) “korku”, “dehşet”, alıntı yok; قُورقُونچ (5765) “korku”, “dehşet”, alıntı verilmemektedir, قُورقُونچيدىن (5771) “korkudan”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 287^a); krş.: Zenker, 715; RSl., II, 565.
- [219] قوچوشماق (2/645) *qucuşmaq* “kucaklamak”, “sarılmak”, قوچوشقوجى (metinde: قوچوشميش) “sarılmış”, “kucaklamış”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; قوچوشميش “sarıldı”, “kucakladı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^b).

- ◇ Ab., 337: diğەر biçim; PdC, 424: “kucaklaşmak”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 232: قوجاشلاماق; FA: قۇجۇشماق (5616) “kucaklaşmak”, alıntı yok (yap. 280^b), قۇجۇشقۇچى (5836) “kucaklaşmış”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 290^b), قۇجۇشمیش (5656) “sarılmışlar”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 282^a); Zenker, 713: قوچمق، قۇچمق; RSl., II, 1010.
- [220] قوتوز (2/646) *qutuz* “kuduz köpek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 70^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 423: aynı, alıntı yok; ŞS, 232: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قۇتۇز (5614) “kuduz köpek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 280^b); Zenker, 712; RSl., II, 994.
- [220] قىچقۇرماق (2/647) *qıçqırmaq* “bağırmaq”, “çağırmaq”, قىچقۇرما “bağırma”, alıntı yok (yap. 70^b).
- ◇ Ab., 330: قىچقىرىپ “çağırıp”, “bağırıp”, Lis. T.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 443: “bağırmaq”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: ŞS, 243: قىچقىرىپ; FA: قىچقىرماق (5889) “bağırmaq”, alıntı yok; قىچقىرىپ (5860) “bağırıp”, ÇD’den diğەر alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 292^a); Zenker, 726; RSl., II, 871.
- [220] قىچقۇرماق (2/648) *qıçqırmaq* “kamaşmaq”, قىچقۇرما “gözleri kapamak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 444: قىچقىرماق “gıdıklamak”; ŞS, 244: “tırmalamak”, “kaşımak”; FA: قىچقىرماق (5885) “gıdıklamak”, “tırmalamak”, alıntı yok; قىچقىرماق (5862), LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 726; RSl., II, 871.
- [220] قىچقىرماق (2/649) *qıçqırışqaylar* “bağıracaq”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 444; ŞS, 243: قىچقىرىش “bağırma”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قىچقىرىشماق (5890) “bağırmaq”, alıntı yok; قىچقىرچاقايلار (5884) “bağırır”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 294^a); Zenker, 726; RSl., II, 872.

- [221] قيرماق (2/650) *qürmaq* “kırmak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 446: “kırmak”, “parçalamak”, “öldürmek”, alıntı yok; ŞS, 245: aynı; FA: قيرِماق (5896) “yok etmek”, “parçalamak”, alıntı yok (yap. 294^b); Zenker, 727; RSl., II, 861.
- [221] قيسقارماق (2/651) *qisqarmaq* “kısalmak”, قيسقارِيب “kısalıp”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^a).
 ◇ Ab., 331: قيسقاردى “kısalttı”, alıntı verilmemektedir; PdC, 448: “kısalmak”, alıntı yok; ŞS, 247: yanlışlıkla “acele etmek” olarak çevrilmiştir; FA: قيسقارِماق (5976) “kısalmak”, alıntı yok; قيسقارور (5872) “kısalmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 293^a), قيسقارِوب (5864) “kısalıp”, alıntı yok (yap. 292^b), قيسقارِدى (5990) “kısaldı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 298^b); Zenker, 728; RSl., II, 874.
- [221] قيل (2/652) *qil* “kıl”, “kılmak” fiilinin 2. t. ş. emir k., SS ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^a, 71^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 449; ŞS, 248: “kıl”; FA: قيل (5997) “kıl”, kılmak fiilinin 2. ş. emir k., ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 299^a); Zenker, 728; RSl., II, 867.
- [221] قينالماق (2/653) *qiyinalmaq* “zindan edilmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^b).
 ◇ Ab., 334: diğer biçimler; PdC, 452: قينامق “ışkence etmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 249: قينالغو ديك “azaba hazır olmak”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قينالِماق (5919) “ışkence çekmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 295^b); Zenker, 728; RSl., 867.
- [222] قيين (2/654) *qiyin* “zindan”, “azap”, “ıstırap”, Lis. T.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 452: “azap”, “ıstırap”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 249: “zindan”, “azap”, “ıstırap”, Lis. T.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قين (5869) “azap”, “ıstırap”, LM ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 292^b, 293^a); Zenker, 730; RSl., II, 859.
- [222] قيزيتماق (2/655) *qizitmaq* “ısıtmak”, قيزِماق “ısınmak”, alıntı yok (yap. 71^b).

◇ Ab., 331: قيزيتى “ısıttı”; PdC, 447: قيزيتمق “sıcak olmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 246: “ısıtmak”; FA: قيزيتماق (5932) “ısıtmak”, alıntı yok (yap. 296^a); Zenker, 728; RSl., II, 877.

[222] قز قارداش (2/656) *qiz qardaş* “kız kardeş”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 447: aynı, alıntı yok; ŞS, 236 قيزقارينداش “kız kardeş”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قيزقارداش (5904) “kız kardeş”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 295^a); Zenker, 727; RSl., II, 875.

[222] قيراو (2/657) *qiraw* “kırağı”, D II ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 71^b).

◇ Ab., 330: “kırağı”, D II ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 445: قيرغو، قيراو “dolu”, “kırağı”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 244: قيراغو “dolu”, “kırağı”, “çiy”, D II’den alıntıyla birlikte, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قيراو (5913) “çiy” (yap. 295^a); Zenker, 726; RSl., II, 861.

[223] قالماش (2/658) *qalmas* “suç” (metinde: آزار دادن), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 419: قالماش “saçmalık”, alıntı yok; ŞS, 229: aynı, alıntı yok; FA: قالماش (5550) “saçmalık”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (277^a); Zenker, 707; RSl., II, 273.

[223] قراقچى (2/659) *qaraqci* “haydut”, “eşkıya”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^a).

◇ Ab., 317: aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 417: “hırsız”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 216: “hırsız”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: قراغچى (5503) “haydut”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 274^a); Zenker, 696; RSl., II, 147.

[223] قاقشالماق (2/660) *qaqşalmaq* “çürümek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^a).

◇ Ab., 322: قاقشالمغان “düşmüş”, “zayıf”, “çürümüş”, Lis. T.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: Ab., 323: قاقشال D II’den

alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 407: قافشالامق “kuru olmak”, “kurumak”, alıntı verilmemektedir; ŞS, 221: aynı, alıntı yok; FA: قافشيلامق (5288) “kurumak”, alıntı yok; قافشال (5301) “yakacak odun”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 265^a), قاشغالغان (5416) “kuru odun”, Lis. T.’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 270^a); Zenker, 682; RSl., II, 67.

[223] قراق (2/661)

qarâq “göz bebeği”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^a).

◇ Ab., 316: قراغ “göz bebeği”, Sİ ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 397: “göz bebeği”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 216: قراغ “kızgın bakmak”, alıntı yok; FA: قراق و قراق و (5524) “göz bebeği”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 275^b), غة قراقينك (5537) “göz bebeğine”, Ab., SS, FŞ, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 276^a); Zenker, 677; RSl., II, 150.

[224] قوانماق (2/662)

quwanmaq “sevinmek”, قوانماديم, “seviniyorum”, قوانور, “seviniyor” (metinde: شدن سيراب), قوانساق, قوانورمين, ÇD, LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 72^a, 72^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 440: قوانمق “sevinmek”, “gurur duymak”, alıntı yok; ŞS, 232: قوانماق “ümit duymak”, “sevinmek”, “gurur duymak”, alıntı yok; FA: قُوانورمين (5823) “gurur duymak”, alıntı yok; قُوانورمين (5759) “gurur duyuyorum”, ÇD’den diğer alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 286^b), قُوانساق (5711) “gurur duyuyoruz”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 285^b); Zenker, 723; RSl., II, 885.

[224] قابوق (2/663)

qabuq “kabuk”, “kapak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 392: قابوق, قابوغ, قابوزاغ, “kapak”, “kabuk”, alıntı yok; FA: aynı, “kabuk”, alıntı yok (yap. 261^a), قَبُوغَى (5483) “kapağı”, “kabuğu”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 273^a); ŞS, 243: قابوزاغ “ağaç kabuğu”, “kabuk”, alıntı yok; Zenker, 675; RSl., II, 416.

- [224] قازوق (2/664) *qazuq* “kazık”, “çivi”, قاقماق “çivi çakmak”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 405: قازوق “büyük bir çivi”, “oğlak”, “Oğlak burcu”; ŞS, 219: “kazık”, “çivi”, alıntı yok; FA: قازۇق (5270) “kazık”, “çivi”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 263^b), قاقماق (5271) “çakmak”, “vurmak”, alıntı yok; قاقیلغان (5377) “çakmış”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 268^a); قاقاز (5276) “çakıyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 264^a); Zenker, 680: قازوق; RSl., II, 383.
- [225] قرتیش (2/665) *qartiš* کوک olarak bilinen “ağaç kökü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 446: قیرتیش “tüy”, “töz”; FA: قیرتیش (5905) “ağaç kökü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 295^a); Zenker, 727; RSl., II, 866: 1) “yüzey”, 2) “tüy”; L. Lug., 422: “artık”, “kök”.
- [225] قاتیق (2/666) *qatiq* “katı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^b).
- ◇ Ab., 315: قاتیق و قاتیغ “katı”, alıntı yok; PdC, 394: aynı; ŞS, 214: قاتیغ; FA: قاتیغ (5218) “katı”, ÇD, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 261^b); Zenker, 678; RSl., II, 290, 291.
- [225] قارشماق (2/667) *qarišmaq* “karışmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^b).
- ◇ Ab., 321: قارماشیب “tutturup”, alıntı yok; PdC, 401: قارماشیق “çalınmış eşyaları aramak”, alıntı yok; ŞS, 218: “karışmak”, “alt üst olmak”, alıntı yok; FA: قارماشماق (5241) “tutmak”, “savaşmak”, alıntı yok (yap. 262^a), قارماشیب (5143) “tırmanmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 262^a, 262^b).
- [226] قاش (2/668) *qaš* “kaş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 72^b).
- ◇ Ab., 322: قاشی دا “yanında”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 405: قاش “kaş”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 220: “kaş”, “yanında”, “karşında”; FA: قاش (5412) “önünde”, “karşında”, “kaş”, alıntı yok (yap. 269^b), قاشی (5473) “önünde”, “kaşı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 272^b); Zenker, 681; RSl., II, 386 – 389.

- [226] کاج (2/669) *kač* “tokat”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS, 251: “yalan”, “hile”; FA: کاج (6031) “tokat”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 300^a).
- [226] کورکا (2/670) *körgä* “testi”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^a).
 ◇ Ab., 367: کورکه “testi”, “şarap tulumu”, “fiçi”; PdC, 467; FA: گوزگه “testi”, “fiçi”; Zenker, 770.
- [226] کياو (2/671) *kyäw* “damat”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^a).
 ◇ Ab., 376: کياو aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 480: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 263: aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: گویاو “damat”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 317^b).
- [227] کلین (2/672) *kälin* “gelin”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 488: “gelin”; ŞS, 268: aynı, alıntı yok; FA: گیلین “gelin”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 786; RSl., II, 1117.
- [227] کلاج (2/673) *käläč* “kalaç”, “ekmek türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS, 254: “kalaç”; FA: کلاج “kalaç”, Sİ ve HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 304^a); Krş.: Zenker, 756.
- [227] کماج (2/674) *kämäč* “kızartılmış ekmek”, “ekmek türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 476: “ekmek türü”, alıntı yok; ŞS, 261: “ekmek türü”, کومهolarak bilinmektedir, alıntı yok; FA: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 304^b); گوماج “ekmek türü” (yap. 316^b).
- [227] کلابه (2/675) *käläbä* “ip düğümü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^a).
 ◇ Krş.: Zenker, 756.
- [227] کتی (2/676) *kätäk* “tavuk kümesi”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b).

◊ Ab.: “kümes”; PdC, 455: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 252: aynı, aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: كَمَسَ “kümes”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 301^a); Zenker, 737; RSl., II, 1129.

[228] کاورگا (2/677)

ḳäwürgä “davul”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b).

◊ Ab., 349: aynı, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 454: کاور گا, کاورر گا, aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 251: aynı, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: كَوْرُكَا “davul”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 314^a); Zenker, 734; RSl., II, 1057.

[228] کاو (2/678)

ḳäw “iğne” (metinde: نیش زدن), کاوکار, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b).

◊ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: كَاوْكَوْ “delik”, “iğne”, LM ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 300^a); krş.: Zenker, 734.

[228] کین (2/679)

ḳäyin “arka”, “sırt”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b).

◊ Ab., 354: aynı, alıntı yok; کین “arkada”, “peşinde”, SS ve D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 489: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 268: “arka”, “sırt”, “kin”; FA: كَيْنِيْدَا “onun peşinde”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 320^b), كَيْنُ “arka”, “arkada”, “peşinde”, FŞ, LM, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 327^b); Zenker, 787; RSl., II, 1073.

[228] کاواک (2/680)

ḳäwäk “oyuk”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b).

◊ Ab.: yok; PdC, 454: كَاوْكَ “boş”, alıntı yok; ŞS, 251: كَاوْكَ “boş”, “oyuk”; Zenker, 734; RSl., II, 1201.

[228] کبیک (2/681)

ḳäyik “geyik”, “ceylân”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b).

◊ Ab., 362: “ceylân”, alıntı yok; PdC, 468: “geyik”, “kıyafet”, alıntı yok; ŞS, 266: aynı; FA: كَيْكُ “ceylân”, “geyik”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 324^a); Zenker, 786; RSl., II, 134.

[228] کالا (2/682)

ḳāla “at”, “deve”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b).

◊ Ab.: yok; PdC, 454: “evcil hayvan”, “inek”; ŞS, 251: “sürü”, alıntı yok; FA: كالا “sürü”, alıntı yok (yap. 300^a); Zenker, 734; RSl., II, 1112.

[229] كازه (2/683)

ķazā “tuzak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b).

◊ Ab., 350: كاز, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 454: “perde”, “çadır”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 268; Zenker, 732; krş.: RSl., II, 1574.

[229] كوب (2/684)

ķōb “kavanoz”, كوب كوب “çok çok”, ÇD ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 73^b, 74^a).

◊ Ab., 362: كوپ “çok”, alıntı yok; Ab., 363: كب كب “çok çok”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 461: “kavanoz”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 255: “çok”; FA: كوپ “kavanoz”, “çok”, ÇD ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 307^a); Zenker, 765; RSl., II, 1514.

[229] کوپراک (2/685)

ķōprāk “daha çok”, alıntı yok (yap. 74^a).

◊ Ab.: yok; PdC, 461; ŞS, 256: کوپراق, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 765.

[229] کورکاج (2/686)

ķōrgāc “görünce” (metinde: وقت دیدن), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^a).

◊ Ab., 365: aynı, alıntı yok; FA: کورکاج “görünce”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

[229] کورگوزماک (2/687)

ķōrgūzmāk “göstermek”, کورگوزور “gösteriyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^a).

◊ Ab., 365: کورگوزور “gösteriyor”, alıntı yok; PdC, 467: گورگوزمک “ortaya çıkmak”; ŞS, 271: aynı, alıntı yok; FA: کورگوزور “gösteriyor”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 316^b); Zenker, 770; RSl., II, 1263.

[229] کورک (2/688)

ķürk “kürk”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^a).

◊ Ab.: yok; PdC, 465: “kürk”, alıntı yok; FA: کورک “kürk”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 312^b); Zenker, 769; RSl., II, 1457.

- [230] کونکلاک (2/689) *ķönglāk* “gömlek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC,480: aynı; ŞS, 262: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: كۆنكلك “gömlek”, LM ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 312^b); Zenker, 779; RSl., II,1239.
- [230] کوچ لوك (2/690) *ķüclük* “güçlü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^a).
 ◇ Ab., 363: “güçlü”, alıntı yok; PdC, 464; FA: كۆچلوك “güçlü”, HA ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 311^b), كۆچلوك “güçlü”, alıntı yok (yap. 312^a); Zenker, 767; RSl., II, 1497.
- [230] كوك (2/691) *ķök* “kök”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^a).
 ◇ Ab., 369: yok; PdC, 471: aynı; krş.: Bud., II, 157; ŞS, 259: “yeşil”, “mavi”, “gök”, “kök”, “ses”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: كوك “gök”, “kök”, “mavi”, “yeşil”, ÇD ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 306^a); Zenker, 775; RSl., II, 1221.
- [230] كوركاباي (2/692) *ķörķābay* “güzel”, “yakışıklı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^a, 74^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 466: “güzel”, “yakışıklı”, alıntı yok; ŞS, 270: “güzel”, “yakışıklı”; FA: كوركاباي “çok güzel”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 313^a).
- [230] كولاك (2/693) *ķülāk* “deniz dalgaları”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^b).
 ◇ Ab., 371: “deniz dalgaları”, HA ve D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC: “dalgalanma”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 260: “dalgalar”, “rüzgar”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: كولاك “rüzgâr”, alıntı yok (yap. 308^a), كولاك “dalga”, alıntı yok (yap. 316^a); Zenker, 777; RSl., II, 468.
- [231] كولكو (2/694) *ķülgü* “gülme”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^b).
 ◇ Ab., 372: “gülme”, alıntı yok; PdC, 475: “gülme”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 260: aynı, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: كؤلگو “gülme”, LM ve ÇD’den

alıntıyla birlikte verilmektedir (317^a); krş.: Zenker, 777; RSl., II, 1473.

[231] ^(2/695) کوکراک *ķōkräk* “göğüs”, کوکیز, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^b).

◇ Ab., 370: “akciğer”, “karaciğer”, D II ve D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 472: “karaciğer”, “kalp”, “göğüs”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 259: “göğüs”, “kalp”, “karaciğer”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: کۆکراکیمکا “karaciğer”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 305^a), کۆکراکیم “ciğerim”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 314^b), کۆکراکینکینی “göğüsün”, “karaciğerin”, alıntı yok (yap. 319^a), کۆکراکینینی “karaciğerim”, “göğüsüm”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 320^a); Zenker, 775; RSl., II, 1225.

[231] ^(2/696) کوکران ماک *ķōkränmäk* “kızmak”, “öfkelenmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 473: گوگرامک “bağırma”, “gürlemek”, alıntı yok; ŞS, 272: “bağırma”, “endişelenmek”, “öfkelenmek”, alıntı yok; FA: کۆکرانماکیل “kızma”, “bağırma”, “öfkelenme”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 314^b); krş.: Zenker, 776; RSl., II, 1224.

[231] ^(2/697) کویماک *ķüymäk* “yanmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^b).

◇ Ab., 375, 376: diğer biçimler; PdC, 481; ŞS, 263; FA: کویماک “yanmak”, alıntı yok (yap. 310^b), کۆیپ “yanıp”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 306^b), کویماس “yanmıyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 310^a); Zenker, 781; RSl., II, 1216.

[232] ^(2/698) کویوک *ķüyüķ* “yanık”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 74^b).

◇ Ab., 376: aynı, alıntı yok; PdC, 481: aynı, alıntı yok; ŞS, 263: LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: کۆیوک “yanmış”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 313^a); Zenker, 781; RSl., II, 1241.

- [232] كوپلك (2/699) *ķöpäläk* “kelebek”, D II’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^a).
 ◇ Ab., 362: aynı, D II’ den alıntıyla verilmektedir; PdC, 462: aynı, Ab.’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 269: كوپهلاک “kelebek”, “sinek”, alıntı yok; FA: كۆپلک “kelebek”, FŞ ve HA’ dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 310^b); Zenker, 265; RSl., II, 1311.
- [232] گونش (2/700) *ķünäš* “güneş”, D II’ den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.75^a).
 ◇ Ab., 374: گونش “güneş”, D II’ den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 478: aynı ve گوناش، گوناش، Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 262: گوناش “güneş”; FA: گوناش و گوناش “güneş”, alıntı yok (yap. 319^b); Zenker, 779; RSl., II, 1440; RSl., II, 1635.
- [232] کوپرماک (2/701) *ķöpürmāk* “köpürmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 462: “köpürmek”; ŞS, 256: “köpürmek”, “kızmak”; FA: كۆپورماک “köpürmek”, alıntı yok (yap. 309^a), كۆپوردی “köpürdü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 311^a, 311^b); krş.: Zenker, 765; RSl., II, 1312.
- [232] كومور (2/702) *ķömür* “kömür”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir.
 ◇ Ab., 360: كيمور، FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 477: كومور “kömür”, alıntı yok; krş.: PdC, 488: كيمور “kömür”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 267: كيمور aynı, alıntı yok; FA: گومور “kömür”, alıntı yok (yap. 317^a); Zenker, 778; RSl., II, 1320.
- [233] کوساو (2/703) *ķösāw* “çıra”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^a).
 ◇ Ab., 368: “yonga”, “çıra”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 470: “çıra”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 259: “çıra”, alıntı yok; FA: کوساو “çıra”, “yonga”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 314^b); Zenker, 733; RSl., II, 1293.
- [233] کيز (2/704) *ķiz* “koşma”, “koşmak”, “gitmek”, “gezmek” fiilinin 2. t. ş. emir k., ÇD ve LM ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^a).
 ◇ Ab., 357: كز “koşma”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 485: کيز aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS,

265: aynı, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: کیز “koşma”, قراکیز olarak bilinmektedir, ÇD'den iki alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 323^a, 323^b).

[233] کچقورون (2/705)

keçqurun “geçirmek” fiilinin 2. ç. ş. emir k.; D IV'ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^a, 75^b).

◇ Ab., 355: کيچ فورون “akşam vakti”, D IV ve D II'den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 482: aynı, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 264: aynı, D IV'ten alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: کيچ “şaşırmış”; Zenker, 783; RSl, II, 1142.

[234] کيش (2/706)

kiş “samur”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.75^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 486: “samur”, alıntı yok; ŞS, 266: “samur”, “sansar”, “örtü”, “peynir”, alıntı yok (yap. 303^b), کش “samur”, “sansar”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 323^a); Zenker,785; RSl., II, 1391.

[234] کيريش (2/707)

kişiş “kiriş”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 485: “kiriş”, alıntı yok; ŞS, 265: “giriş”, “başlangıç”, “kiriş”; FA: کريش “kiriş”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 302^a); Zenker, 745; RSl., II, 1358.

[234] کيشناماق (2/708)

kişnāmaq “at kişnemesi”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 486: کيشنامک “kişnemek”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: کيشنار “kişniyor”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 303^b); Zenker, 752; RSl., II, 1393.

[235] کيسا (2/709)

kişä “misk kesesi”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.75^b).

◇ Krş.: Far. کيسه “cep”, “kese”.

[235] کرزه (2/710)

kiřzä “güçlü”, Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^b).

[235] کينکاش (2/711)

keŋgäş “tavsiye” (metinde: مشورت کردن), ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^b).

◇ Ab., 361: “tavsiye”, “toplantı”, LM'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 490: aynı, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 268: aynı, FA'dan alıntıyla birlikte

verilmektedir; FA: گینکیش “tavsiye”, “toplantı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 323^a), گینکاش “tavsiye”, “toplantı”, alıntı yok (yap. 328^a); Zenker, 787; RSl., II, 1069.

[235] کینک (2/712)

ķeng “geniş”, “engin”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 75^b).

◇ Ab., 361: aynı, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 489: کینکیش “geniş”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 268: کینک “geniş”; FA: گینک “geniş”, Sİ, FŞ, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 324^b), “geniş”, alıntı yok (yap. 328^a).

[235] کیرپیچ (2/713)

ķerpiç “tuğla”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 484: alıntı verilmemektedir; ŞS, 264: aynı, alıntı yok; FA: کیرپیچ “tuğla”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 321^b); Zenker, 784; Krş.: RSl., II, 1965.

[235] کیمه (2/714)

ķemä “kayık”, “sandal”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^a).

◇ Ab., 360: aynı, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 489: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 268: aynı, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: کیمه “kayık”, “gemi”, FŞ ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 327^b); Zenker, 787; RSl., II, 1205.

[235] لای (2/715)

lay “atık”, “çamur”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 492: “çamur”; ŞS, 274: “çamur”, “kil”; Zenker, 790.

[236] لال (2/716)

lal “dilsiz”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^a).

◇ Krş.: Far. لال “dilsiz”; Zenker, 789.

[236] لنج (2/717)

länč (?) “naz ve eda ile salınma”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^a).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: لنج “naz ve eda ile salınma”, ÇD’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 330^b).

[236] لا (2/718)

la “işin tahakkukunu ve bitmesini gösteren fiiller sonuna gelen bir edat”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir. (yap. 76^a).

◊ Ab., 377: “keşke”, D IV ve SS’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 491: “keşke”, “ah”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 273: “keşke”, “ah”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: “ah”, “keşke”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; لای “kil”, “çamur”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 329^b); Bud., II, 184; Zenker, 787.

[236] لاده (2/719)

lâda “zayıf fikirli”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^a).

◊ Ab: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: لاده “aptal”, “ahmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 330^a); Zenker, 788.

[236] لاول (2/720)

law “alev”, لاول لاول, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^a).

◊ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS, 274: لاول لاول “alev”; FA: لاؤلاغ و لاؤلاؤ, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 330^a); krş.: Bud., II, 187.

[237] لار (2/721)

lar “çokluk eki”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^a).

[237] لاس (2/722)

las “ipek türü”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^a).

◊ Krş.: RSl., III, 736.

[237] لاش (2/723)

laš “leş”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^a).

◊ Ab., 387: aynı, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 492: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 273: aynı, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: لاش “ceset”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 330^a), لاشة “leş”, alıntı yok (yap. 330^b); Zenker, 789; RSl., III, 747.

[237] لاغ (2/724)

lağ “şaka”, “oyun”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^a).

◊ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS, 274: لاغ لاغ “oyun”, “şaka”, alıntı yok; FA: “alev”, “şaka”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 329^b). Zenker, 789.

[237] لاده (2/725)

ladä “üzgün”, “bozulmuş”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^a, 80^b).

- ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: لادَة “aptal”, “ahmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 330^a); Zenker, 788: “aptal”, “ahmak”; Bud., II, 185; RSl., III, 735.
- [237] لوخ (2/726) *lux* “işleme”, “nakış”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: لُوخ “kamış”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 331^a).
- [238] اُنكى (2/727) *lung* “pansuman”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^b).
- ◇ Ab., 378: aynı, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 492: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; krş.: PdC, 494: لونكى “havlu”, alıntı yok; ŞS, 275: “aksak”, alıntı yok; Zenker, 799; Bud., II, 191.
- [238] ماشاب (2/728) *mašab* “yün kıyafeti”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^b).
- ◇ Ab., 380: “kıyafet”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 495: “şal”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ماشاب “şal”, “kıyafet”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 332^a); Zenker, 800; Bud., II, 197; RSl., IV, 2060.
- [238] ماشرا (2/729) *mašra* “bir hastalık türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^b).
- [238] مانقلاى (2/730) *manqlay* “alın”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^b).
- ◇ Ab., 381: مانكلا “alın”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 498: “alın”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 276: aynı, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: مانكلاى “alın”, Sİ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 331^b); Zenker, 803; RSl., IV, 2009.
- [238] ماموق (2/731) *mamuq* “koton”, “pamuk”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^b).
- ◇ Ab., 381: ماموغ aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 495: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 275: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ماموق “pamuk”, ÇD ve

Sİ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 332^a); Zenker, 802; RSl., IV, 2065.

[238] مانكرایی (2/732)

mangrayı “böğürme”, FŞ'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 76^b, 77^a).

◇ Ab., 382: “böğürme”, FŞ'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC: aynı; ŞS, 276: aynı; Zenker, 803; RSl., IV, 2008.

[239] ميروق (2/733)

mayruq “köle”, “hizmetçi”, D III'ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^a).

◇ Ab., 382: “eğri”, “çarpık”, D III'ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 497: “eğri”, D III'ten alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 276: “zayıf”, D III'ten alıntıyla verilmektedir; FA: مایرۇق “sakat”, D III'ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 333^a); krş.: Bud., II, 202: مایرامق; Zenker, 804; RSl., IV, 1988.

[239] ملنك (2/734)

mäläng “korkmuş, şaşırmış olan kimse”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^a).

◇ Ab.: yok; PdC, yok; ŞS: yok; FA: ملنك “çıplak”, “sarhoş”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir.

[239] ملش (2/735)

mäläš “Çağatay kabilelerden biri”, D II'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^a).

◇ Ab., 381: Çağatay kabilelerden biri, “cılveli bir dilber”, D II'den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 499: “dilber”, Ab.'den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 277: Türk kabilelerden biri, “sürü”, “koyun”, D II'den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ملش Türk kabilelerden biri, “dilber”, D II'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 334^b); Zenker, 877; RSl., IV, 2099.

[240] مخ (2/736)

mux “öpücük”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 498: مخ “öpücük”, alıntı yok; ŞS, 277: aynı, alıntı yok, FA: مخ “öpücük”, “ateş”, “temiz”, ÇD'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 333^a); Zenker, 826.

[240] موچک (2/737)

müçäk “öpücük”, D I'den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^a).

◇ Ab., 387: “öpücük”, D I ve D IV'ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 500: “sinek”, “öpücük”, D IV'ten alıntıyla

birlikte verilmektedir; ŞS, 278: “öpücük”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: مۇچك “öpücük”, D IV ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 335^b); Zenker, 891; RSl., IV, 2224.

[240] موز (2/738)

muz “buz”, بوز, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^a).

◇ Ab., 388: بوز “buz”, FŞ ve D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 501: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 278: “buz”, “donmak”, “muz”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: مۇز “muz”, FŞ ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 335^b); Zenker, 892; RSl., IV, 2207.

[240] مونك (2/739)

mung “acı”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^a).

◇ Ab., 386: “acı”, LM ve D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 504: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 280: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir, FA: مۇنك “acı”, FŞ ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 336^a); Zenker, 895; RSl., IV, 2178.

[240] مونكراشمك (2/740)

mungrašmak “acıtmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^a, 77^b).

◇ Ab.: مونكرا “bağırmaq”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 504: مونكراشم مونكرامق, “bağırmaq”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 280: مونكرامان “inlemek”; FA: مۇنكراشيب “inleyip”, “hüngür hüngür ağlayıp”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 336^b), ŞS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 336^b); Zenker, 895; krş.: Bud., II, 266; RSl., IV, 2181.

[241] مونكلوغ (2/741)

munglug “acılı”, “kederli”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^b).

◇ Ab., 386: مونك “acı”, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 504: “hüzünlü”, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 280: مونك; FA: مۇنكلوغ “hüzünlü”, ÇD ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 337^a); Zenker, 895; RSl., IV, 2181.

- [241] مونكراب (2/742) *mungrab* “inleyip”, “hüngür hüngür ağlayıp” (metinde: ناله کرده), LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^b).
- ◇ Krş.: Ab., 386: مونكرا, LM’den aynı alıntıyla birlikte verilmektedir.
- [241] مولدور (2/743) *müldür* “çiğ”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^b).
- ◇ Ab., 387: aynı, SS ve LM’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 508: “dolu”, “çiğ”, Ab.’den alıntılarla birlikte verilmektedir; ŞS, 287: “çiğ”, SS’den alıntılarla birlikte verilmektedir; FA: مۇلدۇر (تگرک) Sİ, LM, SS’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 336^a); Zenker, 894; Bud., II, 267; RSl., IV, 2127.
- [242] موشوک (2/744) *müšüḳ* “kedi”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^b).
- ◇ Ab., 388: aynı; PdC, 502: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 279: موشك “kedi”; FA: مۇشۇك “kedi”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 335^b); Zenker, 892; RSl., IV, 2227.
- [242] موندو (2/745) *mundu* “iğne”, SS ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^b).
- ◇ Ab., 385: “tuzak”, “kazık”, LM ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 503: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 280: aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: مۇندۇ مۇندۇ “kazık”, “mızrak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 335^a); krş.: Zenker, 895; RSl., IV, 2188.
- [242] مونداق (2/746) *mundaq* “böyle”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 77^b).
- ◇ Ab., 385: aynı, alıntı yok; PdC, 503: aynı, alıntı yok; ŞS, 280: aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: منداق يولور (yap. 337^a); Zenker, 895; RSl., IV, 2188.
- [242] مونچه (2/747) *muncä* “bunca”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^a).
- ◇ Ab., 389: مونچه “bu kadar”, alıntı yok; Ab., 388: مونچه D I ve D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab., 286: مو “burada”, alıntı yok; PdC, 499: مو, alıntı yok; ŞS, 278: مو alıntı yok; Zenker, 889; RSl., IV, 2189.

- [243] مینکز (2/748) *mengiz* “gibi”, مینکز لو “benzer”, benzeyen”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^a).
 ◇ Ab., 384: “yüz”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 507: “yüz”, “cilt”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 282: “yüz”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: مینکیز ییئکیز “yüzün”, “yüz ifaden” (yap. 340^a).
- [243] میندورماک (2/749) *mindürmäċ* “bindirmek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.78^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: میندورماک “bindirmek”, alıntı yok (yap. 389^b); Zenker, 901; RSl., IV, 2157.
- [244] مین (2/750) *min* “bin”, ÇD ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^a).
 ◇ Ab., 384: مین مین “benim”, alıntı yok, مینک “bin”, “ben”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 506: مین “ben”, alıntı yok; PdC, 507: مینک “ben”, “bin”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 281: مین “ben”; ŞS, 282: مینک “ben”, “bin”, alıntı yok; FA: مینک “ben”, “bin”, Sİ, ÇD, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 338^b); Zenker, 901; RSl., IV, 2079; RSl., IV, 2085.
- [244] میلئیق (2/751) *miltiq* (دورانداز), FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 506: “tabanca”; ŞS, 281: “tabanca”; FA: میلئیق “tabanca”, alıntı yok (yap. 339^b); Zenker, 900; RSl., IV, 2160.
- [244] میتین (2/752) *metin* “kazma”, “kirke”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^a).
 ◇ Ab.: yok, PdC, 505: “kirke”, alıntı yok; ŞS, 281: aynı; FA: “kazma”, “kirke”, ÇD ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 338^b); Zenker, 898; RSl., IV, 2160.
- [244] ناغو (2/753) *naġu* “neden”, “niye”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^b).
 ◇ Ab., 390: aynı, D I ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 509: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 282: ناغو و ناغو “neden”, “nasıl”; FA: نَعُو و ناغُو “neden”, “niye”, LM, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 340^a); Zenker, 904; RSl., III, 641.

- [244] نیمه (2/754) *nemä* “mülk”, “eşya”, alıntı verilmemektedir (yap. 78^b).
 ◇ Ab., 391: “bir şey”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 513: “bir şey”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 284: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: و نيمه “hiçbir şey”, “bir şey”, Sİ ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 345^b); Zenker, 925; RSl., III, 690.
- [245] ناچخ (2/755) *nacix* “kısa bir mızrak türü”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^b).
 ◇ Krş.: Far. ناچخ “cirit”, “mızrak türü”; FA: ناچخ “cirit”, “mızrak”, LM ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 340^b).
- [245] ناری (2/756) *nari* “önce”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.78^b).
 ◇ Ab.: 390: “önce”, D I ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 508: “diğer tarafta”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 282: “önce”, “diğer tarafta”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: aynı, LM ve Sİ’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 340^a). Zenker, 903; RSl., III, 649.
- [245] ناو (2/757) *naw* “delik”, ناو “çatlak”, alıntı yok (yap. 774).
 ◇ Ab.: yok; krş.: PdC: ناوا “yalak”, alıntı yok; ŞS, 283: ناو “yalak”, alıntı yok; FA: ناو “meşhur”, “ünlü”, alıntı yok; Zenker, 905: “tekne”, “gemi”; krş.: RSl., III, 635.
- [245] نخود (2/758) *naxud* “nohut”, FŞ ve HA’dan alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 78^b).
 ◇ Ab.: yok; Zenker, 908; Bud., II, 282.
- [245] نیتیم (2/759) *netäm* “ne yapayım”, “ne yapabilirim”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.78^b).
 ◇ Krş.: Ab., 392: نیتای ve نیتتی; PdC, 511: نیتادور; ŞS, 284: aynı; FA: نیتای “ne yaptı”, “ne yapıyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; نیتار و نیتادور “ne yapar ki”, alıntı yok; نیتاینک “ne yaptın”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 34^b); نیتاین “ne yaptım”, “ne yapacaksın”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; نیتای “ne yaparım”, ÇD ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 342^a); Zenker, 924; RSl., III, 681.

- [246] نیلاکای (2/760) *näylägäy* “ne eylesin”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^b).
 ◇ Krş.: Ab., 392: نیلاکامین; FA: نیلای “ne yapabilirim”, ÇD ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 345^a).
- [246] نیتاس (2/761) *netas* “net”, “temiz”, “uyanık”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 511: نیتاش “düz”, “doğru”, alıntı yok; ŞS, 284: نیتاش “gamsız”, “sakin”, alıntı yok; FA: نیتاش “gamsız”, “sakin”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 341^b); Zenker, 924; RSl., III, 681.
- [246] ندیه (2/762) *nädiyü* “ağlama”, “yas”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 78^b).
- [246] نیتاک (2/763) *netäk* “nasıl”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^a).
 ◇ Ab., 392: aynı, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 512: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 284: نیتان “nasıl”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: نیتوک و نیتاک “nasıl”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 343^a). Zenker, 824; RSl., III, 682.
- [246] نیچون (2/764) *necün* “neden”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 513: نیوچون, alıntı yok; ŞS, 285: aynı; ŞS, 284: نیچون, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: نیوچون “neden”, “ne için”, alıntı yok (344^a); Zenker, 924; krş.: RSl., IV, 683.
- [246] واوسکون (2/765) *waw sakin* , “vav” “sükûn” ile 2. t. ş. emir k., sonra eklenmektedir, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir.
- [247] وسوخ (2/766) *wäsux* “cerahat”, “çamur”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 784).
- [247] ووه (2/767) *wuh* “vah, eyvah”; acıma, yakınma bildirir. LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 514: ووه “uluma”, alıntı yok; ŞS: ووه “uluma”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 346^b); krş.: FA: ووه “haykırış”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 346^b); Zenker, 935; RSl., IV, 1956.

- [247] ولوله (2/768) *wālwälä* “gürültü”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.79^a).
- [247] وایه (2/769) *wâyä* “çıkar”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^a).
- [247] وای (2/770) *way* “vay”; acı duyulduğunu anlatır. ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^a, 79^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS, 285: “feryat”, alıntı yok; Zenker, 928.
- [247] هاو (2/771) *haw* “tartışma”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir.
- ◇ Ab., 395: “evet”, “böyle”, D I ve SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 514: هاوو، هاوو “evet”, “böyle”, “bağırma”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 286: هاوو و هاوو “evet”, “böyle”, “doğru”, “kesin”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: هاو “bağırma”, “evet”, “böyle”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 346^b); krş.: Zenker, 938; RSl., II, 1777.
- [247] حمول (2/772) *hämül* net bir açıklama verilmemektedir, kelimenin işaret zamiri olduğunu söylemektedir, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^b).
- ◇ Ab.: yok, PdC, 516: “kendisi”; ŞS, 287: aynı; FA: “kendisi”, alıntı yok (yap. 349^b); Zenker, 943.
- [248] هی هی (2/773) *hây hây* “hay hay”; haykırma, bağırma anlatan kök. LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^b).
- ◇ Ab.:yok; PdC, 515: “haykırış”, yardım etme talebi, alıntı yok; ŞS, 286: “haykırış”; FA: های های “haykırış”, alıntı yok (yap. 347^a); Zenker, 938; RSL, II, 1781; RSl., II, 1737.
- [248] هاریماق (2/774) *harimaq* “yorulmak”, هارپتور “yoruldu”, هاروچاقدور “yorulur”, هاریقان “yorulmuş”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^b).
- ◇ Ab., 395: هاردی “yoruldu”, SS ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 514: هارمك “yorulmuş olmak”, هاريمك “yorulmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 286: هارماک “yorulmak”, “zayıf olmak”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: هازماف “zayıflamak”, “yorulmak”, “bağırma”, FŞ ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 347^a); Zenker, 937; RSl., II, 1748.

- [248] هرای (2/775) *härây* “ah”; feryat, inilti bildirir; ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 515: “bağırma”, alıntı yok; ŞS, 287: “bağırma”, alıntı yok; FA: هَرَائِ “bağırma”, alıntı yok (yap. 347^b).
- [249] هورماک (2/776) *hürmäķ* “havlamak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^b).
 ◇ Ab., 396: هورار “havlıyor”, HA, D IV, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 516: هورمک “esmek”, alıntı yok; هورمق “havlamak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 287: هورماک “esmek”, “nefes almak”, alıntı yok; ŞS, 288: هورماق “havlamak”, “bağırma”; FA: هُورماق “korkmak”, alıntı yok (yap. 349^a); Zenker, 944; Bud., II, 316; RSl., II, 1810.
- [249] هورکیتماک (2/777) *hürkütmäķ* “korkutmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 516: aynı, alıntı yok; ŞS, 287: هورکیتماک “korkutmak”, alıntı yok; FA: هُورکُوتماک “korkutmak”, alıntı yok (yap. 349^a); Zenker, 944; krş.: RSl., II, 1811.
- [249] هرادور (2/778) *haradur* “yoruluyor”, (metinde: مانده شده), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 79^b).
- [249] هیون (2/779) *häyun* “at”, “deve”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^a).
- [249] هراول (2/780) *hiräwul* “askeri kuvvetler”, “ordular”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^a).
 ◇ Ab., 396: هراول و هراول “askeri kuvvetler”, “ordular”; PdC, 515: “okçular”; ŞS, 287: “istihbarat”; FA: هراول و هراول “askeri kuvvetler”, “ordular”; Zenker, 940; RSl., II, 1784.
- [250] هیضه (2/781) *häyzä* “kolera”, belli olmayan kaynaktan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^b).
- [250] یاپماق (2/782) *yapmaq* “kapatmak”, ÇD ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^b).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 517: “kapatmak”; ŞS, 289: “kapatmak”, “yapmak”, Yesevî’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA:

ياپما “kapatma”, alıntı yok; ياپماق “kapatmak” alıntı yok (yap. 352^a); Zenker, 946; RSl., III, 259.

[250] يالين (2/783)

yalin “alev”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^b).

◇ Ab., 409: “alev”, Sİ ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 535: “alev”, “pırıldı”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 298: “alev”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: “alev”, ÇD ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 955; RSl., III, 170.

[250] يارماغ (2/784)

yarmağ “beyaz altın”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^b).

◇ Ab., 400: يارماق “para”, SS ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 523: “kırmızı ve beyaz altın”, “para”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 292: “altın”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يارماق “altın”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 362^a); Zenker, 949; RSl., III, 150; Bud., II, 326.

[250] ياروق (2/785)

yaruq “açık”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^b).

◇ Ab., 401: ياروق و ياروغ “açık”; PdC, 524: “parlak”, “çatlak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 292: “açık”, “çatlak”; FA: ياروق “ışık”, “açık”, SS, Sİ, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 363^a); Zenker, 949; RSl., III, 132, 133.

[251] ياروغلوق (2/786)

yaruğluq “ışık”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 524; ŞS, 292: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ياروغلوق “ışık”, alıntı yok (yap. 359^b); Zenker, 949; RSl., III, 133.

[251] يازغورماق (2/787)

yazğurmaq “sitem etmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 80^b, 81^b).

◇ Ab., 408: يازغورمانک “suçlama”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 524: “cezalandırmak”, “sebepsiz suçlamak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 292: “suçlamak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يازغورماق “suçlamak”,

“cezalandırmak”, alıntı yok (yap. 359^b); Bud., II, 228; Zenker, 950; RSl., II, 238, 239.

[251] یاغدو (2/788)

yağdu “yakamoz”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^a).

◇ Ab., 401: “alev”, “ışık”, “pırıltı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 528: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 295: یاغدوویاخدو “ışık”, “yakamoz”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: یاغدو “ışık”, “pırıltı”, ÇD ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 371^a); Zenker, 952; RSl., III, 54.

[251] یارقاق (2/789)

yarqaq “deri kaftan”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^b).

◇ Ab., 410: یارغاغ “deri kaftan”, D I ve D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 521: “deri kıyafet”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 291: “deri”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: یارغاغ “deri türü”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 357^b). Zenker, 948; RSl., III, 136, 137.

[252] یانکلیغ (2/790)

yangliğ “benzer”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^a).

◇ Ab., 407: aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 538: یانکلیغ یانگلا “nasıl”, “benzer”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 300: aynı, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: یانکلیغ “benzer”, FŞ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 392^b); krş.: FA: یانگلا “yine”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 351^a); Zenker, 956; RSl., III, 65.

[252] یانکاغ (2/791)

yangag “ceviz”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^a).

◇ Ab., 404: یانکاغ و یانکاق “yanak”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 537: “yanak”, “ceviz”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 300: یانکاغ “ceviz”, “yanak”; FA: یانکاغ “yanak”, “ceviz”, alıntı yok (yap. 367^b), یانقاق “güzelin yanağı” (yap. 363^b); Bud., II, 368; Zenker, 956; RSl., III, 59.

- [252] ياتليغ (2/792) *yatliġ* “kız”, “kız evlât”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^a).
- ◇ Ab., 401: ياتليق “kız”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 518: “kız”, “yabancı”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 290: “düşman”, “yabancı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ياتليغ “kız”, “kız evlât”, “yabancı” (yap. 353^b); Zenker, 947; RSl., III, 206.
- [252] يار قوچاق (2/793) *yarqucaq* “el değirmeni”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^a).
- ◇ Ab.: يار قوچاق aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 522: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 291: aynı, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يار قوچاق “el değirmeni”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 358^a); Zenker, 948; RSl., III, 140.
- [253] يار قو (2/794) *yarqu* “kavga”, “tartışma”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^b).
- ◇ Ab., 406: يارغو “gürültü”, D I ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 522: “tartışma”, “yönetme”, “emir”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 291: “el koyma”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يارغو و يرغو “tartışma”, D I ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 373^a); Zenker, 948; RSl., III, 139.
- [253] يلك و يلك (2/795) *yüläk wä yälnäk* “dış giyim” (?), “kıyafet” (?), ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^b).
- ◇ Ab., 414: ييلاك “kaftan”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 557: “kaftan”, D III’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 313: “yelek”, “kaftan”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يلك و يلك لاک “dış giyim”, “kıyafet”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 390^b); Zenker, 967; RSl., III, 347, 348.
- [253] يازى (2/796) *yâzi* “bozkır”, “çöl”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 525: “bozkır”, “çöl”; ŞS, 293: “bozkır”, alıntı yok; FA: يازى “bozkır”, alıntı yok (yap. 360^a); Zenker, 950; RSl., III, 236.

[253] ياشورون (2/797) *yaşurun* “gizemli”, “gizli”, “saklı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^b).

◇ Ab., 403: “gizli”, D I ve D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 527: “gizemli”, “gizli”, “saklı”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 294: “gizemli”, “gizli”, “saklı”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ياشورون “gizemli”, “gizli”, “saklı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 373^a); Zenker, 952; RSl., III, 249.

[254] ياشورور (2/798) *yaşurur* “saklar”, ياشوروب “saklayıp”, ÇD ve Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^b).

◇ Ab., 404: diğer biçimler; PdC, 527: ياشورمق “saklamak”, “saklanmak”; ŞS, 294: “kapatmak”, “saklanmak”; FA: ياشورورلار “saklıyorlar”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 358^a); ياشورماق “saklamak”, FŞ ve HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 363^b); Zenker, 951; RSl., III, 248.

[254] ياقمام (2/799) *yaqmaq* “ıspatlamak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (81^b).

◇ Ab., 399: “ıspatlamak”, “ikna etmek”; ياقما “şüphe etme”, alıntı yok; PdC, 530: “yakmak”, “sürmek”, “şüphelenmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ياقماق “sürmek”, “yakmak”, “onaylamak”, HA ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 362^b). ŞS, 296: “yakmak”; Zenker, 953; RSl., III, 22–24.

[254] يالانكاج ويالانفاج ويالانكاج (2/800) *yalangac wä yalangac wä yalangac* “çıplak”, “kıyafetsiz”, LM ve SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 81^b, 82^a).

◇ Ab., 399: يالانك aynı, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 532: aynı, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 297: “çıplak”, “açık”, “alan”; FA: يالانكاج “çıplak”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 954; RSl., III, 158.

[255] ياماق (2/801) *yamaq* “yama”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 82^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 535: “pamuk”, “parça”, “yama”, “kitap”, alıntı yok; ŞS, 299: “yardımcı”, “yama”; FA: ياماق “yama”, HA’dan alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 363^a); Bud., II, 341; Zenker, 955; RSl., III, 299, 300.

[255] يالبارماق (2/802) *yalbarmaq* “yalvarmak”, يالباريب “yalvarıp”, يالبارينك “yalvarın”, يالبارميش “yalvarıyordu”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 82^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 533: “yalvarmak”, alıntı yok; ŞS, 297 ييلارماق “rica etmek”; FA: يالبرماق “yalvarmak”, “rica etmek”, alıntı yok (yap. 364^a), يالبارونك “yalvarın”, alıntı yok (yap. 366^a); Zenker, 954; RSl., III, 187, 188.

[255] يلاو (2/803) *yalaw* “alev”, D III ve Sİ’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 82^a).

◇ Ab., 405: يلاو و يلاوز “parlak”, “at kuyruğu”, D III ve Sİ’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 533: “at kuyruğu”, “ipek parçası”, “alev”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 297: “ipek parçası”, “alev”; FA: يلاؤ “alev”, ÇD, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 373^b); Zenker, 954.

[255] يالانماق (2/804) *yalanmaq* “pohpohlamak”, يالينديم “pohpohladım”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap.82^b).

◇ Ab., 409: يالينماق “pohpohlamak”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 535: “yalvarmak”, “pohpohlamak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 299: “yanmak”, “yalvarmak”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يالينماق “pohpohlamak”, “yalvarmak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir.

[256] يازوق (2/805) *yazuq* “pişmanlık”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 82^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 525: “hata”, alıntı yok; ŞS, 293: “günah”; FA: يازوق “günah”, “suç”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 358^b); Zenker, 950; RSl., III, 237.

- [256] يالينقان (2/806) *yalinqan* “pohpohlayan”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 82^b).
- [256] ياشونماق (2/807) *yaşunmaq* “saklanmak”, ياشوندى “saklandı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 82^b).
- ◇ Ab., 403, 404: diğer biçimler; PdC: ياشونماق، ياشولماق، “saklanmış olmak”; ŞS, 294: ياشونماق “saklanmak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ياشوندى “saklandı”, ÇD ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 376); Zenker, 952; RSl., III, 248.
- [256] ياداماق (2/808) *yadamaq* “saymak”, “saygısı olmak”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 82^b).
- ◇ Ab., 408: يادامان “zayıflamıyorum”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 520: يادامق “zayıf olmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 290: ياداق “zayıf olmak”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يادامان “zayıf olmam”, D IV’ten alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 947; RSl., III, 208.
- [256] يامغور (2/809) *yağmur* “yağmur”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 82^b).
- ◇ Ab., 410: aynı, alıntı yok; PdC, 536: aynı, alıntı yok; ŞS, 299: aynı, alıntı yok; FA: يامغور و يغمور “yağmur”, ÇD ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 356^b); Zenker, 955; RSl., III, 310.
- [257] ينقاق (2/810) *yanqaq* “yanak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 82^b).
- ◇ Kırş.: يانكاغ *yangağ*.
- [257] يانكليماق (2/811) *yanglimağ* “kendi hatasını anlamak”, يانكليديم “hata ediyor”, يانكليماس “hata etmiyor”, Sİ ve ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 538: يانگلىق “hata yapıyor”, “şaşıyor”, alıntı yok; ŞS, 301: يانکماق “hata yapmak”; FA: يانکيلماس “hata etmiyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 354^b). Zenker, 956; RSl., III, 64.

- [257] يالماق (2/812) *yalamaq* “yalamak”, يالاي دورمين “yalıyorum”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC, 532: يالامق “yalamak”, alıntı yok; ŞS, 297: “yalamak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يالماق “yalamak”, alıntı yok; Zenker, 954; RSl., III, 154.
- [257] يان (2/813) *yan* “yan”, “taraf”, FŞ ve ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 83^a).
 ◇ Ab., 410: “yan”, alıntı yok; Ab.: 410: “dön”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 536: “yan”, “taraf”, alıntı yok; ŞS, 299: “yan”, “taraf”; FA: يان “yan”, “taraf”, “yanmak” fiilinin 2. t. ş. emir k., Ab., FŞ, ÇD’den alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 372^a); Zenker, 955; RSl., III, 78.
- [257] يانداشماق (2/814) *yandaşmaq* “yan yana olmak”, يانداشسا ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^b).
 ◇ Ab., 403: يانداشقاي “yaklaşıyor”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 537: يانداشتامق يانداشماق “yan yana olmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 300: يانداشماق “yan yana olmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يانداشماق “yan yana olmak”, alıntı yok (yap. 362^b); Zenker, 956; RSl., III, 93.
- [258] يانداشتوروب (2/815) *yandaşturub* “yan yana koyup”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^a).
 ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: يانداشتورماق “yan yana olmak”, alıntı yok (yap. 367^a); Zenker, 956.
- [258] ياليقماق (2/816) *yaliqmaq* “şüphelenmek”, ياليقيب (مين) “şüphelendi”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^a).
 ◇ Ab., 408: ياليقدى “şaşırmış”, FŞ ve D I’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 534: يالقيمق “şaşırmış olmak”, “eziyet çekmek”; FA: يالغيب “ortaya çıkmak”, “gergin olmak”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 369^a); Zenker, 955; RSl., III, 172.
- [258] يالاق (2/817) *yalaq* “çömlekten bir kap türü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 532: يالاغ “kırılmış bir kap”, alıntı yok; ŞS, 297: يلاغ “kap türü”; FA: يالاق “kırılmış bir kap”, alıntı yok (yap. 364^a); Zenker, 954; RSl., III, 157.

[258] يانماق (2/818)

yanmaq “dönmek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^b).

◇ Ab., 400: ياندى “döndü”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 538: يانمق “yakmak”, “dönmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يانماق “dönmek”, “yanmak”, alıntı yok (yap. 362^b); Zenker, 956; RSl., III, 79, 80.

[259] ياپوق (2/819)

yapuq “perde”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 518: “kapalı”; ŞS, 289: “zırh”, “perde”, “örtü”; FA: ياپوق “örtülmüş”, “kapalı”, alıntı yok (yap. 352^b); Zenker, 947; RSl., III, 266.

[259] يينا (2/820)

yana “gene”, “yine”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^b).

◇ Ab., 408: “diğer”, “başka”, “daha”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 536: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 299: aynı; FA: يانه و يينا و يانا “daha”, “yine”, “gene”, HA, LM, SS, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 955; RSl., III, 81.

[259] يتاق (2/821)

yataq “yatak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 518: يتاغ “yatak”, alıntı yok; ŞS, 289: “yatak”, “hasta”, “düşmüş”, “merhumun yeri”, alıntı yok; FA: يتاق “ahır”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 353^b); Zenker, 947; RSl., III, 199.

[259] ياقين (2/822)

yaqin “yağmur”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^b).

◇ Ab., 410: ياعين “yağmur”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 529: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 296: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ياقين “yakın”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ياقين دُور “yakın”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 355^a); Zenker, 952; RSl., III, 48.

[260] ياسماق (2/823)

yasamaq “yapmak”, “süslemek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^b).

◇ Ab., 397: ياسانك “yap”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Ab., 402: ياسار “düzenliyor”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 525: ياسماق “yapmak”, “düzenlemek”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 293: “yapmak”, alıntı yok; FA: ياسار “yaptırmak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ياسار “yapıyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 351); ياسماق “süslemek”, “yapmak”, alıntı yok (yap. 360^b); Zenker, 951; RSl., III, 214.

[260] ياپماق (2/824)

yapmaq “kapatmak”, “sermek”, ياپيلقان “serilmiş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 83^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 517: ياپمق “sermek”, “kapatmak”, “yapmak”; ŞS, 289: aynı; FA: ياپماق “kapat”, “kapatmak”, alıntı yok; ياپيلمق “kapatılmak”, alıntı yok (352^a); Zenker, 946; RSl., III, 259.

[260] ياسالسون (2/825)

yasalsun “yapılısın”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^a).

◇ Ab., 409: ياسالدى “yapılmış”, alıntı yok; FA: ياسالور “yapılıyor”; Zenker, 951; RSl., III, 219.

[260] ياش (2/826)

yâş “çocuk”, “gözyaşı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^a).

◇ Ab., 397: “çocuk”, D I ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 526: “çocuk”, “hayat”, “gözyaşı”, “nemli”, “yaşlı”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: ياش “gözyaşı”, “çocuk”, “bebek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 360^b); Zenker, 951; RSl., III, 240 – 243.

[261] يورون (2/827)

yurun “parça”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^a).

◇ Ab., 417: “parça”, “yama”, alıntı yok; PdC, 546: “yama”, “parça”, alıntı yok; ŞS, 305: “yama”, “parça”, alıntı yok; FA: يورون “parça”, “yama”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (398^b); Zenker, 972; RSl., III, 546.

- [261] يوكونماق (2/828) *yüqünmaq* “eğilmek”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^a).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 548: يوكونمك “diz çökmek”; ŞS: yok; FA: يوكونماك “diz çökmek”, “rica etmek”, “saygı göstermek”, alıntı yok (yap. 398^b); Zenker, 975; RSl., III, 588.
- [261] يوروماق (2/829) *yürümaq* “yürümek”, يورور “yürüyor”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^a).
- ◇ Ab., 417: يوراي “yürüyeyim”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 545: يورومك “yürümek”; ŞS, 305: aynı, alıntı yok; FA: يوروماك “dolaşmak”; يوروماك “yürümek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 397^b), يورور “yürü”, “dolaş”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 399^a), يوراي “hastalanırım”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 393^b); Zenker, 971; RSl., III, 603.
- [261] يومشاق (2/830) *yumşaq* “yumuşak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^a).
- ◇ Ab: yok; PdC, 550: يومشاق “yumuşak”, alıntı yok; ŞS, 309: “yumuşak”, “zayıf”, “nazik”; FA: يومشاق “yumuşak”; Zenker, 977; RSl., III, 585.
- [261] يونك (2/831) *yüng* “yün”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 551: “tüy”, “yün”, alıntı yok; ŞS, 309; FA: “kuş tüyü”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 401^b); Zenker, 977; RSl., III, 596.
- [262] يوتماق (2/832) *yutmaq* “yutmak”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC, 544: aynı, alıntı yok; ŞS, 304: aynı, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يوتماق “yutmak”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; Zenker, 970; RSl., III, 561.
- [262] يوتتوردى (2/833) *yutturdi* “yutturdu”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b).
- ◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: يوتتورماق “yutturmak”, alıntı yok (yap. 394^a); يوتتورمادى “yutturamadı”, ÇD’den alıntıyla birlikte

verilmektedir (yap. 401^a); Zenker, 970; RSl., III, 563.

[262] ^(2/834) يونماق

yonmaq “bıçakla kesmek”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 551: “oymak”, “tamir etmek”, alıntı yok; ŞS, 309: “oymak”, “bilemek”; FA: يونماق “yontmak”, alıntı yok (yap. 401^a); Zenker, 977; RSl., III, 417.

[262] ^(2/835) يورونماق

yürünmaq “yürümek”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b).

◇ Ab.: yok; PdC: yok; ŞS: yok; FA: يورونماق “at sürmek”, alıntı yok (yap. 395^b); Zenker, 971; RSl., III, 604.

[262] ^(2/836) يوققارى

yoqqari “yukarı”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b).

◇ Ab., 419: aynı, alıntı yok; PdC, 546: يوققارى، يوقارى “yukarıda”, alıntı yok; ŞS, 306: “aynı”; FA: يوققارى و يوققارى “yukarıda”, alıntı yok (yap. 397^b); Zenker, 974; RSl., III, 401, 402.

[262] ^(2/837) يتماق

yetmaq “ulaşmak”, يتماق “ulaşırım”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b).

◇ Ab., 411: يتتى “ulaştı”, “yok oldu”, “kayboldu”, “döndü”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC: يتماق “ulaştı”, “yok oldu”; FA: يتماق “ulaşmak”, alıntı yok (yap. 383^a); يتتى “ulaştı”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 381^a); Zenker, 978; RSl., III, 358.

[263] ^(2/838) يمرولماق

yemrulmaq “yıkılmak”, “mahvolmak”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b).

◇ Ab., 414: يمرولور “yıkılmak”, “düşmek”, D I’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 558: يمرولماق “yok etmek”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 314: aynı; FA: يمرولماق “yok etmek”, alıntı yok (391^b); يمرولور “yok etmek”; يمرولور “yok oldu”; Zenker, 979; RSl., III, 394.

[263] ^(2/839) يميريلگو

yemirilgu “yıkılmış”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 84^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 558: *بيمرولگو*, aynı, alıntı yok; ŞS, 314: aynı; FA: *يَمْرُؤُكُو*, alıntı yok. RSl., III, 395.

[263] *بيبارماک* (2/840)

yibärmäk “yollamak”, “göndermek”, Sİ’den alıntı verilmektedir (yap. 85^a).

◇ Ab., 412: *بيباردى* “gönderdi”, “yolladı”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 551: *بيبارمك* “göndermek”, “yollamak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: *بيبارماک* “göndermek”, “yollamak”, alıntı yok (yap. 379^b); *پيباردى* “gönderdi”, “yolladı”, FŞ ve LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 380^b); Zenker, 978; RSl., III, 531.

[263] *يقاج* (2/841)

yiqac “arşın”, “ağaç türü”, Sİ ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^a).

◇ Ab., 413: *بيجاج* “arşın”, “çeyrek”, Sİ ve FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 554: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 312: “ağaç”, “sopa”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 554: aynı, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 312: “ağaç”, “sopa”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: *يقاج* “sopa”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 387^a); Zenker, 879; RSl., III, 505.

[264] *يالمان* (2/842)

yalman “kılıcın keskin tarafı”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 535: *يالمان* “katı”, “keskin”, alıntı yok; ŞS, 318: “hızlı”, “keskin”, alıntı yok; FA: “dağ”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 390^b); Zenker, 955; Bud., 364; RSl., III, 190.

[264] *بيقلايو* (2/843)

yiqlayu “ağlama”, “feryat”, SS’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^a).

◇ Krş.: Ab., 415; PdC., 555: *بيغلاور* “feryat”, alıntı yok; ŞS, 312: aynı, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: *يغلايو* (کردن) Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 387^b); *يغلائو* “feryat”, alıntı yok (yap. 388^a); Zenker, 979; RSl., III, 507.

[264] *يشلماق* (2/844)

yeşilmaq “yeşermek”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^a).

◇ Ab., 413: بيشيلدى “yeşerdi”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC: بيشمك “çözmek”, “açmak”, Ab.’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 312: بيشلماك “açılmak”; FA: پشلماس “açılmadı”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (386^b); Zenker, 978.

[264] بىيغى (2/845)

yiğî “ağlama”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^a).

◇ Ab., 414: بىيغى “yasak”, FŞ ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; PdC, 556: aynı, Ab. ve Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 312: “ağlama”, “göz yaşı”; FA: پىغى “ağlama”; Zenker, 979; RSl., III, 505.

[265] يقماق (2/846)

yiqmaq “toplamak”, يىغىشتور, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^a).

◇ Ab.: yok; PdC, 555: بىيغىقى “toplamak”, “ağlamak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 312: “toplamak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: پىغماق “toplamak”, alıntı yok (yap. 388^a); يىغىب “toplayıp”, يىغىشتور “topla”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 387^a); Zenker, 979; RSL, III, 504., 505.

[265] يىنك (2/847)

yeng “kol”, ÇD’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^a):

◇ Ab., 412: يىنك “kol”, “yen”, D IV, D III, D II’den alıntılarla birlikte verilmektedir; PdC, 559: “kol”, D II’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 314: “kol”, Lûtfi’den alıntıyla birlikte verilmektedir; FA: يىنك “kol”, “yen”, ÇD, FŞ, D IV’ten alıntılarla birlikte verilmektedir (yap. 391^a); Zenker, 979; RSl., III, 322.

[265] يىراق (2/848)

yirac “uzak”, يىراقاق “daha uzak”, LM’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 85^b).

◇ Ab.: yok; PdC, 553: يىراق “uzak”, Sİ’den alıntıyla birlikte verilmektedir; ŞS, 311: aynı; FA: پىراق “uzak”, “daha uzak”, FŞ’den alıntıyla birlikte verilmektedir (yap. 384^b); Zenker, 978; Bud., II, 354; RSl., III, 515.

SONUÇ

Çağatay Türkçesinin tanınmış sözlüklerinden biri *Bedâyiü'l-lugat* üzerine A. K. Borovkov'un yaptığı çalışma tarafımızdan Rus Dilinden Türkiye Türkçesine çevrilmiş ve üzerinde işlevsel bir dil incelemesi yapılmıştır. Esas aldığımız eserde önemli şekil bilgisi özellikleri tespit edilmiştir. Çalışma esnasında ulaşılan sonuçlar aşağıda verilmektedir:

1. *Bedâyiü'l-lugat* 1018 madde başı içermektedir; onlardan 170'i sözlüğün yanına verilen listede bulunmaktadır, 848'i ise sözlük kısmında yer almaktadır. İncelediğimiz metin içinde tekrarlanan madde başları ve aynı kelimelerin transkripsiyon değişkenleri tespit edilmiştir, bunların sayısı 38'dir:

[38] <i>abuşgä</i> (1/3) : “eş”, ”koca”	[59] <i>abuşqa</i> (2/9) : “eş”, ”koca”
[60] <i>açig</i> (2/16) : “acı”	[64] <i>âçiq</i> (2/28) : “acı”
[42] <i>aşuqmaq</i> (1/44) : “acele etmek”, “acelesi olmak”	[61] <i>âşuqmaq</i> (2/18) : “acele etmek”, “acelesi olmak”
[68] <i>asru</i> (2/41) : “çok”	[41] <i>asru</i> (1/42) : “çok”
[39] <i>atiqmaq</i> (1/5) : “ünlü olmak”	[59] <i>atiqmaq</i> (2/10) : “ünlü olmak”
[68] <i>âst</i> (2/43) : “alt”, “dip”	[41] <i>ast</i> (1/39) : “alt”, “dip”
[39] <i>axtaçi</i> (1/14) : “seyis”	[66] <i>axtaçi</i> (2/34) : “seyis”
[184] <i>sayi</i> (2/483) : “vakit”	[188] <i>sayi</i> (2/508) : “vakit”
[155] <i>taniq</i> (2/361) : “tanık”, “tanıdık”	[149] <i>tanuq</i> (2/343) : “tanık”, “tanıdık”
[84] <i>ökün</i> (2/92) : “diğer”, “başka” (hariç”, “haricinde” anlamı de var)	[102] <i>ökün</i> (2/145) : “diğer”, “başka” (hariç”, “haricinde” anlamı devar)
[203] <i>qawuşmaq</i> (2/580) : “bağlamak”, “kavuşmak”	[210] <i>qawuşmaq</i> (2/608) : “bağlamak”, “kavuşmak”
[260] <i>yapmaq</i> (2/824) : “kapatmak”, “sermek”	[250] <i>yapmaq</i> (2/782) : “kapatmak”, “sermek”
[254] <i>yalangac...</i> (2/800) : “çıplak”, “kıyafetsiz”	[46] <i>yalangac</i> (1/101) : “çıplak”, “kıyafetsiz”
[262] <i>yutmaq</i> (2/832) : “yutmak”	[45] <i>yutmaq</i> (1/82) : “yutmak”
[46] <i>yalqin</i> (1/107) : “tuz bataklığı”	[44] <i>yalqin</i> (1/77) : “tuz bataklığı”
[261] <i>yürümaq</i> (2/829) : “yürümek”	[45] <i>yürümäk</i> (1/86) : “yürümek”
[40] <i>arğadamaq</i> (1/22) : “yalan söylemek”, “kandırmak”	[63] <i>arğadamaq</i> (2/25) : “yalan söylemek”, “kandırmak”
[83] <i>uyaqmaq</i> (2/91) : “kararmak”	[109] <i>uyaqmaq</i> (2/171) : “kararmak”
[50] <i>yibärmäk</i> (1/168) : “göndermek”	[263] <i>yibärmäk</i> (2/840) : “göndermek”

2. *Bedâyiü'l-lugat* 'te bütün kelime çeşitlerinden örnekler vardır; sözlükte bulunan sözcüklerin çok büyük bir bölümünü isimler oluşturmaktadır. İncelediğimiz metin 668 isim, 299 fiil, 14 edat, 4 ünlem olarak değerlendirilen kelime içermektedir. Çalışmamızda sözlükteki asıl madde başı sayısı 999 olarak değerlendirilmiştir.¹⁴¹ Kelime çeşitleri üzerine daha detaylı bilgi aşağıda verilen tabloda gösterilmiştir.

Sözcük türü	İsim	Özel isim	Birleşik İsim	Fiil	Edat	Ünlem	İkileme	Diğer madde başları ¹⁴²
Kelime sayısı	642	15	11	299	14	4	4	9
Yüzdellik oran	%65	%1.4	%0.9	%30	%1.3	%0.4	%0.3	%0.5

3. Eserde Çagatay Türkçesi yanında yabancı kökenli sözcükler de bulunmaktadır.

Örneğin:

- [42] *aşam* ^(1/45) : “yiyecek”, “içecek” [*Far. āṣām*] (*a:ṣa:m*) {*Osm.T.*} is.¹⁴³
- [176] *cecäk* ^(2/441) : “suçiçeği” [*ET. çéček / Moğ. çeçeg > Far. çeçek*] is.¹⁴⁴
- [178] *čilaw* ^(2/450) : “at yuları” [*Moğ. cillau > cilav*] is. {*EAT*} {*ağız*} is.¹⁴⁵
- [249] *hiräwul* ^(2/780) : “askeri kuvvetler”, “ordular” [*Moğ. iregül*] {*ET.*} is.¹⁴⁶
- [236] *lal* ^(2/716) : “dilsiz” [*Ar. lāl*] (*lâ:l*) {*Osm.T.*} is.] sf.¹⁴⁷
- [235] *lay* ^(2/715) : “atık”, “çamur” [*Far. lāy*] (*lâ:y*) {*Osm. T.*} is.¹⁴⁸
- [156] *tamuğ* ^(2/365) : “tamu”, “cehennem” [*Soğd. tmw > tamū / tāmū*] (*tamu:*) {*ET*} is.¹⁴⁹

¹⁴¹ Söz konusu metinde yer alan madde başları tarafımızca sayıldığında 1018 asıl madde başının yer aldığı görülmektedir, fakat sözlükte tekrarlanan madde başları ve kelimelerin sayısı 38 olarak değerlendirilmiştir, asıl madde başı sayısı 999'dur.

¹⁴² İncelediğimiz metinde kelime çeşitleri dışında harf/ek/kural şeklinde verilen madde başları tespit edilmiştir.

¹⁴³ Çağbayır, I/329.

¹⁴⁴ Çağbayır, I/910.

¹⁴⁵ Çağbayır, I/818.

¹⁴⁶ Çağbayır, II/1971.

¹⁴⁷ Çağbayır, III/2933.

¹⁴⁸ Çağbayır, III/2946.

¹⁴⁹ Çağbayır, IV/4574.

- [179] *xalâb* (2/458) : “çamur” [Far. *çalâb*] (*halâ:b*) {Osm.T.} is.¹⁵⁰
 [47] *yang* (1/117) : “gelenek” [Çin. *yang*] (*yañ*) {ET.} is.¹⁵¹

4. Metinde tam olarak 21 tane **isimden isim yapım eki** mevcuttur: /+ač/, /+aq/, /+âq/, /+âk/, /+âš/, /+awla/, /+ca/, /+caq/, /+ci/, /+çi/, /+çü/, /+cü/, /+daš/, /+dîriq/, /+gä/, /+ğa/, /+gä/, /+kâ/, /+qa/, /+ğac/, /+qac/, /+gäk/, /+gek/, /+qaq/, /+i/, /+qu/, /+la/, /+liq/, /+lik/, /+liq/, /+liğ/, /+luğ/, /+luq/, /+lük/, /+mân/, /+raq/, /+räk/, /+ş/, /+şaq/, /+şaq/, /+m/. İncelediğimiz metinde bu eklerin geçme sıklığı aşağıda verilmektedir:

İsimden isim yapım ekleri	Metinde tespit edilen örnek sayısı
/+ač/	1
/+aq/, /+âq/, /+âk/	11
/+âš/	1
/+awla/	1
/+ca/	2
/+caq/	1
/+ci/, /+çi/, /+çü/, /+cü/	12
/+daš/	3
/+dîriq/	1
/+gä/, /+ğa/, /+gä/, /+kâ/, /+qa/	4
/+ğac/, /+qac/	2
/+gäk/, /+gek/, /+qaq/	3
/+m/	1
/+i/	1
/+qu/	3
/+la/	1
/+liq/, /+lik/, /+liq/, /+liğ/, /+luğ/, /+luq/, /+lük/	26
/+mân/	1
/+raq/, /+räk/	4
/+ş/	1
/+şaq/, /+şaq/	2

5. İncelediğimiz eserde 26 **fiilden isim yapım eki** vardır: /-a/, /-aw/, /-w/, /-c/, /-č/, /-ğ/, /-q/, /-k/, /-i/, /-iq/, /-iğ/, /-ig/, /-ük/, /-uq/, /-aq/, /-ağ/, /-äk/, /-ğa/, /-gä/, /-gäk/, /-ğaq/, /-gu/, /-qu/, /-gü/, /-güc/, /-i/, /-i/, /-im/, /-iş/, /-iş/, /-us/, /-uş/, /-üş/, /-qan/, /-qucî/, /-qun/, /-kün/, /-l/, /-luğ/, /-ma/, /-mä/, /-mač/, /-maq/, /-mäk/, /-mak/, /-mağ/, /-man/, /-mân/, /-mur/, /-mür/, /-n/, /-in/, /-in/, /-un/, /-t/, /-uz/, /-wuc/. Metindeki bu eklerin kullanım sıklığı aşağıda gösterilmektedir:

Fiilden isim yapım ekleri	Metinde tespit edilen örnek sayısı
/-a/	3
/-aw/, /-w/	4

¹⁵⁰ Çağbayır, II/1846.

¹⁵¹ Çağbayır, V/5195.

/-c/, /-č/	3
/-ğ/, /-q/, /-k /, /-ik/, /-iq/, /-ig/, /-ük/, /-uq/	63
/-aq/, /-ağ/, /-äk /	4
/-ğa/, /-gä/	2
/-gäk/, /-gaq/	2
/-gu/, /-qu/, /-gü/	8
/-güc/	1
/-i/, /-i/	2
/-im/	1
/-ış/, /-ış/, /-us/, /-uş/, /-üş/	9
/-qan/	1
/-qucī/	2
/-qun/, /-kün/	3
/-l/	1
/-luğ/	1
/-ma/, /-mä/	3
/-mač/	1
/-maq/, /-mäk/, /-mak/, /-mağ/	5
/-man/, /-mân/	3
/-mur/, /-mür/	2
/-n/, /-in/, /-in/, /-un/	9
/-t/	2
/-uz/	2
/-wuc/	1

6. Sözlükte tam olarak 16 isimden fiil yapım eki tespit edilmiştir: /+a-/, /+al-/, /+ala-/, /+ar-/, /+da-/, /+daş-/, /+i-/, /+iq-/, /+iç-/, /+ırqa-/, /+qür-/, /+la-/, /+lä-/, /+la-n-/, /+lä-ş-/, /+r-/, /+ra-/, /+rä-/, /+qar-/. Bu eklerin geçiş sıklığı aşağıda verilmiştir:

İsimden fiil yapım ekleri	Metinde tespit edilen örnek sayısı
/+a-/	2
/+al-/	3
/+ala-/	1
/+ar-/	2
/+da-/	5
/+daş-/	1
/+i-/	1
/+iq-/, /+ik -/	2
/+ırqa-/	1
/+la-/, /+lä-/	9
/+la-n-/	1
/+lä-ş-/	1
/+r-/	1
/+ra-/, /+rä-/	4
/+qür-/	1
/+qar-/	2

7. Adı geçen eserde 19 fiilden fiil yapım eki bulunmaktadır: /-a-/, /-ä-/, /ala-/, /-ar-/, /-at-/, /-it-/, /-dur-/, /-dür-/, /-tur-/, /-tür-/, /-gar-/, /-qar-/, /-ğar-/, /-gur-/, /-qur-/, /-

gür-, /-güz-, /-i-, /-iq-, /-uq-, /-l-, /-il-, /-il-/ /-ul-, /-ül-, /-ma-, /-n-, /-in-, /-un-, /-r-, /-ir-, /-ur-, /-ür-, /-ş-, /-ış-, /-ış-, /-uş-, /-tar-, /-t-, /-it-, /-üt-, /-ut-, /-uz-, /-y-.

İncelediğimiz metinde bu eklerin kullanım sıklığı şöyledir:

Fiilden fiil yapım ekleri	Metinde tespit edilen örnek sayısı
/-a-, /-ä-/	4
/ala-/	1
/-ar-/	1
/-at-, /-it-/	2
/-dur-, /-dür-, /-tur-, /-tür-/	6
/-gar-, /-qar-, /-kār-/	4
/-ğur-, /-qur-, /-gūr-/	3
/-güz-/	2
/-i-/	1
/-iq-, /-uq-/	3
/-l-, /-il-, /-il-/ /-ul-, /-ül-/	15
/-ma-/	1
/-n-, /-in-, /-un-/	16
/-r-, /-ir-, /-ur-, /-ür-/	6
/-ş-, /-ış-, /-ış-, /-uş-/	10
/-tar-/	1
/-t-, /-it-, /-üt-, /-ut-/	11
/-uz-/	1
/-y-/	2

8. İncelediğimiz metinde isim çekim ekleri olarak değerlendiren çokluk, iyelik ve aitlik eklerine dair herhangi bir örnek tarafımızdan tespit edilmemiştir; eserde hâl eklerini işlevsel olarak ele aldığımızda beş **hâl eki** tespit edilmiştir: aitlik hali /+ğī/, yerde bulunma hali /+da/, ilgi hali /+unq/, nitelenen (tamlanan) hali /+i/, /+i/, yerine geçme hali /+qa/.

9. Adı geçen eserde, fiillerin birleşik çekimini gösteren örneklerle rastlanmamaktadır, yalnızca basit çekimi yer almaktadır.

10. *Bedâyiü'l-lugat*'te tespit edilen zaman çekimlerin örnekleri şöyledir: **görülen geçmiş zaman** (3. t. ş., 3. ç. ş.), **öğrenilen geçmiş zaman** (3. t. ş.) **geniş zaman** (1. ve 3. t. ş.), **gelecek zaman** (3. t.ş.).

11. İncelediğimiz sözlükte tespit edilen tasarlama kipleri çekimini gösteren örnekler şöyledir: **emir kipi** (1., 2., 3., t. ş. ve 2. ç. ş.)

12. Metinde yer alan ^[246] نیلاکای (2/760) *näylä-gäy* “ne eylesin” kelimesi biçim itibariyle istek kipi olarak değerlendirilebilir. Anlam itibariyle ise geniş zamanın olumsuz şeklidir.

13. *Bedâyiü'l-lugat*’ te **şart kipinin** sadece 1 ve 3. t. ş. eklerine rastlanmaktadır.

14. İncelediğimiz metinde **gereklilik kipi** sadece bir örnekte rastlanılmaktadır:

[143] بولقو (2/311) *bol-qu* “olmalı”.

15. Adı geçen eserde sadece birinci çokluk şahıs ekine rastlanmamıştır. Diğer şahıs eklerinin içinde en çok geçeni, sözlük olması sebebiyle, üçüncü teklik şahıs ekidir.

16. Metinde sıfat-fiil olarak değerlendirilen kelime sayısı 15’dir; tespit edilen sıfat-fiil ekleri şöyledir: /-qan/, /-cak/, /-s/, /-qu+luk/, /-miş/. Eklerin geçme sıklığı şöyledir:

Ek	/-caḳ/	/-miş/	/-s/	/-qan/, /-ḳan /, / -an/	/-qu+luḳ/
Örnek sayısı	1	1	1	11	1

17. Sözlükte **zarf-fiil** olarak değerlendirilen kelime sayısı 12’dir; tespit edilen **zarf-fiil ekleri** şöyledir: /-ä/, /-b/, /-ib/, /-iḳ/, /-bân/, /-qac/, /-gäc/. Eklerin kullanım sıklığı şöyledir:

Ek	/-b/, /-ib/, /-iḳ/	/-ä/	/-qac/, /-gäc/	/-bân/
Örnek sayısı	7	1	3	1

Metin kurulurken çalışmamıza dahil edilen kelimeler esas olarak aldığımız sözlüğüne göre yazılmıştır. Tezimizde, Aleksandr Borovkov’un transkripsiyonu kullanılmıştır. Sovyet Türkolog tarafından kullanıldığı harf çeviri sistemi genel olarak kabul edilen Farsça-Türkçe transkripsiyonuyla uyuşmamakta; eserde kalınlık-incelik uyumu her zaman korunmamaktadır.

Örneğin:

[42] آغچه *aḡaca* (1/50) : “alt sosyal sınıf bayanları” (sosyal sınıf itibariyle)

[112] ایچکولوک *icḳülük* (2/183) : “içme”

[130] بارچا *barca* (2/259) : “bütün”, “hepsi”

[175] تیندورماک *tindurmaḳ* (2/435) : “sevindirmek”

Metinde bazı değişikliklere yer verilmiştir (örn. kaynak metinde: Ğ - γ, ı - j; olarak gösterilmektedir; hedef metinde Ğ - ğ, ı - y; olarak gösterilmektedir). *Bedâyü'l-lugat*'teki alfabetik sıra, tarafımızdan korunmaktadır. Çalışma esnasında çeşitli çeviri yöntemlerinden yararlanılmıştır: aktarma (transposition), birebir (literal), düzenleme (modulation), eşdeğerlik (equivalence), uyarlama (adaptation).

Ön çalışma sürecinde daha öncesinde benzer konuda araştırmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Aleksandr Borovkov'un *Bedâyü'l-lugat*'in Tali İmani Heratlı'nın Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerindeki kelimeler açıklamalı sözlüğü, *Abuşka*'nın yanı sıra Ali Şîr Nevâyî döneminin Çağatay dili tarihinin irdelenmesi için en önemli kaynaklarından biridir. İlgili eserin Türkiye Türkçesine çevrilmesini amaçlayan bu tez çalışmasının, genel olarak Türk Dili ve Lehçeleri bilim dallarına, bu alanlardaki çalışmaların gelişmesine mütevazı bir katkıda bulunacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Sedat, “Ali Şir Nevayi, Yaşamı, Edebi Kişiliği ve Eserleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6/19, Erzurum 2002, 109 – 115.
- Akalın, Mehmet, “Yapım Ekleri”, (Haz.: Recep Toparlı), *Dil Yazıları*, TDK Yay., Ankara 2001, 141 – 161.
- Akalın, Şükrü Haluk, *Yazım Kılavuzu* (25.bs.), TDK Yay., Ankara 2008.
- Akar, Ali, *Türk Dili Tarihi* (4. bs.), Ötüken Neşriyat Yay., İstanbul 2010.
- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil Anaçizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara 2009.
- Alyılmaz, Semra, “Türkiye Türkçesinde Bulunma Hâli Kategorisi”, *Dil Araştırmaları*, S/7, Güz 2010, 107-123.
- Argunşah, Mustafa, *Çağatay Türkçesi* (3. bs.), Kesit Yay., İstanbul 2013.
- Atabay, Neşe, Özel Sevgi, Kutluk İbrahim, *Sözcük Türleri*, Papatya Yay., İstanbul 2003.
- Atalay, Besim, *Mirzâ Mehdi Mehmet Han Seng-lâh: Lugat-i Nevai*, Tıpkıbasım, TDK Yay., İstanbul 1950.
- Atalay, Besim, *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1970.
- Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri* (9. bs.), TDK Yay., Ankara 2011.
- Barthold, Vasiliy Vladimiroviç, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Türkiyat Enstitüsü Yay., İstanbul, 1927.
- Bogoçanskaya, N., Torgaşova, A., *Bolşoy Russko-Türetskiy Slovar*, Dom Slavyanskoy Knigi, Moskva 2009.
- Boldırev, Anton, “Çağdaşlarının Hikâyelerinde Nevai” (Çev.: Rasime Uygun), *TDAY – Belleten* 1956, 197-237.
- Borovkov, Aleksandr, “Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevâyî” (Çev.: Rasime Uygun), *TDAY – Belleten*, Ankara 1954, 56 – 96.
- Borovkov, Aleksandr, “Leksikografiçeskaya Traditsiya ve Slovaryah Çağatayskogo yazıka”, *Leksikografiçeskiy Sbornik*, Moskva 1960, 151-162.

- Borovkov, Aleksandr, *Bedâyiü'l-lugat*, Akademiya Nauk SSSR İstitut Narodov Azii, Moskva 1961.
- Bozkurt, Fuat, *Türklerin Dili* (4. bs.), Kapı Yay., İstanbul 2005.
- Bozkurt, Fuat, “Çağataylar”, *Türklerin Dili*, Kapı Yay., İstanbul 2005, 257 – 288.
- Börekçi, Muhsine, “Türkçede Hâl Eklerinin İşlevsel Olarak Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 24 – 29 Eylül 2000, TDK Yay., Ankara 2007, 245 – 276.
- Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi II.*, İÜ Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1974.
- Caferoğlu, Ahmet, *Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri. Türk Dili Tarihi*, Enderun Yay., İstanbul 1984.
- Caferoğlu, Ahmet, “Altın-Orda (Altın-Ordu) Türk İlleri ve Çağatay Türkçesi, Gelişmesi, Kaynakları ve Karakteri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 777 – 795.
- Canpolat, Mustafa, “Çağatay Dili ve Edebiyatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, 769 – 776.
- Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford Yay., London 1972.
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.
- Çakır, Abdülkadir, “Çeviri Yöntemleri”, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, S/14, Konya 2005, 237 – 244.
- Çetindağ, Yusuf, *Ali Şîr Nevâî : Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Fatih Üniversitesi Yay., İstanbul 2005.
- Daşdemir, Muharrem, *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Eser Basım Yay., Erzurum 2014.
- Demir, Tufan, *Türkçe Dilbilgisi*, Kurmay Yay., Ankara 2004.
- Deny, Jean, *Türk Dil Bilgisi* (Çev.: A.U. Elöve), Kabalcı Yay., İstanbul 2012.
- Eckmann, Janos, “Çağatay Dili Hakkında Notlar”, *TDAY – Belleten*, TDK Yay., Ankara 1958, 115 – 126.

- Eckmann, Janos, “Küçük Çağatay Grameri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S/10, İstanbul 1960, 41 – 64.
- Eckmann, Janos, “Mirza Mehdi’nin Senglah Adlı Çağatayca Sözlüğü”, *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 1957, Ankara 1960, 37 – 40.
- Eckmann, Janos, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (Haz.: Osman Fikri Sertkaya), (2. bs.), TDK Yay., Ankara 2003.
- Eckmann, Janos, *Çağatayca El Kitabı* (Çev.: Günay Karaağaç), Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.
- Eker, Süer, *Çağdaş Türk Dili* (7. bs.), Grafiker Yay., Ankara 2011.
- Elmalı, Murat, “Çağatay Türkçesi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *İU Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 35(35), İstanbul 2006, 17 – 106.
- Eminoğlu, Emin, *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*, Asitan Yay., Sivas 2010.
- Eraslan, Kemal, “Çağatay Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi* C. 8 , Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1993, 168 – 176.
- Eraslan, Kemal, *Ali Şîr Nevâyî, Mizânü’l-Evzân*, TDK Yay., Ankara, 1993.
- Ercilasun, Ahmet Bican, *Türk Dili Tarihi, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla* (9. bs.), Akçağ Yay., Ankara 2010.
- Erdem, Yahya, “Pavet de Courteille, Abel-Jean Baptiste-Marie-Michel”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007, 192 – 193.
- Eren, Hasan, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, TDK Yay., Ankara 1998.
- Eren, Hasan, “Çağatay Lûgatleri Hakkında Notlar”, *AÜ-DTCF Dergisi*, 8(12), Mart – Haziran 1950, 145 – 163.
- Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul 2002.
- Gabain, Annemarie, *Eski Türkçe, Tarihi Türk Şiveleri* (Çev.: Mehmet Akalın), TKAE Yay., Ankara, 1988.

- Gencan, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, Ayraç Yay., Ankara 2001.
- Gülensoy, Tuncer, *Türkçe El Kitabı* (2. bs), Akçağ Yay., Ankara 2000.
- Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 2007.
- Hatipoğlu, Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1972.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar* (3. bs.), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1984.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
- Hengirmen, Mehmet, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yay., Ankara 2009.
- Kaçalin, Mustafa, “Abuşka Sözlüğü Üzerine”, *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, S/13, İstanbul 2003, 23 – 28.
- Kaçalin, Mustafa, *Niyâzi: Nevâyi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar (el-Lugâtu'n-Nevâiyye ve'l-İstişhādātu'l-Cağātâiyye)*, TDK Yay., Ankara, 2011.
- Kara, Funda, *Zebân-i Türkî (Kelür-name), İnceleme-Metin-Dizin*, Fenomen Yay., Erzurum 2011.
- Karaağaç, Günay, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yay., Ankara 2012.
- Karaağaç, Günay, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 2013.
- Koç, Nurettin, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1992.
- Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990.
- Kononov, Aleksandr, *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka*, İzdatelstvo Nauka, Moskva-Leningrad 1956.
- Kononov, Aleksandr, *Bibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Türkologov (Dooktyabrskiy Period)*, İzdatelstvo Nauka, Moskva 1974.
- Korkmaz, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü* (3. bs), TDK Yay., Ankara 2007.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yay., Ankara 2003.

- Kotan, Hüsna, *Kars ve Iğdır Azeriler Ağzı (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.
- Köprülü, Fuat, “Çağatay Edebiyatı”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, MEB Yay., İstanbul 1945, 270 – 323.
- Levend, Agah, *Türk Edebiyat Tarihi – I.*, TTK Basımevi, Ankara 1973.
- Lunin, Vladimir, “Son Yıllarda SSCB’ de Türkoloji Araştırmaları”, *TDAY Belleten*, 1964, 114 – 121.
- Magazanik, Dmitriy, *Russko-Turetskiy Slovar*, Gosudarstvennoye İzdatelstvo İnostrannıh i Natsionalnıh Slovarey, Moskva 1946.
- Mustafayev, M., Şçerbinin, V., *Rusça-Türkçe Sözlüğü*, Sovetskaya Entsilopediya, Moskva 1972.
- Nişanyan, Sevan, *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Everest Yay., İstanbul 2010.
- Ojelov, Sverstyayn, *Tolkoviy Slovar Russkogo Yazıka: okolo 100 000 Slov, Terminov i Vırajeniy*, Oniks-Lit, Moskva 2012.
- Ölmez, Zuhâl, *Ebulgazi Bahadır Han, Şecere-i Terâkime*, Simurg Yay., Ankara, 1996.
- Ölmez, Zuhâl, “Çağatayca Sözlükler, Kebikeç”, S/6, Ankara 1998, 137 – 144.
- Ölmez, Zuhâl, “Alî Şîr Nevâyî’ nin Son Eseri Mahbûbü’l-Kulûb”, *Büyük Türk Dili Kurultayı*, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2006, 734 – 743.
- Ölmez, Zuhâl, “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, İstanbul 2007, 173 – 220.
- Öz, Yusuf, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, TDK Yay, Ankara 2010.
- Özönder, Sema *Ali Şîr Nevâyî, Muhâkemetü’l-luğateyn* TDK Yay., Ankara, 1996.
- Rahimi, Ferhad, “İran Kitaplıklarında Bulunan Çağatay Türkçesi Sözlükleri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2017, 2067 – 2079.
- Rahimi, Ferhad, “Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 2018, 69 – 104.

- Romaskeviç, Aleksandr, “Yeni Çağatay-Fars Lügati”, (Çev. Aptullahoğlu Hasan), *Türkiyat Mecmuası*, C. 4, İstanbul 1934, 281 – 293.
- Ross, Denison, *The Mebâni'l-Lughat Being a Grammar of The Turki Language By Mirza Mehdi Khan Esterabadi*, Bibliotheca Indica, Calcutta 1910.
- Solmaz A., Karaatlı R., Vural H., *Çağatay Türkçesi*, Divan Yay., İstanbul 2006.
- Starostin, S. A., Dybo, A. V., Mudrak, O. A., *An Etymologyc Dictionary of Altaic Language*, Brill Yay., Leiden-Boston 2003.
- Svortyan, Evgeniy, *Etimologichyeskiye Slovari Tyurkskih Yazıkov “A”*, İzdatyelistvo Nauka, Moskva 1974.
- Svortyan, Evgeniy, *Etimologichyeskiye Slovari Tyurkskih Yazıkov “B”*, İzdatyelistvo Nauka, Moskva 1978.
- Svortyan, Evgeniy, *Etimologichyeskiye Slovari Tyurkskih Yazıkov “Ç, C, İ”*, İzdatyelistvo Nauka, Moskva 1989.
- Svortyan, Evgeniy, *Etimologichyeskiye Slovari Tyurkskih Yazıkov “K, K”*, İzdatyelistvo Nauka, Moskva 1997.
- Svortyan, Evgeniy, *Etimologichyeskiye Slovari Tyurkskih Yazıkov “V, G, D”*, İzdatyelistvo Nauka, Moskva 1980.
- Şçeka, Yuriy, *Russko-Turetskiy Slovar*, Vostok Zapad, Moskva 2004.
- Şçerbinin, Vladimir, *Russko-Turetskiy Slovar*, Russkiy Yazık, Moskva 1989.
- Tenişev, Evgeniy, *Drevnetyurkskie yazıki*, Vostok Zapad, Moskva 1990.
- Teres, Ersin, *Çağatay Türkçesi. Dil Bilgisi ve Metin Çalışmaları*. Sürat Üniversite Yay., Ankara 2013.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (10. bs.), TDK Yay., Ankara 2005.
- User, Hatice Şirin, *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- Ünlü, Suat, *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yay., Konya 2013.
- Volin, Suverin, “Leningrad Kitaplıklarındaki Nevai Yazmaları Hakkında”, (Çev.: Rasime Uygun), *TDAY-Bulleten* 1955, 99 – 141.

Vvedenskaya, Lilia, *Russkaya Leksikografiya: Uçebnoye Posobiye*, İzdatelskiy Tsentr Mart, Moskva 2007.

Yalım, Ü., Yalım, Ö., *Türkçe'de Eş ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*, Bilgi Yay., Ankara 1983.

Yılmaz, Engin, *Temel Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Pegem Ak. Yay., Ankara 2014.

Yüce, Nuri, "Bedâyiü'l-Lugat", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5, Türk Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1992, 297.

DİZİN

-A-

- [38] *abağa wä abaqa* ^(1/1): “amca”
- [38] *äbsäm* ^(1/2) : “huzur”
- [38] *abuşğä* ^(1/3) : “eş”, “koca”
- [59] *abuşqa* ^(2/9) : “eş”, “koca”
- [60] *âç* ^(2/15) : “aç”, acıkmış, tok olmayan, “açmak” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi
- [60] *âcmaq* ^(2/14) : “açmak”
- [39] *açriğ* ^(1/10) : “cair adlı çimlerin kökü”
- [39] *açriğä* ^(1/12) : Moğ. “turp”, Ar. “fuçlun”
- [65] *âcun* ^(2/32) : “acun”, “dünya”
- [60] *açığ* ^(2/16) : “acı”
- [64] *âçiq* ^(2/28) : “acı”
- [39] *acä* ^(1/11) : “ihtiyar kadın”, “binayı beyazlamak için kullanılan bir fırça”
- [62] *âdaş* ^(2/22) : “adaş”
- [39] *âdik* ^(1/18) : “çizme”
- [40] *adun* ^(1/19) : “çoban”
- [39] *adunçi* ^(1/17) : “çoban”
- [42] *ağa* ^(1/49) : “abi”
- [42] *ağaca* ^(1/50) : “alt sosyal sınıf bayanları” (sosyal sınıf itibariyle)
- [69] *ağarqu* ^(2/44) : “deniz köpüğü gibi beyaz olmak”
- [42] *ağbaba* ^(1/51) : “akbaba”
- [42] *ağbaşliğ* ^(1/52) : “ihtiyar kadın”
- [42] *Ağbiy* ^(1/53) : “Rus çarlarına verilen isim”
- [78] *âğnamaq* ^(2/71) : “dönmek”, “yuvarlanmak”
- [69] *âğriq* ^(2/45) : “ağrı”
- [69] *âğriqu* ^(2/46) : “hasta”, “kederli”
- [42] *ağrin* ^(1/54) : “sessiz”, “yavaş”
- [43] *ağriq* ^(1/55) : “hapşırma”
- [81] *âğu* ^(2/85) : “ağı”, “zehir”

- [60] *âgılmaq* (2/17) : “uyanmaq”, “kendine gelmek”
- [43] *ağizdiriq* (1/56) : “at yuları”
- [79] *âitmaq* (2/77) : “söylemek”
- [61] *âl* (2/19) : kelimesinin birkaç anlamı vardır: 1) kırmızıya yakın bir renk, “al”, 2) “almak” fiilinden 2. teklik şahıs emir kipi, 3) “yalan”, “dalkavukluk”
- [76] *alaq bulaq* (2/65) : “kafası karışık”
- [75] *alaxan-u alaman* (2/62) : “evsiz”, “avare”
- [74] *aldağ* (2/59) : “yalan”, “aldanma”
- [75] *âldarağay* (2/61) : “heyecanlanacak”, “hayran olacak”
- [74] *âldaramaq* (2/60) : “heyecanlanmak”
- [201] *âllân* (2/567) : “hediye”, “armağan”
- [75] *âllin* (2/64) : “karşı karşıya”, “karşıda”, “zıt anlamlı”
- [72] *âlmaq* (2/57) : “almak”
- [79] *âlqamaq* (2/76) : “almak”
- [72] *âlqış* (2/56) : “dua”
- [70] *âlqu* (2/48) : “ele geçirme”
- [75] *altayi* (2/63) : “kürk”
- [76] *altun* (2/66) : “madenî para”
- [74] *âluq* (2/58) : “karışıklık”
- [76] *ânbä wä ân(i)b* (2/67) : “bir meyve türü”
- [70] *anga* (2/50) : “ona”, işaret zamiri
- [201] *ângäl* (2/566) : “sevimsiz”, “kaba”, “terbiyesiz”
- [71] *angitmaq* (2/54) : “bilgi”, “ders”
- [57] *ânt* (2/1) : “ant”, “yemin”
- [69] *âq üy (äwi)* (2/47) : “bozkırlıların çadırı”
- [63] *âqa* (2/24) : “abi ve abla”
- [43] *Aqar* (1/57) : kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “kabil ismi”, 2) “çöl ismi”
- [61] *âqarmaq* (2/20) : “beyazlanmak”, “ak duruma gelmek”
- [71] *aqsum* (2/53) : “pişman”, “tövbeli”
- [43] *aqsum* (1/58) : “sarhoş”
- [43] *aqsın* (1/59) : “yaramaz”, “umursamaz”, “pervasız”

- [62] *âqtarmaq* (2/21) : “aramak”
- [43] *aqîn* (1/60) : “baskın”, “soygun”
- [57] *ara* (2/2) : “ara”, “orta”
- [40] *ara ayi* (1/23) : “Şevval ayı”
- [66] *araba* (2/37) : “araba”
- [40] *aral* (1/24) : “ada”, “su arasında kara”
- [77] *Araz wä Amu* (2/68) : “iki nehrin ismi, biri Horosan ile Türkistan sınırında, diğeri Azerbaycan” da
- [40] *arbağ* (1/25) : “büyü”
- [57] *arbağ* (2/4) : “büyüleyici”
- [40] *arbamaq* (1/21) : “büyülemek”, “büyü yapmak”
- [57] *arğadal* (2/3) : “ulaşılması zor olan, haydutların oturduğu yer”
- [40] *arğadamaq* (1/22) : “yalan söylemek”, “kandırmak”
- [63] *arğadamaq* (2/25) : “yalan söylemek”, “kandırmak”
- [40] *arğumaq* (1/28) : “hızlı bir at”
- [40] *arğuştak* (1/29) : “bir oyun türü”
- [41] *arğış* (1/30) : “tahıl ticareti”
- [66] *ärk* (2/35) : “kaledeki en yüksek ve en güvenli yerler”
- [41] *ärkän* (1/31) : “bekar erkek”, “bekar bayan”
- [41] *ärmäk* (1/33) : kelimesinin iki anlamı var: 1) “parmak”, 2) “Harezm’ de bulunan bir dağ ismi”
- [66] *Arlat wä Barlâs* (2/36): “Çağatay soyundan iki kabile”
- [58] *arman* (2/7) : “arzu”
- [59] *armanliğ* (2/8) : “arzu”, “tutku”, “heves”
- [40] *armaq* (1/20) : “yorulmak”
- [78] *arşlan* (2/75) : “aslan”
- [40] *art* (1/26) : “uçurum”
- [65] *artamaq* (2/33) : “acele etmek”
- [81] *artmaq* (2/84) : “artmak”, “fazla olmak”
- [40] *Artış* (1/27) : “büyük bir nehrinin ismi”
- [63] *ârîğ* (2/27) : “temiz”, “ırmak”
- [41] *arînduq* (1/32) : “atların üzerine örtülen bir tür örtü, gaşiye, haşa”

- [41] *ärün* (1/35) : “iyi”, “temiz”
- [68] *âs* (2/40) : “as”, “asmak” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi
- [72] *âs* (2/55) : “dağ sıçanı”
- [41] *asabqu* (1/38) : “iyi pişmiş koyun gövdesi”
- [42] *ašam* (1/45) : kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “derece”, “sınıf”, 2) “yiyecek ve içecek”
- [41] *äsän* (1/43) : “kazasız belasız”
- [70] *asapqur* (2/49) : “Moğol ve Çağatay kabilelerin törenlerinde ve kutlamalarında misafirlere sunulan koyun sırt kemiği”
- [115] *asirğa* (2/199) : “küpe”
- [41] *asirkîš* (1/41) : “merhamet”, “şefkat”, “cömertlik”
- [42] *ašlaw* (1/46) : “kürek”, “tahtadan ya da taştan yapılan ve kuyunun yanında bırakılan çanak çömlek”
- [42] *ašliğ* (1/47) : “tahıl”, “tahıllı ekmek”
- [78] *ašqil* (2/72) : “açıl”
- [41] *asramaq* (1/37) : “korumak”, “muhafaza etmek”
- [41] *asrar* (1/40) : “esrar”
- [68] *asratay* (2/42) : “eğitmek”, “yetiştirmek”, fiilinden 1. teklik şahıs emir kipi
- [68] *asru* (2/41) : “çok”
- [41] *asru* (1/42) : “çok”
- [68] *âst* (2/43) : “alt”, “dip”
- [41] *ast* (1/39) : “alt”, “dip”
- [42] *ašuqmaq* (1/44) : “acele etmek”, “acelesi olmak”
- [61] *âšuqmaq* (2/18) : “acele etmek”, “telaş etmek”
- [63] *âsiğ* (2/26) : “yarar”, “çıkar”, “etki”, “alet”
- [42] *aš* (1/48) : “ince bir dal”
- [58] *at* (2/5) : “ad”, “at”
- [39] *at boğzi* (1/6) : “yemek”, “yiyecek”
- [62] *ata* (2/23) : “baba”
- [59] *atağlımaq* (2/11) : “nişanlamak”
- [59] *atağlıq* (2/12) : “nişanlı”
- [38] *atamaq* (1/4) : “adlandırmak”, “nişanlamak”

- [39] *Atil* (1/7) : “bir nehrinin ismidir”
- [39] *atimčä* (1/8) : “şahin kuşu”, “gökdoğan kuşu”
- [58] *atliĝ* (2/6) : “ünlü”, “seçkin”, “süvari”
- [60] *atqun* (2/13) : “geçen”
- [39] *atîqmaq* (1/5) : “ünlü olmak”
- [59] *atîqmaq* (2/10) : “ünlü olmak”
- [39] *atiĝ* (1/9) : “tereyağı çalkalamak için dört kulplu bir çubuk”
- [82] *âwuç* (2/87) : “avuç”
- [82] *âwuçi* (2/88) : “avuç”
- [78] *âwuclamaq* (2/73) : “avuçlamak”
- [82] *âwutmaq* (2/86) : “agladıktan ve acı çektikten sonra susmak”
- [39] *axsadurĝä* (1/16) : “sapan”
- [39] *axsumlamaq* (1/13) : “sarhoş olmak”
- [39] *axtaçi* (1/14) : “seyis”
- [66] *axtaçi* (2/34) : “seyis”
- [39] *axtiq* (1/15) : “torun”
- [78] *âyä* (2/74) : “sahip”
- [64] *ayaĝ* (2/30) : “kâse”, “tas”
- [65] *ayaĝci* (2/31) : “sâki”
- [81] *ayalqu* (2/83) : “şarkıcının sesi”
- [80] *ayamaq* (2/81) : “kaçınmak”, “sakınmak”
- [81] *âyanmaq* (2/82) : “yasaklanmak”, “men edilmek”
- [129] *äylä* (2/253) : “böyle”, “eylemek” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi
- [79] *aylanmaq* (2/79) : “dönmek”
- [77] *âyriľmaq* (2/70) : “ayrılmak”
- [80] *âytilib* (2/80) : “söylenip”, “sorulup”
- [64] *âyîĝ (?)* (2/29) : “ayı”
- [67] *âzä* (2/39) : “yolunu şaşırıp”, “yolunu kaybedip”
- [41] *azboy* (1/36) : “kişniş”(bitki)
- [67] *aziqmaq* (2/38) : “yoldan sapmak”, “dolaşmak”
- [79] *âzmaq* (2/78) : “yolu kaybetmek”, “dolaşmak”, “zayıflamak”

- [133] *bäbäk* (2/271) : “göz bebeği”
- [132] *bağir* (2/268) : “karaciğer”, “işkence”
- [135] *bağliq* (2/281) : “kitli”, “bağlı”, “bahçıvan”
- [132] *bağriqara* (2/269) : “bir kuş türü”
- [131] *bairam* (2/262) : “bayram”
- [135] *bäkāvul* (2/279) : “çeşneci”
- [131] *bäktär* (2/265) : “zırh türü”
- [134] *bala* (2/278) : “yavru”
- [134] *balcağ* (2/275) : “kılıc kabzası”
- [135] *balciğ* (2/282) : “kil”
- [136] *balig* (2/283) : “balık”
- [133] *bar* (2/272) : “yolu bulmak” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi, “yolu bul”
- [132] *bâr* (2/270) : “gitmek”, “yürümek”, fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi, “var”
- [130] *barca* (2/259) : “bütün”, “hepsi”
- [132] *bardî* (2/266) : “gitti”, “vardı”
- [130] *bari* (2/260) : “her şey”
- [147] *Barlâs* (2/331) : “Çağatay kabilelerinden biri”
- [131] *barmaq* (2/263) : fiilinin birkaç anlamı vardır “gitmek”, “varmak”, “yürümek”, “parmak”
- [131] *barquluq* (2/264) : “gitmeye niyetli olan”
- [133] *başaq* (2/273) : kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “başak”, 2) “ok”,
- [133] *başaqliq* (2/274) : “uçlu ok”, “mum ucu”
- [134] *başlamaq* (2/276) : “yönetmek”, “yönetici”
- [134] *başlaqan* (2/277) : “yönetici”
- [136] *başqarur* (2/284) : “yönetir”, “rehberlik eder”
- [130] *bat* (2/257) : “hızlı”, “çabuk”
- [132] *batmaq* (2/267) : “batmak”
- [130] *batraq* (2/258) : “daha hızlı”, “daha çabuk”
- [144] *bel* (2/319) : “bel”, “bilmek” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi, “bil”
- [145] *belbaq* (2/321) : “kemer”
- [145] *belgü* (2/324) : “belirti”, “işaret”
- [147] *berür* (2/334) : “verir”

- [145] *beşik* (2/322) : “beşik”
- [144] *bezäk* (2/320) : “süs”
- [147] *bıcaq* (2/330) : “bıçak”
- [146] *bici* (2/328) : “maymun”
- [147] *biläk* (2/329) : “bilek”
- [145] *bilgürdi* (2/325) : “bildirdi”
- [146] *bilig* (2/326) : “bilim adamı”
- [144] *biltäk* (2/318) : “kekeme”
- [147] *bir* (2/332) : “bir”
- [145] *birlä* (2/323) : “birle”
- [144] *bitik* (2/317) : “mektup”
- [144] *biyik* (2/315) : “yüksek bir yer”
- [137] *boğun* (2/288) : “bağ”, “dügüm”
- [138] *boğuz* (2/291) : “boğaz”
- [140] *bolqac* (2/301) : “olunca”
- [143] *bolqu* (2/311) : “olmalı”
- [142] *boşalmaq* (2/310) : “boşalmak”
- [141] *boydaş* (2/302) : “boyları aynı olan”
- [142] *bozlamaq* (2/309) : “ağlamak”
- [140] *böri* (2/300) : “kurt”
- [137] *börk* (2/289) : “şapka”
- [141] *bu* (2/304) : “bu”
- [139] *buğu* (2/297) : “yabani keçi”
- [143] *bulağ* (2/312) : “kaynak”, “pınar”
- [141] *bulqanmaq* (2/303) : “karıştırmak”, “kaynaştırmak”
- [142] *burna* (2/306) : “burun” (?)
- [142] *burna cağ* (2/307) : “önce”, “önceden”
- [136] *burtağ* (2/286) : “düz olmayan bir yol”
- [142] *burun* (2/305) : “önce”, “önceden”
- [137] *buyruqunq* (2/287) : “emrin”
- [137] *buzuq* (2/290) : “harabe”
- [138] *bükülmiş* (2/292) : “bükülmüş”

- [139] *bürküt* (2/298) : “kartal”
 [142] *bürüncäķ* (2/308) : “kumaş parçası”
 [139] *bütär* (2/296) : “biter”, “çıkar” (bitki için)
 [140] *bütaw* (2/299) : “bütünlük”
 [138] *bütkärmäķ* (2/294) : “yetiştirmek”
 [138] *bütmäķ* (2/293) : “bitmek”, “çıkmak”(bitki için)
 [139] *büträmäķ* (2/295) : “dağınık olmak”
 [143] *büyüķ* (2/313) : “büyük”
 [144] *büyüklük* (2/314) : “büyüklük”

-C-

- [176] *cecäķ* (2/441) : “herhangi ikbahar çiçeği”, “suçiçeği”
 [178] *ceriķ* (2/453) : “savaşçı”, “cengâver”
 [179] *ceriķçi* (2/455) : “cengâver”
 [177] *cidamaq* (2/444) : “dayanmak”, “katlanmak”, “dişini sıkmak”
 [178] *cigit* (2/448) : “koton”, “pamuk”
 [178] *čilaw* (2/450) : “at yuları”
 [177] *cilgär* (2/443) : “dizgin”, “zırh”
 [177] *čimdiķ* (2/447) : “bilek”, “tırnak”
 [176] *cin* (2/439) : “doğru”, “gerçek”, “hakiki”
 [176] *čing* (2/440) : “yoldaş”, “dost”, “arkadaş”
 [178] *činqiraw* (2/449) : “çan çiçeği”, “boru çiçeği”
 [176] *ciqmaq* (2/442) : “çıkmak”
 [178] *cirmanib* (2/452) : “bükülüp”
 [178] *cirmaqan* (2/451) : “bükülen”
 [179] *cummaq* (2/454) : “dalmak”

-D-

- [180] *däng* (2/464) : “şaşkın”, “sersem”
 [180] *day* (2/463) : “duvar”
 [180] *de* (2/466) : “demek” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi
 [181] *debân* (2/469) : “diyerek”

- [181] *deḱ* (2/470) : “gibi”
 [180] *deḱ(ä)lä* (2/465) : “kıyafet türü”
 [181] *demä* (2/471) : “demek” fiilin 2. teklik şahıs emir kipi, olumsuz şekli, “deme”
 [181] *dez* (2/467) : “kale”
 [181] *din* (2/468) : “ayrılma hali”
 [182] *döḱüḱ* (2/474) : “ıslık”
 [181] *döltü* (2/473) : “sırtlan”
 [181] *dudaq* (2/472) : “dudak”

-E-

- [128] *egä* (2/247) : “sahip”, “malik”
 [128] *egäḱ* (2/246) : “kılıç”
 [117] *egär* (2/208) : “eyer”
 [127] *egirim* (2/244) : “gırdap”
 [127] *egmä* (2/240) : “eğme”
 [124] *egriliḱ* (2/232) : “eğrilik”
 [124] *egri* (2/231) : “eğri”
 [119] *eḱäç* (2/211) : “kadar”, edat türü
 [118] *eḱilmäk* (2/209) : “ekilmek”
 [110] *eläḱ* (2/178) : “süzgeç”, “kalbur”
 [122] *elbaramaq* (2/224) : “su kabarcığı”
 [125] *eliḱ* (2/235) : “el”
 [128] *elliḱ* (2/245) : “elli”
 [122] *eman* (2/225) : “olmam”
 [123] *emgäḱ* (2/226) : “iş”, “emek”, “engel”
 [123] *emgäḱlägän* (2/227) : “sürünen bebek”
 [124] *emiş* (2/229) : “olmuş”, “varmış”
 [129] *engäḱ* (2/254) : “çene”
 [129] *epäḱ* (2/249) : “ipek”
 [112] *erdi* (2/185) : “vardı”
 [110] *erişmäḱ* (2/176) : “erişmek”
 [114] *eritmaq* (2/194) : “eritmek”

- [113] *erķ* (2/191) : “irade”
 [113] *erķin* (2/188) : “böyle”
 [113] *ermäs wä emäs* (2/190): “olmaz”
 [129] *ermiš* (2/251) : “olmuş”, “varmış”
 [110] *erni* (2/177) : “dudak”
 [113] *ersä* (2/186) : “varsa”
 [126] *ertämäķ* (2/237) : “yanmak”
 [116] *ešäķ* (2/203) : “eşek”
 [116] *ešiķ* (2/202) : “kapı”
 [115] *esķi* (2/197) : “eski”
 [115] *esķirmäk* (2/196) : “yaşlanmak”
 [115] *esķirür* (2/198) : “yaşlanır”
 [117] *esmäķ* (2/206) : “esmek”
 [125] *etäķ* (2/236) : “etek”
 [130] *etär* (2/256) : “eder”
 [128] *etķäy* (2/248) : “edecek”
 [129] *etmiş* (2/252) : “etmiş”
 [126] *ewirmäķ(?)* (2/238) : “döndürmek”

-F-

- [202] *fänc* (2/572) : “kazanç”
 [202] *fäs* (2/574) : “türban ucu”
 [203] *fäx* (2/575) : “akıl”, “beyin”
 [203] *fötä* (2/576) : “kemer”, “kuşak”
 [202] *fulur* (2/573) : “tanecik”

-Ğ-

- [201] *ğancı* (2/568) : “çoban”
 [202] *ğarqu ve ğaraw* (2/570) : “kamuş”
 [202] *ğazä* (2/569) : “allık”
 [202] *ğinä* (2/571) : “ek türü”

-H-

- [249] *haradur* (2/778) : “yoruluyor”
 [248] *härây* (2/775) : “bağırma”
 [248] *harimaq* (2/774) : “yorulmak”
 [247] *haw* (2/771) : “tartışma”
 [248] *häy häy* (2/773) : “hay hay”
 [249] *häyun* (2/779) : “at”, “deve”
 [250] *häyzä* (2/781) : “kolera”
 [249] *hiräwul* (2/780) : “askeri kuvvetler”, “ordular”
 [249] *hürkütmäķ* (2/777) : “korkutmak”
 [249] *hürmäķ* (2/776) : “havlamak”

-İ-

- [125] *ic* (2/234) : “içmek” fiilin 2. teklik şahıs emir kipi, “iç”
 [112] *icķülüķ* (2/183) : “içme”
 [109] *idiş* (2/175) : “çanak çömlek”
 [119] *ikawla* (2/213) : “iki”, “ikisi birlikte”
 [119] *ikäwlası* (2/214) : “iki”, “her ikisi”
 [121] *ildam* (2/222) : “hızlı”
 [120] *iliq* (2/217) : “ılık”
 [121] *ilisam* (2/218) : “zayıf olsam”
 [120] *ilmägäni* (2/216) : “umursamamak”
 [125] *ilmäķ* (2/233) : “ağ iliği”
 [120] *ilmäķ* (2/215) : “bağlamak”
 [121] *ilqamaq* (2/219) : “hızlı gitmek”, “koşmak”
 [122] *ilqı* (2/223) : “sürü”, “at sürüsü”
 [126] *inağ* (2/239) : “dost”, “eş”
 [112] *inçķä* (2/184) : “ince”
 [118] *ini* (2/210) : “erkek kardeş”
 [114] *iriķ* (2/192) : “iri”
 [114] *iriķmäķ* (2/193) : “kalkmak”, “yükselmek”
 [117] *iriķräķ* (2/204) : “daha iri”
 [130] *irmaķ* (2/255) : “yakılmak”

- [115] *iş* (2/200) : “iş”, “muharabe günü”
- [121] *isiğ* (2/221) : “sıcak”
- [127] *isiğ wā istiğ* (2/241) : “humma”, “hararet”
- [127] *isinmaq* (2/242) : “sıcak olmak”
- [127] *isitqan* (2/243) : “ateş içinde olan kimse”
- [117] *islāmāḳ* (2/205) : “koklamak”, “saklamak”, “gizlemek”
- [116] *işnamaq* (2/201) : “parlamak”
- [71] *işqamaq* (2/52) : “bölmek”
- [115] *isramaq* (2/195) : “korumak”, “birine bakmak”
- [117] *iştan* (2/207) : “pantolon”
- [121] *itälgi* (2/220) : “şahin”
- [110] *itänmäḳ* (2/179) : “acele etmek”
- [111] *itiḳrāḳ* (2/182) : “daha keskin”
- [111] *itti* (2/180) : 1) “etti”, 2) “kayboldu”
- [111] *ittimaq* (2/181) : “keskinleştirmek”
- [129] *iz* (2/250) : “ayak izi”, “ezmek” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi, “ez”

-K-

- [226] *ḳaç* (2/669) : “tokat”
- [228] *ḳala* (2/682) : “at”, “deve”
- [227] *ḳäläbä* (2/675) : “ip düğümü”
- [227] *ḳäläç* (2/673) : “kalaç”, “ekmek türü”
- [227] *ḳälin* (2/672) : “gelin”
- [227] *ḳämäç* (2/674) : “kızartılmış ekme”, “ekmek türü”
- [227] *ḳätäk* (2/676) : “tavuk kümesi”
- [228] *ḳäw* (2/678) : “iğne”
- [228] *ḳäwäḳ* (2/680) : “oyuk”
- [228] *ḳäwürgä* (2/677) : “davul”
- [226] *ḳäyäv* (2/671) : “damat”
- [228] *ḳäyik* (2/681) : “geyik”, “ceylân”
- [228] *ḳäyin* (2/679) : “arka”, “sırt”
- [229] *ḳazä* (2/683) : “tuzak”

- [233] *keçqurun* (2/705) : “geçirmek” fiilinin 2. çokluk şahıs emir kipi, “geçirin”
- [235] *keṃä* (2/714) : “kayık”, “sandal”
- [235] *keṅg* (2/712) : “geniş”, “engin”
- [235] *keṅgäš* (2/711) : “tavsiye”
- [235] *keṛpiç* (2/713) : “tuğla”
- [234] *keṛiš* (2/707) : “kiriş”
- [235] *keṛzä* (2/710) : “güçlü”
- [234] *keš* (2/706) : “samur”
- [235] *kešä* (2/709) : “misk kesesi”
- [234] *kešnämaq* (2/708) : “at kişnemesi”
- [233] *kež* (2/704) : “koşma”, “koşmak”, “gitmek”, “gezmek” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi
- [229] *keḃ* (2/684) : “kavanoz”
- [230] *keḳ* (2/691) : “kök”
- [231] *keḳkeṛäḳ* (2/695) : “göğüs”
- [232] *keḳkeṛänmäḳ* (2/696) : “kızmak”, “öfkelenmek”
- [232] *keḳmür* (2/702) : “kömür”
- [230] *keḳngläḳ* (2/689) : “gömlek”
- [232] *keḳpäläḳ* (2/699) : “kelebek”
- [229] *keḳpräḳ* (2/685) : “daha çok”
- [232] *keḳpürmäḳ* (2/701) : “köpürmek”
- [226] *keḳgä* (2/670) : “testi”
- [229] *keḳgäc* (2/686) : “görünce”
- [229] *keḳgüzmäḳ* (2/687) : “göstermek”
- [230] *keḳkeḳäbay* (2/692) : “güzel”, “yakışıklı”
- [233] *keḳsäw* (2/703) : “çıra”
- [230] *keḳclüḳ* (2/690) : “güçlü”
- [230] *keḳiläḳ* (2/693) : “deniz dalgaları”
- [231] *keḳlögü* (2/694) : “gülme”
- [232] *keḳinäš* (2/700) : “güneş”
- [229] *keḳirḳ* (2/688) : “kürk”

[231] *ķüymäk* (2/697) : “yanmak”

[232] *ķüyüķ* (2/698) : “yanık”

-L-

[236] *la* (2/718) : “işin tahakkukunu ve bitmesini gösteren fiiller sonuna gelen bir edat türü”

[237] *ladä* (2/725) : “üzgün”, “bozulmuş”

[236] *lâda* (2/719) : “zayıf fikirli”

[237] *lağ* (2/724) : “şaka”, “oyun”

[236] *lal* (2/716) : “dilsiz”

[237] *lar* (2/721) : “çokluk eki”

[237] *las* (2/722) : “ipek türü”

[237] *laş* (2/723) : “leş”

[236] *law* (2/720) : “alev”

[235] *lay* (2/715) : “atık”, “çamur”

[238] *lung* (2/727) : “pansuman”

[237] *lux* (2/726) : “işleme”, “nakış”

-M-

[239] *mäläng* (2/734) : “korkmuş, şaşırmış olan kimse”

[239] *mäläş* (2/735) : “Çağatay kabilelerden biri”

[238] *mamuq* (2/731) : “koton”, “pamuk”

[238] *manqlay* (2/730) : “alın”

[238] *mangrayı* (2/732) : “böğürme”

[238] *maşab* (2/728) : “yün kıyafeti”

[238] *maşra* (2/729) : “bir hastalık türü”

[239] *mayruq* (2/733) : “köle”, “hizmetçi”

[243] *mengiz* (2/748) : “gibi”

[244] *metin* (2/752) : “kazma”, “kirke”

[244] *min* (2/750) : “bin”

[243] *mindürmäk* (2/749) : “bindirmek”

[242] *muncä* (2/747) : “bunca”

- [242] *mundaq* (2/746) : “böyle”
 [242] *mundu* (2/745) : “iğne”
 [240] *mung* (2/739) : “acı”
 [241] *mungluğ* (2/741) : “acılı”, “kederli”
 [241] *mungrab* (2/742) : “inleyip”, “hüngür hüngür ağlayıp”
 [240] *mungraşmaq* (2/740) : “acıtmak”
 [240] *mux* (2/736) : “öpücük”
 [240] *muz* (2/738) : “buz”
 [240] *mücäq* (2/737) : “öpücük”
 [241] *müldür* (2/743) : “çiğ”
 [242] *müşük* (2/744) : “kedi”

-N-

- [245] *nacix* (2/755) : “kısa bir mızrak türü”
 [246] *nädiyü* (2/762) : “ağlama”, “yas”
 [244] *nağü* (2/753) : “neden”, “niye”
 [245] *nari* (2/756) : “önce”
 [245] *naw* (2/757) : “delik”
 [245] *naxud* (2/758) : “nohut”
 [246] *näylägäy* (2/760) : “ne eylesin”
 [246] *necün* (2/764) : “neden”
 [244] *nemä* (2/754) : “mülk”, “eşya”
 [246] *netäq* (2/763) : “nasıl”
 [245] *netäm* (2/759) : “ne yapayım”, “ne yapabilirim”
 [246] *netas* (2/761) : “net”, “temiz”, “uyanık”

-O-

- [85] *ol* (2/95) : işaret zamiri, “bu”, “o”
 [97] *olça* (2/129) : “savaş ganimeti”
 [105] *olturmaq* (2/155) : “oturmak”, “öldürmek”
 [109] *ong* (2/174) : “sağ”
 [103] *ongalmaq* (2/148) : “iyileşmek”

- [83] *oq* (2/90) : kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “ok”, 2) “bir eylemin gerçekleştirme hızı”
- [101] *oqurmaq* (?) (2/143) : “okumak”, “çağırmaq”
- [98] *ornıqa* (2/135) : “onun yerine”, “bunun yerine”
- [94] *ortaq* (2/123) : “ortak”
- [85] *orulmaq* (2/94) : “örmek”
- [98] *orun* (2/134) : “yer”
- [99] *osal* (2/139) : “ihmalkâr”, “özensiz”
- [100] *oşuqmaq* (2/141) : “acele etmek”, “telaşlanmaq”, “heyecanlanmaq”
- [85] *ot* (2/96) : “alev”
- [94] *otlaş* (2/124) : “ateşli”
- [86] *otluq* (2/98) : “ateşli”
- [85] *otun* (2/97) : “odun”
- [97] *oxşamaq* (2/132) : “benzemek”
- [91] *oyal, uyal* (2/115) : “utanmaq”, “çekinmek” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi, ”utan”, “çekin”
- [104] *oyğaq* (2/152) : “uyanık”
- [91] *oymağ* (2/113) : “radansa”
- [91] *oymaq(uymaq)* (2/114): “kazmaq”
- [105] *oynamaq* (2/156) : “oyun”, “eğlence”

-Ö-

- [95] *öçkө* (2/126) : “oğlak”, “keçi”
- [102] *ögüt* (2/146) : “öğüt”, “tavsiye”
- [101] *ökmäq* (2/144) : “toplamak”
- [103] *öqük* (2/149) : “küçük”, “yetersiz”
- [84] *ökün* (2/92) : “diğer”, “başka”
- [102] *öqün* (2/145) : “hariç”, “haricinde”
- [90] *öqürmäq* (2/111) : “ağlamak”, “feryat etmek”
- [106] *ölcäq* (2/158) : “ölçü”
- [104] *ölmaq* (2/151) : “ölmek”
- [105] *öltürgüsi* (2/154) : “öldürecek”

- [104] *ölük* (2/153) : “ölü”, “rahmetli”, “merhum”
- [98] *örgәмci* (2/133) : “örümcek”
- [99] *örgänmäк* (2/137) : “öğrenmek”, “ezberlemek”
- [99] *örtämaq* (2/138) : “yanmak”
- [41] *örük* (1/34) : kelimesinin birkaç anlamı vardır: 1) “koşu” ve “durdurma”, 2) “kayısı”
- [87] *ötkärdi* (2/102) : “geçirdi”
- [87] *ötkün* (2/101) : “geçen”
- [105] *ötküncü* (2/157) : “geçen”
- [89] *ötrük* (2/108) : “yalan”, “dolandırma”
- [86] *ötti* (2/100) : “geçti”
- [106] *ötük* (2/159) : “çizme”
- [86] *öyкәнür* (2/99) : “cilve yapmak”
- [88] *özlük* (2/104) : “bir şeyin var olması”

-P-

- [131] *pädä* (2/261) : “sürü”
- [135] *paxtä* (2/280) : “pamuk”
- [144] *peк* (2/316) : “horoz”
- [147] *pirpiräk* (2/333) : “kayalarda sığınan çizgili bir kuş türü”

-Q-

- [211] *qab* (2/612) : “dağmık”
- [210] *qabamaq* (2/610) : “kapamak”, “engellemek”
- [207] *qabaq* (2/597) : “kabak”, “alın”
- [206] *qabarmaq* (2/592) : “kabarmak”, “şişmek”
- [204] *qabqu* (2/585) : “kurdele”
- [204] *qabtân* (2/582) : “zırh”
- [224] *qabuq* (2/663) : “kabuk”, “kapak”
- [204] *qalışmas* (2/583) : “boyun eğmez”
- [210] *qalmaq* (2/611) : “kalmak”, “katlamak”
- [223] *qalmaş* (2/658) : “suç”

- [203] *qalqan* (2/579) : “kalkan”
- [209] *qamaşmaq* (2/605) : “karartmak”
- [204] *qamiz* (2/584) : “at sütünden bir içecek”
- [208] *qani* (2/599) : “nereye”
- [206] *qanıtmaq* (2/594) : “kanatmak”
- [209] *qaplan* (2/604) : “leopar”
- [223] *qaqşalmaq* (2/660) : “çürümek”
- [205] *qara* (2/588) : “kara”
- [205] *qaranqu* (2/589) : “koyu”
- [205] *qaranquluq* (2/590) : “karanlık”
- [223] *qarâq* (2/661) : “göz bebeği”
- [223] *qaraqçı* (2/659) : “haydut”, “eşkıya”
- [203] *qarâr* (2/577) : “sandık”
- [205] *qari* (2/586) : “ihtiyar”
- [205] *qariqan* (2/587) : “yaşlayan”
- [225] *qarişmaq* (2/667) : “karışmak”
- [225] *qartiş* (2/665) : “ağaç kökü”
- [226] *qaş* (2/668) : “kaş”
- [204] *qaşida* (2/581) : “karşıda”
- [206] *qaştäng* (2/591) : “ısrarlı”
- [206] *qat– qat* (2/593) : “kat kat”
- [225] *qatiq* (2/666) : “katı”
- [206] *qawmaq* (2/595) : “dışarı atmak”, “kovmak”, “tahliye ettirmek”
- [206] *qawulmaq* (2/596) : “kovulmak”
- [207] *qawurcaq* (2/598) : “kukla”
- [209] *qawurmaç* (2/607) : “kızartılmış buğday”
- [203] *qawuşmaq* (2/580) : “bağlamak”, “kavuşmak”
- [210] *qawuşmaq* (2/608) : “kavuşmak”
- [210] *qaya- (qiya-)* (2/609) : “göz atmak”
- [208] *qayan* (2/603) : “yön”, “taraf”
- [208] *qayqu* (2/600) : “düşünce”
- [208] *qayquluq* (2/601) : “düşünceli”

- [208] *qaysi* (2/602) : “hangi”
- [209] *qazqanmaq* (2/606) : “kazanmaq”
- [224] *qazuq* (2/664) : “kazık”, “çivi”
- [220] *qicıqlamaq* (2/648) : “kamaşmaq”
- [220] *qicqirişqaylar* (2/649) : “bağıracaq”
- [220] *qicqirmaq* (2/647) : “bağırmaq”, “çağırmaq”
- [221] *qil* (2/652) : “kılmak” fiilinin 2. çokluk şahıs emir kipi, “kıl”
- [203] *qinç* (2/578) : “eğilim”
- [222] *qiraw* (2/657) : “kırağı”
- [221] *qirmaq* (2/650) : “kırmak”
- [221] *qisqarmaq* (2/651) : “kısalmaq”
- [222] *qiyin* (2/654) : “zindan”, “azap”, “ıstırap”
- [221] *qiyinalmaq* (2/653) : “zindan edilmek”
- [222] *qiz qardaş* (2/656) : “kız kardeş”
- [222] *qizitmaq* (2/655) : “ısıtmak”
- [211] *qobqa* (2/613) : “kova”, “Kova”(burç)
- [216] *qol* (2/631) : “kol”, “kul”
- [219] *qolauz* (2/641) : “bekçi”, “nöbetçi”
- [215] *qolbaq* (2/627) : “bilezik”
- [217] *qoldamaq* (2/634) : “korumak”, “yardım etmek”
- [217] *qolmaq* (2/635) : “özür dilemek”
- [216] *qongarmaq* (2/630) : “kazmaq”
- [217] *qonmaq* (2/636) : “inmek”
- [211] *qopmaq* (2/615) : “kalkmaq”
- [213] *qopuz(qobuz)* (2/620) : “müzik çalgı türü”
- [215] *qorqan* (2/629) : “kale”
- [219] *qorqunç* (2/644) : “korku”, “dehşet”
- [219] *qorqutmaq* (2/642) : “korkutmaq”
- [212] *qorumaq* (2/618) : “kuşatmaq”
- [214] *qoşuq* (2/624) : “ses”
- [214] *qoy* (2/622) : kelimesinin iki anlamı vardır: 1) “koyun”, 2) “koymak” fiilinin 2. teklik şahıs emir kipi, “koy”

- [214] *qoyçi* (2/625) : “çoban”
- [217] *qozğalıştılar* (2/633) : “kalktılar”
- [216] *qozğamaq* (2/632) : “endişelendirmek”, “heyecanlandırmak”, “bocalamak”
- [219] *qucuşmaq* (2/645) : “kucaklamak”, “sarılmak”
- [218] *qulaç* (2/639) : “dirsek”
- [212] *qulan* (2/617) : “yabani eşek”
- [211] *qulay* (2/614) : “yarasız”
- [214] *qung* (2/623) : “karga”
- [219] *qursaq* (2/643) : “kursak”
- [215] *qurya* (2/628) : “ev türü”
- [213] *quş* (2/619) : “kuş”, “kap”
- [212] *qutan* (2/616) : “kuş türü”
- [218] *qutluq* (2/640) : “mutlu”
- [215] *qutulmaq* (2/626) : “kurtulmak”
- [220] *qutuz* (2/646) : “kuduz köpek”
- [224] *quwanmaq* (2/662) : “sevinmek”
- [218] *quyaş* (2/637) : “güneş”
- [218] *quyi* (2/638) : “alt taraf”
- [213] *quyun* (2/621) : “kasırğa”, “hortum”, “girdap”

-R-

- [182] *rab* (2/475) : “ek türü”
- [182] *rāhbā* (2/476) : “tonoz”, “hangar”
- [182] *rāq* (2/478) : “karşılaştırma amaçlı kullanılan ek türü”
- [182] *rasu* (2/477) : “yaban kedisi”

-S-

- [184] *sac* (2/484) : “saç”
- [184] *sac-baq* (2/485) : “saç bandı”
- [187] *sacilqan* (2/499) : “saçılan”
- [187] *sacilur* (2/502) : “saçılır”
- [183] *saciq* (2/482) : “saçılma”
- [187] *sacmaq* (2/498) : “saçmak”

- [197] *šägäbnâķ* (2/549) : “kaygılı”, “üzgün”
- [187] *saġinc* (2/500) : “düşünce”
- [186] *saġinmâq* (2/497) : “düşünmek”, “hatırlamak”
- [189] *sais mehter* (2/512) : “seyis”, “at bakıcısı”
- [186] *sal* (2/492) : “sal”
- [186] *salqac* (2/495) : “atınca”
- [186] *salqay* (2/496) : “atmak” fiilinin 3. teklik şahıs gelecek zaman şekli, “atacak”
- [188] *salqu* (2/506) : “bırakılmış”, “savurmuş”
- [197] *šämmâmä* (2/545) : “kavun türü”, “tütsü”
- [198] *šämt* (2/550) : “boya türü”
- [184] *sanac* (2/486) : “deri çanta”
- [189] *sanciš* (2/513) : “delmek için kullanılan bir alet”
- [189] *sanmaq* (2/511) : “batırmak”, “kırmak”
- [187] *sanmaq* (2/503) : “sanmak”
- [189] *sanqur* (2/510) : “sansar”, “zerdeva”
- [183] *sapaġ* (2/481) : “sap”
- [187] *sapî* (2/501) : “sapan”
- [197] *šaq* (2/544) : “yalak”
- [189] *saqâq* (2/509) : “adem elması”
- [185] *sari* (2/491) : “taraf”, “yön”
- [185] *sariq* (2/487) : “sarı”
- [185] *sarqarib* (2/488) : “sarıp”
- [198] *šästmân* (2/551) : “altın kaplamalı boya”
- [185] *satmaq* (2/490) : “satmak”
- [186] *satquci* (2/493) : “satıcı”, “esnaf”
- [200] *sawlačan* (2/562) : “top”
- [185] *sayaq* (2/489) : “yalnız”
- [184] *sayî* (2/483) : “vakit”
- [188] *sayî* (2/508) : “vakit”
- [188] *sayqulur* (2/504) : “sayılır”
- [193] *selġincäķ* (2/529) : “muska”, “tılsım”
- [194] *sesķänmaq* (2/533) : “kalkmak”, “atlamak”

- [188] *sewmâķ* (2/507) : “istemek”
- [200] *šibâq* (2/560) : “göze”, “hücre”
- [196] *siliq* (2/541) : “temiz”, “düz”
- [197] *šimalmaq* (2/548) : “kolları katlamak”
- [200] *šimdi* (2/561) : “şimdi”
- [198] *šimmâq* (2/555) : “içmek”
- [199] *šimrâ* (2/557) : “kesme işareti”
- [196] *singâķ* (2/543) : “sivrisinek”
- [199] *šingliķ* (2/559) : “neşeli”, “mutlu”
- [194] *sinķil* (2/537) : “kız kardeş”
- [196] *sinqan* (2/539) : “dağıtılan”
- [186] *Sinmâr* (2/494) : “Bahram Şah mimarının ismi”
- [195] *sipqarmaq* (2/538) : “sonuna kadar içmek”, “bitirmek”
- [196] *siqmaq* (2/540) : “sıǵmak”
- [199] *širdağ* (2/556) : “elbise türü”
- [196] *sirilmaq* (2/542) : “kaymak”
- [194] *sirmamaq* (2/535) : “alıp götürmek”, “kaçırmak”
- [199] *šiš* (2/558) : “tümör”, “şiş”
- [195] *sizgâķ* (2/536) : “gözü kayan”
- [194] *sizmâķ* (2/534) : “çizmek”
- [192] *söķünč* (2/527) : “sövgü”, “küfretme”
- [190] *song* (2/515) : “sonra”
- [190] *söngâķ* (2/518) : “kemik”
- [190] *songġi* (2/516) : “sıradaki”
- [190] *songraġi* (2/517) : “sonraki”
- [191] *sonmaq* (2/522) : “eğilmek”
- [189] *sözlâšmaq* (2/514) : “konuşmak”, “söylemek”
- [193] *suci* (2/528) : “su taşıyıcı”
- [192] *sudralib* (2/524) : “sürüklenip”, “çekinip”
- [191] *sudramaq* (2/523) : “çekmek”, “uzatmak”
- [198] *šudrun* (2/553) : “hafif yağmur”
- [192] *süķsüķ* (2/526) : “yakıt türü”

- [198] *şul* (2/554) : “bu”, “şu”, işaret zamiri
 [191] *Sulduz* (2/521) : “Türk kabilelerden biri”
 [193] *sumurmaq* (2/530) : “sona kadar içmek”
 [197] *şunqar* (2/546) : “şahin”, “doğan”
 [193] *sürmäġ* (2/532) : “sürmek”, “sormak”
 [190] *sürüġ* (2/519) : “sürü”
 [191] *sürüng* (2/520) : “sürmek” fiilinin 2. çoğul şahıs emir kipi
 [193] *suruq* (2/531) : “direk”, “kazık”, “sütün”
 [198] *şuşä* (2/552) : “büyük kâse”, “kasa”
 [192] *süzüġ* (2/525) : “şeffaf”, “berrak”

-T-

- [149] *taban* (2/342) : “taban”, “topuk”
 [200] *täbärxun* (2/563) : “ağaç türü”
 [153] *täl* (2/357) : “kırmızı söğüt”
 [148] *tälac* (2/337) : “talan edilmiş”
 [157] *talaqan wä talan* (2/371) : “talan”, “soygun”
 [154] *talmaq* (2/359) : “geride kalmak”
 [157] *tâm* (2/370) : “dam”
 [155] *tammaq* (2/362) : “damlamak”
 [156] *tamqa* (2/366) : “hayvanları damgalamak için kullanılan bir damga”
 [156] *tamuġ* (2/365) : “tamu”, “cehennem”
 [152] *tänbül* (2/353) : “Hint dağlarında yetiştirilen iştahı açan bir ağaç yaprağı”
 [155] *tang* (2/363) : “sabah”, “şafak”
 [155] *tanîq* (2/361) : “tanık”, “tanıdık”
 [156] *tanqâl* (2/367) : “ordunun toplanmasına acil bir çağrı”
 [156] *tanqmaq* (2/364) : “bükme”, “dönme”
 [149] *tanuq* (2/343) : “tanık”, “tanıdık”
 [172] *täpingü* (2/425) : “üzengi”
 [151] *taq* (2/347) : “soy”, “dağ”
 [151] *taqar* (2/350) : “çömlekten ya da hayvan derisinden yapılan saklama kabı”
 [153] *taqi* (2/356) : “ve”, “dahi”

- [148] *târ* (2/336) : “darlık”
- [159] *tarraq* (2/377) : “tarak”
- [148] *tariğ* (2/335) : “darı”
- [151] *tariqma* (2/348) : “seninle ilgili”
- [150] *tariqmaq* (2/345) : “abartmak”
- [167] *tärmäd* (2/407) : “kâse”
- [152] *tarmaşmaq* (2/351) : “bükme”, “dönme”, “sarmak”
- [149] *tarqamaq* (2/341) : “ayrılmak”, “uzaklaşmak”
- [149] *tartiğ* (2/340) : “hediye”, “armağan”
- [158] *tartmaq* (2/375) : “çekme”, “götürme”, “sürüklemek”
- [152] *taş* (2/352) : “taş”, “dış”, “dış taraf”
- [152] *taşırqamaq* (2/354) : “yara bere içinde kalmak” (çok yol yürüyen hayvanların tırnakları için kullanılmaktadır)
- [157] *taşıtmaq* (2/368) : “getirtme”, “taşıtma”
- [151] *taşlamaq* (2/349) : “bırakma”, “atma”
- [153] *taşqunmaq* (2/355) : “taşma”, “dolma”
- [157] *tatmaq* (2/372) : “tatma”
- [155] *tauşalmaq* (2/360) : “geride kalmak”
- [158] *tawuş* (2/376) : “ses”
- [149] *täyäk* (2/339) : “hareket”, “endişe”, “sayrılık”
- [157] *tayanmaq* (2/369) : “dayanma”, “yaslanma”
- [158] *tayaq* (2/373) : “sopa”, “baston”
- [175] *tegrü* (2/437) : “kadar”
- [172] *telbä* (2/427) : “deli”, “çılgın”, “ihtiyatsız”
- [175] *teng* (2/438) : “eşit”, “benzeyen”, “aynı”
- [171] *tengri* (2/421) : “tanrı”, “yaratıcı”
- [173] *teräk* (2/428) : “bir kuş türü”
- [173] *terkämäk* (2/430) : “yasaklamak”
- [174] *terkämış* (2/431) : “yasaklamış”
- [171] *tetiğ* (2/422) : “tetik”, “dinç”
- [154] *tewacı* (2/358) : “haberci”, “hanedan armacısı”, “duyuru yapan kimse”, “tellal”
- [175] *til* (2/434) : “dil”

- [171] *tiläk* (2/423) : “dilek”, “arzu”
- [175] *tim* (2/436) : “damlamak”
- [175] *tindurmaĳ* (2/435) : “sevindirmek”
- [172] *tirgüzmäĳ* (2/426) : “canlandırmak”, “diriltmek”
- [173] *tirsäĳ* (2/429) : “dirsek”
- [174] *tit ma tit* (2/433) : “parça parça”
- [172] *titrägüc* (2/424) : “tüylü süs türü”
- [174] *tiz* (2/432) : “diz”
- [161] *tola* (2/386) : “dolu”
- [160] *tolqamaq* (2/384) : “çevirmek”, “döndürmek”
- [150] *tolqanmaq* (2/346) : “katlanmak”, “çevrilmek”
- [159] *tonqmaq* (2/380) : “donmak”
- [165] *toqan* (2/400) : “herhangi beyaz renkli kuş”
- [160] *toqtaman* (2/383) : “durman”
- [160] *toqtamaq* (2/382) : “durmak”, “dinlemek”
- [166] *toquz* (2/402) : “dokuz”
- [168] *tostaqan* (2/411) : “matara”
- [160] *towağ ve toynaq* (2/381) : “tırnak”, “toynak”
- [201] *toy* (2/565) : “düğün”
- [159] *toymaq* (2/379) : “doymak”
- [162] *töĳüz* (2/406) : “bütün”, “kusursuz”
- [166] *törä* (2/403) : “baş”, “reis”
- [165] *tört* (2/399) : “dört”
- [161] *tulum* (2/388) : “şarkı söyleme şekli”
- [169] *tumân* (2/413) : “tuman”, “duman”
- [168] *tumşuq* (2/408) : “gaga”
- [170] *tumuşmaq* (2/418) : “sakinleşmek”
- [169] *turna* (2/412) : “turna”
- [201] *turunqu* (2/564) : “söğüt”
- [148] *tutuşturmaq* (2/338) : “tutuşturmak”, “yakmak”
- [162] *tutmaq* (2/389) : “tutmak”
- [166] *tuyqun aqası* (2/401) : “doğancı”, “şahinci”

- [170] *tuyuq* (2/420) : “kelime oyunu”
- [164] *tuz* (2/395) : “tuz”, “gerçek”, “toz”, “çöl”
- [168] *tuzâq* (2/409) : “tuzak”, “ağ”
- [163] *tuzgu* (2/393) : “mektubun başındaki damga”
- [163] *tuzilqan* (2/391) : “düzenlenen”
- [158] *tügmä* (2/374) : “düğme”
- [163] *tülkü* (2/392) : “tilki”
- [170] *tülük* (2/419) : “tüy dökme”
- [159] *tün* (ton) (2/378) : “gece”, “bornoz”
- [168] *tüng* (2/410) : “şarap tulumu”
- [161] *tünglük* (2/387) : “ev çatısı”
- [170] *türa* (2/417) : “savaş topu”
- [169] *tüs* (2/415) : “fasın yüzeyi”
- [169] *tüş* (2/414) : “uyku”
- [163] *tüş* (2/394) : kelimesinin birkaç anlamı var: “uyku”, “buluşmak”, “yön”, “taraf”
- [170] *tüşäk* (2/416) : “yatak”, “döşek”
- [165] *tüşkan* (2/397) : “düşen”
- [164] *tüşmäk* (2/396) : “düşmek”
- [165] *tüşük* (2/398) : “gedik”, “aralık”, “delik”
- [161] *tüzlük* (2/390) : “süslenmiş”

-U-

- [95] *uçä* (2/127) : “sırt kemiği”
- [91] *ucmaq* (2/112) : kelimesinin birkaç anlamı var: “cennet”, “sönmek”, “güve”
- [87] *ucmaq* (2/103) : kelimesinin iki anlamı verilmektedir: “cennet”, “uçmak”
- [93] *ucqun* (2/120) : “ateş kıvılcımı”
- [90] *ucramaq* (2/109) : “rastlanmak”, “karşılaşmak”, “öne gelmek”
- [93] *ucuk(öcü)* (2/122) : “uçan”, “bayılan”
- [82] *ucuc* (2/89) : “arpacık”, “uçuk”
- [90] *uğramaq* (2/110) : “buluşmak”
- [106] *ultang* (2/160) : “ayakkabı tabanına koyulan bir cilt”

[103] <i>uluğ</i> (2/150)	: “büyük”, “kocaman”
[107] <i>ulus</i> (2/163)	: “insanlar”, “toplum”
[107] <i>unab</i> (2/164)	: “kabul edip”
[100] <i>uqan</i> (2/142)	: “tanrı”
[100] <i>uruq</i> (2/140)	: “kabile”, “soy”, “kuşak”
[109] <i>uruş</i> (2/173)	: “harp”, “muharabe”
[98] <i>uşalmaq</i> (2/136)	: “kırılmak”
[97] <i>uşaq</i> (2/131)	: “herhangi ufak bir eşya”
[92] <i>uşatmaq</i> (2/118)	: “kırmak”
[88] <i>utru</i> (2/106)	: “karşıda”
[89] <i>utuzmaq</i> (2/107)	: “zaman kaybetmek”, “fırsatı kaçırmak”
[93] <i>uy</i> (2/119)	: “öküz”
[109] <i>uyaqmaq</i> (2/171)	: “dönmek”, “kararmak”
[83] <i>uyaqmaq</i> (2/91)	: “kararmak”, “koyulaşmak”
[109] <i>uyaqur</i> (2/172)	: “kararır”, “batar”
[108] <i>uyat</i> (2/165)	: “ayıp”
[108] <i>uyatliq</i> (2/166)	: “utangaç”, “çekingen”
[108] <i>uyqatmaq</i> (2/170)	: “uyanmak”
[92] <i>uyqu</i> (2/116)	: “uyku”
[97] <i>uyquci</i> (2/130)	: “uykucu”
[88] <i>uyu</i> (2/105)	: “ek türü”
[96] <i>uzmaq</i> (2/128)	: “yırtmak”, “kesmek”

-Ü-

[95] <i>üçäwla</i> (2/125)	: “üç”, “üçü birlikte”
[107] <i>üķüş</i> (2/162)	: “bolluk”, “çokluk”
[106] <i>ülüş</i> (2/161)	: “pay”, “kısım”
[102] <i>ün</i> (2/147)	: “ses”
[108] <i>ündämaq</i> (2/167)	: “bağırmaq”, “çağırmaq”
[108] <i>üy</i> (2/168)	: “yer”, “durma”
[108] <i>üylük</i> (2/169)	: “ev sahibi”, “sahip”
[84] <i>üzmäķ</i> (2/93)	: “yüzmek”

-W-

- [247] *wâlwälâ* (2/768) : “gürültü”
 [247] *wäsux* (2/766) : “cerahat”, “çamur”
 [247] *way* (2/770) : “vay”
 [247] *wâyä* (2/769) : “çıkâr”
 [247] *wuh* (2/767) : “vah, eyvah”

-X-

- [180] *xaçing* (2/461) : “at türü”
 [180] *xâdä* (2/462) : “sopa”, “tomruk”, “mertek”
 [179] *xäd* (2/459) : “yanak”,
 [179] *xalâb* (2/458) : “çamur”
 [179] *xanç* (2/460) : “kâr”, “menfaat”, “yarar”

-Y-

- [256] *yadamaq* (2/808) : “saymak”, “saygısı olmak”
 [251] *yağdu* (2/788) : “yakamoz”
 [257] *yalamaq* (2/812) : “yalamak”
 [46] *yalan* (1/109) : “çadır perdesi”
 [46] *yalang* (1/102) : kelimesinin iki anlamı var: 1) “çıplak”, 2) “kumaş”
 [46] *yalanğac* (1/101) : “çıplak”, “kıyafetsiz”
 [254] *yalangac...* (2/800) : “çıplak”, “kıyafetsiz”
 [255] *yalanmaq* (2/804) : “pohpohlamak”
 [258] *yalaq* (2/817) : “çömlekten bir kap türü”
 [255] *yalaw* (2/803) : “alev”
 [46] *yalaw* (1/103) : kelimesinin iki anlamı var: 1) “kırmızı ipek kumaş”, 2) “alev”
 [46] *yalaymaq* (1/99) : “parlamak”
 [255] *yalbarmaq* (2/802) : “yalvarmak”
 [46] *yalçu* (1/105) : “kireç”
 [45] *yaldurlamaq* (1/95) : “altın kaplama yapmak”
 [46] *Yaldıraq* (1/106) : “bir yıldızın ismi”
 [45] *yaldiratmaq* (1/94) : “parlamak”

- [250] *yalin* (2/783) : “alev”
- [256] *yalinqan* (2/806) : “pohpohçu”
- [258] *yalıqmaq* (2/816) : “şüphelenmek”
- [264] *yalman* (2/842) : “kılıcın keskin tarafı”
- [46] *yalpaq* (1/104) : “geniş”
- [46] *yalqamaq* (1/96) : “sevmek”, “yardım etmek”, “ahbab olmak”
- [46] *yalqımaq* (1/97) : “küsmek”, “üzülmek”, “telaşlanmaq”
- [44] *yalqın* (1/77) : “tuz bataklığı”
- [46] *yalqın* (1/107) : “tuz bataklığı”
- [47] *yalyu* (1/116) : “yankı”
- [46] *yalınlamaq* (1/100) : “alev alev yanmaq”, “parlamak”
- [46] *yalınmaq* (1/98) : “dil göstermek”
- [255] *yamaq* (2/801) : “yama”
- [256] *yağmur* (2/809) : “yağmur”
- [257] *yan* (2/813) : “yan”, “taraf”
- [259] *yana* (2/820) : “gene”, “yine”
- [47] *yançmaq* (1/111) : “dilimlemek”, “parçalamak”
- [47] *yançqay* (1/114) : “bir şeyi dilimlemek ya da parçalamak için bir alet”
- [47] *yançuq* (1/115) : “cep”, “cüzdan”
- [257] *yandaşmaq* (2/814) : “yan yana olmak”
- [258] *yandaşturub* (2/815) : “yan yana koyup”
- [47] *yang* (1/117) : “gelenek”
- [252] *yangaq* (2/791) : “ceviz”
- [47] *yangay wä yangaq* (1/120): kelimesinin iki anlamı var: 1) “yüz”, 2) “yanak”, 3) “ceviz”
- [47] *yangarak* (1/119) : “o taraf” (?)
- [47] *yangla* (1/121) : “benzer”, “müşabih”
- [252] *yangliğ* (2/790) : “benzer”
- [257] *yanglımaq* (2/811) : “kendi hatasını anlamak”
- [47] *yangmaq* (1/112) : “saçmalamak”
- [258] *yanmaq* (2/818) : “dönmek”
- [257] *yanqaaq* (2/810) : “yanak”
- [47] *yantaq* (1/113) : “deve dikenini”

- [250] *yapmaq* (2/782) : “kapatmaq”, “sermek”
- [260] *yapmaq* (2/824) : “kapatmaq”, “sermek”
- [259] *yapuq* (2/819) : “perde”
- [259] *yaqin* (2/822) : “yağmur”
- [254] *yaqmaq* (2/799) : “ıspatlamak”
- [250] *yarmağ* (2/784) : “beyaz altın”
- [251] *yarqaq* (2/789) : “deri kaftan”
- [253] *yarqu* (2/794) : “kavga”, “tartışma”
- [252] *yarqucaq* (2/793) : “el değirmeni”
- [251] *yarugluq* (2/786) : “ışık”
- [250] *yaruq* (2/785) : “açık”
- [260] *yâş* (2/826) : “çocuk”, “gözyaşı”
- [260] *yasalsun* (2/825) : “yapılsın”
- [260] *yasamaq* (2/823) : “yapmaq”, “süslemek”
- [256] *yaşunmaq* (2/807) : “saklanmaq”
- [253] *yaşurun* (2/797) : “gizemli”, “gizli”, “saklı”
- [254] *yaşurur* (2/798) : “saklar”
- [259] *yataq* (2/821) : “yatak”
- [252] *yatliğ* (2/792) : “kız”, “kız evlât”
- [43] *yaw* (1/64) : “düşman”
- [44] *yawä* (1/70) : “yağda kızartılmış hamur”
- [43] *yawalamaq* (1/63) : “fethetmek”, “boyun eğdirmek”
- [43] *yawaş* (1/65) : “yumuşak”
- [47] *yawaşmaq* (1/123) : “mütevazı olmak”, “naçiz olmak”
- [43] *yawçî* (1/66) : “dügüne ya da herhangi bir törene misafirleri çağıran misafirperver kimse”
- [44] *yawlaq* (1/68) : “düşmanların bulunduğu yer”
- [44] *yawri* (1/67) : “vahşi hayvan yavruları”
- [43] *yawumaq wä yawuşmaq* (1/61) : “yaklaşmaq”
- [49] *yawuş* (?) (1/142) : “inatçı”, “dengesiz”
- [43] *yawutmäğ* (1/62) : “açıklamak”, “yorumlamak”
- [44] *yawuz* (1/69) : “önemsiz”, “ahmak”

- [44] *yaycı* (1/75) : kelimesinin birkaç anlamı vardır: 1) “okçu”, 2) “büyücü”, 3) “şehrin ismi”
- [44] *yaydaq* (1/76) : “koşumsuz at”
- [44] *yaymā* (1/79) : “eyer kolanı”
- [44] *yaymaq* (1/71) : “ekşi süttten tereyağı yapmak”
- [44] *yaypānāķ* (1/74) : “geniş”, “ferah”
- [44] *yayqalmaq* (1/73) : “cesurca yürümek”, “cilveli bir şekilde yürümek”
- [44] *yayılmaq* (1/72) : “karışmak”, “otlamak”
- [45] *yayiq* (1/80) : “yağ çalkalamak için bir kap türü”
- [251] *yazğurmaq* (2/787) : “sitem etmek”
- [253] *yāzi* (2/796) : “bozkır”, “çöl”
- [256] *yazuq* (2/805) : “pişmanlık”
- [48] *yeguluķ* (1/132) : “yiyecek”
- [48] *yeğin* (1/131) : “kız ve erkek yiğen”.
- [44] *yelim* (1/78) : “yapıştırıcı”, “savaş sırasında silahlar ve av tüfeklerinden çıkan ateş”
- [48] *yelāķ* (1/136) : 1) “ince ipekten elbise”, 2) “ok tüyleri”
- [46] *yelman* (1/108) : “keskin”, “hızlı”, “ayağına çabuk”
- [48] *yelmāķ* (1/133) : “acele etmek”, “acelesi olmak”
- [48] *yelāng* (1/138) : “hızlı”, “akıllı”
- [263] *yemirilgu* (2/839) : “yıkılmış”
- [263] *yemrulmaq* (2/838) : “yıkılmak”, “mahvolmak”
- [265] *yeng* (2/847) : “kol”
- [50] *yenilmāķ* (1/170) : “yenmek”, “kazanmak”
- [48] *yernimā* (?) (1/126) : “yiyecek”
- [264] *yeşilmaq* (2/844) : “yeşermek”
- [48] *yeşmāķ* (1/127) : “düğümü çözmek”
- [48] *yetikān* (1/124) : “Başak takımyıldızı”
- [262] *yetmaq* (2/837) : “ulaşmak”
- [50] *yibarma* (1/169) : “misk kesesi”
- [263] *yibārmāķ* (2/840) : “yollamak”, “göndermek”
- [50] *yibārmāķ* (1/168) : “göndermek”, “yollamak”

- [48] *yig* ^(1/130) : “ahmak”, “zayıf”
- [264] *yīgi* ^(2/845) : “ağlama”
- [48] *yigirmäķ* ^(1/129) : “hastalanmak”
- [48] *yilämäķ* ^(1/135) : “parlamak”
- [263] *yiqac* ^(2/841) : “arşın”, “ağaç türü”
- [264] *yiqlayu* ^(2/843) : “ağlama”, “feryat”
- [265] *yiqmaq* ^(2/846) : “toplamak”
- [265] *yiraq* ^(2/848) : “uzak”
- [47] *yängä* ^(1/118) : “yan”, “taraf”
- [47] *yängiš* ^(1/122) : “hata”, “kabahat”
- [49] *yoğan wä yoğun* ^(1/143) : “şişman”, “irili”
- [49] *yolatmaq* ^(1/151) : “izin vermek”, “katlanmak”
- [49] *yolawuc* ^(1/154) : “rehber”
- [49] *yolbars* ^(1/155) : “vahşi hayvan”
- [49] *yoldamaq* ^(1/152) : “yönetmek”, “yol göstermek”
- [262] *yonmaq* ^(2/834) : “bıçakla kesmek”
- [50] *yont* ^(1/162) : “at dişi”
- [50] *yont quşi* ^(1/163) : “at yavrusu”
- [49] *yoqlamaq* ^(1/145) : “araştırma yapmak”
- [262] *yoqqari* ^(2/836) : “yukarı”
- [45] *yortgä* ^(1/89) : “gidiş”
- [45] *yorun* ^(1/91) : “dilim”, “parça”, “yama”
- [45] *yorunçqa* ^(1/92) : “temiz yeşil çimen”
- [45] *yorunluq* ^(1/93) : “pamuk kıyafeti”, “pamuk bornoz”
- [45] *yoxsul urğani* ^(1/85) : “sarmaşık”
- [50] *yoymaq* ^(1/167) : “yıkamak”, “yok etmek”
- [49] *yök* (?) ^(1/149) : “yüksek”
- [50] *yön* (?) ^(1/161) : 1) “yüz”, 2) “yön”
- [49] *yular* ^(1/153) : “dizginler”
- [49] *yumatmaq* ^(1/156) : “yuvarlatmak”
- [50] *yumran* ^(1/157) : “fare”
- [50] *yumran qaziq* ^(1/159) : “büyük fare”

- [50] *yumrançi* (1/158) : “fare avcısı kuşu”
- [261] *yumşaq* (2/830) : “yumuşak”
- [45] *yupqa* (1/81) : “ince”
- [49] *yuqa* (1/146) : “ince”
- [49] *yuqmaq* (1/144) : “bulaşmak”
- [45] *yurdu* (1/90) : “iğne deliği”, “balta deliği”
- [45] *yurtci* (1/88) : “karga”
- [261] *yurun* (2/827) : “parça”
- [49] *yusun* (1/141) : “düzen”, “usul”, “yöntem”
- [45] *yut* (1/84) : “şidetli kar yağışı”
- [45] *yutälmäķ* (1/83) : “öksürmek”
- [45] *yutmaq* (1/82) : “yutmak”
- [262] *yutmaq* (2/832) : “yutmak”
- [262] *yutturdi* (2/833) : “yutturdu”
- [50] *yuwalamaq wä yuwalatmaq* (1/164) : “yuvarlatmak”
- [50] *yuwalaq* (1/165) : “top”, “yuvarlak”, “bobin”
- [50] *yuwuş* (1/166) : “kalem”
- [49] *yügürçi* (1/148) : “eşinin erkek kardeşi”
- [49] *yükündi* (1/147) : “diz çöktü”
- [261] *yükünmaq* (2/828) : “eğilmek”
- [49] *yüküş* (1/150) : “çok”
- [253] *yüläķwä yälnäķ* (2/795) : “dış giyim” (?), “kıyafet”
- [50] *yümrülgü* (1/160) : “yıkılmış”, “yıkık”
- [261] *yüing* (2/831) : “yün”
- [45] *yürgüzmäķ* (1/87) : “dalgalanmak”
- [261] *yürümaq* (2/829) : “yürümek”
- [45] *yürümäķ* (1/86) : “yürümek”, “ilerlemek”
- [262] *yürünmaq* (2/835) : “yürümek”
- [49] *yüsäķ* (1/140) : “mercimek”(?)
- [48] *yüzi tuban* (1/139) : “alabora olmuş”, “düşmüş olan”, “düşürülmüş olan”
- [47] *yümdü wä yümdiķ* (1/110) : “kıl”
- [48] *yüginib* (1/128) : “fil”

- [48] *yilangáč* ^(1/137) : “bir kavun türü”
[48] *yilmaq* ^(1/134) : korkmak”
[48] *yiraw* ^(1/125) : “ezberden okuyan kimse”, “şarkıcı”

-Z-

- [183] *zilücä* ^(2/480) : “halı”, “yolluk”
[182] *zulânä* ^(2/479) : “zincir”

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Olena BURA
Doğum Yeri ve Tarihi	Ukrayna, Lviv – 20.06.1994
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi Filoloji Enstitüsü / Doğu Bilimler Fakültesi Türkoloji Bölümü (2015)
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü / Edebiyat Fakültesi / Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2019)
Bildiği Yabancı Diller	Almanca, İngilizce, Türkçe, Rusça
İletişim	
Telefon numarası	+ 905050523730 + 380969482049
E-Posta Adresi	olena.bura@gmail.com olena.bura2017@gmail.com